This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

38.
708.

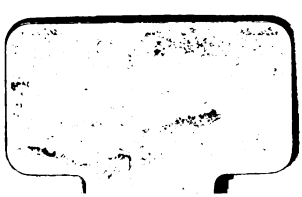

S. GREGORII NYSSENI
ORATIO CATECHETICA.

GRAECE ET LATINE.

AD CODICUM MONACC. FIDEM
RECENSUIT
ET CUM FRONT. DUCAEI SUISQUE ANNOTATIONIBUS
EDIDIT

IO. GEORGIUS KRABINGERUS,
BIBLIOTHECAE REG. MONACENSIS CUSTOS.

ACCEDIT

EIUSDEM GREGORII
ORATIO FUNEBRIS
IN
MELETIUM, EPISCOPUM ANTIOCHENUM.

Editio nova, minore pretio parabilis.

MONACHII, MDCCCXXXVIII.
IN LIBRARIA IOSEPHI LINDAUERI.

708.

BIBLIOTHECA · BODLEIANA

PRAEFATIO.

Inter ea D. Gregorii Nysseni*) scripta, quae praecipue in rebus dogmaticis versantur, Oratio catechetica, qui liber iudice Viro summo Isaaco Causaubono Not. in Gregorii nostri Epistolam ad Eustathiam, Ambrosiam et Basilissam, p. 99. ed. Hanov. opus plane eximium est, si paucos naevos excipias, quos auctor ex lectione scriptorum Origenis contraxit, principem facile locum obtinet,**) unde viris eruditis, in iisque potissimum theologis haud ingratum me facturum arbitrabar, si eum librum hactenus plane neglectum ad Codicum MSS. fidem emendatiorem auctioremque in vulgus ederem. Qua in re Bibliotheca nostra egregie me adiuvit plures suppeditando Codices MSS., quibus praesidiis textum in vulgatis libris valde corruptum passim emendare lacunasque explere potui.

*) De cuius vita et operibus vid. Tillemont. Mémoires pour servir à l'histoire ecclesiast. des six premiers Siecles. Sec. édit. Tom. IX. p. 561. sqq., Fabricii Biblioth. Gr. Vol. IX. p. 98. sqq. et Schroeckh. Christl. Kirchengeschichte. Pag. XIV. p. 3—147.

**) Vid. Schroeckh lib. c. P. c. p. 79. seqq.

Interpretationem quam subieci Latinam partim ex Hervetiana, partim ex Morelliana concinnavi; in multis ab utraque recessi.

Annotationibus vero maximam partem criticis, ne quid desideraretur lectoribus benevolis, observationes etiam Front. Ducaei et prioris interpretis vernaculi inserendas esse censui.

Ad calcem addidi Gregorii nostri Orationem in magnum Meletium, Episcopum Antiochenum, item e Codd. MSS. correctam una cum Laurentii Sifani interpretatione hic illic mutata novoque textui accommodata.

Monachii d. 10. Maii 1835.

Io. Georgius Krabingerus.

INDEX

Librorum tam manu exaratorum, quam typis descriptorum, quibus in hac editione adornanda usus sum.

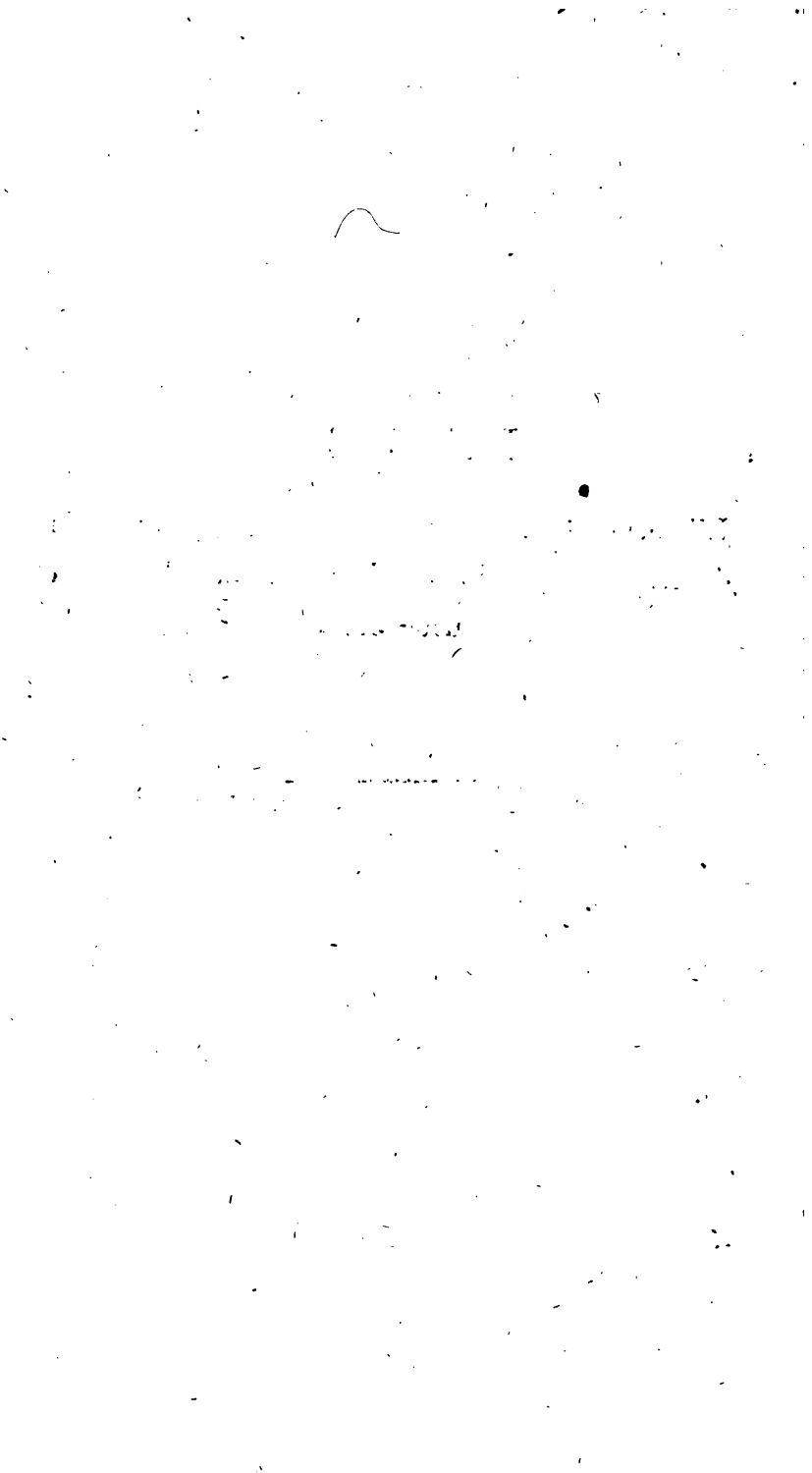

A.

Ad Orationem catecheticam collati sunt

I.

Codices.

Monac. Nr. 23., quem insignivi litera A, chartaceus, Saeculi XVI., forma max. Fol. 107, a — 145, a.

Monac. Nr. 84, a me notatus litera B, chartac., Saec. eiusdem, form. max. Fol. 138, b — 170, a.

Monac. (olim Augustanus p. 41. n. 77.) Nr. 538., a me signatus litera C, chartac., Saec. eiusdem, forma quadr., (c. ann. 1590.) a Maximo Margunio, Episcopo Cytherensi, in usum David. Hoeschelii scriptus. Fol. 1—26.

Monac. Nr. 55., chartac., Saec. eiusdem, form. max., cui inest Euthymii Zigabeni Panopliae dogmaticae Pars I., constans tantum XI. Titulis. Gregorii nostri Excerpta, quae Euthymius in librum suum transscripsit, desinunt in Tit. VII. (Cap. XXX. p. 55. l. 25—26.).

Monac. Nr. 367. (olim Augustanus p. 22. n. 10.), bombyc., Saec. XIII., item continens Euthymii Panopl. dogm. Part. I., sed magna ex parte mutilam; desinit enim in Tit. VII. (Cap. XVI. p. 35. l. 25—26.) in verba: *εἰ γὰρ ὁ χωρισμὸς τῶν συγημμένων πάθος ἐστὶν, καὶ ἡ συγά* (sic.)

Monac. Nr. 551. (olim Augustanus p. 38. n. 55.), bombyc., Saec. XV., forma quadr., quo continetur (fol. 35, a — 36, b) Gregorii Nyss. Cap. XXXVII., ex Euthymii Panopl. dogm. P. II. Tit. XXI. receptum et sic inscriptum: ἐκ τῶ αὐτῶ βιβλίου (i. e. ἐκ βιβλίου τῆς δογματικῆς πανοπλίας) περὶ τῆς μεταλήψεως τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ νύσσης ἐκ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου. Incipit a verbis: ὥςπερ οἱ δηλήτήριον κτλ. Quorum librorum illum notavi Euth. 1., hunc Euth. 2.

II.

Editiones.

Gregorii Nysseni Opera omnia, Graece et Latine nunc primum ex MSS. Codd. in lucem edita. Paris. ex offic. Nivell. ap. Seb. Cramoisy CIↃ. IↃC. XV. in Fol. Tom. II. pag. 475 — 542.

Eiusdem Opera. Nunc denuo correctius et accuratius edita, aucta et notis nec non indicibus necessariis ornata etc. Paris. Sumptibus Aegid. Morelli. M. DC. XXXVIII. in Fol. Tom. III. p. 43—110.

SS. Patrum Liturgiae. Graece et Latine. Lutet. ap. Guil. Morell. CIↃ. IↃ. LX. in Fol., in quibus inest Cap. XXXVII., ut in Cod. Mon. 551.

Euthymii Panopliam dogmaticam, quae Graece prodiit Tergovisti 1710. in Fol., ad manus non fuisse aegre ferebam.

III.

Interpretationes Latinae et Germanicae.

D. Gregorii Nysseni Episcopi Liber, qui catecheticus maior inscribitur, hoc est fidei Christianae institutio, ex Graecis nondum in vulgus emissis Latinitate donatus, Petro Morello Turonensi interprete. Paris 1568. 8.

Divi Gregorii Nysseni Episcopi omnia quae exstant Opera, hactenus studio virorum doctissimorum in Latinum sermonem conversa. Paris. ap. Seb. Nivell. M. D. LXXIII. in Fol. Inest huic editioni genuina Gentiani Herveti interpretatio Latina.

Euthymii monachi Zigabeni orthodoxae fidei dogmaticae Panopliae e Graeco in Latinum conversae, Petro Franc. Zino interprete, Voll. II. Venet. MDLXXV. in Fol.

Gregorius von Nyssa und Augustinus über den ersten christlichen Religionsunterricht. Aus dem Griechischen und Lateinischen übersetzt (von Glauber). Mit Anmerkungen Leipz. 1781. 8.

Gregor's, des Bischofs von Nyssa, Leben und Meinungen. Zusammengestellt und erläutert von Iulius Rupp. Leipz. 1834. 8.

B.

Orationem funebrem

in

Meletium,

Episcopum Antiochenum,

mihi emendanti praesto fuerunt.

Codex Monac. Nr. 92, insignitus a me litera A, chartac., Saec. XVI., form. max. Fol. 391, a — 396, a.

Cod. Monac. Nr. 107, notatus a me litera B, chartac., Saec. eiusdem, form. max. Fol. 92, b — 96, b.

Cod. Monac. 370 (olim Augustanus p. 13. n. 35.), signatus a me litera C, membranac., Saec. X., form. max., columnis bipartitis exaratus. Fol. 111, b. col. 2 — 118, b. col. 1.

Gregorii Nyss. Operum utraque editio Paris. ann. 1615 et 1638.

Io. Patusae Ἐγκυκλοπαιδεία φιλολογική. Venet. 1710. 8. Tom. I. p. 176 — 184.

Gregorii Nyss. Opera, Latine ed. Paris. 1573., quibus continetur genuina Laurent. Sifani interpretatio. P. 956. sqq.

Hanc orationem in vernaculam nuper convertit linguam Iul. Ruppius in libro supra citato p. 67. sqq.

ΤΟΥ

ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΝΥΣΣΗΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ.

Ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος ἀναγκαῖος μέν ἐστι τοῖς προεστηκόσι τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας, ὡς ἂν πληθύνοιτο τῇ προσθήκῃ τῶν σωζομένων ἡ ἐκκλησία, τοῦ κατὰ τὴν διδαχὴν πιστοῦ λόγου τῇ ἀκοῇ τῶν ἀπίστων προσαγομένου. Οὐ μὴν ὁ αὐτὸς τῆς διδασκαλίας τρόπος ἐπὶ πάντων ἁρμόσει τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ, ἀλλὰ κατὰ τὰς τῶν θρησκειῶν διαφορὰς μεθαρμόζειν προσήκει καὶ τὴν κατήχησιν, πρὸς τὸν αὐτὸν μὲν ὁρῶντας τοῦ λόγου σκοπόν, οὐχ ὁμοιοτρόπως δὲ ταῖς κατασκευαῖς ἑφ' ἑκάστου χρωμένους. Ἄλλαις γὰρ ὑπολήψεσιν ὁ Ἰουδαΐζων προείληπται καὶ ὁ τῷ ἑλληνισμῷ συζῶν ἑτέραις, ὅ, τε Ἀνόμοιος καὶ ὁ Μανιχαῖος καὶ οἱ κατὰ Μαρκίωνα καὶ Οὐαλεντῖνον καὶ Βασιλείδην καὶ ὁ λοιπὸς κατάλογος τῶν κατὰ τὰς αἱρέσεις πλανωμένων ἰδίαις ἕκαστος ὑπολήψεσι προειλημμένοι ἀναγκαίαν ποιοῦσι τὴν πρὸς τὰς ἐκείνων ὑπονοίας μάχην· κατὰ γὰρ τὸ εἶδος τῆς νόσου καὶ τὸν τρόπον τῆς θεραπείας προσαρμοσέον. Οὐ τοῖς αὐτοῖς θεραπεύσεις τοῦ Ἕλληνος τὴν πολυθεΐαν καὶ τοῦ Ἰουδαίου τὴν περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπιστίαν, οὐδὲ ἀπὸ τῶν αὐτῶν τοῖς κατὰ τὰς αἱ-

Tom. III. p. 43. B.*) C D

*) Ed. Paris. a. 1638. in Fol.

ρέσεις πεπλανημένοις ἀνατρέψεις τὰς ἠπατημένας περὶ τῶν δογμάτων μυθοποιΐας· οὐ γὰρ δι' ὧν ἄν τις ἐπανορθώσαιτο τὸν Σαβέλλιον, διὰ τῶν αὐτῶν ὠφελήσει καὶ
44 τὸν Ἀνόμοιον, οὐδὲ ἡ πρὸς τὸν Μανιχαῖον μάχη καὶ
A τὸν Ἰουδαῖον ὀνίνησιν, ἀλλὰ χρὴ, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὰς ὑπολήψεις τῶν ἀνθρώπων βλέπειν καὶ κατὰ τὴν ἐγκειμένην ἑκάστῳ πλάνην ποιεῖσθαι τὸν λόγον, ἀρχάς τινας καὶ προτάσεις εὐλόγους ἐφ' ἑκαστης διαλέξεως προβαλλόμενον, ὡς ἂν διὰ τῶν παρ' ἀμφοτέροις ὁμολογουμένων ἐκκαλυφθείη κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἡ ἀλήθεια. Οὐκοῦν ὅταν πρός τινα τῶν ἑλληνιζόντων ἡ διάλεξις ᾖ, καλῶς ἂν ἔχοι ταύτην ποιεῖσθαι τοῦ λόγου τὴν ἀρχὴν,
B πότερον εἶναι τὸ θεῖον ὑπείληφεν, ἢ τῷ τῶν ἀθέων συμφέρεται δόγματι. Εἰ μὲν οὖν μὴ εἶναι λέγοι, ἐκ τῶν τεχνικῶς καὶ σοφῶς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομουμένων προσαχθήσεται πρὸς τὸ διὰ τούτων εἶναί τινα δύναμιν τὴν ἐν τούτοις διαδεικνυμένην καὶ τοῦ παντὸς ὑπερκειμένην ὁμολογῆσαι· εἰ δὲ τὸ μὲν εἶναι μὴ ἀμφιβάλλοι, εἰς πλῆθος δὲ θεῶν ταῖς ὑπονοίαις ἐκφέροιτο, τοιαύτῃ χρησόμεθα πρὸς αὐτὸν τῇ ἀκολουθίᾳ, πότερον τέλειον ἢ ἐλλιπὲς ἡγεῖται τὸ θεῖον. Τοῦ δὲ κατὰ τὸ εἰκὸς τὴν τελειότητα προσμαρτυροῦντος τῇ θείᾳ φύσει,
C τὸ διὰ πάντων αὐτὸν τῶν ἐνθεωρουμένων τῇ θεότητι τέλειον ἀπαιτήσομεν, ὡς ἂν μὴ σύμμικτον ἐκ τῶν ἐναντίων θεωροῖτο τὸ θεῖον, ἐξ ἐλλιποῦς καὶ τελείου. Ἀλλ' εἴτε κατὰ τὴν δύναμιν, εἴτε κατὰ τὴν τοῦ ἀγαθοῦ ἔννοιαν, εἴτε κατὰ τὸ σοφόν τε καὶ ἄφθαρτον καὶ ἀΐδιον καὶ εἴ τι ἄλλο θεοπρεπὲς νόημα τῇ θεωρίᾳ προσκείμενον τύχοι, ἐν παντὶ τὴν τελειότητα θεωρεῖσθαι τὴν περὶ τὴν θείαν φύσιν κατὰ τὸ εὔλογον τῆς ἀκολουθίας ταύτης συγκαταθήσεται. Τούτου δὲ δοθέντος ἡμῖν οὐκέτ' ἂν εἴη χαλεπὸν τὸ ἐσκεδασμένον τῆς διανοίας εἰς πλῆ-
D θος θεῶν πρὸς μιᾶς θεότητος περιαγαγεῖν ὁμολογίαν. Εἰ γὰρ τὸ τέλειον ἐν παντὶ δοίη περὶ τὸ ὑποκείμενον ὁμολογεῖσθαι, πολλὰ δὲ εἶναι τὰ τέλεια διὰ τῶν αὐτῶν

χαρακτηριζόμενα λέγοι, ἀνάγκη πᾶσα ἐπὶ τῶν μηδεμιᾷ παραλλαγῇ διακρινομένων, ἀλλ' ἐν τοῖς αὐτοῖς θεωρουμένων ἢ ἐπιδεῖξαι τὸ ἴδιον, ἢ εἰ μηδὲν ἰδιαζόντως καταλάβοι ἡ ἔννοια ἐφ' ὧν τὸ διακρῖνον οὐκ ἔχει, μὴ ὑπονοεῖν τὴν διάκρισιν. Εἰ γὰρ μήτε παρὰ τὸ πλέον καὶ ἔλαττον τὴν διαφορὰν ἐξευρίσκοι, διότι τὴν ἐλάττωσιν ὁ τῆς τελειότητος οὐ παραδέχεται λόγος, μήτε παρὰ 45
τὸ χεῖρον καὶ προτιμότερον· οὐ γὰρ ἂν ἔτι θεότητος A
σχοίη ὑπόληψιν οὗ ἡ τοῦ χείρονος οὐκ ἄπεστι προσηγορία· μήτε κατὰ τὸ ἀρχαῖον καὶ πρόσφατον· τὸ γὰρ μὴ ἀεὶ ὂν ἔξω τῆς περὶ τὸ θεῖον ἔστιν ὑπολήψεως· ἀλλ' εἰς καὶ ὁ αὐτὸς τῆς θεότητος λόγος, οὐδεμιᾶς ἰδιότητος ἐν οὐδενὶ κατὰ τὸ εὔλογον εὑρισκομένης, ἀνάγκη πᾶσα πρὸς μιᾶς θεότητος ὁμολογίαν συνθλιβῆναι τὴν πεπλανημένην περὶ τοῦ πλήθους τῶν θεῶν φαντασίαν. Εἰ γὰρ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ δίκαιον, τό τε σοφὸν καὶ τὸ δυνατὸν ὡςαύτως λέγοιτο, ἥ τε ἀφθαρσία καὶ ἡ ἀϊδιότης καὶ πᾶσα εὐσεβὴς διάνοια κατὰ τὸν αὐτὸν ὁμολο- B
γοῖτο τρόπον, πάσης κατὰ πάντα λόγον διαφορᾶς ὑφαιρουμένης συνυφαιρεῖται κατ' ἀνάγκην τὸ τῶν θεῶν πλῆθος ἀπὸ τοῦ δόγματος, τῆς διὰ πάντων ταὐτότητος εἰς μὲ ἓν τὴν πίστιν περιαγούσης.

ΚΕΦΑΛ. α'.

Ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος οἶδέ τινα διάκρισιν ὑποσάσεων ἐν τῇ ἑνότητι τῆς φύσεως βλέπειν, ὡς ἂν μὴ τῇ πρὸς τοὺς Ἕλληνας μάχῃ πρὸς τὸν Ἰουδαϊσμὸν ἡμῖν ὁ λόγος ὑπενεχθείη, πάλιν προσήκει διασολῇ τινὶ τεχνικῇ καὶ τὴν περὶ τοῦτο πλάνην ἐπανορθώσασθαι. Οὐδὲ γὰρ τοῖς ἔξω τῶ καθ' ἡμᾶς δόγματος ἄλογον εἶναι τὸ θεῖον ὑπείληπται· τοῦτο δὲ παρ' ἐκείνων ὁμολογούμενον ἱκανῶς διαρθρώσει τὸν ἡμέτερον λόγον. Ὁ γάρ ὁμολογῶν μὴ ἄλογον εἶναι τὸν θεὸν πάντως λόγον ἔχειν τὸν μὴ ἄλογον συγκαταθήσεται. Ἀλλὰ μὴν καὶ ὁ ἀνθρώπινος ὁμωνύμως λέγεται λόγος. Οὐκοῦν εἰ λέγοι καθ' ὁμοιότητα τῶν παρ' ἡμῖν καὶ τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὑπονοεῖν, οὕτω μεταχθήσεται πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ὑπόληψιν. Ἀνάγκη γὰρ πᾶσα κατάλληλον εἶναι· πιστεύειν τῇ φύσει τὸν λόγον, ὡς καὶ τὰ ἄλλα πάντα. Καὶ γὰρ δύναμίς τις κἀὶ ζωὴ καὶ σοφία περὶ τὸ ἀνθρώπινον βλέπεται· ἀλλ' οὐκ ἄν τις ἐκ τῆς ὁμωνυμίας τοιαύτην καὶ ἐπὶ τῷ θεοῦ τὴν ζωὴν ἢ τὴν δύναμιν ἢ τὴν σοφίαν ὑπονοήσειεν, ἀλλὰ πρὸς τὸ τῆς φύσεως τῆς ἡμετέρας μέτρον συνταπεινοῦνται καὶ αἱ τῶν τοιούτων ὀνομάτων ἐμφάσεις. Ἐπειδὴ γὰρ φθαρτὴ καὶ ἀσθενὴς ἡμῶν ἡ φύσις, διὰ τοῦτο ὠκύμορος ἡ ζωὴ, ἀνυπόστατος ἡ δύναμις, ἀπαγὴς ὁ λόγος. Ἐπὶ δὲ τῆς ὑπερκειμένης φύσεως τῷ μεγαλείῳ τοῦ θεωρουμένου πᾶν τὸ περὶ αὐτὴν λεγόμενον συνεπαίρεται. Οὐκοῦν

κἂν λόγος θεοῦ λέγηται, οὐκ ἐν τῇ ὁρμῇ τὲ φθεγγομένου καὶ τὴν ὑπόςασιν ἔχειν νομισθήσεται, καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου μεταχωρῶν εἰς ἀνύπαρκτον· ἀλλ' ὥσπερ ἡ ἡμετέρα φύσις ἐπίκηρος οὖσα καὶ ἐπίκηρον τὸν λόγον ἔχει, οὕτως ἡ ἄφθαρτος καὶ ἀεὶ ἑςῶσα φύσις ἀΐδιον ἔχει καὶ ὑφεςῶτα τὸν λόγον. Εἰ δὴ τοῦτο κατὰ τὸ ἀκόλουθον ὁμολογηθείη τὸ ὑφεςάναι τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀϊδίως, ἀνάγκη πᾶςα ἐν ζωῇ τοῦ λόγου τὴν B ὑπόςασιν εἶναι ὁμολογεῖν. Οὐ γὰρ καθ' ὁμοιότητα τῶν λίθων ἀψύχως ὑφεςάναι τὸν λόγον, εὐαγές ἐςιν οἴεσθαι. Ἀλλ' εἰ ὑφέςηκε νοερόν τι χρῆμα καὶ ἀσώματον ὤν, ζῇ πάντως· εἰ δὲ τῷ ζῆν κεχώρισαι, οὐδὲ ἐν ὑποςάσει πάντως ἐςίν. Ἀλλὰ μὴν ἀσεβὲς ἀπεδείχθη τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἀνυπόςατον εἶναι. Οὐκοῦν συναπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον τὸ ἐν ζωῇ τοῦτον θεωρεῖσθαι τὸν λόγον. Ἁπλῆς δὲ τῆς τοῦ λόγου φύσεως κατὰ τὸ εἰκὸς εἶναι πεπιςευμένης καὶ οὐδεμίαν διπλόην καὶ σύνθεσιν ἐν ἑαυτῇ δεικνυούσης, οὐκέτ' ἄν τις κατὰ με- C τουσίαν ζωῆς ἐν ζωῇ θεωροίη τὸν λόγον· οὐ γὰρ ἂν ἐκτὸς εἴη συνθέσεως ἡ τοιαύτη ὑπόληψις, τὸ ἕτερον ἐν ἑτέρῳ λέγειν εἶναι· ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσα, τῆς ἁπλότητος ὁμολογουμένης, αὐτοζωὴν εἶναι τὸν λόγον οἴεσθαι, οὐ ζωῆς μετουσίαν. Εἰ ἔν ζῇ ὁ λόγος ὁ ζωὴ ὤν, καὶ προαιρετικὴν δύναμιν ἔχει πάντως· οὐδὲν γὰρ ἀπροαίρετον τῶν ζώντων ἐςί. Τὴν δὲ προαίρεσιν ταύτην καὶ δυνατὴν εἶναι κατὰ τὸ ἀκόλουθον εὐσεβὲς ἐςι λογίζεσθαι. Εἰ γὰρ μή τις τὸ δυνατὸν ὁμολογοίη, τὸ ἀδύνατον πάν- D τως κατασκευάσει. Ἀλλὰ μὴ πόῤῥω τῆς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεώς ἐςι τὸ ἀδύνατον. Οὐδὲν γὰρ τῶν ἀπεμφαινόντων περὶ τὴν θείαν θεωρεῖται φύσιν, ἀνάγκη δὲ πᾶσα τοσαύτην εἶναι ὁμολογεῖν τοῦ λόγου τὴν δύναμιν, ὅση ἐςὶ καὶ ἡ πρόθεσις, ἵνα μή τις μίξις τῶν ἐναντίων καὶ συνδρομὴ περὶ τὸ ἁπλοῦν θεωροῖτο, ἀδυναμίας τε καὶ δυνάμεως ἐν τῇ αὐτῇ προθέσει θεωρουμένων, εἴπερ τὸ μέν τι δύναιτο, πρὸς δέ τι ἀδυνάτως ἔχοι· πάντα

δὲ δυναμένην τὴν τοῦ λόγου προαίρεσιν πρὸς ἕδὲν τῶν
47 κακῶν τὴν ῥοπὴν ἔχειν· ἀλλότρια γὰρ τῆς θείας φύσεως
A ἡ πρὸς κακίαν ὁρμή· ἀλλὰ πᾶν ὅ, τι πέρ ἐσιν ἀγαθὸν,
τοῦτο καὶ βούλεσθαι, βουλομένην δὲ πάντως καὶ δύ-
νασθαι, δυναμένην δὲ μὴ ἀνενέργητον εἶναι, ἀλλὰ πᾶ-
σαν ἀγαθοῦ προθεσιν εἰς ἐνέργειαν ἄγειν. Ἀγαθὸν δὲ
ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς
θεωρούμενα. Ἆρα τῷ λόγου ἔργα τὰ πάντα τῷ ζῶντος
μὲν καὶ ὑφεσῶτος, ὅτι θεοῦ λόγος ἐσὶ, προαιρουμένου
B δὲ, ὅτι ζῇ· δυναμένου δὲ πᾶν ὅ, τι περ ἂν ἕληται, αἱ-
ρουμένου δὲ τὸ ἀγαθόν τε καὶ σοφὸν πάντως, καὶ εἴ
τι τῆς κρείττονος σημασίας ἐσίν. Ἐπεὶ οὖν ἀγαθόν τι
ὁ κόσμος ὁμολογεῖται, ἀπεδείχθη δὲ διὰ τῶν εἰρημένων
τοῦ λόγου ἔργον τὸν κόσμον εἶναι, τοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ
αἱρουμένου καὶ δυναμένου, ὁ δὲ λόγος οὗτος ἕτερός
ἐσι παρὰ τὸν οὗ ἐσὶ λόγος· τρόπον γάρ τινα τῶν πρός
τι λεγομένων καὶ τᾶτό ἐσιν, ἐπειδὴ χρὴ πάντως τῷ
λόγῳ καὶ τὸν πατέρα τοῦ λόγου συνυπακούεσθαι· οὐ
γὰρ ἂν εἴη λόγος, μή τινος ὢν λόγος· εἰ οὖν διακρίνει
C τῷ σχετικῷ τῆς σημασίας ἡ τῶν ἀκουόντων διάνοια αὐ-
τόν τε τὸν λόγον καὶ τὸν ὅθεν ἐσὶν, οὐκέτ' ἂν ἡμῖν κιν-
δυνεύοι τὸ μυστήριον ταῖς Ἑλληνικαῖς μαχόμενον ὑπολή-
ψεσι τοῖς τὰ τῶν Ἰουδαίων πρεσβεύουσι συνενεχθῆναι·
ἀλλ' ἐπ' ἴσης ἑκατέρων τὴν ἀτοπίαν ἐκφεύξεται, τόν τε
ζῶντα τοῦ θεοῦ λόγον καὶ ἐνεργὸν καὶ ποιητικὸν ὁμο-
λογᾶν, ὅπερ ὁ Ἰουδαῖος οὐ δέχεται, καὶ τὸ μὴ διαφέ-
ρειν κατὰ τὴν φύσιν αὐτόν τε τὸν λόγον καὶ τὸν ὅθεν
ἐσίν. Ὥσπερ γὰρ ἐφ' ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ φαμὲν εἶναι τὸν
λόγον, οὔτε δι' ὅλου τὸν αὐτὸν ὄντα τῷ νῷ, οὔτε παν-
D τάπασιν ἕτερον· τῷ μὲν γὰρ ἐξ ἐκείνου εἶναι ἄλλο τι
καὶ οὐκ ἐκεῖνό ἐσι· τῷ δὲ αὐτὸν τὸν νοῦν εἰς τὸ ἐμφα-
νὲς ἄγειν οὐκέτ' ἂν ἕτερόν τι παρ' ἐκεῖνον ὑπονοοῖτο,
ἀλλὰ κατὰ τὴν φύσιν ἓν ὧν ἕτερον τῷ ὑποκειμένῳ ἐσίν·
οὕτως καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τῷ μὲν ὑφεσάναι καθ' ἑ-
αυτὸν διήρηται πρὸς ἐκεῖνον, παρ' ἕ τὴν ὑπόσασιν ἔ-

χει· τῷ δὲ ταῦτα δεικνύειν ἐν ἑαυτῷ, ἃ περὶ τὸν θεὸν καθοράται, ὁ αὐτός ἐστι κατὰ τὴν φύσιν ἐκείνῳ τῷ διὰ τῶν αὐτῶν γνωρισμάτων εὑρισκομένῳ· εἴτε γὰρ ἀγαθότητα, εἴτε δύναμιν, εἴτε σοφίαν, εἴτε τὸ ἀϊδίως εἶναι, εἴτε τὸ κακίας καὶ θανάτου καὶ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, 48
εἴτε τὸ ἐν παντὶ τέλειον, εἴτε τι τοιοῦτον ὅλως σημεῖ- A
ὸν τις ποιοῖτο τῆς τῶ πατρὸς καταλήψεως, διὰ τῶν αὐτῶν εὑρήσει σημείων καὶ τὸν ἐξ ἐκείνου ὑφεσῶτα λόγον.

ΚΕΦΑΛ. β'.

Ὥσπερ δὲ τὸν λόγον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναγωγικῶς ἐπὶ τῆς ὑπερκειμένης ἔγνωμεν φύσεως, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῇ περὶ τῶ πνεύματος ἐννοίᾳ προσαχθησόμεθα, σκιάς τινας καὶ μιμήματα τῆς ἀφράστου δυνάμεως ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς θεωροῦντες φύσει. Ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα ἡ τῶ ἀέρος ἐστὶν ὁλκὴ, ἀλλοτρίου πράγματος B
πρὸς τὴν τῶ σώματος σύσασιν ἀναγκαίως εἰσελκομένου τε καὶ προχεομένου, ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως τῶ λόγου φωνὴ γίνεται, τὴν τοῦ λόγου δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φανεροῦσα. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τὸ μὲν εἶναι πνεῦμα θεοῦ εὐσεβὲς ἐνομίσθη, καθὼς ἐδόθη καὶ λόγον εἶναι θεοῦ διὰ τὸ μὴ δεῖν ἐλλιπέστερον τοῦ ἡμετέρου λόγου τὸν τῶ θεοῦ εἶναι λόγον, εἴπερ τούτου μετὰ πνεύματος θεωρουμένου ἐκεῖνος δίχα πνεύματος εἶναι πιστεύοιτο. Οὐ μὴν ἀλλότριόν τι καθ' ὁμοιότητα C
τῶ ἡμετέρου πνεύματος ἔξωθεν ἐπιῤῥεῖν τῷ θεῷ καὶ ἐν αὐτῷ γίνεσθαι τὸ πνεῦμα θεοπρεπές ἐστιν οἴεσθαι· ἀλλ' ὡς θεοῦ λόγον ἀκούσαντες, οὐκ ἀνυπόστατόν τι πρᾶγμα τὸν λόγον ᾠήθημεν, οὐδὲ ἐκ μαθήσεως ἐγγινόμενον, οὔτε διὰ φωνῆς προφερόμενον, οὔτε μετὰ τὸ προενεχθῆναι διαλυόμενον, οὐδὲ ἄλλο τι πάσχοντα τοιοῦτον, οἷα περὶ τὸν ἡμέτερον λόγον θεωρεῖται παθῆ, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεσῶτα, προαιρετικόν τε καὶ ἐνεργὸν καὶ παντοδύναμον· οὕτως καὶ πνεῦμα μεμαθηκότες θε-

οὗ, τὸ συμπαρομαρτοῦν τῷ λόγῳ καὶ φανεροῦν αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν, οὐ πνοὴν ἄσθματος ἐννοοῦμεν· ἦ γὰρ
D ἂν καθαιροῖτο πρὸς ταπεινότητα τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας δυνάμεως, εἰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἡμετέρου καὶ τὸ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ὑπονοοῖτο· ἀλλὰ δύναμιν οὐσιώδη αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς ἐν ἰδιαζούσῃ ὑποστάσει θεωρουμένην, οὔτε χωρισθῆναι τοῦ θεοῦ, ἐν ᾧ ἔστιν, ἢ τοῦ λόγου τοῦ θεοῦ, ᾧ παρομαρτεῖ, δυναμένην· οὔτε πρὸς τὸ ἀνύπαρκτον ἀναχεομένην, ἀλλὰ καθ' ὁμοιότητα τοῦ θεοῦ λόγου καθ' ὑπόστασιν οὖσαν, προαιρετικὴν, αὐτοκίνητον, ἐνεργὸν, πάντοτε τὸ ἀγαθὸν αἱρουμένην καὶ πρὸς πᾶσαν πρόθεσιν σύνδρομον ἔχουσαν τῇ βουλήσει τὴν δύναμιν.

ΚΕΦΑΛ. γ'.

49 Ὥστε τὸν ἀκριβῶς τὰ βάθη τοῦ μυστηρίου διασκο-
A πούμενον ἐν μὲν τῇ ψυχῇ κατὰ τὸ ἀπόῤῥητον μετρίαν τινὰ κατανόησιν τῆς κατὰ τὴν θεογνωσίαν διδασκαλίας λαβεῖν, μὴ μέν τοι δύνασθαι λόγῳ διασαφῆσαι τὴν ἀνέκφρασον ταύτην τοῦ μυστηρίου βαθύτητα· πῶς τὸ αὐτὸ καὶ ἀριθμητόν ἐστι, καὶ διαφεύγει τὴν ἐξαρίθμησιν, καὶ διῃρημένως ὁρᾶται, καὶ ἐν μονάδι καταλαμβάνεται, καὶ διακέκριται τῇ ὑποστάσει, καὶ οὐ μεμέρισαι τῷ ὑποκειμένῳ· ἄλλο γάρ τι τῇ ὑποστάσει τὸ πνεῦμα, καὶ ἕτερον ὁ λόγος, καὶ ἄλλο πάλιν ἐκεῖνο, οὗ καὶ ὁ λόγος ἐστὶ
B καὶ τὸ πνεῦμα· ἀλλ' ἐπειδὰν τὸ διακεκριμένον ἐν τούτοις κατανοήσῃς, πάλιν ἡ τῆς φύσεως ἑνότης τὸν διαμερισμὸν οὐ προίσεται, ὡς μήτε τὸ τῆς μοναρχίας σχίζεσθαι κράτος εἰς θεότητας διαφόρους κατατεμνόμενον, μήτε τῷ Ἰουδαϊκῷ δόγματι συμβαίνειν τὸν λόγον, ἀλλὰ διὰ μέσου τῶν δύο ὑπολήψεων χωρεῖν τὴν ἀλήθειαν, ἑκατέραν τε τῶν αἱρέσεων καθαιροῦσαν καὶ ἀφ' ἑκατέρας παραδεχομένην τὸ χρήσιμον. Τοῦ μὲν γὰρ Ἰουδαίου καθαιρεῖται τὸ δόγμα τῇ τε τοῦ λόγου παραδοχῇ
C καὶ τῇ πίσει τοῦ πνεύματος· τῶν δὲ ἑλληνίζοντων ἡ πο-

λύθεος ἐξαφανίζεται πλάνη, τῆς κατὰ φύσιν ἑνότητος παραγραφομένης τὴν πληθυντικὴν φαντασίαν. Πάλιν δὲ αὖ ἐκ μὲν τῆς Ἰουδαϊκῆς ὑπολήψεως ἡ τῆς φύσεως ἑνότης παραμενέτω· ἐκ δὲ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἡ κατὰ τὰς ὑποστάσεις διάκρισις μόνη, θεραπευθείσης ἑκατέρωθεν καταλλήλως τῆς ἀσεβοῦς ὑπονοίας· ἔστι γὰρ ὥσπερ τις θεραπεία τῶν μὲν περὶ τὸ ἓν πλανωμένων ὁ ἀριθμὸς τῆς τριάδος, τῶν δὲ εἰς πλῆθος ἐσκεδασμένων ὁ τῆς ἑνότητος λόγος.

ΚΕΦΑΛ. δ'.

Εἰ δὲ ἀντιλέγοι τούτοις ὁ Ἰουδαῖος, οὐκέτ' ἂν ἡμῖν D
ἐκ τοῦ ἴσου δύσκολος ὁ πρὸς ἐκεῖνον γενήσεται λόγος. Ἐκ γὰρ τῶν συντρόφων αὐτῷ διδαγμάτων ἡ τῆς ἀληθείας ἔσαι φανέρωσις. Τὸ γὰρ εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα θεοῦ, οὐσιωδῶς ὑφεσώσας δυνάμεις, ποιητικάς τε τῶν γεγενημένων καὶ περιεκτικὰς τῶν ὄντων, ἐκ τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐναργέστερον δείκνυται. Ἀρκεῖ δὲ μιᾶς μαρτυρίας ἐπιμνησθέντας τοῖς φιλοπονωτέροις καταλιπεῖν τῶν πλειόνων τὴν εὕρεσιν. Τῷ λόγῳ τοῦ κυ- 50
ρίου, φησὶν, οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν καὶ τῷ πνεύματι A
τοῦ στόματος αὐτοῦ πᾶσα ἡ δύναμις αὐτῶν. Ποίῳ λόγῳ καὶ ποίῳ πνεύματι; οὔτε γὰρ ῥῆμα ὁ λόγος, οὔτε ἄσθμα τὸ πνεῦμα. Ἢ γὰρ ἂν καθ' ὁμοιότητα τῆς ἡμετέρας φύσεως καὶ τὸ θεῖον ἐξανθρωπίζοιτο, εἰ τοιούτῳ κεχρῆσθαι λόγῳ καὶ τοιούτῳ πνεύματι τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν δογματίζοιεν; Τίς δὲ καὶ δύναμις ἀπὸ ῥημάτων καὶ ἀσθματος τηλικαύτη, ὡς ἐξαρκεῖν πρὸς οὐρανοῦ σύστασιν καὶ τῶν ἐν τούτοις δυνάμεων; Εἰ γὰρ B
ὅμοιος τῷ ἡμετέρῳ ῥήματι καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος καὶ τὸ πνεῦμα τῷ πνεύματι, ὁμοία πάντως ἐκ τῶν ὁμοίων ἡ δύναμις· καὶ ὅσην ὁ ἡμέτερος, τοσαύτην καὶ ὁ τοῦ θεοῦ λόγος τὴν ἰσχὺν ἔχει. Ἀλλὰ μὴν ἀνενέργητά τε καὶ ἀνυπόστατα τὰ παρ' ἡμῖν ῥήματα καὶ τὸ τοῖς ῥήμασι συνδιεξερχόμενον πνεῦμα. Ἄπρακτα πάντως καὶ ἀνυ-

πόσατα κἀκεῖνα κατασκευάζουσιν οἱ πρὸς τὴν ὁμοιότητα τῶ παρ' ἡμῖν λόγου τὸ θεῖον κατάγοντες. Εἰ δὲ, καθὼς λέγει Δαβὶδ, ἐσερεώθησαν τῷ λόγῳ τοῦ κυρίου οἱ οὐρανοὶ καὶ αἱ δυνάμεις αὐτῶν ἐν τῷ πνεύματι τοῦ θεοῦ τὴν σύσασιν ἔσχον, ἆρα συνέσηκε τὸ τῆς ἀληθείας
C μυσήριον, λόγον ἐν οὐσίᾳ καὶ πνεῦμα ἐν ὑποσάσει λέγειν ὑφηγούμενον.

ΚΕΦΑΛ. ε.

Ἀλλὰ τὸ μὲν εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα διά τε τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ὁ Ἕλλην καὶ διὰ τῶν γραφικῶν ὁ Ἰουδαῖος ἴσως ἂν ἀντιλέξει· τὴν δὲ κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ λόγου κατὰ τὸ ἴσον ἑκάτερος αὐτῶν ἀποδοκιμάσει ὡς ἀπίθανόν τε καὶ ἀπρεπῆ περὶ θεοῦ λέγεσθαι. Οὐκοῦν ἐξ ἑτέρας ἀρχῆς καὶ εἰς τὴν περὶ
D τούτου πίσιν τὰς ἀντιλέγοντας προσαξόμεθα. Λόγῳ τὰ πάντα γεγενῆσθαι καὶ σοφίᾳ παρὰ τὲ τὸ πᾶν συσησαμένου πιστεύουσιν, ἢ καὶ πρὸς ταύτην δυσπειθῶς ἔχουσι τὴν ὑπόληψιν. Ἀλλ' εἰ μὴ δοῖεν λόγον καθηγεῖσθαι καὶ σοφίαν τῆς τῶν ὄντων συσάσεως, ἀλογίαν τε καὶ ἀτεχνίαν τῇ ἀρχῇ τὲ παντὸς ἐπισήσουσιν. Εἰ δὲ τοῦτο ἄτοπόν τε καὶ ἀσεβὲς, ὁμολογεῖται πάντως ὅτι λόγον τε καὶ σοφίαν ἡγεμονεύειν τῶν ὄντων ὁμολογήσουσιν. Ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς φθάσασιν ἀποδέδεικται μὴ αὐτὸ τὲτο ῥῆμα ὢν ὁ τὲ θεὲ λόγος, ἢ ἕξις ἐπισήμης τινὸς ἢ σο-
51 φίας, ἀλλὰ κατ' οὐσίαν τις ὑφεσῶσα δύναμις, προαι-
A ρετική τε παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἐν ἰσχύϊ πᾶν τὸ κατὰ προαίρεσιν ἔχουσα· ἀγαθοῦ δὲ ὄντος τὲ κόσμου τὴν τῶν ἀγαθῶν ὀρεκτικήν τε καὶ ποιητικὴν δύναμιν αἰτίαν εἶναι. Εἰ δὲ τοῦ κόσμου παντὸς ἡ ὑπόσασις τῆς τὲ λόγου δυνάμεως ἐξῆπται, καθὼς ἡ ἀκολουθία παρέδειξεν, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῶν τοῦ κόσμου μερῶν μὴ ἄλλην ἐπινοεῖν αἰτίαν τινὰ τῆς συσάσεως, ἀλλ' ἢ τὸν λόγον αὐτὸν, δι' οὗ τὰ πάντα τῆς εἰς τὸ γενέσθαι πάροδον
B ἔσχε. Τοῦτον δὲ εἴτε λόγον, εἴτε σοφίαν, εἴτε δύνα-

μιν, εἴτε θεὸν, εἴτε ἄλλο τι τῶν ὑψηλῶν τε καὶ τιμίων ὀνομάζειν τις ἐθέλοι, οὐ διοισόμεθα. Ὅ, τι γὰρ ἂν εὑρεθῇ δεικτικὸν τῷ ὑποκειμένου ῥῆμα ἢ ὄνομα, ἔν ἐστι τὸ διὰ τῶν φωνῶν σημαινόμενον, ἡ ἀΐδιος τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ ποιητικὴ τῶν ὄντων, ἡ εὑρετικὴ τῶν μὴ ὄντων, ἡ συνεκτικὴ τῶν γεγονότων, ἡ προορατικὴ τῶν μελλόντων. Οὗτος τοίνυν ὁ θεὸς, ὁ λόγος, ἡ σοφία, ἡ δύναμις, ἀπεδείχθη κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ποιητὴς, οὐκ ἀνάγκῃ τινὶ πρὸς τὴν τῷ ἀνθρώπου κατασκευὴν ἐναχθεὶς, ἀλλ' ἀγάπης περιουσίᾳ C τοῦ τοιούτου ζώου δημιουργήσας τὴν γένεσιν. Ἔδει γὰρ μήτε τὸ φῶς ἀθέατον, μήτε τὴν δόξαν ἀμάρτυρον, μήτε ἀναπόλαυστον αὐτοῦ εἶναι τὴν ἀγαθότητα, μήτε τὰ ἄλλα πάντα, ὅσα περὶ τὴν θείαν καθοράται φύσιν, ἀργὰ κεῖσθαι, μὴ ὄντος τῷ μετέχοντός τε καὶ ἀπολαύοντος. Εἰ τοίνυν ἐπὶ τούτοις ὁ ἄνθρωπος εἰς γένεσιν ἔρχεται, ἐφ' ᾧ τε μέτοχος τῶν θείων ἀγαθῶν γενέσθαι, ἀναγκαίως τοιοῦτος κατασκευάζεται, ὡς ἐπιτηδείως πρὸς τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν ἔχειν. Καθάπερ γὰρ ὁ D ὀφθαλμὸς διὰ τῆς ἐγκειμένης αὐτῷ φυσικῶς αὐγῆς ἐν κοινωνίᾳ τοῦ φωτὸς γίνεται, διὰ τῆς ἐμφύτου δυνάμεως τὸ συγγενὲς ἐφελκόμενος· οὕτως ἀναγκαῖον ἦν ἐγκραθῆναί τι τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει συγγενὲς πρὸς τὸ θεῖον, ὡς ἂν διὰ τῷ καταλλήλου πρὸς τὸ οἰκεῖον τὴν ἔφεσιν ἔχοι. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ τῶν ἀλόγων φύσει, ὅσα τὸν ἔνυδρον καὶ ἐναέριον ἔλαχε βίον, καταλλήλως ἕκασον τῷ τῆς ζωῆς εἴδει κατεσκευάσθη; ὡς οἰκεῖον ἑκατέρου καὶ ὁμόφυλον διὰ τῆς ποιᾶς τῷ σώματος διαπλάσεως τῷ μὲν τὸν ἀέρα, τῷ δὲ τὸ ὕδωρ εἶναι. Οὕτως 52 οὖν καὶ τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ τῇ τῶν θείων ἀγαθῶν ἀπο- A λαύσει γενόμενον ἔδει τι συγγενὲς ἐν τῇ φύσει πρὸς τὸ μετεχόμενον ἔχειν. Διὰ τοῦτο καὶ ζωῇ καὶ λόγῳ καὶ σοφίᾳ καὶ πᾶσι τοῖς θεοπρεπέσιν ἀγαθοῖς κατεκοσμήθη, ὡς ἂν δι' ἑκάστου τούτων πρὸς τὸ οἰκεῖον τὴν ἐπιθυμίαν ἔχοι. Ἐπεὶ οὖν ἓν τῶν περὶ τὴν θείαν φύσιν

ἀγαθῶν καὶ ἡ ἀϊδιότης ἐξίν, ἔδει πάντως μηδὲ τούτου
τὴν κατασκευὴν εἶναι τῆς φύσεως ἡμῶν ἀπόκληρον, ἀλλ'
ἔχειν ἐν ἑαυτῇ τὸ ἀθάνατον, ὡς ἂν διὰ τῆς ἐγκειμένης
δυνάμεως γνωρίζοι τε τὸ ὑπερκείμενον καὶ ἐν ἐπιθυμίᾳ
B τῆς θείας ἀϊδιότητος εἴη. Ταῦτά τοι περιληπτικῇ φω-
νῇ δι' ἑνὸς ῥήματος ὁ τῆς κοσμογονίας ἐνεδείξατο λόγος,
κατ' εἰκόνα θεοῦ τὸν ἄνθρωπον γεγενῆσθαι λέγων· ἐν
γὰρ τῇ ὁμοιώσει τῇ κατὰ τὴν εἰκόνα πάντων ἐστὶ τῶν τὸ
θεῖον χαρακτηριζόντων ἡ ἀπαρίθμησις, καὶ ὅσα περὶ
τούτων ἰσορικώτερον ὁ Μωσῆς διεξέρχεται, ἐν διηγήσε-
ως εἴδει δόγματα ἡμῖν παρατιθέμενος, τῆς αὐτῆς ἔχε-
ται διδασκαλίας. Ὁ γὰρ παράδεισος ἐκεῖνος καὶ ἡ τῶν
καρπῶν ἰδιότης, ὧν ἡ βρῶσις οὐ γαστρὸς πλησμονὴν,
ἀλλὰ γνῶσιν καὶ ἀϊδιότητα ζωῆς τοῖς γευσαμένοις δί-
C δωσι, πάντα ταῦτα συνάδει τοῖς προτεθεωρημένοις πε-
ρὶ τὸν ἄνθρωπον, ὡς ἀγαθῆς τε καὶ ἐν ἀγαθοῖς οὔσης
κατ' ἀρχὰς ἡμῖν τῆς φύσεως. Ἀλλ' ἀντιλέγει τυχὸν τοῖς
εἰρημένοις ὁ πρὸς τὰ παρόντα βλέπων καὶ οἴεται δι-
ελέγχειν τὸν λόγον οὐκ ἀληθεύοντα τῷ μὴ ἐν ἐκείνοις νῦν,
ἀλλ' ἐν πᾶσι σχεδὸν τοῖς ὑπεναντίοις ὁρᾶσθαι τὸν ἄν-
θρωπον. Ποῦ γὰρ τῆς ψυχῆς τὸ θεοειδές; ποῦ δὲ ἡ
ἀπάθεια τῶ σώματος; ποῦ τῆς ζωῆς τὸ ἄϊδιον; Ὠκύ-
μορον, ἐμπαθὲς, ἐπίκηρον, πρὸς πᾶσαν παθημάτων ἐ-
D δέαν κατά τε ψυχὴν καὶ σῶμα ἐπιτήδειον. Ταῦτα καὶ
τοιαῦτα λέγων καὶ κατατρέχων τῆς φύσεως, ἀνατρέπειν
τὸν ἀποδοθέντα περὶ τὸ ἀνθρώπου λόγον οἰήσεται.
Ἀλλ' ὡς ἂν μηδαμοῦ τῆς ἀκολουθίας ὁ λόγος παρατρα-
πείη, καὶ περὶ τούτων ἐν ὀλίγοις διαληψόμεθα. Τὸ
νῦν ἐν ἀτόποις εἶναι τὴν ἀνθρωπίνην ζωὴν οὐχ ἱκανός
ἐστιν ἔλεγχος τὸ μηδέποτε τὸν ἄνθρωπον ἐν ἀγαθοῖς γε-
γενῆσθαι· ἐπειδὴ γὰρ θεοῦ ἔργον ὁ ἄνθρωπος, τοῦ δι'
ἀγαθότητα τὸ ζῶον τοῦτο παραγαγόντος εἰς γένεσιν, οὐκ
ἂν τις εὐλόγως οὗ ἡ αἰτία τῆς συστάσεως ἀγαθότης ἐστὶ,
53 τοῦτον ἐν κακοῖς γεγενῆσθαι παρὰ τοῦ πεποιηκότος κα-
A θυποπτεύσειεν· ἀλλ' ἕτερόν ἐστιν αἴτιον τοῦ ταῦτά τε

νῦν περὶ ἡμᾶς εἶναι καὶ τῶν προτέρων ἐρημωθῆναι. Ἀρχὴ δὲ πάλιν καὶ πρὸς τοῦτον ἡμῖν τὸν λόγον οὐκ ἔξω τῆς τῶν ἀντιλεγόντων ἐστὶ συγκαταθέσεως. Ὁ γὰρ ἐπὶ μετουσίᾳ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν ποιήσας τὸν ἄνθρωπον καὶ πάντων αὐτῷ τῶν καλῶν τὰς ἀφορμὰς ἐγκατασκευάσας τῇ φύσει, ὡς ἂν δι' ἑκάστου καταλλήλως πρὸς τὸ ὅμοιον ἡ ὄρεξις φέροιτο, οὐκ ἂν τοῦ καλλίστου τε καὶ τιμιωτάτου τῶν ἀγαθῶν ἀπεστέρησε, λέγω δὴ τῆς κατὰ τὸ ἀδέσποτον καὶ αὐτεξούσιον χάριτος. Εἰ γάρ τις ἀνάγκη τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐπεσάτει ζωῇ, διεψεύσθη ἂν ἡ εἰκὼν B κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος, ἀλλοτριωθεῖσα τῷ ἀνομοίῳ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον· τῆς γὰρ βασιλευούσης φύσεως ἡ ἀναγκαις τισὶν ὑπεζευγμένη τε καὶ δουλεύουσα πῶς ἂν εἰκὼν ὀνομάζοιτο; Οὐκοῦν τὸ διὰ πάντων πρὸς τὸ θεῖον ὡμοιωμένον ἔδει πάντως ἔχειν ἐν τῇ φύσει τὸ αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον, ὥστε ἄθλον ἀρετῆς εἶναι τὴν τῶν ἀγαθῶν μετουσίαν; Πόθεν οὖν, ἐρεῖς, ὁ διὰ πάντων τοῖς καλλίστοις τετιμημένος τὰ χείρω τῶν ἀγαθῶν ἀντηλλάξατο; Σαφὴς δὲ καὶ ὁ περὶ τούτου λόγος. Οὐδεμία κακοῦ γένεσις ἐκ τοῦ θείου βεβλήματος τὴν ἀρ- C χὴν ἔσχεν· ἦ γὰρ ἂν ἔξω μέμψεως ἦν ἡ κακία, θεὸν ἑαυτῆς ἐπιγραφομένη ποιητὴν καὶ πατέρα· ἀλλ' ἐκφύεταί πως τὸ κακὸν ἔνδοθεν, τῇ προαιρέσει τότε συνισάμενον, ὅταν τις ἀπὸ τοῦ καλοῦ γένηται τῆς ψυχῆς ἀναχώρησις. Καθάπερ γὰρ ἡ ὅρασις φύσεώς ἐστιν ἐνέργεια, ἡ δὲ πήρωσις στέρησίς ἐστι τῆς φυσικῆς ἐνεργείας, οὕτω καὶ ἡ ἀρετὴ πρὸς τὴν κακίαν ἀντικαθέστηκεν. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλην κακίας γένεσιν ἐννοῆσαι, ἢ ἀρετῆς ἀπουσίαν. Ὥσπερ γὰρ τοῦ φωτὸς ὑφαιρεθέντος ὁ ζόφος ἐπηκολούθησε, παρόντος δὲ οὐκ ἔστιν, οὕτως, ἕως ἂν D παρῇ τὸ ἀγαθὸν ἐν τῇ φύσει, ἀνύπαρκτόν ἐστι καθ' ἑαυτὸ ἡ κακία· ἡ δὲ τοῦ κρείττονος ἀναχώρησις γίνεται τοῦ ἐναντίου γένεσις. Ἐπεὶ ἓν τοῦτο τῆς αὐτεξουσιότητός ἐστι τὸ ἰδίωμα, τὸ κατ' ἐξουσίαν αἱρεῖσθαι τὸ καταθύμιον, οὐχ ὁ θεός σοι τῶν παρόντων ἐστὶν αἴτιος

κακῶν, ἀδέσποτόν τε καὶ ἄνετόν σοι κατασκευάσας τὴν φύσιν, ἀλλ' ἡ ἀβελία τὸ χεῖρον ἀντὶ τοῦ κρείττονος προελομένη.

ΚΕΦΑΛ. ς'.

54 A Ζητεῖς δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τυχὸν τῆς κατὰ τὴν βουλὴν διαμαρτίας· εἰς τοῦτο γὰρ ἡ ἀκολουθία τῶν λόγων φέρει. Οὐκοῦν πάλιν ἀρχή τις ἡμῖν κατὰ τὸ εὔλογον εὑρηθήσεται, ἣ καὶ τοῦτο σαφηνίσει τὸ ζήτημά. Τοιοῦτόν τινα λόγον παρὰ τῶν πατέρων διεδεξάμεθα· ἔσι δὲ ὁ λόγος οὐ μυθώδης διήγησις, ἀλλ' ἐξ αὐτῆς τῆς φύ- B σεως ἡμῶν τὸ πιθὸν ἐπαγόμενος. Διπλῆ τίς ἐσιν ἐν τοῖς ἔσιν ἡ κατανόησις, εἰς τὸ νοητόν τε καὶ αἰσθητὸν τῆς θεωρίας διηρημένης. Καὶ οὐδὲν ἂν παρὰ ταῦτα καταληφθείη ἐν τῇ τῶν ὄντων φύσει τῆς διαιρέσεως ταύτης ἔξω φερόμενον. Διήρηται δὲ ταῦτα πρὸς ἄλληλα πολλῷ τῷ μέσῳ, ὡς μήτε τὴν αἰσθητὴν ἐν τοῖς νοητοῖς εἶναι γνωρίσμασι, μήτε ἐν τοῖς αἰσθητοῖς ἐκείνην, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐναντίων ἑκατέραν χαρακτηρίζεσθαι. Ἡ μὲν γὰρ νοητὴ φύσις ἀσώματόν τι χρῆμά ἐσι καὶ ἀναφὲς καὶ ἀνείδεον· ἡ δὲ αἰσθητὴ κατ' αὐτὸ τὸ ὄνομα ἐντός ἐσι τῆς C διὰ τῶν αἰσθητηρίων κατανοήσεως. Ἀλλ' ὥσπερ ἐν αὐτῷ τῷ αἰσθητῷ κόσμῳ, πολλῆς πρὸς ἄλληλα τῶν στοιχείων οὔσης ἐναντιώσεως, ἐπινενόηταί τις ἁρμονία διὰ τῶν ἐναντίων ἁρμοζομένη παρὰ τῆς τοῦ παντὸς ἐπισατούσης σοφίας· καὶ οὕτως πάσης γίνεται πρὸς ἑαυτὴν συμφωνία τῆς κτίσεως, οὐδαμοῦ τῆς φυσικῆς ἐναντιότητος τὸν τῆς συμπνοίας εἰρμὸν διαλυούσης· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῦ αἰσθητοῦ πρὸς τὸ νοητὸν γίνεταί τις κατὰ θείαν σοφίαν μίξις τε καὶ ἀνάκρασις, ὡς ἂν πάν- D τα τοῦ καλοῦ κατὰ τὸ ἴσον μετέχοι καὶ μηδὲν τῶν ὄντων ἀμοιροίη τῆς τοῦ κρείττονος φύσεως. Διὰ τοῦτο τὸ μὲν κατάλληλον τῇ νοητῇ φύσει χωρίον ἡ λεπτὴ καὶ εὐκίνητός ἐσιν οὐσία, κατὰ τὴν ὑπερκόσμιον λῆξιν πολλὴν ἔχουσα τῷ ἰδιάζοντι τῆς φύσεως πρὸς τὸ νοητὸν τὴν

συγγένειαν. Προμηθείᾳ δὲ κρείττονι πρὸς τὴν αἰσθη-
τὴν φύσιν γίνεταί τις τῆ νοητοῦ συνανάκρασις, ὡς ἂν
μηδὲν ἀπόβλητον εἴη τῆς κτίσεως, καθώς φησιν ὁ ἀ-
πόστολος, μηδὲ τῆς θείας κοινωνίας ἀπόκληρον. Τού-
του χάριν ἐκ νοητῆ τε καὶ αἰσθητῆ τὸ κατὰ τὸν ἄνθρω- 55
πον μίγμα παρὰ τῆς θείας ἀναδείκνυται φύσεως, κα- A
θὼς διδάσκει τῆς κοσμογενείας ὁ λόγος· λαβὼν γὰρ,
φησὶν, ὁ θεὸς χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς τὸν ἄνθρωπον ἔπλασε
καὶ διὰ τῆς ἰδίας ἐμπνεύσεως τῷ πλάσματι τὴν ζωὴν
ἐνεφύτευσεν, ὡς ἂν συνεπαρθείη τῷ θείῳ τὸ γήϊνον
καὶ μία τις κατὰ τὸ ὁμότιμον διὰ πάσης τῆς κτίσεως ἡ
χάρις διήκοι, τῆς κάτω φύσεως πρὸς τὴν ὑπερκόσμιον
συγκιρναμένης. Ἐπεὶ ἓν τῆς νοητῆς κτίσεως προϋποσά-
σης καὶ ἑκάστῃ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων πρὸς τὴν τῆ
παντὸς σύσασιν ἐνεργείας τινὸς παρὰ τῆς τῶν πάντων
ἐπισατούσης ἐξουσίας προσνεμηθείσης ἦν τις δύναμις ἡ
τὸν περίγειον τόπον συνέχειν τε καὶ περικρατεῖν τετα- B
γμένη, εἰς αὐτὸ τοῦτο δυναμωθεῖσα παρὰ τῆς τὸ πᾶν
οἰκονομούσης δυνάμεως· εἶτα κατεσκευάσθη τὸ γήϊνον
πλάσμα, τῆς ἄνω δυνάμεως ἀπεικόνισμα. Τοῦτο δὴ τὸ
ζῶον ὁ ἄνθρωπος· καὶ ἦν ἐν αὐτῷ τὸ θεοειδὲς τῆς νοη-
τῆς φύσεως κάλλος, ἀῤῥήτῳ τινὶ δυνάμει συγκεκραμένον.
Δεινὸν ποιεῖται καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ὁ τὴν περίγειον οἰκο-
νομίαν λαχὼν, εἰ ἐκ τῆς ὑποχειρίου αὐτῷ φύσεως ἀνα-
δειχθήσεταί τις οὐσία πρὸς τὴν ὑπερέχουσαν ἀξίαν ὡ-
μοιωμένη. Τὸ δ' ὅπως ἐπὶ τὸ πάθος κατερῥύη τῆ φθό- C
νε ὁ ἐπὶ μηδενὶ κακῷ κτισθεὶς παρὰ τῆ τὸ πᾶν ἐν ἀ-
γαθότητι συσῳσαμένου, τὸ μὲν δι' ἀκριβείας ἐπεξιέναι
οὐ τῆς παρούσης πραγματείας ἐσί· δυνατὸν δ' ἂν εἴη
καὶ δι' ὀλίγου τοῖς εὐπειθεσέροις παραθέσθαι τὸν λό-
γον. Τῆς γὰρ ἀρετῆς καὶ τῆς κακίας οὐχ ὡς δύο τι-
νῶν καθ' ὑπόσασιν φαινομένων ἡ ἀντιδιαστολὴ θεωρεῖ-
ται· ἀλλ' ὥσπερ ἀντιδιαιρεῖται τῷ ὄντι τὸ μὴ ὂν καὶ
οὐκ ἔσι καθ' ὑπόσασιν εἰπεῖν τὸ μὴ ὂν ἀντιδιαστέλλεσθαι
πρὸς τὸ ὄν, ἀλλὰ τὴν ἀνυπαρξίαν ἀντιδιαιρεῖσθαι λέ- D

γομεν πρὸς τὴν ὕπαρξιν, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ ἡ κακία τῷ τῆς ἀρετῆς ἀντικαθέσηκε λόγῳ, οὐ καθ' ἑαυτήν τις οὖσα, ἀλλὰ τῇ ἀπουσίᾳ νοουμένη τοῦ κρείττονος· καὶ ὥσπερ φαμὲν ἀντιδιαιρεῖσθαι τῇ ὁράσει τὴν πήρωσιν, οὐ καθ' ἑαυτὴν οὖσαν ἐν τῇ φύσει τὴν πήρωσιν, ἀλλὰ προλαβούσης ἕξεως στέρησιν· οὕτω καὶ τὴν κακίαν ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ στερήσει θεωρεῖσθαι λέγομεν, οἷόν τινα σκιὰν τῇ ἀναχωρήσει τῆς ἀκτῖνος ἐπισυμβαίνουσαν.

55 A Ἐπειδὴ τοίνυν ἡ ἄκτιστος φύσις τῆς κινήσεως τῆς κατὰ τροπὴν καὶ μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσίν ἐστιν ἀνεπίδεκτος, πᾶν δὲ τὸ διὰ κτίσεως ὑποσὰν συγγενῶς πρὸς τὴν ἀλλοίωσιν ἔχει, διότι καὶ αὐτὴ τῆς κτίσεως ἡ ὑπόστασις ἀπὸ ἀλλοιώσεως ἤρξατο, τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι θείᾳ δυνάμει μετατεθέντος· κτισὴ δὲ ἦν καὶ ἡ μνημονευθεῖσα δύναμις, αὐτεξουσίῳ κινήματι τὸ δοκοῦν αἱρουμένη, ἐπειδὴ πρὸς τὸ ἀγαθόν τε καὶ ἄφθονον ἐπέμυσεν ὄμμα, ὥσπερ ὁ ἐν ἡλίῳ τοῖς βλεφάροις ὑποβα-

B λὼν τὰς ὄψεις σκότος ὁρᾷ, οὕτω κἀκεῖνος αὐτῷ τῷ μὴ θελῆσαι τὸ ἀγαθὸν νοῆσαι τὸ ἐναντίον τῷ ἀγαθῷ κατενόησε. Τοῦτο δέ ἐστιν ὁ φθόνος. Ὁμολογεῖται δὲ παντὸς πράγματος ἀρχὴν τῶν μετ' αὐτὴν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπισυμβαινόντων αἰτίαν εἶναι, οἷον τῇ ὑγείᾳ τὸ εὐεκτεῖν, τὸ ἐργάζεσθαι, τὸ καθ' ἡδονὴν βιοτεύειν· τῇ δὲ νόσῳ τὸ ἀσθενεῖν, τὸ ἀνενέργητον εἶναι, τὸ ἐν ἀηδίᾳ τὴν ζωὴν ἔχειν. Οὕτω καὶ τὰ ἄλλα πάντα ταῖς οἰκείαις ἀρχαῖς κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἕπεται. Ὥσπερ οὖν ἡ ἀπά-

C θεια τῆς κατ' ἀρετὴν ζωῆς ἀρχὴ καὶ ὑπόθεσις γίνεται, ἕως ἡ διὰ τοῦ φθόνου γενομένη πρὸς κακίαν ῥοπὴ τῶν μετ' αὐτὴν πάντων ἀναδειχθέντων κακῶν ὁδὸς κατέσχη. Ἐπειδὴ γὰρ ἅπαξ πρὸς τὸ κακὸν τὴν ῥοπὴν ἔσχεν ὁ τῇ ἀποστροφῇ τῆς ἀγαθότητος ἐν ἑαυτῷ γεννήσας τὸν φθόνον, ὥσπερ λίθος ἀκρωρείας ἀποῤῥαγεὶς ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους πρὸς τὸ πρανὲς συνελαύνεται, οὕτω κἀκεῖνος, τῆς πρὸς τὸ ἀγαθὸν συμφυΐας ἀποσπασθεὶς καὶ πρὸς κακίαν βρίσας καὶ κατανεύσας, αὐτομάτως οἷόν τινα

βάρει πρὸς τὸν ἔσχατον τῆς πονηρίας ὅρον συνωσθεὶς
ἀπηνέχθη, καὶ τὴν διανοητικὴν δύναμιν, ἣν εἰς τὴν συ- D
νέργειαν τῆς τοῦ κρείττονος μετουσίας ἔσχε παρὰ τοῦ
κτίσαντος, ταύτην εἰς εὕρεσιν τῶν κατὰ κακίαν ἐπινο-
ουμένων συνεργὸν ποιησάμενος, εὐμηχάνως περιέρχεται
δι' ἀπάτης τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν ἑαυτοῦ πείσας γενέ-
σθαι φονέα καὶ αὐτόχειρα. Ἐπειδὴ γὰρ διὰ τῆς θείας
εὐλογίας δυναμωθεὶς ὁ ἄνθρωπος ὑψηλὸς μὲν ἦν τῷ
ἀξιώματι· βασιλεύειν γὰρ ἐτάχθη τῆς γῆς τε καὶ τῶν ἐπ'
αὐτῆς ἁπάντων· καλὸς δὲ τὸ εἶδος· ἀπεικόνισμα γὰρ τοῦ
ἀρχετύπου ἐγεγόνει κάλλους· ἀπαθὴς δὲ τὴν φύσιν· τοῦ
γὰρ ἀπαθοῦς μίμημα ἦν· ἀνάπλεως δὲ παῤῥησίας, αὐ- 57
τῆς κατὰ πρόσωπον τῆς θείας ἐμφανείας κατατρυφῶν· A
ταῦτα δὲ τῷ ἀντικειμένῳ τοῦ κατὰ τὸν φθόνον πάθους
ὑπεκκαύματα ἦν· ἰσχύϊ δέ τινι καὶ βίᾳ δυνάμεως κα-
τεργάσασθαι τὸ κατὰ γνώμην οὐχ οἷός τε ἦν· ὑπερίσχυε
γὰρ ἡ τῆς εὐλογίας τοῦ θεοῦ δύναμις τῆς τότε βίας.
Διὰ τοῦτο ἀποξῆσαι τῆς ἐνισχυούσης αὐτὸν δυνάμεως
μηχανᾶται, ὡς ἂν εὐάλωτος αὐτῷ πρὸς τὴν ἐπιβουλὴν
καταστείη. Καὶ ὥσπερ ἐπὶ λύχνου τοῦ πυρὸς τῆς θρυ-
αλλίδος περιδεδραγμένου, εἴ τις ἀδυνατῶν τῷ φυσήματι
σβέσαι τὴν φλόγα ὕδωρ ἐμμίξει τῷ ἐλαίῳ καὶ διὰ τῆς
ἐπινοίας ταύτης ἀμαυρώσει τὴν φλόγα, οὕτως δι' ἀπά-
της τῇ προαιρέσει τοῦ ἀνθρώπου τὴν κακίαν ἐμμίξας ὁ B
ἀντικείμενος σβέσιν τινὰ καὶ ἀμαύρωσιν τῆς εὐλογίας
ἐποίησεν, ἧς ἐπιλειπούσης ἐξ ἀνάγκης τὸ ἀντικείμενον
ἀντεισέρχεται. Ἀντίκειται δὲ τῇ ζωῇ μὲν ὁ θάνατος, ἡ
ἀσθένεια δὲ τῇ δυνάμει, τῇ εὐλογίᾳ δὲ ἡ κατάρα, τῇ
παῤῥησίᾳ δὲ ἡ αἰσχύνη καὶ πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς τὰ κατὰ
τὸ ἐναντίον νοούμενα. Διὰ τοῦτο ἐν τοῖς παροῦσι κα-
κοῖς ἔσι νῦν τὸ ἀνθρώπινον, τῆς ἀρχῆς ἐκείνης τοῦ
τοιούτου τέλους τὰς ἀφορμὰς παρασχούσης.

ΚΕΦΑΛ. ζ'.

C Καὶ μηδεὶς ἐρωτάτω, εἰ προειδὼς τὴν ἀνθρωπίνην συμφορὰν ὁ θεὸς τὴν ἐκ τῆς ἀβουλίας αὐτῷ συμβησομένην ἠλθεν εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, ᾧ τὸ μὴ γενέσθαι μᾶλλον ἴσως ἢ τὸ ἐν κακοῖς εἶναι λυσιτελέστερον ἦν. Ταῦτα γὰρ οἱ τοῖς Μανιχαϊκοῖς δόγμασι δι' ἀπάτης παρασυρέντες εἰς σύγχασιν τῆς ἑαυτῶν πλάνης προβάλλουσιν, ὡς διὰ τούτου πονηρὸν εἶναι τὸν τῆς ἀν-
D θρωπίνης φύσεως κτίστην ἀποδεικνύοντες. Εἰ γὰρ ἀγνοεῖ μὲν τῶν ὄντων ὁ θεὸς οὐδέν, ἐν κακοῖς δὲ ὁ ἄνθρωπος, οὐκέτ' ἂν ὁ τῆς ἀγαθότητος τῷ θεῷ διασώζοιτο λόγος, εἴπερ ἐν κακοῖς μέλλοντα τὸν ἄνθρωπον ζήσεσθαι πρὸς τὸν βίον παρήγαγεν. Εἰ γὰρ ἀγαθῆς φύσεως ἡ κατὰ τὸ ἀγαθὸν ἐνέργεια πάντως ἐστὶν, ὁ λυπηρὸς ἅτος καὶ ἐπίκηρος βίος οὐκέτ' ἄν, φησὶν, εἰς τὴν τοῦ ἀγαθοῦ δημιουργίαν ἀνάγοιτο, ἀλλ' ἕτερον χρὴ τῆς τοιαύτης ζωῆς αἴτιον οἴεσθαι, ᾧ πρὸς πονηρίαν ἡ φύσις ἐπιρρέπως ἔχει. Ταῦτα γὰρ πάντα καὶ τὰ τοιαῦτα
58 τοῖς μὲν ἐν βάθει καθάπερ τινὰ δυσοποιὸν βαφὴν τὴν
A αἱρετικὴν παραδεδεγμένοις ἀπάτην ἰσχύν τινα διὰ τῆς ἐπιπολαίου πιθανότητος ἔχειν δοκεῖ· τοῖς δὲ διορατικωτέροις τῆς ἀληθείας σαθρὰ ὄντα καὶ πρόχειρον τὴν τῆς ἀπάτης ἀπόδειξιν ἔχοντα σαφῶς καθοράται. Καί μοι δοκεῖ καλῶς ἔχειν τὸν ἀπόστολον ἐν τούτοις συνήγορον τῆς κατ' αὐτῶν κατηγορίας προσήσασθαι. Διαιρεῖ γὰρ ἐν τῷ πρὸς Κορινθίους λόγῳ τάς τε σαρκώδεις καὶ τὰς πνευματικὰς τῶν ψυχῶν καταστάσεις, δεικνὺς,
B οἶμαι, διὰ τῶν λεγομένων, ὅτι οὐ δι' αἰσθήσεως τὸ καλὸν ἢ τὸ κακὸν προσήκει κρίνειν, ἀλλ' ἔξω τῶν κατὰ τὸ σῶμα φαινομένων τὸν νοῦν ἀποστήσαντας, αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς τῷ καλοῦ τε καὶ τῷ ἐναντίου διακρίνειν τὴν φύσιν. Ὁ γὰρ πνευματικὸς, φησὶν, ἀνακρίνει τὰ πάντα. Ταύτην οἶμαι τὴν αἰτίαν τῆς τῶν δογμάτων τούτων μυθοποιΐας τοῖς τὰ τοιαῦτα προφέρουσιν ἂν γεγενῆσθαι, ὅτι πρὸς τὸ ἡδὺ τῆς σωματικῆς ἀπολαύσεως τὸ ἀγαθὸν

ὁριζόμενοι διὰ τὸ πάθεσι καὶ ἀῤῥωστήμασιν ὑποκεῖσθαι C
κατ' ἀνάγκην τὴν τοῦ σώματος φύσιν σύνθετον οὖσαν καὶ
εἰς διάλυσιν ῥέουσαν· ἐπακολουθεῖν δέ πως τοῖς τοιού-
τοις παθήμασιν ἀλγεινήν τινα αἴσθησιν πονηροῦ θεοῦ
τὴν ἀνθρωποποιΐαν ἔργον εἶναι νομίζουσιν. Ὡς εἴγε
πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἔβλεπεν αὐτοῖς ἡ διάνοια, καὶ τῆς
περὶ τὰς ἡδονὰς διαθέσεως τὸν νοῦν ἀποικίσαντες ἀπα-
θῶς ἐπεσκόπουν τὴν τῶν ὄντων φύσιν, οὐκ ἂν ἄλλο
τι κακὸν εἶναι παρὰ τὴν πονηρίαν ᾠήθησαν. Πονηρία
δὲ πᾶσα ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ σερήσει χαρακτηρίζεται, οὐ
καθ' ἑαυτὴν ἴσα, οὐδὲ καθ' ὑπόσασιν θεωρουμένη· κα- D
κὸν γὰρ οὐδὲν ἔξω προαιρέσεως ἐφ' ἑαυτοῦ κεῖται, ἀλλὰ
τὸ μὴ εἶναι τὸ ἀγαθὸν ἕτω κατονομάζεται. Τὸ δὲ μὴ
ὂν οὐχ ὑφέσηκε, τοῦ δὲ μὴ ὑφεσῶτος δημιουργὸς ὁ τῶν
ὑφεσώτων δημιουργὸς οὐκ ἔσιν. Οὐκοῦν ἔξω τῆς τῶν
κακῶν αἰτίας ὁ θεὸς ὁ τῶν ὄντων, οὐχ ὁ τῶν μὴ ὄντων
ποιητὴς ὤν· ὁ τὴν ὅρασιν, ὁ τὴν πήρωσιν δημιουργήσας·
ὁ τὴν ἀρετὴν, ὁ τὴν σέρησιν αὐτῆς ἀναδείξας· ὁ ἄθλον
τῆς προαιρέσεως τὸ τῶν ἀγαθῶν γέρας τοῖς κατ' ἀρετὴν
πολιτευομένοις προθείς, οὐκ ἀνάγκῃ τινὶ βιαίᾳ πρὸς τὸ
ἑαυτῷ δοκοῦν ὑποζεύξας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, καθάπερ 59
τι σκεῦος ἄψυχον ἀκουσίως πρὸς τὸ καλὸν ἐφελκόμενος. A
Εἰ δὲ τοῦ φωτὸς ἐξ αἰθρίας καθαρῶς περιλάμποντος ἑ-
κουσίως τις ὑποβάλοι τοῖς βλεφάροις τὴν ὅρασιν, ἔξω
τῆς τοῦ μὴ βλέποντος αἰτίας ὁ ἥλιος.

ΚΕΦΑΛ. ή.

Ἀλλ' ἀγανακτεῖ πάντως ὁ πρὸς τὴν διάλυσιν βλέ- B
πων τοῦ σώματος, καὶ χαλεπὸν ποιεῖται τῷ θανάτῳ τὴν
ζωὴν ἡμῶν διαλύεσθαι, καὶ τοῦτό φησι τῶν κακῶν ἔ-
σχατον εἶναι, τὸ τὸν βίον ἡμῶν τῇ νεκρότητι σβέννυ-
σθαι. Οὐκοῦν ἐπισκεψάσθω διὰ τοῦ σκυθρωποῦ τούτου
τὴν ὑπερβολὴν τῆς θείας εὐεργεσίας· τάχα γὰρ ἂν μᾶλ-
λον διὰ τούτου προσαχθείη, θαυμάσαι τὴν χάριν τῆς
περὶ τὸν ἄνθρωπον τοῦ θεοῦ κηδεμονίας. Τὸ ζῆν διὰ

τὴν τῶν καταθυμίων ἀπόλαυσιν αἱρετόν ἐστι τοῖς τῆ βίου μετέχουσιν. Ὡς εἴ γέ τις ἐν ὀδύναις διαβιώη, παρὰ
C πολὺ τῷ τοιούτῳ τὸ μὴ εἶναι τοῦ ἀλγεινῶς εἶναι προτιμότερον κρίνεται. Οὐκοῦν ἐξετάσωμεν εἰ ὁ τῆς ζωῆς χορηγὸς πρὸς ἄλλο τι βλέπει, καὶ οὐχ ὅπως ἂν ἐν τοῖς καλλίστοις βιώημεν. Ἐπειδὴ γὰρ τῷ αὐτεξουσίῳ κινήματι τοῦ κακοῦ τὴν κοινωνίαν ἐπεσπασάμεθα, διά τινος ἡδονῆς οἱόν τι δηλητήριον μέλιτι παραρτυθὲν τῇ φύσει τὸ κακὸν καταμίξαντες· καὶ διὰ τοῦτο τῆς κατὰ τὸ ἀπαθὲς νοουμένης μακαριότητος ἐκπεσόντες, πρὸς τὴν κακίαν μετεμορφώθημεν· τέτου ἕνεκεν οἱόν τι σκεῦος ὀστράκινον πάλιν ὁ ἄνθρωπος εἰς γῆν ἀναλύεται, ὅπως
D ἂν τῆς νῦν ἐναπειλημμένης αὐτῷ ὑποκρίσεως ἀποκριθείσης εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς σχῆμα διὰ τῆς ἀναστάσεως ἀναπλασθείη, εἴ γε τὸ κατ' εἰκόνα ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ διεσώσατο. Τὸ δὲ τοιοῦτον δόγμα ἰσορικώτερον μὲν καὶ δι' αἰνιγμάτων ὁ Μωσῆς ἡμῖν ἐκτίθεται. Πλὴν ἔκδηλον καὶ τὰ αἰνίγματα τὴν διδασκαλίαν ἔχει. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις ἐγένοντο οἱ πρῶτοι ἄνθρωποι καὶ τῆς μακαριότητος ἐκείνης ἀπεγυμνώθησαν, δερματίνους ἐπιβάλλει χιτῶνας τοῖς πρωτοπλάστοις ὁ κύριος. Οὔ μοι δοκεῖ πρὸς τὰ τοιαῦτα δέρματα τὸ λόγου τὴν διάνοιαν φέρειν· ποίων γὰρ ἀποσφαγέντων τε
60 καὶ δαρέντων ζώων ἐπινοεῖται αὐτοῖς ἡ περιβολή; ἀλλ',
A ἐπειδὴ πᾶν δέρμα χωρισθὲν τοῦ ζώου νεκρόν ἐστι, πάντως οἶμαι τὴν πρὸς τὸ νεκροῦσθαι δύναμιν, ἣ τῆς ἀλόγου φύσεως ἐξαίρετος ἦν, ἐκ προμηθείας μετὰ ταῦτα τοῖς ἀνθρώποις ἐπιβεβληκέναι τὸν τὴν κακίαν ἡμῶν ἰατρεύοντα, ἐφ' ὡς εἰς ἀεὶ παραμένειν· ὁ γὰρ χιτὼν τῶν ἔξωθεν ἡμῖν ἐπιβαλλομένων ἐστὶ, πρὸς καιρὸν τὴν ἑαυτῷ χρῆσιν παρέχων τῷ σώματι, οὐ συμπεφυκὼς τῇ φύσει. Οὐκοῦν ἐκ τῆς τῶν ἀλόγων φύσεως ἡ νεκρότης
B οἰκονομικῶς περιετέθη τῇ εἰς ἀθανασίαν κτισθείσῃ φύσει, τὸ ἔξωθεν αὐτῆς περικαλύπτουσα, οὐ τὸ ἔσωθεν, καὶ τὸ αἰσθητὸν τοῦ ἀνθρώπου μέρος διαλαμβάνουσα,

αὐτῆς δὲ τῆς θείας εἰκόνος οὐ προσαπτομένη. Λύεται δὲ τὸ αἰσθητὸν, ἐκ ἀφανίζεται. Ἀφανισμὸς μὲν γάρ ἐστιν ἡ εἰς τὸ μὴ ὂν μεταχώρησις· λύσις δὲ ἡ εἰς τὰ τῶ κόσμω στοιχεῖα πάλιν, ἀφ' ὧν τὴν σύστασιν ἔσχε, διάχυσις. Τὸ δὲ ἐν τούτοις γενόμενον ἐκ ἀπόλωλε, κἂν ἐκφεύγῃ τὴν κατάληψιν τῆς ἡμετέρας αἰσθήσεως. Ἡ δὲ αἰτία τῆς λύσεως δήλη διὰ τοῦ ῥηθέντος ἡμῖν ὑποδείγματος. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ αἴσθησις πρὸς τὸ παχύ τε καὶ γήϊνον οἰκείως ἔχει· κρείττων δὲ καὶ ὑψηλοτέρα τῶν C κατ' αἴσθησιν κινημάτων ἡ νοερὰ φύσις, διὰ τοῦτο τῆς περὶ τὸ καλὸν κρίσεως ἐν τῇ δοκιμασίᾳ τῶν αἰσθήσεων ἁμαρτηθείσης, τῆς δὲ τοῦ καλοῦ διαμαρτίας τὴν τῆς ἐναντίας ἕξεως ὑπόσασιν ἐνεργησάσης τὸ ἄχρειωθὲν ἡμῶν μέρος τῇ παραδοχῇ τῶ ἐναντίου λύεται. Ὁ δὲ τοῦ ὑποδείγματος λόγος τοιοῦτός ἐστι. Δεδόσθω τι σκεῦος ἐκ πηλοῦ συνεστηκέναι, τοῦτο δὲ πλῆρες ἔκ τινος ἐπιβουλῆς γεγενῆσθαι τετηκότος μολύβδου, τὸν δὲ μόλυβδον ἐγχυθέντα παγῆναι καὶ μένειν ἀπρόχυτον, ἀντίποιεῖσθαι δὲ τοῦ σκεύους τὸν κεκτημένον, ἔχοντα δὲ τῶ κεραμεύειν τὴν ἐπιστήμην περιθρύψαι τῷ μολύβδῳ τὸ D ὄρακον· εἶθ' οὕτως πάλιν κατὰ τὸ πρότερον σχῆμα πρὸς τὴν ἰδίαν ἑαυτοῦ χρῆσιν ἀναπλάσαι τὸ σκεῦος, κενὸν τῆς ἐμμιχθείσης ὕλης γενόμενον. Οὕτως οὖν καὶ ὁ τοῦ ἡμετέρου σκεύους πλάστης, τῷ αἰσθητῷ μέρει· τῷ κατὰ τὸ σῶμα, φημί· τῆς κακίας καταμιχθείσης, διαλύσας τὴν παραδεξαμένην τὸ κακὸν ὕλην, πάλιν ἀμιγὲς τοῦ ἐναντίου διὰ τῆς ἀνασάσεως ἀναπλάσας, πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς κάλλος ἀνασοικειώσει τὸ σκεῦος. Ἐπειδὴ δὲ σύνδεσίς τις καὶ κοινωνία τῶν κατὰ ἁμαρτίαν παθημά- 61 των γίνεται τῇ τε ψυχῇ καὶ τῷ σώματι, καί τις ἀναλο- A γία τῶ σωματικοῦ θανάτου πρὸς τὸν ψυχικόν ἐστι θάνατον· ὥσπερ γὰρ ἐν σαρκὶ τὸ τῆς αἰσθητῆς χωρισθῆναι ζωῆς προσαγορεύομεν θάνατον, ἔτως καὶ ἐπὶ τῆς ψυχῆς τὸν τῆς ἀληθοῦς ζωῆς χωρισμὸν θάνατον ὀνομάζομεν· ἐπεὶ οὖν μία τίς ἐστιν ἡ τῶ κακοῦ κοινωνία, καθὼς

προείρηται, ἐν ψυχῇ τε θεωρουμένη καὶ σώματι· δι'
ἀμφοτέρων γὰρ πρόεισιν εἰς ἐνέργειαν τὸ πονηρόν· διὰ
τοῦτο ὁ μὲν τῆς διαλύσεως θάνατος ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν
B δερμάτων ἐπιβολῆς τῆς ψυχῆς οὐχ ἅπτεται. Πῶς γὰρ
ἂν διαλυθείη τὸ μὴ συγκείμενον; Ἐπειδὴ δὲ χρεία τοῦ
κἀκείνης τὰς ἐμφυείσας ἐξ ἁμαρτιῶν κηλῖδας διά τινος
ἰατρείας ἐξαιρεθῆναι, τούτου ἕνεκεν ἐν μὲν τῇ παρούσῃ
ζωῇ τὸ τῆς ἀρετῆς φάρμακον εἰς θεραπείαν τῶν τοιού-
των προσετέθη τραυμάτων. Εἰ δὲ ἀθεράπευτος μένει,
ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ ταμιεύεται ἡ θεραπεία. Ἀλλ'
ὥσπερ εἰσί τινες κατὰ τὸ σῶμα τῶν παθημάτων δια-
φοραὶ, ὧν αἱ μέν ῥᾷον, αἱ δὲ δυσκολώτερον τὴν θερα-
C πείαν προσίενται, ἐφ' ὧν καὶ τομαὶ καὶ καυτήριαι καὶ
πικραὶ φαρμακοποσίαι πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἐνσκή-
ψαντος τῷ σώματι πάθους παραλαμβάνονται· τοιοῦτόν
τι καὶ ἡ μετὰ ταῦτα κρίσις εἰς θεραπείαν τῶν τῆς ψυ-
χῆς ἀῤῥωσημάτων κατεπαγγέλλεται, ὃ τοῖς μὲν χαυνο-
τέροις ἀπειλὴ καὶ σκυθρωπῶν ἐστὶν ἐπανόρθωσις, ὡς
ἂν φόβῳ τῆς τῶν ἀλγεινῶν ἀντιδόσεως πρὸς τὴν φυ-
γὴν τῆς κακίας σωφρονισθείημεν· τοῖς δὲ συνετωτέροις
ἰατρεία καὶ θεραπεία παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ ἴδιον πλάσμα
D πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανάγοντος χάριν εἶναι πιστεύεται.
Ὡς γὰρ οἱ τοὺς ἥλους τε καὶ τὰς ἀκροχορδόνας παρὰ
φύσιν ἐπιγενομένας τῷ σώματι διὰ τομῆς ἢ καύσεως
ἀποξύοντες οὐκ ἀνώδυνον ἐπάγουσι τῷ εὐεργετουμένῳ
τὴν ἴασιν, πλὴν οὐκ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ὑπομένοντος τὴν
τομὴν ἄγουσιν, οὕτως καὶ ὅσα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν διὰ
τῆς τῶν παθημάτων κοινωνίας ἀποσαρκωθείσαις ὑλώδη
περιττώματα ἐπιπωροῦται, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως
τέμνεται τε καὶ ἀποξύεται τῇ ἀῤῥήτῳ ἐκείνῃ σοφίᾳ καὶ
62 δυνάμει, τοῦ, καθὼς λέγει τὸ εὐαγγέλιον, τοὺς κακῶς
A ἔχοντας ἰατρεύοντος. Οὐ χρείαν γὰρ ἔχουσι, φησὶν,
οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Διὰ δὲ
τὸ πολλὴν γεγενῆσθαι τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐαν
ὥσπερ ἡ τῆς μυρμηκίας τομὴ δριμύσσει τὴν ἐπιφάνειαν·

τὸ γὰρ παρὰ φύσιν ἐμφυὲν τῇ φύσει διά τινος συμπαθείας τῷ ὑποκειμένῳ προσίσχεται, καί τις γίνεται τοῦ ἀλλοτρίου πρὸς τὸ ἡμέτερον παράλογος συνανάκρασις, ὡς λυπεῖσθαι καὶ δάκνεσθαι τοῦ παρὰ φύσιν χωριζομένην τὴν αἴσθησιν· οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἀπολεπτυνομένης τε καὶ ἐκτηκομένης ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἐλεγμοῖς, καθώς πού φησιν ἡ προφητεία, διὰ τὴν ἐν βάθει γενομένην πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητα κατ' ἀνάγκην ἐπακολουθοῦσιν ἄῤῥητοί τινες καὶ ἀνέκφραστοι ἀλγηδόνες, ὧν ἡ διήγησις ἐκ τοῦ ἴσου τὸ ἄφραστον ἔχει τῇ τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν φύσει. Οὔτε γὰρ ταῦτα, οὔτε ἐκεῖνα τῇ δυνάμει τῶν λόγων, ἢ τῷ στοχασμῷ τῆς διανοίας ὑπάγεται. Οὐκοῦν πρὸς τὸ πέρας τις ἀποσκοπῶν τῆς σοφίας τοῦ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντος οὐκέτ' ἂν εὐλόγως κακῶν αἴτιον τὸν τῶν ἀνθρώπων δημιουργὸν ὑπὸ μικροψυχίας κατονομάζοι, ἢ ἀγνοεῖν αὐτὸν τὸ ἐσόμενον λέγων, ἢ εἰδότα καὶ πεποιηκότα μὴ ἔξω τῆς πρὸς τὸ πονηρὸν ὁρμῆς εἶναι. Καὶ γὰρ ᾔδει τὸ ἐσόμενον καὶ τὴν πρὸς τὸ γινόμενον ὁρμὴν οὐκ ἐκώλυσεν· ὅτι γὰρ ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ πάντα ἐμπερικρατῶν τῇ προορατικῇ δυνάμει καὶ τὸ ἐφεξῆς τῷ παρῳχηκότι βλέπων κατὰ τὸ ἴσον. Ἀλλ' ὥσπερ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω καὶ τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. Τί οὖν ἄμεινον ἦν, καθ' ὅλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτήσεσθαι προεώρα τὸν γενησόμενον, ἢ ἀγαγόντα καὶ νενοσηκυῖαν πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἀνακλέσασθαι. Τὸ δὲ διὰ τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας, αἳ τῷ ῥευστῷ τῆς φύσεως κατ' ἀνάγκην ἐπισυμβαίνουσι, κακῶν ποιητὴν τὸν θεὸν ὀνομάζειν, ἢ μηδὲ ὅλως ἀνθρώπου κτίσην αὐτὸν οἴεσθαι, ὡς ἂν μὴ καὶ τῶν ἀλγυνόντων ἡμᾶς αἴτιος ὑπονοοῖτο, τοῦτο τῆς ἐσχάτης μικροψυχίας ἐστὶ τῶν τῇ αἰσθήσει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν διακρινόντων, οἳ οὐκ ἴσασιν ὅτι ἐκεῖνο τῇ φύσει

προείρηται, ἐν ψυχῇ τε θεωρουμένη καὶ σώματι· δι'
ἀμφοτέρων γὰρ πρόεισιν εἰς ἐνέργειαν τὸ πονηρόν· διὰ
τοῦτο ὁ μὲν τῆς διαλύσεως θάνατος ἐκ τῆς τῶν νεκρῶν
B δερμάτων ἐπιβολῆς τῆς ψυχῆς οὐχ ἅπτεται. Πῶς γὰρ
ἂν διαλυθείη τὸ μὴ συγκείμενον; Ἐπειδὴ δὲ χρεία τοῦ
κἀκείνης τὰς ἐμφυείσας ἐξ ἁμαρτιῶν κηλῖδας διά τινος
ἰατρείας ἐξαιρεθῆναι, τούτου ἕνεκεν ἐν μὲν τῇ παρούσῃ
ζωῇ τὸ τῆς ἀρετῆς φάρμακον εἰς θεραπείαν τῶν τοιού-
των προσετέθη τραυμάτων. Εἰ δὲ ἀθεράπευτος μένει,
ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ ταμιεύεται ἡ θεραπεία. Ἀλλ'
ὥσπερ εἰσί τινες κατὰ τὸ σῶμα τῶν παθημάτων δια-
φοραὶ, ὧν αἱ μέν ῥᾷον, αἱ δὲ δυσκολώτερον τὴν θερα-
C πείαν προσίενται, ἐφ' οἷς καὶ τομαὶ καὶ καυτήριαι καὶ
πικραὶ φαρμακοποσίαι πρὸς τὴν ἀναίρεσιν τοῦ ἐνσκή-
ψαντος τῷ σώματι πάθους παραλαμβάνονται· τοιοῦτόν
τι καὶ ἡ μετὰ ταῦτα κρίσις εἰς θεραπείαν τῶν τῆς ψυ-
χῆς ἀῤῥωσημάτων κατεπαγγέλλεται, ὃ τοῖς μὲν χαυνο-
τέροις ἀπειλὴ καὶ σκυθρωπῶν ἐστὶν ἐπανόρθωσις, ὡς
ἂν φόβῳ τῆς τῶν ἀλγεινῶν ἀντιδόσεως πρὸς τὴν φυ-
γὴν τῆς κακίας σωφρονισθείημεν· τοῖς δὲ συνετωτέροις
ἰατρεία καὶ θεραπεία παρὰ τοῦ θεοῦ τὸ ἴδιον πλάσμα
D πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπανάγοντος χάριν εἶναι πιστεύεται.
Ὡς γὰρ οἱ τοὺς ἥλους τε καὶ τὰς ἀκροχορδόνας παρὰ
φύσιν ἐπιγενομένας τῷ σώματι διὰ τομῆς ἢ καύσεως
ἀποξύοντες οὐκ ἀνώδυνον ἐπάγουσι τῷ εὐεργετουμένῳ
τὴν ἴασιν, πλὴν οὐκ ἐπὶ βλάβῃ τοῦ ὑποιένοντος τὴν
τομὴν ἄγουσιν, οὕτως καὶ ὅσα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν διὰ
τῆς τῶν παθημάτων κοινωνίας ἀποσαρκωθείσαις ὑλώδη
περιττώματα ἐπιπωροῦται, ἐν τῷ καιρῷ τῆς κρίσεως
τέμνεται τε καὶ ἀποξύεται τῇ ἀῤῥήτῳ ἐκείνῃ σοφίᾳ καὶ
62 δυνάμει, τοῦ, καθὼς λέγει τὸ εὐαγγέλιον, τοὺς κακῶς
A ἔχοντας ἰατρεύοντος. Οὐ χρείαν γὰρ ἔχουσι, φησὶν,
οἱ ἰσχύοντες ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Διὰ δὲ
τὸ πολλὴν γεγενῆσθαι τῇ ψυχῇ πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐαν
ὥσπερ ἡ τῆς μυρμηκίας τομὴ δριμύσσει τὴν ἐπιφάνειαν·

τὸ γὰρ παρὰ φύσιν ἐμφυὲν τῇ φύσει διά τινος συμπαθείας τῷ ὑποκειμένῳ προσίσχεται, καί τις γίνεται τοῦ ἀλλοτρίου πρὸς τὸ ἡμέτερον παράλογος συνανάκρασις, ὡς λυπεῖσθαι καὶ δάκνεσθαι τοῦ παρὰ φύσιν χωριζομένην τὴν αἴσθησιν· οὕτω καὶ τῆς ψυχῆς ἀπολεπτυνο- B
μένης τε καὶ ἐκτηκομένης ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς ἁμαρτίας ἐλεγμοῖς, καθώς πού φησιν ἡ προφητεία, διὰ τὴν ἐν βάθει γενομένην πρὸς τὸ κακὸν οἰκειότητα κατ' ἀνάγκην ἐπακολουθοῦσιν ἄῤῥητοί τινες καὶ ἀνέκφρασοι ἀλγηδόνες, ὧν ἡ διήγησις ἐκ τοῦ ἴσου τὸ ἄφραστον ἔχει τῇ τῶν ἐλπιζομένων ἀγαθῶν φύσει. Οὔτε γὰρ ταῦτα, οὔτε ἐκεῖνα τῇ δυνάμει τῶν λόγων, ἢ τῷ στοχασμῷ τῆς διανοίας ὑπάγεται. Οὐκοῦν πρὸς τὸ πέρας τις ἀποσκοπῶν τῆς σοφίας τοῦ τὸ πᾶν οἰκονομοῦντος οὐκέτ' ἂν εὐλόγως C
κακῶν αἴτιον τὸν τῶν ἀνθρώπων δημιουργὸν ὑπὸ μικροψυχίας κατονομάζοι, ἢ ἀγνοεῖν αὐτὸν τὸ ἐσόμενον λέγων, ἢ εἰδότα καὶ πεποιηκότα μὴ ἔξω τῆς πρὸς τὸ πονηρὸν ὁρμῆς εἶναι. Καὶ γὰρ ἤδει τὸ ἐσόμενον καὶ τὴν πρὸς τὸ γινόμενον ὁρμὴν οὐκ ἐκώλυσεν· ὅτι γὰρ ἐκτραπήσεται τοῦ ἀγαθοῦ τὸ ἀνθρώπινον, οὐκ ἠγνόησεν ὁ πάντα ἐμπερικρατῶν τῇ προορατικῇ δυνάμει καὶ τὸ ἐφεξῆς τῷ παρῳχηκότι βλέπων κατὰ τὸ ἴσον. Ἀλλ' ὥσπερ τὴν παρατροπὴν ἐθεάσατο, οὕτω καὶ τὴν ἀνάκλησιν αὐτοῦ πάλιν τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν κατενόησε. D
Τί οὖν ἄμεινον ἦν, καθ' ὅλου μὴ ἀγαγεῖν τὴν φύσιν ἡμῶν εἰς γένεσιν, ἐπειδὴ τοῦ καλοῦ διαμαρτήσεσθαι προεώρα τὸν γενησόμενον, ἢ ἀγαγόντα καὶ νενοσηκυῖαν πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν διὰ μετανοίας ἀνακαλέσασθαι. Τὸ δὲ διὰ τὰς σωματικὰς ἀλγηδόνας, αἳ τῷ ῥευστῷ τῆς φύσεως κατ' ἀνάγκην ἐπισυμβαίνουσι, κακῶν ποιητὴν τὸν θεὸν ὀνομάζειν, ἢ μηδὲ ὅλως ἀνθρώπου κτίσην αὐτὸν οἴεσθαι, ὡς ἂν μὴ καὶ τῶν ἀλγυνόντων ἡμᾶς αἴτιος ὑπονοοῖτο, τοῦτο τῆς ἐσχάτης 63
μικροψυχίας ἐστὶ τῶν τῇ αἰσθήσει τὸ καλὸν καὶ τὸ κακὸν διακρινόντων, οἳ οὐκ ἴσασιν ὅτι ἐκεῖνο τῇ φύσει A

μόνον ἐστὶν ἀγαθόν, ἧ ἡ αἴσθησις οὐκ ἐφάπτεται, καὶ μόνον ἐκεῖνο κακὸν ἧ τῶ ἀγαθοῦ ἀλλοτρίωσις. Πόνοις δὲ καὶ ἡδοναῖς τὸ καλὸν καὶ τὸ μὴ καλὸν διακρίνειν τῆς ἀλόγου φύσεως ἴδιόν ἐστιν, ἐφ' ὧν τοῦ ἀληθῶς καλοῦ ἡ κατανόησις διὰ τὸ μὴ μετέχειν αὐτὰ νοῦ καὶ διανοίας χώραν ἐκ ἔχει. Ἀλλ' ὅτι μὲν θεοῦ ἔργον ὁ
B ἄνθρωπος, καλόν τε καὶ ἐπὶ καλλίστοις γενόμενον, ἐ μόνον ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλόν ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ἐκ μυρίων ἑτέρων, ὧν τὸ πλῆθος διὰ τὴν ἀμετρίαν παραδραμούμεθα. Θεὸν δὲ ἀνθρώπου ποιητὴν ὀνομάσαντες, ἐκ ἐπιλελήσμεθα τῶν ἐν τῷ προοιμίῳ πρὸς τὲς Ἕλληνας ἡμῖν διευκρινηθέντων, ἐν οἷς ἀπεδεικνύετο ὁ τῦ θεοῦ λόγος οὐσιώδης τις καὶ ἐνυπόστατος ὢν αὐτὸς εἶναι καὶ θεὸς καὶ λόγος, πᾶσαν δύναμιν ποιητικὴν ἐμπεριειληφὼς, μᾶλλον δὲ αὐτοδύναμις ὢν καὶ πρὸς πᾶν
C ἀγαθὸν ὁρμὴν ἔχων καὶ πᾶν ὅ, τι περ ἂν θελήσῃ κατεργαζόμενος τῷ σύνδρομον ἔχειν τῇ βελήσει τὴν δύναμιν, οὗ καὶ θέλημα καὶ ἔργον ἐστὶν ἡ τῶν ὄντων ζωὴ, παρ' οὗ καὶ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸ ζῆν παρήχθη, πᾶσι τοῖς καλλίστοις θεοειδῶς κεκοσμημένος. Ἐπειδὴ δὲ μόνον ἀναλλοίωτόν ἐστι κατὰ τὴν φύσιν τὸ μὴ διὰ κτίσεως ἔχον τὴν γένεσιν, τὰ δ' ὅσα παρὰ τῆς ἀκτίστου φύσεως ἐκ τῦ μὴ ὄντος ὑπέστη, εὐθὺς ἀπὸ τροπῆς τοῦ εἶναι ἀρξάμενα, πάντοτε δι' ἀλλοιώσεως πρόεισιν, εἰ μὲν κατὰ φύσιν
D πράττοι, πρὸς τὸ κρεῖττον αὐτοῖς τῆς ἀλλοιώσεως εἰς ἀεὶ γινομένης, εἰ δὲ παρατραπείη τῆς εὐθείας, τῆς πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτὰ διαδεχομένης κινήσεως· ἐπεὶ οὖν ἐν τούτοις καὶ ὁ ἄνθρωπος ἦν, ᾧ τὸ τρεπτὸν τῆς φύσεως πρὸς τὸ ἐναντίον παρώλισθεν· ἅπαξ δὲ τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀναχωρήσεως δι' ἀκολούθου πᾶσαν ἰδέαν κακῶν ἀντεισαγούσης, ὡς τῇ μὲν ἀποστροφῇ τῆς ζωῆς ἀντεισαχθῆναι τὸν θάνατον, τῇ δὲ στερήσει τοῦ φωτὸς ἐπιγενέσθαι τὸ σκότος, τῇ δὲ τῆς ἀρετῆς ἀπουσίᾳ τὴν
64 κακίαν ἀντεισαχθῆναι καὶ πάσῃ τῇ τῶν ἀγαθῶν ἰδέᾳ
A τὸν τῶν ἐναντίων ἀνταριθμηθῆναι κατάλογον, τὸν ἐν

τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις ἐξ ἀβουλίας ἐμπεπτωκότα· οὐδὲ γὰρ ἦν δυνατὸν ἐν φρονήσει εἶναι τὸν ἀπεσραμμένον τὴν φρόνησιν καὶ σοφόν τι βουλεύσασθαι τὸν τῆς σοφίας ἀναχωρήσαντα· διὰ τίνος ἔδει πάλιν πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς χάριν ἀνακληθῆναι; τίνι δὲ ἔπρεπεν ἡ τοῦ πεπτωκότος ἀνόρθωσις, ἢ τοῦ ἀπολωλότος ἀνάκλησις, ἢ τοῦ πεπλανημένου χειραγωγία; τίνι ἄλλῳ ἢ τῷ κυρίῳ πάντως τῆς φύσεως; Τῷ γὰρ ἐξ ἀρχῆς τὴν ζωὴν B δεδωκότι μόνῳ δυνατὸν ἦν καὶ πρέπον ἅμα καὶ ἀπολομένην ἀνακαλέσεσθαι. Ὃ παρὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἀληθείας ἀκούομεν, θεὸν πεποιηκέναι κατ' ἀρχὰς τὸν ἄνθρωπον καὶ σεσωκέναι διαπεπτωκότα μανθάνοντες.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἀλλὰ μέχρι μὲν τούτων συνθήσεται τυχὸν τῷ λόγῳ ὁ πρὸς τὸ ἀκόλουθον βλέπων διὰ τὸ μὴ δοκεῖν ἔξω τι τῆς θεοπρεποῦς ἐννοίας τῶν εἰρημένων εἶναι· πρὸς δὲ C τὰ ἐφεξῆς οὐχ ὁμοίως ἕξει, δι' ὧν μάλιστα τὸ μυστήριον τῆς ἀληθείας κρατύνεται· γένεσιν ἀνθρωπίνην λέγω καὶ τὴν ἐκ νηπίου πρὸς τελείωσιν αὔξησιν, βρῶσίν τε καὶ πόσιν, καὶ κόπον, καὶ ὕπνον, καὶ λύπην, καὶ δάκρυον, συκοφαντίαν τε καὶ δικαστήριον, καὶ σαυρὸν, καὶ θάνατον, καὶ τὴν ἐν μνημείῳ θέσιν. Ταῦτα γὰρ συμπαραλαμβανόμενα τῷ μυστηρίῳ ἀμβλύνει πῶς τῶν μικροψυχοτέρων τὴν πίσιν, ὡς μηδὲ τὰ ἐφεξῆς τῶν λεγομένων διὰ τὰ προειρημένα συμπαραδέχεσθαι. Τὸ γὰρ θεο- D πρεπὲς τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως διὰ τὸ περὶ τὸν θάνατον ἀπρεπὲς οὐ προσίενται. Ἐγὼ δὲ πρότερον οἶμαι δεῖν μικρὸν τῆς σαρκικῆς παχύτητος τὸν λογισμὸν ἀποστήσαντας, αὐτὸ τὸ καλὸν ἐφ' ἑαυτοῦ καὶ τὸ μὴ τοιοῦτον κατανοῆσαι, ποίοις γνωρίσμασιν ἑκάτερον τούτων καταλαμβάνεται. Οὐδένα γὰρ ἀντερεῖν οἶμαι τῶν λελογισμένων, ὅτι ἓν κατὰ φύσιν μόνον τῶν πάντων ἐστὶν αἰσχρὸν τὸ κατὰ κακίαν πάθος· τὸ δὲ κακίας ἐκτὸς 65
παντὸς αἴσχους ἐστὶν ἀλλότριον· ᾧ δὲ μηδὲν αἰσχρὸν A

καταμέμικται, τοῦτο πάντως ἐν τῇ τοῦ καλοῦ μοίρᾳ καταλαμβάνεται· τὸ δὲ ἀληθῶς καλὸν ἀμιγές ἐστι τῶ ἐναντίου. Πρέπει δὲ τῷ θεῷ πᾶν ὅ, τι περ ἂν ἐν τῇ τῶ καλῶ θεωρῆται χώρᾳ. Ἦ τοίνυν δειξάτωσαν κακίαν εἶναι τὴν γένεσιν, τὴν ἀνατροφὴν, τὴν αὔξησιν, τὴν πρὸς τὸ τέλειον τῆς φύσεως πρόοδον, τὴν τοῦ θανάτου πεῖραν, τὴν ἐκ τῶ θανάτω ἐπάνοδον· ἢ εἰ ἔξω κακίας εἶναι τὰ εἰρημένα συντίθενται, οὐδὲν αἰσχρὸν εἶναι τὸ κακίας ἀλλότριον ἐξ ἀνάγκης ὁμολογήσουσι. Καλοῦ δὲ πάντως ἀναδεικνυμένου τοῦ πάσης αἰσχρότητος καὶ κακίας ἀπηλλαγμένου, πῶς οὐκ ἐλεεινοὶ τῆς ἀλογίας οἱ
B τὸ καλὸν μὴ πρέπειν ἐπὶ θεῶ δογματίζοντες;

ΚΕΦΑΛ. ι.

Ἀλλὰ μικρὸν, φησὶ, καὶ περιγραπτὸν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις· ἄπειρον δὲ ἡ θεότης· καὶ πῶς ἂν περιελήφθη τῷ ἀτόμῳ τὸ ἄπειρον; καὶ τίς τοῦτό φησιν, ὅτι τῇ περιγραφῇ τῆς σαρκὸς καθάπερ ἀγγείῳ τινὶ ἡ ἀπειρία τῆς θεότητος περιελήφθη; Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τῆς ἡμετέρας
C ζωῆς ἐντὸς κατακλείεται τῶν τῆς σαρκὸς ὅρων ἡ νοερὰ φύσις. Ἀλλ' ὁ μὲν ὄγκος τῶ σώματος τοῖς οἰκείοις μέρεσι περιγράφεται· ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς τῆς διανοίας κινήμασι πάσῃ κατ' ἐξουσίαν ἐφαπλοῦται τῇ κτίσει, καὶ μέχρις οὐρανῶν ἀνιοῦσα, καὶ τῶν ἀβύσσων ἐπιβατεύουσα, καὶ τῷ πλάτει τῆς οἰκουμένης ἐπερχομένη, καὶ πρὸς τὰ καταχθόνια διὰ τῆς πολυπραγμοσύνης εἰσδύνουσα, πολλάκις δὲ καὶ τῶν οὐρανίων θαυμάτων ἐν περινοίᾳ γίνεται, οὐδὲν βαρυνομένη τῷ ἐφολκίῳ τοῦ
D σώματος. Εἰ δὲ ἀνθρώπου ψυχὴ κατὰ τὴν τῆς φύσεως ἀνάγκην συγκεκραμένη τῷ σώματι πανταχοῦ κατ' ἐξουσίαν γίνεται, τίς ἡ ἀνάγκη τῇ φύσει τῆς σαρκὸς τὴν θεότητα λέγειν ἐμπεριείργεσθαι καὶ μὴ διὰ τῶν χωρητῶν ἡμῖν ὑποδειγμάτων σοχασμόν τινα πρέποντα περὶ τῆς θείας οἰκονομίας λαβεῖν; Ὡς γὰρ τὸ πῦρ ἐπὶ τῆς λαμπάδος ὁρᾶται τῆς ὑποκειμένης περιδεδραγμένον ὑ-

λης, καὶ λόγος μὲν διακρίνει τό τε ἐπὶ τῆς ὕλης πῦρ καὶ τὴν τὸ πῦρ ἐξάπτουσαν ὕλην, ἔργῳ δὲ οὐκ ἔστιν ἀπ' ἀλλήλων ταῦτα διατεμόντας, ἐφ' ἑαυτῆς δεῖξαι τὴν φλόγα διεζευγμένην τῆς ὕλης, ἀλλ' ἐν τὰ συναμφότερα γίνεται· καί μοι μηδεὶς τὸ φθαρτικὸν τοῦ πυρὸς συμπαραλαμβανέτω τῷ ὑποδείγματι, ἀλλ' ὅσον εὐπρεπές ἐστι μόνον ἐν τῇ εἰκόνι δεξάμενος, τὸ ἀνοίκειον καὶ ἀπεμφαῖνον ἀποποιείσθω· τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον, ὡς ὁρῶμεν καὶ ἐξημμένην τοῦ ὑποκειμένου τὴν φλόγα καὶ οὐκ ἐναποκλειομένην τῇ ὕλῃ, τί κωλύει τῆς θείας φύσεως ἕνωσίν τινα καὶ προσεγγισμὸν κατανοήσαντας πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν καὶ ἐν τῷ προσεγγισμῷ διασώζεσθαι, πάσης περιγραφῆς ἐκτὸς εἶναι τὸ θεῖον πιστεύοντας, κἂν ἐν ἀνθρώπῳ ᾖ;

66 A

B

ΚΕΦΑΛ. ιά.

Εἰ δὲ ζητεῖς πῶς κατακιρνᾶται θεότης πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, ὥρα σοι πρὸ τούτου ζητεῖν τίς πρὸς τὴν σάρκα τῆς ψυχῆς ἡ συμφυΐα. Εἰ δὲ τῆς σῆς ἀγνοεῖται ψυχῆς ὁ τρόπος, καθ' ὃν ἕνοῦται τῷ σώματι, μηδὲ ἐκεῖνο πάντως οἷόν δεῖν ἐντὸς γενέσθαι τῆς σῆς καταλήψεως· ἀλλ ὥσπερ ἐνταῦθα καὶ ἕτερον εἶναί τι παρὰ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν πεπιστεύκαμεν ἐκ τοῦ μονωθεῖσαν τῆς ψυχῆς τὴν σάρκα νεκράν τε καὶ ἀνενέργητον γίνεσθαι, καὶ τὸν τῆς ἑνώσεως οὐκ ἐπιγινώσκομεν τρόπον, οὕτω κἀκεῖ διαφέρειν μὲν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον τὴν θείαν φύσιν πρὸς τὴν ἡμετέραν καὶ ἐπίκηρον ὁμολογοῦμεν, τὸν δὲ τῆς ἀνακράσεως τρόπον τὸ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον συνιδεῖν οὐ χωροῦμεν. Ἀλλὰ τὸ μὲν γεγενῆσθαι θεὸν ἐν ἀνθρώπου φύσει διὰ τῶν ἑξορουμένων θαυμάτων οὐκ ἀμφιβάλλομεν· τὸ δὲ πῶς, ὡς μεῖζον ἢ κατὰ λογισμῶν ἔφοδον, διερευνᾶν παραιτούμεθα. Οὐδὲ γὰρ πᾶσαν τὴν σωματικήν τε καὶ νοητὴν κτίσιν παρὰ τῆς ἀσωμάτου τε καὶ ἀκτίστου φύσεως ὑποστῆναι πιστεύοντες, τὸ πόθεν ἢ τὸ πῶς τῇ περὶ τούτων πίστει

C

D

συνεξετάζομεν. Ἀλλὰ τὸ γεγενῆσθαι παραδεχόμενοι, ἀπολυπραγμόνητον τὸν τρόπον τῆς τοῦ παντὸς συσάσεως καταλείπομεν, ὡς ἄῤῥητον παντάπασιν ὄντα καὶ ἀνερμήνευτον.

ΚΕΦΑΛ. ιβ'.

67 Τοῦ δὲ θεὸν ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι ἡμῖν ὁ τὰς
A ἀποδείξεις ἐπιζητῶν πρὸς τὰς ἐνεργείας βλεπέτω. Καὶ γὰρ τοῦ ὅλως εἶναι θεὸν οὐκ ἄν τις ἑτέραν ἀπόδειξιν ἔχοι, πλὴν τῆς δι' αὐτῶν τῶν ἐνεργειῶν μαρτυρίας. Ὥσπερ τοίνυν εἰς τὸ πᾶν ἀφορῶντες, καὶ τὰς κατὰ τὸν κόσμον οἰκονομίας ἐπισκοποῦντες καὶ τὰς εὐεργεσίας τὰς θεόθεν κατὰ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐνεργουμένας, ὑπερκεῖ-
B σθαί τινα δύναμιν ποιητικὴν τῶν γιγνομένων καὶ συντηρητικὴν τῶν ὄντων καταλαμβάνομεν, οὕτως καὶ ἐπὶ τοῦ διὰ σαρκὸς ἡμῖν φανερωθέντος θεοῦ ἱκανὴν ἀπόδειξιν τῆς ἐπιφανείας τῆς θεότητός τὰ κατὰ τὰς ἐνεργείας θαύματα πεποιήμεθα, πάντα τοῖς ἰσοῤῥοπήσασιν ἔργοις, δι' ὧν ἡ θεία χαρακτηρίζεται φύσις, κατανοήσαντες. Θεοῦ τὸ ζωοποιεῖν τοὺς ἀνθρώπους, θεοῦ τὸ συντηρεῖν διὰ προνοίας τὰ ὄντα, θεοῦ τὸ βρῶσιν καὶ πόσιν τοῖς διὰ σαρκὸς τὴν ζωὴν εἰληχόσι χαρίζεσθαι, θεοῦ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον, θεοῦ τὸ παρατραπεῖσαν ἐξ ἀσθενείας τὴν φύσιν πάλιν δι' ὑγίειας πρὸς ἑαυτὴν ἐ-
C πανάγειν, θεοῦ τὸ πάσης ἐπικρατεύειν ὁμοιοτρόπως τῆς κτίσεως, γῆς, θαλάσσης, ἀέρος, τῶν ὑπὲρ ἀέρα τόπων, θεῦ τὸ πρὸς πάντα διαρκῆ τὴν δύναμιν ἔχειν καὶ πρό γε πάντων τὸ θανάτου καὶ φθορᾶς εἶναι κρείττονα. Εἰ μὲν οὖν τινὸς τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἐλλιπὴς ἦν ἡ περὶ αὐτὸν ἱστορία, εἰκότως τὸ μυστήριον ἡμῶν οἱ ἔξω τῆς πίστεως παρεγράφοντο· εἰ δὲ δι' ὧν νοεῖται θεὸς, πάντα ἐν τοῖς περὶ αὐτοῦ διηγήμασι καθοράται, τί τὸ ἐμποδίζον τῇ πίστει;

ΚΕΦΑΛ. ιγ'.

Ἀλλὰ, φησὶ, γέννησίς τε καὶ θάνατος ἴδιον τῆς D
σαρκικῆς ἐστὶ φύσεως. Φημὶ κἀγώ. Ἀλλὰ τὸ πρὸ τῆς
γεννήσεως καὶ τὸ μετὰ τὸν θάνατον τὴν τῆς φύσεως
ἡμῶν ἐκφεύγει κοινότητα. Εἰς γὰρ ἑκάτερα τῆς ἀνθρω-
πίνης ζωῆς τὰ πέρατα βλέποντες, ἴσμεν καὶ ὅθεν ἀρ-
χόμεθα καὶ εἰς τί καταλήγομεν. Ἐκ πάθους γὰρ ἀρξά-
μενος τὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος πάθει συναπαρτίζεται. Ἐ-
κεῖ δὲ οὔτε ἡ γέννησις ἀπὸ πάθους ἤρξατο, οὔτε ὁ
θάνατος εἰς πάθος κατέληξεν· οὔτε γὰρ τῆς γεννήσεως
ἡδονὴ καθηγήσατο, οὔτε τὸν θάνατον φθορὰ διεδέ- 68
ξατο. Ἀπιστεῖς τῷ θαύματι; Χαίρω σοῦ τῇ ἀπιστίᾳ· A
ὁμολογεῖς γὰρ πάντως δι' ὧν ὑπὲρ πίστιν ἦγῇ τὸ λεγό-
μενον, ὑπὲρ τὴν φύσιν εἶναι τὰ θαύματα. Αὐτὸ οὖν
τοῦτο τῆς θεότητος ἔσω σοι τοῦ φανέντος ἀπόδειξις,
τὸ μὴ διὰ τῶν κατὰ φύσιν προϊέναι τὸ κήρυγμα· εἰ
γὰρ ἐντὸς ἦν τῶν τῆς φύσεως ὅρων τὰ περὶ τοῦ Χρι-
στοῦ διηγήματα, ποῦ τὸ θεῖον; εἰ δὲ ὑπερβαίνει τὴν
φύσιν ὁ λόγος, ἐν οἷς ἀπιστεῖς, ἐν τούτοις ἔστιν ἡ ἀπό-
δειξις τοῦ θεὸν εἶναι τὸν κηρυσσόμενον. Ἄνθρωπος
μὲν γὰρ ἐκ συνδυασμοῦ τίκτεται καὶ μετὰ θάνατον ἐν B
διαφθορᾷ γίνεται. Εἰ ταῦτα περιεῖχε τὸ κήρυγμα, οὐκ
ἂν θεὸν εἶναι πάντως ᾠήθης τὸν ἐν τοῖς ἰδιώμασι τῆς
φύσεως ἡμῶν μαρτυρούμενον. Ἐπεὶ δὲ γεγεννῆσθαι
μὲν ἀκούεις αὐτὸν, ἐκβεβηκέναι δὲ τῆς φύσεως ἡ-
μῶν τὴν κοινότητα τῷ τε τῆς γεννήσεως τρόπῳ καὶ
τῷ ἀνεπιδέκτῳ τῆς εἰς φθορὰν ἀλλοιώσεως, καλῶς
ἂν ἔχοι κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸ ἕτερον τῇ ἀπι-
στίᾳ χρήσασθαι, εἰς τὸ μὴ ἄνθρωπον αὐτὸν ἕνα τῶν
ἐν τῇ φύσει δεικνυμένων οἴεσθαι· ἀνάγκη γὰρ πᾶσα
τὸν μὴ πιστεύοντα τὸν τοιοῦτον ἄνθρωπον εἶναι εἰς τὴν C
περὶ τὸ θεὸν αὐτὸν εἶναι πίστιν ἐναχθῆναι· ὁ γὰρ γε-
γεννῆσθαι αὐτὸν ἱστορήσας καὶ τὸ ἐκ παρθένου γεγεν-
νῆσθαι συνδιηγήσατο. Εἰ οὖν πιστόν ἐστι διὰ τῶν εἰρη-
μένων τὸ γεγεννῆσθαι αὐτὸν, διὰ τῶν αὐτῶν τούτων

πάντως οὐδὲ τὸ οὕτως αὐτὸν γεγεννῆσθαι ἀπίθανον· ὁ γὰρ τὴν γέννησιν εἰπὼν καὶ τὸ ἐκ παρθενίας προσέθηκεν· καὶ ὁ τῷ θανάτῳ μνησθεὶς καὶ τὴν ἀνάστασιν τῷ θανάτῳ προσεμαρτύρησεν. Εἰ ἔν ἀφ' ὧν ἀκούεις καὶ τὸ γεγεννῆσθαι καὶ τὸ τεθνάναι δίδως, ἐκ τῶν αὐτῶν
D δώσεις πάντως καὶ τὸ ἔξω πάθους εἶναι καὶ τὴν γέννησιν αὐτῷ καὶ τὸν θάνατον. Ἀλλὰ μὴν ταῦτα μείζω τῆς φύσεως. Οὐκοῦν οὐδὲ ἐκεῖνος πάντως ἐντὸς τῆς φύσεως ὁ ἐν τοῖς ὑπὲρ τὴν φύσιν γεγεννῆσθαι ἀποδεικνύμενος.

ΚΕΦΑΛ. ιδ'

Τίς ἦν ἡ αἰτία, φησὶ, τοῦ πρὸς τὴν ταπεινότητα ταύτην καταβῆναι τὸ θεῖον, ὡς ἀμφίβολον εἶναι τὴν πίστιν, εἰ θεὸς, τὸ ἀχώρητον καὶ ἀκατανόητον καὶ ἀνεκ-
69 λάλητον πρᾶγμα, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν δόξαν καὶ πᾶσαν με-
A γαλειότητα, τῷ εὐτελεῖ ἐλύτρῳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταμίγνυται, ὡς καὶ τὰς ὑψηλὰς ἐνεργείας αὐτῷ τῇ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἐπιμίξιᾳ συνευτελίζεσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ιε'.

Οὐκ ἀποροῦμεν καὶ πρὸς τοῦτο θεοπρεπῆς ἀποκρίσεως. Ζητεῖς τὴν αἰτίαν τῷ γεγεννῆσθαι θεὸν ἐν ἀν-
B θρώποις; Ἐὰν ἀφέλῃς τῷ βίου τὰς θεόθεν γινομένας εὐεργεσίας, ἐκ ποίων ἐπιγνώσῃ τὸ θεῖον, ἐξ ὧν εἰπεῖν ἔχοις. Ἀφ' ὧν γὰρ εὖ πάσχομεν, ἀπὸ τούτων τὸν εὐεργέτην ἐπιγινώσκομεν· πρὸς γὰρ τὰ γινόμενα βλέποντες, διὰ τούτων τὴν τοῦ ἐνεργοῦντος ἀναλογιζόμεθα φύσιν. Εἰ οὖν ἴδιον γνώρισμα τῆς θείας φύσεως ἡ φιλανθρωπία, ἔχεις ὃν ἐπεζήτησας λόγον, ἔχεις τὴν αἰτίαν τῆς ἐν ἀνθρώποις τοῦ θεοῦ παρουσίας· ἐδεῖτο γὰρ τοῦ ἰατρεύοντος ἡ φύσις ἡμῶν ἀσθενήσασα, ἐδεῖτο τοῦ ἀνορθοῦντος ὁ ἐν τῷ πτώματι ἄνθρωπος, ἐδεῖτο τοῦ
C ζωοποιοῦντος ὁ ἁφαμαρτὼν τῆς ζωῆς, ἐδεῖτο τοῦ πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπανάγοντος ὁ ἀποῤῥυεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ

μετουσίας, ἔχρηζε τῆς τοῦ φωτὸς παρουσίας ὁ καθειργμένος τῷ σκότῳ, ἐζήτει τὸν λυτρωτὴν ὁ αἰχμάλωτος, τὸν συναγωνιστὴν ὁ δεσμώτης, τὸν ἐλευθερωτὴν ὁ τῷ ζυγῷ τῆς δουλείας κατεχόμενος. Ἆρα μικρὰ ταῦτα καὶ ἀνάξια τὸν θεὸν δυσωπῆσαι πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταβῆναι, οὕτως ἐλεεινῶς καὶ ἀθλίως τῆς ἀνθρωπότητος διακειμένης; Ἀλλ' ἐξῆν, φησὶ, καὶ εὐεργετηθῆναι τὸν ἄνθρωπον καὶ ἐν ἀπαθείᾳ τὸν θεὸν διαμεῖναι· ὁ γὰρ τῷ βουλήματι τὸ πᾶν συστησάμενος καὶ τὸ μὴ ὂν ὑποστήσας ἐν μόνῃ τῇ ὁρμῇ τοῦ θελήματος, D
τί οὐχὶ καὶ τὸν ἄνθρωπον δι' αὐθεντικῆς τινὸς καὶ θεϊκῆς ἐξουσίας τῆς ἐναντίας δυνάμεως ἀποσπάσας πρὸς τὴν ἐξ ἀρχῆς ἄγει κατάστασιν, εἰ τοῦτο φίλον αὐτῷ· ἀλλὰ μακρὰς περιέρχεται περιόδους, σώματος ὑπερχόμενος φύσιν, καὶ διὰ γεννήσεως παριὼν εἰς τὸν βίον, καὶ πᾶσαν ἀκολούθως ἡλικίαν διεξιὼν, εἶτα θανάτῳ γενόμενος, καὶ οὕτως διὰ τῆς τοῦ ἰδίου σώματος ἀναστάσεως τὸν σκόπον ἀνύων, ὡς ἐκ ἐξὸν αὐτῷ μένοντι ἐπὶ τοῦ ὕψους τῆς θεϊκῆς δόξης, διὰ προστάγματος σῶσαι τὸν ἄν- 70
θρωπον, τὰς δὲ τοιαύτας περιόδους χαίρειν ἐᾶσαι; A
Οὐκοῦν ἀνάγκη καὶ ταῖς τοιαύταις τῶν ἀντιθέσεων ἀντικαταστῆναι παρ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν, ὡς ἂν διὰ μηδενὸς ἡ πίστις κωλύοιτο τῶν ἐξεταστικῶς ζητούντων τοῦ μυστηρίου τὸν λόγον. Πρῶτον μὲν οὖν, ὅπερ καὶ ἐν τοῖς φθάσασιν ἤδη μετρίως ἐξήτασαι, τί τῇ ἀρετῇ κατὰ τὸ ἐναντίον ἀντικαθέστηκεν, ἐπισκεψώμεθα. Ὡς φωτὶ σκότος καὶ θάνατος τῇ ζωῇ, οὕτω τῇ ἀρετῇ ἡ κακία δῆλον ὅτι, καὶ οὐδὲν παρὰ ταύτην ἕτερον. Καθάπερ γὰρ πολλῶν ὄντων τῶν ἐν τῇ κτίσει θεωρουμένων οὐδὲν B
ἄλλο πρὸς τὸ φῶς ἢ τὴν ζωὴν τὴν ἀντιδιαίρεσιν ἔχει, οὐ λίθος, οὐ ξύλον, οὐχ ὕδωρ, οὐκ ἄνθρωπος, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὄντων οὐδὲν, πλὴν ἰδίως τὰ κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμενα, οἷον σκότος καὶ θάνατος· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ἀρετῆς οὐκ ἄν τις κτίσιν τινὰ κατὰ τὸ ἐναντίον αὐτῇ νοεῖσθαι λέγοι, πλὴν τὸ κατὰ κακίαν νόημα.

Οὐκοῦν εἰ μὲν ἐν κακίᾳ γεγενῆσθαι τὸ θεῖον ὁ ἡμέτερος
ἐπρέσβευε λόγος, καιρὸν ἂν εἶχεν ὁ ἀντιλέγων κατατρέ-
χειν ἡμῶν τῆς πίστεως, ὡς ἀνάρμοστά τε καὶ ἀπεμφαί-
νοντα περὶ τῆς θείας φύσεως δογματιζόντων· οὐ γὰρ
δὴ θεμιτὸν ἦν αὐτοσοφίαν καὶ ἀγαθότητα καὶ ἀφθαρ-
C σίαν καὶ εἴ τι ὑψηλόν ἐστι νόημα τε καὶ ὄνομα, πρὸς
τὸ ἐναντίον μεταπεπτωκέναι λέγειν. Εἰ οὖν θεὸς μὲν ἡ
ἀληθὴς ἀρετὴ, φύσις δέ τις οὐκ ἀντιδιαιρεῖται τῇ ἀρε-
τῇ, ἀλλὰ κακία· θεὸς δὲ οὐκ ἐν κακίᾳ, ἀλλ' ἐν ἀνθρώπου
γίνεται φύσει, μόνον δὲ ἀπρεπὲς καὶ αἰσχρὸν τὸ κατὰ
κακίαν πάθος, ἐν ᾧ οὔτε γέγονε θεὸς, οὔτε γενέσθαι
φύσιν ἔχει, τί ἐπαισχύνονται τῇ ὁμολογίᾳ τὸ θεὸν ἀν-
θρωπίνης ἅψασθαι φύσεως, οὐδεμιᾶς ἐναντιότητος ὡς
D πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς λόγον ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ ἀνθρώ-
που θεωρουμένης; οὔτε γὰρ τὸ λογικὸν, οὔτε τὸ δια-
νοητικὸν, οὔτε τὸ ἐπισήμης δεκτικὸν, οὔτε ἄλλο τι τοι-
οῦτον, ὃ τῆς ἀνθρωπίνης ἴδιον οὐσίας ἐστὶ, τῷ λόγῳ
τῆς ἀρετῆς ἠναντίωται.

ΚΕΦΑΛ. ιϛ'

Ἀλλ' αὐτὴ, φησὶν, ἡ τροπὴ τῷ ἡμετέρου σώματος
πάθος ἐστιν. Ὁ δὲ ἐν τούτῳ γεγονὼς ἐν πάθει γίνεται·
ἀπαθὲς δὲ τὸ θεῖον. Οὐκοῦν ἀλλοτρία περὶ θεοῦ ἡ ὑ-
71 πόληψις, εἴπερ τὸν ἀπαθῆ κατὰ τὴν φύσιν πρὸς κοι-
A νωνίαν πάθους ἐλθεῖν διορίζονται. Ἀλλὰ καὶ πρὸς ταῦ-
τα πάλιν τῷ αὐτῷ λόγῳ χρησώμεθα, ὅτι τὸ πάθος τὸ
μὲν κυρίως, τὸ δὲ ἐκ καταχρήσεως λέγεται. Τὸ μὲν
οὖν προαιρέσεως ἀπτόμενον καὶ πρὸς κακίαν ἀπὸ τῆς
ἀρετῆς μεταῤῥέφον ἀληθῶς πάθος ἐστί· τὸ δ' ὅσον ἐν τῇ
φύσει κατὰ τὸν ἴδιον εἱρμὸν πορευόμενον διεξοδικῶς
θεωρεῖται, τοῦτο κυριώτερον ἔργον ἂν μᾶλλον, ἢ πά-
θος προσαγορεύοιτο, οἷον ἡ γέννησις, ἡ αὔξησις, ἡ διὰ
B τῆς ἐπιῤῥύτου τε καὶ ἀποῤῥύτου τροφῆς τῷ ὑποκειμένῳ
διαμονὴ, ἡ τῶν στοιχείων περὶ τὸ σῶμα συνδρομὴ, ἡ
τοῦ συντεθέντος πάλιν διάλυσίς τε καὶ πρὸς τὰ συγγενῆ

μεταχώρησις. Τίνος οὖν λέγει τὸ μυστήριον ἡμῶν ἥφθαι τὸ θεῖον; τοῦ κυρίως λεγομένου πάθος, ὅπερ κακία ἐστὶν, ἢ τοῦ κατὰ τὴν φύσιν κινήματος; Εἰ μὲν γὰρ ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις γεγενῆσθαι τὸ θεῖον ὁ λόγος διϊσχυρίζετο, φεύγειν ἔδει τὴν ἀτοπίαν τοῦ δόγματος, ὡς οὐδὲν ὑγιὲς περὶ τῆς θείας φύσεως διεξιόντος· εἰ δὲ τῆς φύσεως ἡμῶν αὐτὸν ἐφῆφθαι λέγει, ἧς καὶ ἡ πρώτη γένεσίς τε καὶ ὑπόσασις παρ' αὐτῶ τὴν ἀρχὴν ἔσχε, ποῦ τῆς θεῶ πρεπούσης ἐννοίας διαμαρτάνει τὸ κήρυγμα, μηδεμιᾶς παθητικῆς διαθέσεως ἐν ταῖς περὶ θεοῦ ὑπολήψεσι τῇ πίσει συνιούσης; Οὐδὲ γὰρ τὸν ἰατρὸν ἐν πάθει γίνεσθαι λέγομεν, ὅταν θεραπεύῃ τὸν ἐν πάθει γινόμενον· ἀλλὰ κἂν προσάψηται τῶ ἀῤῥωσήματος, ἔξω πάθους ὁ θεραπευτὴς διαμένει. Εἰ ἡ γένεσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν πάθος ἐκ ἔσιν, οὐδ' ἂν τὴν ζωήν τις πάθος προσαγορεύσειεν. Ἀλλὰ τὸ καθ' ἡδονὴν πάθος τῆς ἀνθρωπίνης καθηγεῖται γενέσεως· καὶ ἡ πρὸς κακίαν ὁρμὴ τῶν ζώντων, τοῦτο τῆς φύσεως ἡμῶν ἐσὶν ἀῤῥώσημα. Ἀλλὰ μὴν ἀμφοτέρων αὐτὸν καθαρεύειν φησὶ τὸ μυστήριον. Εἰ οὖν ἡδονῆς μὲν ἡ γένεσις αὐτοῦ ἠλλοτρίωται, κακίας δὲ ἡ ζωὴ, ποῖον ὑπολέλειπται πάθος, οὗ τὸν θεὸν κεκοινωνηκέναι φησὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον; Εἰ δὲ τὴν τῶ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τις διάζευξιν πάθος προσαγορεύοι, πολὺ πρότερον δικαῖος ἂν εἴη τὴν συνδρομὴν ἀμφοτέρων οὕτω κατονομάσαι· εἰ γὰρ ὁ χωρισμὸς τῶν συνημμένων πάθος ἐσὶ, καὶ ἡ συνάφεια τῶν διεσώτων πάθος ἂν εἴη· κίνησις γάρ τίς ἐσιν ἔν τε τῇ συγκρίσει τῶν διεσώτων καὶ ἐν τῇ διακρίσει τῶν συμπεπλεγμένων καὶ ἡνωμένων. Ὅπερ τοίνυν ἡ τελευταία κίνησις ὀνομάζεται, τῦτο προσήκει καλεῖσθαι καὶ τὴν προάγουσαν. Εἰ δὲ ἡ πρώτη κίνησις, ἣν γένεσιν ὀνομάζομεν, πάθος οὐκ ἔσιν, οὐδ' ἂν ἡ δευτέρα κίνησις, ἣν θάνατον ὀνομάζομεν, πάθος ἂν κατὰ τὸ ἀκόλουθον λέγοιτο, καθ' ἣν ἡ συνδρομὴ τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς διακρίνεται. Τὸν δὲ θεόν φαμεν ἐν ἑκατέρᾳ γεγε-

C D 72 A

νῆσθαι τῇ τῆς φύσεως ἡμῶν κινήσει, δι' ἧς ἥ τε ψυχὴ
πρὸς τὸ σῶμα συντρέχει, τό τε σῶμα τῆς ψυχῆς δια-
κρίνεται· καταμιχθέντος δὲ πρὸς ἑκάτερον τούτων, πρός
B τε τὸ αἰσθητόν φημι καὶ τὸ νοερὸν, τῷ ἀνθρωπίνῳ συγ-
κρίματος διὰ τῆς ἀῤῥήτου ἐκείνης καὶ ἀνεκφράστου συνα-
νακράσεως τοῦτο οἰκονομήσασθαι, τὸ τῶν ἅπαξ ἑνω-
θέντων, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος, καὶ εἰς ἀεὶ διαμεῖ-
ναι τὴν ἕνωσιν· τῆς γὰρ φύσεως ἡμῶν διὰ τῆς ἰδίας
ἀκολουθίας καὶ ἐν ἐκείνῳ πρὸς διάκρισιν τοῦ σώματος
καὶ τῆς ψυχῆς κινηθείσης πάλιν συνῆψε τὰ διακριθέν-
τα, καθάπερ τινὶ κόλλῃ, τῇ θείᾳ λέγω δυνάμει, πρὸς
τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν τὸ διασχισθὲν συναρμόσας. Καὶ
τοῦτό ἐστιν ἡ ἀνάστασις, ἡ τῶν συνεζευγμένων μετὰ τὴν
C διάλυσιν ἐπάνοδος εἰς ἀδιάλυτον ἕνωσιν, ἀλλήλοις συμ-
φυομένων, ὡς ἂν ἡ πρώτη περὶ τὸ ἀνθρώπινον χάρις
ἀνακληθείη, καὶ πάλιν ἐπὶ τὴν ἀΐδιον ἐπανέλθοιμεν
ζωὴν, τῆς ἐμμιχθείσης τῇ φύσει κακίας διὰ τῆς διαλύ-
σεως ἡμῶν ἐκρυείσης, οἷον ἐπὶ τοῦ ὑγροῦ συμβαίνει,
περιτρυφθέντος αὐτῷ τῷ ἀγγείου, σκεδαννυμένου τε καὶ
ἀφανιζομένου, μηδενὸς ὄντος τοῦ περιέχοντος. Καθά-
περ δὲ ἡ ἀρχὴ τοῦ θανάτου ἐν ἑνὶ γενομένη πάσῃ συν-
διεξῆλθε τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον
καὶ ἡ ἀρχὴ τῆς ἀναστάσεως δι' ἑνὸς ἐπὶ πᾶσαν διατείνει
D τὴν ἀνθρωπότητα· ὁ γὰρ τὴν ἀναληφθεῖσαν παρ' ἑαυτῷ
ψυχὴν πάλιν ἑνώσας τῷ οἰκείῳ σώματι διὰ τῆς δυνά-
μεως ἑαυτοῦ τῆς ἑκατέρῳ τούτων παρὰ τὴν πρώτην σύ-
στασιν ἐμμιχθείσης οὕτω γενικωτέρῳ τινὶ λόγῳ τὴν νοε-
ρὰν οὐσίαν τῇ αἰσθητῇ συγκατέμιξεν, τῆς ἀρχῆς κατὰ
τὸ ἀκόλουθον ἐπὶ τὸ πέρας εὐοδουμένης· ἐν γὰρ τῷ
ἀναληφθέντι παρ' αὐτοῦ ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι πάλιν
μετὰ τὴν διάλυσιν πρὸς τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς ἐπανελθού-
σης, οἷον ἀπό τινος ἀρχῆς εἰς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπίνην
73 φύσιν τῇ δυνάμει κατὰ τὸ ἴσον ἡ τοῦ διακριθέντος ἕνω-
A σις διαβαίνει. Καὶ τοῦτό ἐστι τὸ μυστήριον τῆς τοῦ θεοῦ
περὶ τὸν θάνατον οἰκονομίας καὶ τῆς ἐκ νεκρῶν ἀνα-

σάσεως, τὸ διαλυθῆναι μὲν τῷ θανάτῳ τὸ σῶμα τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν μὴ κωλῦσαι, εἰς ἄλληλα δὲ πάλιν ἐπαναγαγεῖν διὰ τῆς ἀναστάσεως, ὡς ἂν αὐτὸς γένοιτο μεθόριον ἀμφοτέρων, θανάτου τε καὶ ζωῆς, ἐν ἑαυτῷ μὲν σήσας διαιρεθεῖσαν τῷ θανάτῳ τὴν φύσιν, αὐτὸς δὲ γενόμενος ἀρχὴ τῆς τῶν διηρημένων ἑνώσεως.

ΚΕΦΑΛ. ιζ'.

Ἀλλ' οὔπω φήσει τις λελύσθαι τὴν ὑπενεχθεῖσαν B ἡμῖν ἀντίθεσιν, ἰσχυροποιεῖσθαι δὲ μᾶλλον ἐκ τῶν εἰρημένων τὸ παρὰ τῶν ἀπίστων ἡμῖν προφερόμενον· εἰ γὰρ τοσαύτη δύναμίς ἐστιν ἐν αὐτῷ, ὅσην ὁ λόγος ἀπέδειξεν, ὡς θανάτου τε καθαίρεσιν καὶ ζωῆς εἴσοδον ἐπ' αὐτῷ εἶναι, τί οὐχὶ θελήματι μόνῳ τὸ κατὰ γνώμην ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ περιόδου τὴν σωτηρίαν ἡμῶν κατεργάζεται, τικτόμενός τε καὶ τρεφόμενος, καὶ τῇ τοῦ θανά- C του πείρᾳ σώζων τὸν ἄνθρωπον, ἐξὸν μήτε ἐν τούτοις γενέσθαι καὶ ἡμᾶς περισώσασθαι; Πρὸς δὲ τὸν τοιοῦτον λόγον ἱκανὸν μὲν ἦν πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τοσοῦτον εἰπεῖν, ὅτι καὶ τοῖς ἰατροῖς οὐ νομοθετοῦσι τὸν τρόπον τῆς ἐπιμελείας οἱ κάμνοντες, οὐδὲ περὶ τοῦ τῆς θεραπείας εἴδους πρὸς τοὺς εὐεργέτας ἀμφισβητοῦσι, διὰ τί προσήψατο τοῦ πονοῦντος μέρους ὁ θεραπεύων καὶ τόδε τι πρὸς τὴν τοῦ κακοῦ λύσιν ἐπενόησεν, ἕτερον δέον· ἀλλὰ πρὸς τὸ πέρας ὁρῶντες τῆς εὐεργεσίας, ἐν εὐχαριστίᾳ τὴν εὐποιΐαν ἐδέξαντο. Ἀλλ' ἐπειδὴ, κα- D θὼς φησιν ὁ προφήτης, τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ θεοῦ κεκρυμμένην ἔχει τὴν ὠφέλειαν καὶ οὕπω διὰ τοῦ παρόντος βίου τηλαυγῶς καθορᾶται· ἦ γὰρ ἂν περιήρητο πᾶσα τῶν ἀπίστων ἀντιῤῥησις, εἰ τὸ προσδοκώμενον ἐν ὀφθαλμοῖς ἦν· νυνὶ δὲ ἀναμένει τοὺς ἐπερχομένους αἰῶνας, ὥστε ἐν αὐτοῖς ἀποκαλυφθῆναι τὰ νῦν διὰ τῆς πίστεως μόνης ὁρώμενα, ἀναγκαῖον ἂν εἴη λογισμοῖς τισὶ κατὰ τὸ ἐγχωροῦν καὶ τῶν ἐπιζητουμένων ἐξευρεῖν τὴν λύσιν τοῖς προλαβοῦσι συμβαίνουσαν.

ΚΕΦΑΛ. ιή.

74 A *Καὶ τοι περιττὸν ἴσως ἐξὶ θεὸν ἐπιδεδημηκέναι τῷ βίῳ πιστεύοντας διαβάλλειν τὴν παρουσίαν, ὡς οὐκ ἐν σοφίᾳ τινὶ καὶ λόγῳ γεγενημιένην τῷ κρείττονι. Τοῖς γὰρ μὴ λίαν ἀντιμαχομένοις πρὸς τὴν ἀλήθειαν οὐ μικρὰ τῆς θείας ἐπιδημίας ἀπόδειξις ἡ καὶ πρὸ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ φανερωθεῖσα, ἡ διὰ τῶν πραγμάτων αὐτῶν φημὶ μαρτυρία. Τίς γὰρ οὐκ* B *οἶδεν ὅπως πεπλήρωτο κατὰ πᾶν μέρος τῆς οἰκουμένης ἡ τῶν δαιμόνων ἀπάτη, διὰ τῆς εἰδωλομανίας τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων κατακρατήσασα· ὅπως τοῦτο νόμιμον πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν κόσμον ἔθνεσιν ἦν, τὸ θεραπεύειν διὰ τῶν εἰδώλων τοὺς δαίμονας ἐν ταῖς ζωοθυσίαις καὶ τοῖς ἐπιβωμίοις μιάσμασιν; Ἀφ' οὗ δὲ, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ θεοῦ ἡ σωτήριος πᾶσιν ἀνθρώποις, διὰ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιδημήσασα φύσεως, πάντα καπνοῦ δίκην εἰς τὸ μὴ ὂν μετεχώρησεν,* C *ὥστε παύσασθαι μὲν τὰς τῶν χρησηρίων τε καὶ μαντειῶν μανίας, ἀναιρεθῆναι δὲ τὰς ἐτησίους πομπὰς καὶ τὰ δι' αἱμάτων ἐν ταῖς ἑκατόμβαις μολύσματα, ἐν δὲ τοῖς πολλοῖς τῶν ἐθνῶν ἀφανισθῆναι καθ' ὅλα βωμούς τε καὶ προπύλαια καὶ τεμένη καὶ ἀφιδρύματα καὶ ὅσα ἄλλα τοῖς θεραπευταῖς τῶν δαιμόνων ἐπὶ ἀπάτῃ σφῶν αὐτῶν καὶ τῶν ἐντυγχανόντων ἐπιτετήδευτο, ὡς ἐν πολλοῖς τῶν τόπων μηδὲ, εἰ γέγονε ταῦτά ποτε, μνημονεύεσθαι, ἀντεγερθῆναι δὲ κατὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην* D *ἐπὶ τῷ τῦ Χριστοῦ ὀνόματι ναούς τε καὶ θυσιαστήρια καὶ τὴν σεμνήν τε καὶ ἀναίμακτον ἱερωσύνην καὶ τὴν ὑψηλὴν φιλοσοφίαν, ἔργῳ μᾶλλον ἢ λόγῳ κατορθουμένην, καὶ τῆς σωματικῆς ζωῆς τὴν ὑπεροψίαν καὶ τοῦ θανάτου τὴν καταφρόνησιν, ἣν οἱ μετασῆναι τῆς πίστεως παρὰ τῶν τυράννων ἀναγκαζόμενοι φανερῶς ἐπεδείξαντο, ἀντ' οὐδενὸς δεξάμενοι τὰς τῦ σώματος αἰκίας, καὶ τὴν ἐπὶ θανάτῳ ψῆφον, ἐκ ἂν ὑποσάντες δηλαδὴ ταῦτα, μὴ σαφῆ τε καὶ ἀναμφίβολον τῆς θείας ἐπιδημίας ἔχον-*

τες τὴν ἀπόδειξιν. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὰς Ἰουδαίους ἱκανόν ἐσι σημεῖον εἰπεῖν τοῦ παρεῖναι τὸν παρ' αὐτῶν ἀπισούμενον· μέχρι μὲν γὰρ τῆς τῶ Χρισοῦ 75
θεοφανείας λαμπρὰ παρ' αὐτοῖς ἦν τὰ ἐν Ἱεροσολύμοις A
βασίλεια; ὁ διώνυμος ἐκεῖνος ναὸς, αἱ νενομισμέναι δι' ἔτες θυσίαι, πάντα ὅσα παρὰ τῶ νόμω δι' αἰνιγμάτων τοῖς μυσικῶς ἐπαΐειν ἐπισαμένοις διήρηται, μέχρι τότε κατὰ τὴν ἐξ ἀρχῆς νομισθεῖσαν αὐτοῖς τῆς εὐσεβείας θρησκείαν ἀκώλυτα ἦν. Ἐπεὶ δὲ εἶδον τὸν προσδοκώμενον καὶ ὃν διὰ τῶν προφητῶν τε καὶ τῶ νόμου προεδιδάχθησαν, καὶ προτιμοτέραν ἐποιήσαντο τῆς εἰς τὸν φανέντα πίσεως τὴν λοιπὸν ἐσφαλμένην ἐκείνην B
δεισιδαιμονίαν, ἣν κακῶς ἐκλαβόντες, τὰ τῶ νόμου ῥήματα διεφύλασσον, συνηθείᾳ μᾶλλον, ἢ διανοίᾳ δουλεύοντες, οὔτε τὴν ἐπιφανεῖσαν ἐδέξαντο χάριν, καὶ τὰ σεμνὰ τῆς παρ' αὐτοῖς θρησκείας ἐν διηγήμασι ψιλοῖς ὑπολέλειπται, τῶ ναοῦ μὲν οὐδὲ ἐξ ἰχνῶν ἔτι γινωσκομένου, τῆς δὲ λαμπρᾶς ἐκείνης πόλεως ἐν ἐρειπίοις ὑπολειφθείσης, μεῖναί τε τοῖς Ἰουδαίοις τῶν κατὰ τὸ ἀρχαῖον νενομισμένων μηδὲν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν σεβάσμιον αὐτοῖς ἐν Ἱεροσολύμοις τόπον ἄβατον προστάγματι τῶν δυναζευόντων γενέσθαι.

ΚΕΦΑΛ. ιϑ'.

Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ μήτε τοῖς ἑλληνίζουσι, μήτε τοῖς C
τῶν Ἰουδαϊκῶν προεσῶσι δογμάτων δοκεῖ ταῦτα θείας παρουσίας ποιεῖσθαι τεκμήρια, καλῶς ἂν ἔχοι περὶ τῶν ἀνθυπενεχθέντων ἡμῖν ἰδίᾳ τὸν λόγον διαλαβεῖν, ὅτου χάριν ἡ θεία φύσις πρὸς τὴν ἡμετέραν συμπλέκεται, δι' ἑαυτῆς σώζουσα τὸ ἀνθρώπινον, οὐ διὰ προστάγματος κατεργαζομένη τὸ κατὰ πρόθεσιν. Τίς οὖν ἂν γένοιτο ἡμῖν ἀρχὴ πρὸς τὸν προκείμενον σκοπὸν ἀ- D
κολούθως χειραγωγοῦσα τὸν λόγον; τίς ἄλλη, ἢ τὸ τὰς εὐσεβεῖς περὶ τοῦ θεοῦ ὑπολήψεις ἐπὶ κεφαλαίων διεξελθεῖν;

ΚΕΦΑΛ. κ'.

Οὐκοῦν ὁμολογεῖται παρὰ πᾶσι, μὴ μόνον δυνατὸν εἶναι δεῖν πιστεύειν τὸ θεῖον, ἀλλὰ καὶ δίκαιον, καὶ ἀγαθὸν, καὶ σοφὸν, καὶ πᾶν ὅ, τι πρὸς τὸ κρεῖττον τὴν διάνοιαν φέρει. Ἀκόλουθον τοίνυν ἐπὶ τῆς παρούσης οἰκονομίας μὴ τὸ μέν τι βούλεσθαι τῶν τῷ θεῷ
76 πρεπόντων ἐπιφαίνεσθαι τοῖς γεγενημένοις· τὸ δὲ μὴ
A παρεῖναι· καθ' ὅλου γὰρ οὐδὲν ἐφ' ἑαυτοῦ τῶν ὑψηλῶν τούτων ὀνομάτων διεζευγμένον τῶν ἄλλων ἀρετὴ κατὰ μόνας ἐστίν· οὔτε τὸ ἀγαθὸν ἀληθῶς ἐστὶν ἀγαθὸν, μὴ μετὰ τοῦ δικαίου τε καὶ σοφοῦ καὶ τῷ θανατῷ τεταγμένον· τὸ γὰρ ἄδικον, ἢ ἄσοφον, ἢ ἀδύνατον ἀγαθὸν οὐκ ἔστιν· οὔτε ἡ δύναμις τοῦ δικαίου τε καὶ σοφοῦ κεχωρισμένη ἐν ἀρετῇ θεωρεῖται· θηριώδες γάρ ἐστι τὸ τοιοῦτον καὶ τυραννικὸν τῆς δυνάμεως εἶδος. Ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ λοιπὰ, εἰ ἔξω τῷ δικαίου τὸ σοφὸν φέροιτο,
B ἢ τὸ δίκαιον, εἰ μὴ μετὰ τῷ δυνατῷ τε καὶ τοῦ ἀγαθοῦ θεωροῖτο· κακίαν ἂν τις μᾶλλον κυρίως τὰ τοιαῦτα κατονομάσειεν· τὸ γὰρ ἐλλιπὲς τοῦ κρείττονος πῶς ἄν τις ἐν ἀγαθοῖς ἀριθμήσειεν; Εἰ δὲ πάντα προσήκει συνδραμεῖν ἐν ταῖς περὶ θεοῦ δόξαις, σκοπήσωμεν εἴ τινος ἡ κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομία λείπεται τῶν θεοπρεπῶν ὑπολήψεων. Ζητοῦμεν πάντως ἐπὶ τῷ θεοῦ τῆς ἀγαθότητος τὰ σημεῖα. Καὶ τίς ἂν γένοιτο φανερωτέρα τῷ ἀγαθοῦ μαρτυρία, ἢ τὸ μεταποιηθῆναι αὐτὸν τοῦ πρὸς τὸ ἐναντίον αὐτομολήσαντος, μηδὲ συνδιατεθῆναι
C τῷ εὐμεταβλήτῳ τῆς ἀνθρωπίνης προαιρέσεως τὴν παγίαν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἀμετάβλητον φύσιν; Οὐ γὰρ ἂν ἦλθεν εἰς τὸ σῶσαι ἡμᾶς, καθὼς φησιν ὁ Δαβὶδ, μὴ ἀγαθότητος τὴν τοιαύτην πρόθεσιν ἐμποιούσης· ἀλλ' οὐδὲν ἂν ὤνησε τὸ ἀγαθὸν τῆς προθέσεως, μὴ σοφίας ἐνεργὸν τὴν φιλανθρωπίαν ποιούσης. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀῤῥώστως διακειμένων πολλοὶ μὲν ἴσως οἱ βουλόμενοι μὴ ἐν κακοῖς εἶναι τὸν κείμενον· μόνοι δὲ τὴν ἀγαθὴν
D ὑπὲρ τῶν καμνόντων προαίρεσιν εἰς πέρας ἄγουσιν, οἷς

πρική τις δύναμις ἐνεργεῖ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ κάμνοντος ἴασιν. Οὐκοῦν τὴν σοφίαν δεῖ συνεζεύχθαι πάντως τῇ ἀγαθότητι. Πῶς τοίνυν ἐν τοῖς γεγενημένοις τὸ σοφὸν τῷ ἀγαθῷ συνθεωρεῖται, ὅτι οὐ γυμνὸν τὸ κατὰ πρόθεσιν ἀγαθὸν ἔσιν ἰδεῖν; Πῶς γὰρ ἂν φανείη ἡ πρόθεσις, μὴ διὰ τῶν γιγνομένων φανερουμένη; Τὰ δὲ πεπραγμένα εἱρμῷ τινὶ καὶ τάξει δι' ἀκολούθου προϊόντα τὸ σοφόν τε καὶ τεχνικὸν τῆς οἰκονομίας τῷ θεῷ διαδείκνυσιν. Ἐπεὶ δὲ, καθὼς ἐν τοῖς φθάσασιν εἴρηται, 77
πάντως τῷ δικαίῳ τὸ σοφὸν συνεζευγμένον ἀρετὴ γί- A
γνεται· εἰ δὲ χωρισθείη, μὴ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ κατὰ μόνας ἀγαθὸν εἶναι, καλῶς ἂν ἔχοι καὶ ἐπὶ τοῦ λόγου τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας τὰ δύο μετ' ἀλλήλων κατανοῆσαι, τὸ σοφόν φημι καὶ τὸ δίκαιον.

ΚΕΦΑΛ. κά.

Τίς οὖν ἡ δικαιοσύνη; Μεμνήμεθα πάντως τῶν κατὰ τὸ ἀκόλουθον ἐν τοῖς πρώτοις τοῦ λόγου εἰρημέ- B
νων, ὅτι μίμημα τῆς θείας φύσεως κατεσκευάσθη ὁ ἄνθρωπος, τοῖς τε λοιποῖς τῶν ἀγαθῶν καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ τῆς προαιρέσεως τὴν πρὸς τὸ θεῖον διασώζων ὁμοίωσιν, τρεπτῆς δὲ φύσεως ὢν κατ' ἀνάγκην· οὐ γὰρ ἐνεδέχετο τὸν ἐξ ἀλλοιώσεως τὴν ἀρχὴν τοῦ εἶναι σχόντα μὴ τρεπτὸν εἶναι πάντως· ἡ γὰρ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι πάροδος ἀλλοίωσίς τίς ἐσι, τῆς ἀνυπαρξίας κατὰ θείαν δύναμιν εἰς οὐσίαν μεθισαμένης, καὶ ἄλλως δὲ τῆς τροπῆς ἀναγκαίως ἐν τῷ ἀνθρώπῳ θεωρουμένης, ἐπειδὴ μίμημα τῆς θείας φύσεως ὁ ἄνθρωπος C
ἦν· τὸ δὲ μιμούμενον, εἰ μὴ ἐν ἑτερότητι τύχοι τινὶ, ταὐτὸν ἂν εἴη πάντως ἐκείνῳ, ᾧ ἀφωμοίωται. Ἐν τούτῳ τοίνυν τῆς ἑτερότητος τοῦ κατ' εἰκόνα γενομένου πρὸς τὸ ἀρχέτυπον οὔσης, ἐν τῷ τὸ μὲν ἄτρεπτον εἶναι τῇ φύσει, τὸ δὲ μὴ ἕτως ἔχειν, ἀλλὰ δι' ἀλλοιώσεως μὲν ὑποσῆναι κατὰ τὸ ἀποδοθέντα λόγον, ἀλλοιούμενον δὲ μὴ πάντως ἐν τῷ εἶναι μένειν· ἡ δὲ ἀλλοίωσις

κίνησίς τίς ἐσιν εἰς ἕτερον ἀπὸ τοῦ ἐν ᾧ ἐσὶν εἰς ἀεὶ προϊοῦσα· δύο δὲ τῆς τοιαύτης εἴδη κινήσεως· τὸ μὲν
D πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἀεὶ γιγνόμενον, ἐν ᾧ ἡ πρόοδος σάσιν οὐκ ἔχει, διότι πέρας οὐδὲν τοῦ διεξοδευομένου καταλαμβάνεται· τὸ δὲ πρὸς τὸ ἐναντίον, οὗ ἡ ὑπόσασις ἐν τῷ μὴ ὕφεσάναι ἔσιν· ἡ γὰρ τοῦ ἀγαθοῦ ἐναντίωσις, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, τοιοῦτόν τινα νοῦν κατὰ τὴν ἀντιδιαζολὴν ἔχει, καθάπερ φαμὲν τῷ μὴ ὄντι τὸ ὂν ἀντιδιαιρεῖσθαι καὶ τῇ ἀνυπαρξίᾳ τὴν ὕπαρξιν· ἐπειδὴ τοίνυν κατὰ τὴν τρεπτήν τε καὶ ἀλλοιώτην ὁρμήν τε καὶ κίνησιν οὐκ ἐνδέχεται τὴν φύσιν ἐφ' ἑαυτῆς
78 μένειν ἀκίνητον, ἀλλ' ἐπί τι πάντως ἡ προαίρεσις ἴεται,
A τῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐπιθυμίας αὐτὴν ἐφελκομένης φυσικῶς εἰς κίνησιν· καλὸν δὲ τὸ μέν τι ἀληθῶς κατὰ τὴν φύσιν ἐσὶ, τὸ δὲ ἓ τοιοῦτον, ἀλλ' ἐπηνθισμένον τινὶ τοῦ καλοῦ φαντασίᾳ· κριτήριον δὲ τούτων ἐσὶν ὁ νοῦς, ἔνδοθεν ἡμῖν ἐνιδρυμένος, ἐν ᾧ κινδυνεύεται ἢ τὸ ἐπιτυχεῖν τοῦ ὄντως καλοῦ, ἢ τὸ παρατραπέντας αὐτοῦ διά τινος τῆς κατὰ τὸ φαινόμενον ἀπάτης ἐπὶ τὸ ἐναντίον ἡμᾶς ἀποῤῥυῆναι, οἷόν τι παθεῖν ὁ ἔξωθεν μῦθός φησιν ἀπιδοῦσαν ἐν τῷ ὕδατι τὴν κύνα πρὸς τὴν σκιὰν οὗ
B διὰ σόματος ἔφερε, μεθεῖναι μὲν τὴν ἀληθῆ τροφὴν, περιχανοῦσαν δὲ τὸ τῆς τροφῆς εἴδωλον ἐν λιμῷ γενέσθαι· (ΚΕΦ. κβ') ἐπεὶ οὖν τῆς πρὸς τὸ ὄντως ἀγαθὸν ἐπιθυμίας διαψευσθεὶς ὁ νοῦς πρὸς τὸ μὴ ὂν παρηνέχθη, δι' ἀπάτης τοῦ τῆς κακίας συμβούλου τε καὶ εὑρετοῦ καλὸν ἀναπεισθεὶς εἶναι τὸ τῷ καλῷ ἐναντίον· ἓ γὰρ ἂν ἐνήργησεν ἡ ἀπάτη, μὴ δελέατος δίκην τῷ τῆς κακίας ἀγκίσρῳ τῆς τοῦ καλοῦ φαντασίας περιπλασθείσης·
C ἐν ταύτῃ τοίνυν γεγονότος ἑκουσίως τῇ συμφορᾷ τοῦ ἀνθρώπου τοῦ ἑαυτὸν δι' ἡδονῆς τῷ ἐχθρῷ τῆς ζωῆς ὑποζεύξαντος, πάντα μοι κατὰ ταὐτὸν ἀναζήτει τὰ ταῖς θείαις ὑπολήψεσι πρέποντα, τὸ ἀγαθὸν, τὸ σοφὸν, τὸ δίκαιον, τὸ δυνατὸν, τὸ ἄφθαρτον καὶ εἴ τι τῆς τοῦ κρείττονος σημασίας ἐσίν. Οὐκοῦν ὡς ἀγαθὸς οἰκτον

λαμβάνει τοῦ διαπεπτωκότος καὶ ὡς σοφὸς οὐκ ἀγνοεῖ τὸν τρόπον τῆς ἀνακλήσεως. Σοφίας δ' ἂν εἴη καὶ ἡ τοῦ δικαίου κρίσις· οὐ γὰρ ἄν τις ἀφροσύνῃ τὴν ἀληθῆ δικαιοσύνην προσάψειεν.

ΚΕΦΑΛ. κβ'.

Τί οὖν ἐν τούτοις τὸ δίκαιον; Τὸ μὴ τυραννικῇ τινὶ χρήσασθαι κατὰ τῶ κατέχοντος ἡμᾶς αὐθεντίᾳ, μηδὲ τῷ περιόντι τῆς δυνάμεως ἀποσπάσαντα τὸ κρατοῦντος καταλιπεῖν τινὰ δικαιολογίας ἀφορμὴν τῷ δι' ἡδονῆς καταδουλωσαμένῳ τὸν ἄνθρωπον. Καθάπερ γὰρ οἱ χρημάτων τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν ἀποδόμενοι δοῦλοι τῶν ὠνησαμένων εἰσὶν, αὐτοὶ πρατῆρες ἑαυτῶν καταστάντες, καὶ οὔτε αὐτοῖς, οὔτε ἄλλῳ τινὶ ὑπὲρ ἐκείνων ἔξεσι τὴν ἐλευθερίαν ἐπιβοήσασθαι, κἂν εὐπατρίδαι τινὲς ὦσιν οἱ πρὸς τὴν συμφορὰν ταύτην αὐτομολήσαντες· εἰ δέ τις κηδόμενος τοῦ ἀπεμποληθέντος βίᾳ κατὰ τῶ ὠνησαμένου χρῶτο, ἄδικος εἶναι δόξει τὸν νόμῳ κτηθέντα τυραννικῶς ἐξαιρούμενος· ἐξωνεῖσθαι δὲ πάλιν εἰ βούλοιτο τὸν τοιοῦτον, οὐδεὶς ὁ κωλύων νόμος ἐσί· (ΚΕΦ. κγ'.) κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἑκουσίως ἡμῶν ἑαυτοὺς ἀπεμπολησάντων ἔδει παρὰ τοῦ δι' ἀγαθότητα πάλιν ἡμᾶς εἰς ἐλευθερίαν ἐξαιρουμένου μὴ τὸν τυραννικὸν, ἀλλὰ τὸν δίκαιον τρόπον ἐπινοηθῆναι τῆς ἀνακλήσεως. Οὗτος δέ ἐσί τις τῷ ἐπικρατοῦντι ποιήσασθαι πᾶν ὅπερ ἂν ἐθέλοι λύτρον ἀντὶ τῶ κατεχομένου λαβεῖν.

ΚΕΦΑΛ. κγ'.

Τί τοίνυν εἰκὸς ἦν μᾶλλον τὸν κρατοῦντα λαβεῖν ἐλέσθαι; Δυνατόν ἐσι δι' ἀκολούθου σοχασμόν τινα τῆς ἐπιθυμίας αὐτῶ λαβεῖν, εἰ τὰ πρόδηλα γένοιτο ἡμῖν τῶν ζητουμένων τεκμήρια. Ὁ τοίνυν κατὰ τὸν ἓν ἀρχῇ τοῦ συγγράμματος προαποδοθέντα λόγον τῷ πρὸς τὸν εὐημεροῦντα φθόνῳ πρὸς μὲν τὸ ἀγαθὸν ἐπιμύσας, τὸν δὲ τῆς κακίας ζόφον ἐν ἑαυτῷ γεννήσας, ἀρχὴν δὲ

τῆς πρὸς τὰ χείρω ῥοπῆς καὶ ὑπόθεσιν καὶ οἱονεὶ
C μητέρα τῆς λοιπῆς κακίας τὴν φιλαρχίαν νοσήσας, τίνος
ἂν ἀντηλλάξατο τὸ κατεχόμενον, εἰ μὴ δηλαδὴ τοῦ ὑ-
ψηλοτέρου καὶ μείζονος ἀνταλλάγματος, ὡς ἂν μᾶλλον
ἑαυτοῦ τὸ κατὰ τὸν τῦφον θρέψειεν πάθος, τὰ μείζω
τῶν ἐλαττόνων διαμειβόμενος; Ἀλλὰ μὴν ἐν τοῖς ἀπ'
αἰῶνος ἱσορουμένοις, ἐν οὐδενὶ συνεγνώκει τοιοῦτον
οὐδὲν, οἷα καθεώρα περὶ τὸν τότε φαινόμενον, κυο-
φορίαν ἀσυνδύαστον, καὶ γέννησιν ἄφθορον, καὶ θήλην
ἐκ παρθενίας, καὶ ἄνωθεν ἐπιμαρτυρούσας τῷ ὑπερ-
D φυεῖ τῆς ἀξίας ἐκ τῶν ἀοράτων φωνὰς, καὶ τῶν τῆς
φύσεως ἀῤῥωσημάτων διόρθωσιν ἀπραγμάτευτόν τινα
καὶ ὑψηλὴν, ἐν ῥήματι μόνῳ καὶ ὁρμῇ τῇ θελήματος παρ'
αὐτοῦ γενομένην, τήν τε τῶν τεθνηκότων ἐπὶ τὸν βίον
ἀνάλυσιν, καὶ τὴν τῶν καταδίκων ἀνάῤῥυσιν, καὶ τὸν
κατὰ τῶν δαιμόνων φόβον, καὶ τῶν κατὰ τὸ ἀέρα
πάθῶν τὴν ἐξουσίαν, καὶ τὴν διὰ θαλάσσης πορείαν,
οὗ διαχωροῦντος ἐφ' ἑκάτερα τοῦ πελάγους, καὶ τὸν
πυθμένα γυμνοῦντος τοῖς παροδεύουσι κατὰ τὴν ἐπὶ
Μωσέως θαυματουργίαν, ἀλλ' ἄνω τῆς ἐπιφανείας τῷ
80 ὕδατος ὑποχερσουμένης τῇ βάσει, καὶ διά τινος ἀσφα-
A λοῦς ἀντιπυπίας ὑπερειδούσης τὸ ἴχνος, τήν τε τῆς
τροφῆς ὑπεροψίαν ἐφ' ὅσον βέλοιτο, καὶ τὰς ἐν ἐρημίᾳ
θαψιλεῖς ἐσιάσεις τῶν ἐν πολλαῖς χιλιάσιν εὐωχουμέ-
νων, οἷς οὔτε οὐρανὸς ἐπέῤῥει τὸ μάννα, οὔτε ἡ γῆ
κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτῆς φύσιν σιτοποιοῦσα τὴν χρείαν ἐ-
πλήρου, ἀλλ' ἐκ τῶν ἀῤῥήτων ταμιείων τῆς θείας δυ-
νάμεως ἡ φιλοτιμία προῄει, ἕτοιμος ἄρτος ταῖς χερσὶ
τῶν διακονούντων ἐγγεωργούμενος καὶ διὰ τοῦ κόρου
τῶν ἐσθιόντων πλείων γιγνόμενος, ἥ τε διὰ τῶν ἰχθύων
B ὀψοφαγία, οὐ θαλάσσης αὐτοῖς πρὸς τὴν χρείαν συνει-
σφερούσης, ἀλλὰ τοῦ καὶ τῇ θαλάσσῃ τὸ γένος τῶν
ἰχθύων ἐγκατασπείραντος. Καὶ πῶς ἂν τις τὸ καθ' ἕ-
καστον τῶν εὐαγγελικῶν διεξίοι θαυμάτων; Ταύτην τοί-
νυν τὴν δύναμιν καθορῶν, ὁ ἐχθρὸς ἐν ἐκείνῳ πλεῖον

τῶ κατεχομένου τὸ προκείμενον εἶδεν ἐν τῷ συναλλάγματι. Τούτου χάριν αὐτὸν αἱρεῖται λύτρον τῶν ἐν τῇ τῶ θανάτω φρουρᾷ καθειργμένων γενέσθαι. Ἀλλὰ μὴν ἀμήχανον ἦν αὐτὸν γυμνῇ προσβλέψαι τῇ τοῦ θεοῦ φαντασίᾳ, μὴ σαρκός τινα μοῖραν ἐν αὐτῷ θεωρήσαντα, ἣν ἤδη διὰ τῆς ἁμαρτίας κεχείρωτο. Διὰ τοῦτο περικαλύπτεται τῇ σαρκὶ ἡ θεότης, ὡς ἂν, πρὸς τὸ σύν- C τροφόν τε καὶ συγγενὲς αὐτῷ βλέπων, μὴ πτοηθείη τὸν προσεγγισμὸν τῆς ὑπερεχούσης δυνάμεως· καὶ τὴν ῥέμα διὰ τῶν θαυμάτων ἐπὶ τὸ μεῖζον διαλάμπουσαν δύναμιν κατανοήσας, ἐπιθυμητὸν μᾶλλον ἢ φοβερὸν τὸ φανὲν εἶναι νομίσῃ. Ὁρᾷς ὅπως τὸ ἀγαθὸν τῷ δικαίῳ συνέζευκται καὶ τὸ σοφὸν τούτων οὐκ ἀποκέκριται. Τὸ γὰρ διὰ τῆς τοῦ σώματος περιβολῆς χωρητὴν τὴν θείαν δύναμιν ἐπινοῆσαι γενέσθαι, ὡς ἂν ἡ ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομία μὴ παραποδισθείη τῷ φόβῳ τῆς θεϊκῆς ἐπιφανείας, πάντων κατὰ ταὐτὸν τὴν ἀπόδειξιν ἔχει, τῶ D ἀγαθοῦ, τοῦ σοφοῦ, τοῦ δικαίου. Τὸ μὲν γὰρ ἐλέσθαι σῶσαι τῆς ἀγαθότητός ἐσι μαρτυρία· τὸ δὲ συναλλαγματικὴν ποιήσασθαι τὴν τοῦ κρατουμένου λύτρωσιν τὸ δίκαιον δείκνυσι· τὸ δὲ χωρητὸν δι' ἐπινοίας ποιῆσαι τῷ ἐχθρῷ τὸ ἀχώρητον τῆς ἀνωτάτω σοφίας τὴν ἀπόδειξιν ἔχει.

ΚΕΦΑΛ. κδ'.

Ἀλλ' ἐπιζητεῖν εἰκὸς τὸν τῇ ἀκολουθίᾳ τῶν εἰρημέ- 81
νων προσέχοντα, ποῦ τὸ δυνατὸν τῆς θεότητος, πῶ A
ἡ ἀφθαρσία τῆς θείας δυνάμεως ἐν τοῖς εἰρημένοις ὁρᾶται. Ἵνα τοίνυν καὶ ταῦτα γένηται καταφανῆ, τὰ ἑφεξῆς τῶ μυστηρίου διασκοπήσωμεν, ἐν οἷς μάλιστα δείκνυται συγκεκραμένη τῇ φιλανθρωπίᾳ ἡ δύναμις. Πρῶτον μὲν οὖν τὸ τὴν παντοδύναμον φύσιν καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν τῆς ἀνθρωπότητος καταβῆναι ἰσχῦσαι πλείονα τῆς δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν ἔχει, ἢ τὰ μέ- B γαλά τε καὶ ὑπερφυῆ τῶν θαυμάτων. Τὸ μὲν γὰρ

μέγα τι καὶ ὑψηλὸν ἐξεργασθῆναι παρὰ τῆς θείας
δυνάμεως κατὰ φύσιν πῶς ἐστὶ καὶ ἀκόλουθον. Καὶ
οὐκ ἄν τινα ξενισμὸν ἐπάγοι τῇ ἀκοῇ τὸ λέγειν πᾶσαν
τὴν ἐν τῷ κόσμῳ κτίσιν καὶ πᾶν ὅ, τι περ ἔξω τῶν
φαινομένων καταλαμβάνεται, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ
συσῆναι, αὐτοῦ τοῦ θελήματος πρὸς τὸ δοκοῦν οὐσιω-
θέντος. Ἡ δὲ πρὸς τὸ ταπεινὸν κάθοδος περιουσία
τίς ἐστι τῆς δυνάμεως οὐδὲν ἐν τοῖς παρὰ φύσιν κω-
C λυομένης. Ὡς γὰρ ἴδιόν ἐστι τῆς τῦ πυρὸς οὐσίας ἡ
ἐπὶ τὸ ἄνω φορὰ, καὶ οὐκ ἄν τις θαύματος ἄξιον ἐπὶ
τῆς φλογὸς ἡγήσαιτο τὸ φυσικῶς ἐνεργούμενον· εἰ δὲ
ῥέουσαν ἐπὶ τὸ κάτω καθ' ὁμοιότητα τῶν ἐμβριθῶν σω-
μάτων ἴδοι τὴν φλόγα, τὸ τοιοῦτον ἐν θαύματι ποι-
εῖται, πῶς τὸ πῦρ καὶ διαμένει πῦρ ὂν καὶ ἐν τῷ τρό-
πῳ τῆς κινήσεως ἐκβαίνει τὴν φύσιν, ἐπὶ τὸ κάτω φε-
ρόμενον· οὕτως καὶ τὴν θείαν τε καὶ ὑπερέχουσαν δύ-
ναμιν οὐκ οὐρανῶν μεγέθη καὶ φωστήρων αὐγαὶ, καὶ ἡ
D τῦ παντὸς διακόσμησις, καὶ ἡ διηνεκὴς τῶν ὄντων οἰ-
κονομία τοσοῦτον, ὅσον ἡ ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως
ἡμῶν συγκατάβασις, δείκνυσι· πῶς τὸ ὑψηλὸν, ἐν τῷ
ταπεινῷ γενόμενον, καὶ ἐν τῷ ταπεινῷ καθοράται καὶ
οὐ καταβαίνει τοῦ ὕψους, πῶς θεότης, ἀνθρωπίνῃ
συμπλακεῖσα φύσει, καὶ τοῦτο γίνεται καὶ ἐκεῖνο ἔξιν.
Ἐπειδὴ γὰρ, καθὼς ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἴρηται, φύσιν
οὐκ εἶχεν ἡ ἐναντία δύναμις ἀκράτῳ προσμῖξαι τῇ τοῦ
θεοῦ παρουσίᾳ καὶ γυμνὴν ὑποσῆναι αὐτῦ τὴν ἐμφάνει-
82 αν, ὡς ἄν εὔληπτον γένοιτο τῷ ἐπιζητοῦντι ὑπὲρ ἡμῶν
A τὸ ἀντάλλαγμα, τῷ προκαλύμματι τῆς φύσεως ἡμῶν
ἐνεκρύφθη τὸ θεῖον, ἵνα κατὰ τοὺς λίχνους τῶν ἰχθύων
τῷ δελέατι τῆς σαρκὸς συγκατασπασθῇ τὸ ἄγκιστρον τῆς
θεότητος· καὶ οὕτω τῆς ζωῆς τῷ θανάτῳ εἰσοικισθείσης
καὶ τῷ σκότῳ τοῦ φωτὸς ἐπιφανέντος, ἐξαφανισθῇ τὸ
τῷ φωτὶ καὶ τῇ ζωῇ κατὰ τὸ ἐναντίον νοούμενον· οὐ
γὰρ ἔχει φύσιν οὔτε σκότος διαμένειν ἐν φωτὸς παρου-
σίᾳ, οὔτε θάνατον εἶναι ζωῆς ἐνεργούσης. Θὔκοῦν ἐπὶ

κεφαλαίων τοῦ μυστηρίου τὴν ἀκολουθίαν ἀναλαβόντες,
ἐντελῆ ποιησώμεθα τὴν ἀπολογίαν πρὸς τοὺς κατηγο- B
ροῦντας τῆς θείας οἰκονομίας, ὅτου χάριν δι' ἑαυτῆς ἡ
θεότης τὴν ἀνθρωπίνην κατεργάζεται σωτηρίαν. Δεῖ
γὰρ διὰ πάντων τὸ θεῖον ἐν ταῖς πρεπούσαις ὑπολή-
ψεσιν εἶναι καὶ μὴ τὸ μὲν ὑψηλῶς ἐπ' αὐτοῦ νοεῖσθαι,
τὸ δὲ τῆς θεοπρεποῦς ἀξίας ἐκβάλλεσθαι· ἀλλὰ πᾶν
ὑψηλόν τε καὶ εὐσεβὲς νόημα θεῖ πάντως ἐπὶ θεοῦ
πιστεύεσθαι, καὶ συνηρτῆσθαι δι' ἀκολουθίας τῷ ἑτέρῳ
τὸ ἕτερον. Δέδεικται τοίνυν τὸ ἀγαθὸν, τὸ σοφὸν, τὸ
δίκαιον, τὸ δυνατὸν, τὸ φθορᾶς ἀνεπίδεκτον, πάντα
τῷ λόγῳ τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας ἐπιδεικνύμενα. Ἡ C
ἀγαθότης ἐν τῷ προελέσθαι σῶσαι τὸν ἀπολωλότα κα-
ταλαμβάνεται· ἡ σοφία καὶ ἡ δικαιοσύνη ἐν τῷ τρό-
πῳ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διεδείχθη· ἡ δύναμις ἐν τῷ γε-
νέσθαι μὲν αὐτὸν ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου καὶ σχήματι
κατὰ τὸ ταπεινὸν τῆς φύσεως ἡμῶν καὶ ἐλπισθῆναι δύ-
νασθαι αὐτὸν καθ' ὁμοιότητα τῶν ἀνθρώπων τῷ θα-
νάτῳ ἐγκρατηθῆναι· γενόμενον δὲ, τὸ οἰκεῖον ἑαυτῷ
καὶ κατὰ φύσιν ἐργάσασθαι. Οἰκεῖον δὲ φωτὶ μὲν ὁ
ἀφανισμὸς τὸ σκότους, ζωῇ δὲ ἡ τοῦ θανάτου καθαίρε-
σις. Ἐπεὶ οὖν τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρενεχθέντες τὸ D
κατ' ἀρχὰς τῆς ζωῆς ἐξετράπημεν καὶ τῷ θανάτῳ ἐγκα-
τηνέχθημεν, τί τοῦ εἰκότος ἔξω παρὰ τοῦ μυστηρίου
μανθάνομεν, εἰ ἡ καθαρότης τῶν ἐξ ἁμαρτίας μολυν-
θέντων ἐφάπτεται, καὶ ἡ ζωὴ τῶν τεθνηκότων, καὶ ἡ
ὁδηγία τῶν πεπλανημένων, ὡς ἂν ὅ, τε μολυσμὸς κα-
θαρθείη, καὶ ἡ πλάνη θεραπευθείη, καὶ εἰς τὴν ζωὴν
τὸ τεθνηκὸς ἐπανέλθοι;

ΚΕΦΑΛ. κέ.

Τὸ δὲ ἐν τῇ φύσει ἡμῶν γενέσθαι τὴν θεότητα τοῖς 83
μὴ λίαν μικροψύχως κατανοοῦσι τὰ ὄντα οὐδένα ἂν ἐκ A
τοῦ εὐλόγου ξενισμὸν ἐπαγάγοι. Τίς γὰρ οὕτω νήπιος
τὴν ψυχὴν, ὡς εἰς τὸ πᾶν βλέπων μὴ ἐν παντὶ πιστεύ-

εἶν εἶναι τὸ θεῖον, καὶ ἐνδυόμενον καὶ ἐμπεριέχον καὶ ἐγκαθήμενον; Τοῦ γὰρ ὄντος ἐξῆπται τὰ πάντα, καὶ οὐκ ἔνεσιν εἶναί τι, μὴ ἐν τῷ ὄντι τὸ εἶναι ἔχον. Εἰ
B οὖν ἐν αὐτῷ τὰ πάντα καὶ ἐν πᾶσιν ἐκεῖνο, τί ἐπαισχύνονται τῇ οἰκονομίᾳ τοῦ μυστηρίου τοῦ θεὸν ἐν ἀνθρώποις γεγενῆσθαι διδάσκοντος τὸν οὐδὲ νῦν ἔξω τῶν ἀνθρώπων εἶναι πεπιστευμένον; Εἰ γὰρ καὶ ὁ τρόπος τῆς ἐν ἡμῖν τῷ θεῷ παρουσίας οὐχ ὁ αὐτὸς οὗτος ἐκείνῳ, ἀλλ' ἓν τὸ ἐν ἡμῖν εἶναι καὶ νῦν καὶ τότε κατὰ τὸ ἴσον διωμολόγηται. Νῦν μὲν ἓν ἐγκέκραται ἡμῖν ὁ συνέχων ἐν τῷ εἶναι τὴν φύσιν· τότε δὲ κατεμίχθη πρὸς τὸ ἡμέτερον, ἵνα τὸ ἡμέτερον τῇ πρὸς τὸ θεῖον ἐπιμιξίᾳ γένηται θεῖον, ἐξαιρεθὲν τοῦ θανάτου καὶ τῆς τῷ
C ἀντικειμένου τυραννίδος ἔξω γενόμενον· ἡ γὰρ ἐκείνῳ ἀπὸ τοῦ θανάτου ἐπάνοδος ἀρχὴ τῷ θνητῷ γένει τῆς εἰς τὴν ἀθάνατον ζωὴν ἐπανόδου γίγνεται.

ΚΕΦΑΛ. κς'.

Ἀλλ' ἴσως τις ἐν τῇ τῆς δικαιοσύνης ἐξετάσει καὶ σοφίας τῆς κατὰ τὴν οἰκονομίαν ταύτην θεωρουμένης ἐνάγεται πρὸς τὸ νομίσαι ἀπάτῃ τινὶ τὴν τοιαύτην μέθοδον ἐπινενοῆσθαι ὑπὲρ ἡμῶν τῷ θεῷ· τὸ γὰρ μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι, ἀλλ' ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως
D κεκαλυμμένῃ, ἀγνοηθέντα παρὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν θεὸν ἐντὸς τοῦ κρατοῦντος γενέσθαι ἀπάτῃ τίς ἐσι τρόπον τινὰ καὶ παραλογισμός, ἐπείπερ ἴδιον τῶν ἀπατώντων ἐσὶ τὸ πρὸς ἕτερον τὰς τῶν ἐπιβουλευομένων ἐλπίδας τρέπειν καὶ ἄλλο παρὰ τὸ ἐλπισθὲν κατεργάζεσθαι. Ἀλλ' ὁ πρὸς τὴν ἀλήθειαν βλέπων πάντων μάλιστα καὶ τοῦτο τῆς δικαιοσύνης τε καὶ τῆς σοφίας εἶναι συνθήσεται· δικαίου μὲν γάρ ἐσι τὸ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ νέμειν, σοφοῦ δὲ τὸ μήτε παρατρέπειν τὸ δίκαιον, μήτε τὸν ἀγαθὸν τῆς φιλανθρωπίας σκοπὸν ἀποχωρίζειν τῆς κατὰ τὸ δίκαιον κρίσεως, ἀλλὰ συνάπτειν ἀλλήλοις εὐμηχάνως ἀμφότερα, τῇ μὲν δικαιοσύνῃ τὸ κατ' ἀξίαν

ἀντιδιδόντα, τῇ δὲ ἀγαθότητι τῷ σκοπῷ τῆς φιλανθρωπίας οὐκ ἐξισάμενον. Σκοπήσωμεν τοίνυν εἰ μὴ τὰ δύο ταῦτα τοῖς γεγονόσιν ἐνθεωρεῖται. Ἡ μὲν γὰρ τοῦ κατ' ἀξίαν ἀντίδοσις, δι' ἧς ὁ ἀπατεὼν ἀνταπατᾶται, τὸ δίκαιον δείκνυσιν· ὁ δὲ σκοπὸς τῷ γιγνομένου μαρτυρία τῆς τῷ ἐνεργοῦντος ἀγαθότητος γίγνεται· ἴδιον μὲν γὰρ τῆς δικαιοσύνης τὸ ἐκεῖνα νέμειν ἑκάστῳ, ὧν τις τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας προκατεβάλετο, ὥσπερ ἡ γῆ B κατὰ τὰ γένη τῶν καταβληθέντων σπερμάτων καὶ τοὺς καρποὺς ἀντιδίδωσιν· σοφίας δὲ τὸ ἐν τῷ τρόπῳ τῆς τῶν ὁμοίων ἀντιδόσεως μὴ ἐκπεσεῖν τοῦ βελτίονος. Ὥσπερ γὰρ τῷ ἐδέσματι ὁμοίως παραμίγνυσι τὸ φάρμακον καὶ ὁ ἐπιβουλεύων καὶ ὁ τὸν ἐπιβουλευθέντα ἰώμενος· ἀλλ' ὁ μὲν τὸ δηλητήριον, ὁ δὲ τῷ δηλητηρίου ἀλεξητήριον, καὶ οὐδὲν ὁ τρόπος τῆς θεραπείας τὸν σκοπὸν τῆς εὐεργεσίας διελυμήνατο· εἰ γὰρ καὶ παρ' ἀμφοτέρων φαρμάκου μίξις ἐν τροφῇ γίγνεται, ἀλλὰ πρὸς τὸν σκοπὸν ἀποβλέψαντες τὸν μὲν ἐπαινοῦμεν, C τῷ δὲ χαλεπαίνομεν· οὕτω καὶ ἐνταῦθα τῷ μὲν κατὰ τὸ δίκαιον λόγῳ ἐκεῖνα ὁ ἀπατεὼν ἀντιλαμβάνει, ὧν τὰ σπέρματα διὰ τῆς ἰδίας προαιρέσεως κατεβάλετο· ἀπατᾶται γὰρ καὶ αὐτὸς τῷ τοῦ ἀνθρώπου προβλήματι ὁ προαπατήσας τὸν ἄνθρωπον τῷ τῆς ἡδονῆς δελεάσματι. Ὁ δὲ σκοπὸς τῶν γιγνομένων ἐπὶ τὸ κρεῖττον τὴν παραλλαγὴν ἔχει. Ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ διαφθορᾷ τῆς φύσεως τὴν ἀπάτην ἐνήργησεν· ὁ δὲ δίκαιος ἅμα καὶ ἀγαθὸς καὶ σοφὸς ἐπὶ σωτηρίᾳ τοῦ καταφθαρέντος τῇ ἐπινοίᾳ τῆς ἀπάτης ἐχρήσατο, οὐ μόνον τὸν ἀπολώλοτα διὰ τούτων εὐεργετῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν τὸν τὴν ἀπώ- D λειαν καθ' ἡμῶν ἐνεργήσαντα. Ἐκ γὰρ τοῦ προσεγγίσαι τῇ ζωῇ μὲν τὸν θάνατον, τῷ φωτὶ δὲ τὸ σκότος, τῇ ἀφθαρσίᾳ δὲ τὴν φθορὰν ἀφανισμὸς μὲν τοῦ χείρονος γίγνεται καὶ εἰς τὸ μὴ ὂν μεταχώρησις, ὠφέλεια δὲ τῷ ἀπὸ τούτων καθαιρομένῳ· καθάπερ γὰρ, ἀτιμοτέρας ὕλης τῷ χρυσῷ καταμιχθείσης, τῇ διὰ τοῦ πυρὸς δαπά-

νη τὸ ἀλλότριόν τε καὶ ἀπόβλητον οἱ θεραπευταὶ τοῦ
χρυσίου καταναλώσαντες πάλιν ἐπανάγουσι πρὸς τὴν
85 κατὰ φύσιν λαμπηδόνα τὴν προτιμοτέραν ὕλην· οὐκ ἄ-
A πονος μέν τοι γίνεται ἡ διάκρισις, χρόνῳ τοῦ πυρὸς
τῇ ἀναλωτικῇ δυνάμει τὸ νόθον ἐξαφανίζοντος· πλὴν
ἀλλὰ θεραπεία τίς ἐσι τοῦ χρυσίου τὸ ἐκτακῆναι αὐτὸ
τὸ ἐπὶ λύμῃ τοῦ κάλλους ἐγκείμενον· κατὰ τὸν αὐτὸν
τρόπον, θανάτου καὶ φθορᾶς καὶ σκότους καὶ εἴ τι κα-
κίας ἔκγονον, τῷ εὑρετῇ τοῦ κακοῦ περιφυέντων, ὁ
προσεγγισμὸς τῆς θείας δυνάμεως πυρὸς δίκην ἀφανι-
σμὸν τοῦ παρὰ φύσιν κατεργασάμενος εὐεργετεῖ τῇ κα-
B θάρσει τὴν φύσιν, κἂν ἐπίπονος ᾖ διάκρισις ᾖ. Οὐκοῦν
οὐδ' ἂν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἀντικειμένου μὴ εἶναι δίκαιόν
τε καὶ σωτήριον τὸ γεγονὸς ἀμφιβάλοιτο, εἴπερ εἰς
αἴσθησιν τῆς εὐεργεσίας ἔλθοι. Νυνὶ γὰρ καθάπερ οἱ
ἐπὶ θεραπείᾳ τεμνόμενοί τε καὶ καιόμενοι χαλεπαίνου-
σι τοῖς θεραπεύουσι, τῇ ὀδύνῃ τῆς τομῆς δριμυσσόμε-
νοι· εἰ δὲ τὸ ὑγιαίνειν διὰ τούτου προγένοιτο καὶ ἡ
τῆς καύσεως ἀλγηδὼν παρέλθοι, χάριν εἴσονται τοῖς
τὴν θεραπείαν ἐπ' αὐτῶν ἐνεργήσασι· κατὰ τὸν αὐτὸν
τρόπον ταῖς μακραῖς περιόδοις ἐξαιρεθέντος τοῦ κακοῦ
τῆς φύσεως, τοῦ νῦν αὐτῇ καταμιχθέντος καὶ συμφυέν-
C τος, ἐπειδὰν ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάσασις τῶν νῦν
ἐν κακίᾳ κειμένων γένηται, ὁμόφωνος ἡ εὐχαριστία πα-
ρὰ πάσης ἔσαι τῆς κτίσεως, καὶ τῶν ἐν τῇ καθάρσει
κεκολασμένων καὶ τῶν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιδεηθέντων
καθάρσεως. Ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα παραδίδωσι τὸ μέ-
γα μυστήριον τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως. Δι' ὧν γὰρ
κατεμίχθη τῇ ἀνθρωπότητι, διὰ πάντων τῶν τῆς φύ-
σεως ἰδιωμάτων γενόμενος, γενέσεως τε καὶ ἀνατροφῆς
καὶ αὐξήσεως, καὶ μέχρι τῆς τοῦ θανάτου πείρας διεξελ-
θὼν, τὰ προειρημένα πάντα κατείργασαι, τόν τε ἄν-
D θρωπον τῆς κακίας ἐλευθερῶν καὶ αὐτὸν τὸν τῆς κακίας
εὑρετὴν ἰώμενος. Ἴασις γάρ ἐσιν ἀῤῥωσίας ἡ τοῦ νο-
σήματος κάθαρσις, κἂν ἐπίπονος ᾖ.

ΚΕΦΑΛ. κζ'.

Ἀκόλουθον δὲ πάντως τὸν πρὸς τὴν φύσιν ἡμῶν
ἀνακιρνάμενον διὰ πάντων δέξασθαι τῶν ἰδιωμάτων
αὐτῆς τὴν πρὸς ἡμᾶς συνανάκρασιν. Καθάπερ γὰρ οἱ
τὸν ῥύπον τῶν ἱματίων ἐκπλύνοντες οὐ τὰ μὲν ἐῶσι
τῶν μολυσμάτων, τὰ δὲ ἀποῤῥύπτουσιν, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς 86
ἄχρι τέλους ἐκκαθαίρουσι τῶν κηλίδων ἅπαν τὸ ὕφα- A
σμα, ὡς ἂν ὁμότιμον ἑαυτῷ δι' ὅλου τὸ ἱμάτιον γένη-
ται, τὸ κατὰ τὸ ἴσον λαμπρυνθὲν ἐκ τῆς πλύσεως· οὕ-
τως, μολυνθείσης τῇ ἁμαρτίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς ἐν
ἀρχῇ τε καὶ τελευτῇ καὶ τοῖς διὰ μέσου πᾶσιν, ἔδει
διὰ πάντων γενέσθαι τὴν ἐκπλύνουσαν δύναμιν, καὶ
μὴ τὸ μέν τι θεραπεῦσαι τῷ καθαρσίῳ, τὸ δὲ περιϊδεῖν
ἀθεράπευτον. Τούτου χάριν τῆς ζωῆς ἡμῶν δύο πέ-
ρασιν ἑκατέρωθεν διειλημμένης, τῷ κατὰ τὴν ἀρχήν, B
φημὶ, καὶ τὸ τέλος, καθ' ἑκάτερον εὑρίσκεται πέρας ἡ
διορθωτικὴ τῆς φύσεως δύναμις, καὶ τῆς ἀρχῆς ἁψα-
μένη καὶ μέχρι τοῦ τέλους ἑαυτὴν ἐπεκτείνασα καὶ τὰ
διὰ μέσου τούτων πάντα διαλαβοῦσα. Μιᾶς δὲ πᾶσιν
ἀνθρώποις τῆς εἰς τὴν ζωὴν οὔσης παρόδου, πόθεν
ἔδει τὸν εἰσιόντα πρὸς ἡμᾶς εἰσοικισθῆναι τῷ βίῳ; Ἐξ
οὐρανοῦ, φήσει τυχὸν ὁ διαπτύων ὡς αἰσχρόν τε καὶ
ἄδοξον τὸ εἶδος τῆς ἀνθρωπίνης γενέσεως. Ἀλλ' οὐκ
ἦν ἐν οὐρανῷ τὸ ἀνθρώπινον, οὐδέ τις ἐν τῇ ὑπερκο-
σμίῳ ζωῇ κακίας νόσος ἐπεχωρίασεν. Ὁ δὲ τῷ ἀνθρώ-
πῳ καταμιγνύμενος τῷ σκοπῷ τῆς ὠφελείας ἐποιεῖτο C
τὴν συνανάκρασιν. Ἔνθα τοίνυν τὸ κακὸν οὐκ ἦν, οὐδὲ
ὁ ἀνθρώπινος ἐπολιτεύετο βίος, πῶς ἐπιζητεῖ τις ἐ-
κεῖθεν τῷ θεῷ περιπλακῆναι τὸν ἄνθρωπον, μᾶλλον
δὲ οὐχὶ ἄνθρωπον, ἀλλὰ ἀνθρώπου τι εἴδωλον καὶ ὁ-
μοίωμα; Τίς δ' ἂν ἐγένετο τῆς φύσεως ἡμῶν ἡ διόρ-
θωσις, εἰ τοῦ ἐπιγείου ζώου νενοσηκότος ἕτερόν τι τῶν
οὐρανίων τὴν θείαν ἐπιμιξίαν ἐδέξατο; Οὐκ ἔσι γὰρ
θεραπευθῆναι τὸν κάμνοντα, μὴ τοῦ πονοῦντος μέρους D
ἰδιαζόντως δεξαμένου τὴν ἴασιν. Εἰ οὖν τὸ μὲν κάμνον

ἐπὶ γῆς ἦν, ἡ δὲ θεῖα δύναμις τοῦ κάμνοντος μὴ ἐφήψατο, πρὸς τὸ ἑαυτῆς βλέπουσα πρέπον, ἄχρηστος ἦν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ περὶ τὰ μηδὲν ἡμῖν ἐπικοινωνοῦντα τῆς θείας δυνάμεως ἀσχολία. Τὸ μὲν γὰρ ἀπρεπὲς ἐπὶ τῆς θεότητος ἴσον, εἴπερ ὅλως θεμιτόν ἐστιν ἄλλο τι παρὰ τὴν κακίαν ἀπρεπὲς ἐννοεῖν. Πλὴν τῷ μικροψύχως ἐν τούτῳ κρίνοντι τὴν θείαν μεγαλειότητα, ἐν τῷ μὴ δέξασθαι τῶν τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων τὴν κοι-
87 νωνίαν, οὐδὲν μᾶλλον παραμυθεῖται τὸ ἄδοξον οὐρα-
A νίῳ σώματι ἢ ἐπιγείῳ συσχηματισθῆναι τὸ θεῖον. Τοῦ γὰρ ὑψίσου καὶ ἀπροσίτου κατὰ τὸ ὕψος τῆς φύσεως ἡ κτίσις πᾶσα κατὰ τὸ ἴσον ἐπὶ τὸ κάτω ἀφέσηκε, καὶ ὁμοτίμως αὐτῷ τὸ πᾶν ὑποβέβηκε. Τὸ γὰρ καθ' ὅλου ἀπρόσιτον οὔ τινι μέν ἐστι προσιτὸν, τῷ δὲ ἀπροσπέλασον· ἀλλ' ἐπ' ἴσης πάντων τῶν ὄντων ὑπερανέσηκεν. Οὔτε οὖν ἡ γῆ ποῤῥωτέρω τῆς ἀξίας ἐστὶν, οὔτε ὁ οὐρανὸς πλησιέστερος, οὔτε τὰ ἐν ἑκατέρῳ τῶν στοιχείων ἐνδιαιτώμενα διαφέρει τι ἀλλήλων ἐν τῷ μέρει τούτῳ,
B ὡς τὰ μὲν ἐφάπτεσθαι τῆς ἀπροσίτου φύσεως, τὰ δὲ ἀποκρίνεσθαι, ἢ οὕτω γ' ἂν μὴ διὰ πάντων ἐπ' ἴσης διήκειν τὴν τὸ πᾶν ἐπικρατοῦσαν δύναμιν ὑπονοήσαιμεν, ἀλλ' ἔν τισι πλεονάζουσαν, ἐν ἑτέροις ἐνδεεστέραν εἶναι, καὶ τῇ πρὸς τὸ ἔλαττόν τε καὶ πλέον, καὶ μᾶλλον καὶ ἧττον διαφορᾷ σύνθετον ἐκ τοῦ ἀκολούθου τὸ θεῖον ἀναφανήσεται, αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ μὴ συμβαῖνον, εἴπερ ἡμῶν πόῤῥωθεν ὑπονοοῖτο εἶναι τῷ λόγῳ τῆς φύσεως, ἑτέρῳ δέ τινι γειτνιῶν καὶ εὔληπτον ἐκ τοῦ ἐγγὺς γίγνοιτο. Ἀλλ' ὁ ἀληθὴς λόγος ἐπὶ τῆς ὑψηλῆς ἀξίας
C οὔτε κάτω βλέπει διὰ συγκρίσεως, οὔτε ἄνω· πάντα γὰρ κατὰ τὸ ἴσον τὴν τοῦ παντὸς ἐπισατοῦσαν δύναμιν ὑποβέβηκεν, ὥστε, εἰ τὴν ἐπίγειον φύσιν ἀναξίαν τῆς πρὸς τὸ θεῖον, οἰήσονται συμπλοκῆς, οὐδ' ἂν ἄλλη τις εὑρεθείη τὸ ἄξιον ἔχουσα. Εἰ δὲ ἐπ' ἴσης πάντα τῆς ἀξίας ἀπολιμπάνεται, ἓν πρέπον ἐστὶ τῷ θεῷ τὸ εὐεργετεῖν τὸν δεόμενον. Ὅπου τοίνυν ἦν ἡ νόσος, ἐκεῖ

φοιτῆσαι τὴν ἰωμένην δύναμιν ὁμολογοῦντες, τί ἔξω τῆς θεοπρεποῦς ὑπολήψεως πεπιστεύκαμεν;

ΚΕΦΑΛ. κή.

Ἀλλὰ κωμῳδοῦσι τὴν φύσιν ἡμῶν, καὶ τὸν τῆς γεν- D
νήσεως τρόπον διαθρυλοῦσι, καὶ οἴονται διὰ τούτων ἐπιγέλαστον ποιεῖν τὸ μυστήριον, ὡς ἀπρεπὲς ὂν τῷ θεῷ διὰ τοιαύτης εἰσόδου τῆς τοῦ ἀνθρωπίνου βίου κοινωνίας ἐφάψασθαι. Ἀλλ' ἤδη περὶ τούτου καὶ ἐν τοῖς 88
ἔμπροσθεν εἴρηται λόγοις, ὅτι μόνον αἰσχρὸν τῇ ἑαυ- A
τοῦ φύσει τὸ κακόν ἐστιν καὶ εἴ τι πρὸς τὴν κακίαν οἰκείως ἔχει. Ἡ δὲ τῆς φύσεως ἀκολουθία, θείῳ βουλήματι καὶ νόμῳ διαταχθεῖσα, πόῤῥω τῆς κατὰ κακίαν ἐστὶ διαβολῆς, ἣ οὕτω γ' ἂν ἐπὶ τὸν δημιουργὸν ἡ κατηγορία τῆς φύσεως ἐπανίοι, εἴ τι τῶν περὶ αὐτὴν ὡς αἰσχρόν τε καὶ ἀπρεπὲς διαβάλλοιτο. Εἰ οὖν μόνης κακίας τὸ θεῖον κεχώρισαι, φύσις δὲ κακίας οὐκ ἔστι, τὸ δὲ μυστήριον ἐν ἀνθρώπῳ γενέσθαι τὸν θεὸν, οὐκ ἐν κακίᾳ λέγει· εἰ δὲ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τὸν βίον εἴς- B
οδος μία ἐστὶ, δι' ἧς παραγίνεται ἐπὶ τὴν ζωὴν τὸ γενώμενον, τίνα νομοτεθοῦσιν ἕτερον τρόπον τῷ θεῷ τῆς εἰς τὸν βίον παρόδου οἱ ἐπισκεφθῆναι μὲν παρὰ τῆς θείας δυνάμεως ἀσθενήσασαν ἐν κακίᾳ τὴν φύσιν εὔλογον κρίνοντες· πρὸς δὲ τὸν τῆς ἐπισκέψεως τρόπον δυσαρεσούμενοι, οὐκ εἰδότες ὅτι πᾶσα πρὸς ἑαυτὴν ἡ κατασκευὴ τοῦ σώματος ὁμοτίμως ἔχει, καὶ οὐδὲν ἐν ταύτῃ τῶν πρὸς τὴν σύσασιν τῆς ζωῆς συντελούντων ὡς ἄτιμόν τι ἢ πονηρὸν διαβάλλεται; πρὸς ἕνα γὰρ C
σκοπὸν ἡ τῶν ὀργανικῶν μελῶν διασκευὴ πᾶσα συντέτακται. Ὁ δὲ σκοπός ἐστι τὸ διαμένειν ἐν τῇ ζωῇ τὸ ἀνθρώπινον. Τὰ μὲν οὖν λοιπὰ τῶν ὀργάνων τὴν παροῦσαν συνέχει τῶν ἀνθρώπων ζωὴν, ἄλλα πρὸς ἄλλην ἐνέργειαν μεμερισμένα, δι' ὧν ἡ αἰσθητική τε καὶ ἐνεργητικὴ δύναμις οἰκονομεῖται· τὰ δὲ γεννητικὰ τοῦ μέλλοντος ἔχει τὴν πρόνοιαν, δι' ἑαυτῶν τῇ φύσει τὴν δια-

δοχὴν ἀντεισάγοντα. Εἰ οὖν πρὸς τὰ χρειώδες βλέπεις, τίνος ἂν εἴη τῶν τιμίων εἶναι νομιζομένων ἐκεῖνα δεύτερα; τίνος δὲ οὐκ ἂν προτιμότερα κατὰ τὸ εὔλογον
D κρίνοιτο; οὐ γὰρ ὀφθαλμῷ καὶ ἀκοῇ καὶ γλώσσῃ, ἢ ἄλλῳ τινὶ τῶν αἰσθητηρίων πρὸς τὸ διηνεκὲς τὸ γένος ἡμῶν διεξάγεται· ταῦτα γὰρ, καθὼς εἴρηται, τῆς παρούσης ἐστὶν ἀπολαύσεως· ἀλλ' ἐν ἐκείνοις ἡ ἀθανασία συντηρεῖται τῇ ἀνθρωπότητι, ὡς ἀεὶ καθ' ἡμῶν ἐνεργοῦντα τὸν θάνατον ἄπρακτον εἶναι τρόπον τινὰ καὶ ἀνήνυτον, πάντοτε πρὸς τὸ λεῖπον διὰ τῶν ἐπιγινομένων ἑαυτὴν ἀντεισαγούσης τῆς φύσεως. Τί οὖν ἀπρεπὲς περιέχει ἡμῶν τὸ μυσήριον, εἰ διὰ τούτων κατε-
89 μίχθη ὁ θεὸς τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ, δι' ὧν ἡ φύσις πρὸς
A τὸν θάνατον μάχεται;

ΚΕΦΑΛ. κϑ'.

Ἀλλὰ μεταβάντες ἀπὸ τούτου, δι' ἑτέρων πάλιν κακίζειν ἐπιχειροῦσι τὸν λόγον καί φασιν· εἰ καλὸν καὶ πρέπον τῷ θεῷ τὸ γενόμενον, τί ἀνεβάλετο τὴν εὐεργεσίαν; τί δὲ οὐκ ἐν ἀρχαῖς οὔσης τῆς κακίας τὴν ἐπὶ
B τὸ πλεῖον αὐτῆς πρόοδον ὑπετέμετο; Πρὸς δὲ τοῦτο σύντομος ὁ παρ' ἡμῶν ἐστὶ λόγος, ὅτι σοφία γέγονε καὶ τοῦ λυσιτελοῦντος τῇ φύσει προμηθεία ἡ πρὸς τὴν εὐεργεσίαν ἡμῶν ἀναβολή. Καὶ γὰρ ἐπὶ τῶν σωματικῶν νοσημάτων, ὅταν τις διεφθορὼς χυμὸς ὑφέρπῃ τοὺς πόρους, πρὶν ἅπαν ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν ἐκκαλυφθῆναι τὸ παρὰ φύσιν ἐγκείμενον, οὐ καταφαρμακεύεται τοῖς πυκνοῦσι τὸ σῶμα παρὰ τῶν τεχνικῶς μεθοδευόντων τὰ πάθη, ἀλλ' ἀναμένουσι τὸ ἐνδομυχοῦν ἅπαν ἔξω γενέσθαι, καὶ οὕτω γυμνῷ τῷ πάθει τὴν ἰατρείαν προς-
C άγουσιν. Ἐπειδὴ τοίνυν ἅπαξ ἐνέσκηψε τῇ φύσει τῆς ἀνθρωπότητος ἡ τῆς κακίας νόσος, ἀνέμενεν ὁ τῶ παντὸς θεραπευτὴς μηδὲν ὑπολειφθῆναι τῆς πονηρίας εἶδος ἐγκεκρυμμένον τῇ φύσει. Διὰ τοῦτο οὐκ εὐθὺς μετὰ τὸν φθόνον καὶ τὴν ἀδελφοκτονίαν τοῦ Κάϊν προσάγει

τῷ ἀνθρώπῳ τὴν θεραπείαν· οὔπω γὰρ τῶν ἐπὶ Νῶε καταφθαρέντων ἡ κακία ἐξέλαμψεν, οὐδὲ τῆς Σοδομιτικῆς παρανομίας ἡ χαλεπὴ νόσος ἀνεκαλύφθη, οὐδὲ ἡ τῶν Αἰγυπτίων θεομαχία, οὐδὲ ἡ τῶν Ἀσσυρίων ὑπερηφανία, οὐδὲ ἡ τῶν Ἰουδαίων κατὰ τῶν ἁγίων τοῦ θεοῦ μιαιφονία, οὐδὲ ἡ τοῦ Ἡρώδου παράνομος παιδοφονία, οὐδὲ τὰ ἄλλα πάντα ὅσα τε μνημονεύεται D καὶ ὅσα ἔξω τῆς ἱστορίας ἐν ταῖς καθεξῆς γενεαῖς κατεπράχθη, πολυτρόπως τῆς τοῦ κακοῦ ῥίζης ἐν ταῖς τῶν ἀνθρώπων προαιρέσεσι βλαστανούσης. Ἐπεὶ ἓν πρὸς τὸ ἀκρότατον ἔφθασε μέτρον ἡ κακία, καὶ οὐδὲν ἔτι πονηρίας εἶδος ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἀτόλμητον ἦν, ὡς ἂν διὰ πάσης τῆς ἀῤῥωσίας προχωρήσειεν ἡ θεραπεία, τούτου χάριν οὐκ ἀρχομένην, ἀλλὰ τελειωθεῖσαν θεραπεύει τὴν νόσον.

ΚΕΦΑΛ. λ'.

Εἰ δέ τις ἐλέγχειν οἴεται τὸν ἡμέτερον λόγον, ὅτι 90
καὶ μετὰ τὸ προσαχθῆναι τὴν θεραπείαν ἔτι πλημμελεῖ- A
ται διὰ τῶν ἁμαρτημάτων ὁ ἀνθρώπινος βίος, ὑποδείγματί τινι τῶν γνωρίμων ὁδηγηθήτω πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὥσπερ γὰρ ἐπὶ τοῦ ὄφεως, εἰ κατὰ τῆς κεφαλῆς τὴν καιρίαν λάβοι, οὐκ εὐθὺς συννεκροῦται τῇ κεφαλῇ καὶ ὁ κατόπιν ὅλκος, ἀλλ' ἡ μὲν τέθνηκε, τὸ δὲ οὐραῖον ἔτι ἐψύχωται τῷ ἰδίῳ θυμῷ καὶ τῆς ζωτικῆς B
κινήσεως οὐκ ἐξέρηται, οὕτως ἔστι καὶ τὴν κακίαν ἰδεῖν τῷ μὲν καιρίῳ πληγεῖσαν, ἐν δὲ τοῖς λειψάνοις ἑαυτῆς ἔτι διοχλοῦσαν τὸν βίον. Ἀλλ' ἀφέντες καὶ τὸ περὶ τούτων τὸν λόγον τῷ μυστηρίου μέμφεσθαι, τὸ μὴ διὰ πάντων διήκειν τῶν ἀνθρώπων τὴν πίστιν ἐν αἰτίᾳ ποιοῦνται. Καὶ τί δήποτε, φασὶν, οὐκ ἐπὶ πάντας ἦλθεν ἡ χάρις, ἀλλὰ τινῶν προσθεμένων τῷ λόγῳ οὐ μικρόν ἐστι τὸ ὑπολειπόμενον μέρος, ἢ μὴ βουληθέντος τῷ θεῷ πᾶσιν ἀφθόνως τὴν εὐεργεσίαν νεῖμαι, ἢ μὴ δυνηθέντος πάντως; Ὧν οὐθέτερον καθαρεύει τῆς μέμψεως.

C οὔτε γὰρ ἀβούλητον εἶναι τὸ ἀγαθὸν προσήκει τῷ θεῷ, οὔτε ἀδύνατον. Εἰ ἔν ἀγαθόν τι ἡ πίστις, διὰ τί, φασίν, οὐκ ἐπὶ πάντας ἡ χάρις; Εἰ μὲν ἓν ταῦτα καὶ παρ' ἡμῶν ἐν τῷ λόγῳ κατεσκευάζετο, τὸ παρὰ τοῦ θείου βουλήματος ἀποκληροῦσθαι τοῖς ἀνθρώποις τὴν πίστιν, τῶν μὲν καλουμένων, τῶν δὲ λοιπῶν ἀμοιρούντων τῆς κλήσεως, καιρὸν ἂν εἶχεν τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα κατὰ τοῦ μυστηρίου προφέρεσθαι· εἰ δὲ ὁμότιμος ἐπὶ πάντας ἡ κλῆσις, οὔτε ἀξίας, οὔτε ἡλικίας, οὔτε τὰς
D κατὰ τὰ ἔθνη διαφορὰς διακρίνουσα· διὰ τοῦτο γὰρ παρὰ τὴν πρώτην ἀρχὴν τοῦ κηρύγματος ὁμόγλωσσοι πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν οἱ διακονοῦντες τὸν λόγον ἐκ θείας ἐπιπνοίας ἀθρόως ἐγένοντο, ὡς ἂν μηδεὶς τῆς διδαχῆς τῶν ἀγαθῶν ἀμοιρήσειεν· πῶς ἂν κατὰ τὸ εὔλογον ἔτι τὸν θεὸν αἰτιῶντο τοῦ μὴ πάντων ἐπικρατῆσαι τὸν λόγον; Ὁ γὰρ τοῦ παντὸς τὴν ἐξουσίαν ἔχων δι' ὑπερβολὴν τῆς εἰς τὸν ἄνθρωπον τιμῆς ἀφῆκέ τι καὶ ὑπὸ τὴν ἡμετέραν ἐξουσίαν εἶναι, οὗ μόνος ἔκασός ἐσι κύριος.
91 Τοῦτο δέ ἐσιν ἡ προαίρεσις, ἀδούλωτόν τι χρῆμα καὶ
[A αὐτεξούσιον, ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς διανοίας κείμενον. Οὐκοῦν ἐπὶ τοὺς μὴ προσαχθέντας τῇ πίστει δικαιότερον ἂν τὸ τοιοῦτον ἔγκλημα μετατεθείη, οὐκ ἐπὶ τὸν κεκληκότα πρὸς τὴν συγκατάθεσιν. Οὐδὲ γὰρ ἐπὶ τοῦ Πέτρου κατ' ἀρχὰς τὸν λόγον ἐν πολυανθρώπῳ τῶν Ἰουδαίων ἐκκλησίᾳ κηρύξαντος, τρισχιλίων κατὰ ταὐτὸν παραδεξαμένων τὴν πίστιν, πλείους ὄντες τῶν πεπιστευκότων οἱ ἀπειθήσαντες ἐμέμψαντο τὸν ἀπόστολον ἐφ' οἷς οὐκ ἐπείσθησαν. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκὸς, ἐν κοινῷ προτεθείσης τῆς χάριτος, τὸν ἑκουσίως ἀποφοιτήσαντα μὴ ἑαυτὸν, ἀλλ' ἕτερον τῆς δυσκληρίας ἐπαιτιᾶσθαι.

ΚΕΦΑΛ. λά.

B Ἀλλ' οὐκ ἀποροῦσιν οὐδὲ πρὸς τὰ τοιαῦτα τῆς ἐριστικῆς ἀντιλογίας. Λέγουσι γὰρ δύνασθαι τὸν θεὸν, εἴπερ βούλοιτο, καὶ τοὺς ἀντιτύπως ἔχοντας ἀναγκα-

εικῶς ἐφελκύσασθαι πρὸς τὴν παραδοχὴν τῶ κηρύγματος. Ποῦ τοίνυν ἐν τούτοις τὸ αὐτεξούσιον; ποῦ δὲ ἡ ἀρετή; ποῦ δὲ τῶν κατορθούντων ὁ ἔπαινος; Μόνων γὰρ τῶν ἀψύχων ἢ τῶν ἀλόγων ἐστὶ τῷ ἀλλοτρίῳ βουλήματι πρὸς τὸ δοκοῦν περιάγεσθαι. Ἡ δὲ λογικὴ τε καὶ νοερὰ φύσις, ἐὰν τὸ κατ' ἐξουσίαν ἀπόθηται, καὶ C τὴν χάριν τοῦ νοεροῦ συναπώλεσεν. Εἰς τί γὰρ χρήσεται τῇ διανοίᾳ, τῆς τοῦ προαιρεῖσθαί τι τῶν κατὰ γνώμην ἐξουσίας ἐφ' ἑτέρῳ κειμένης; Εἰ δὲ ἄπρακτος ἡ προαίρεσις μένοι, ἠφάνισαι κατ' ἀνάγκην ἡ ἀρετὴ, τῇ ἀκινησίᾳ τῆς προαιρέσεως ἐμπεδηθεῖσα· ἀρετῆς δὲ μὴ οὔσης, ὁ βίος ἠτίμωται καὶ καθ' εἱμαρμένην χωρεῖ ὁ λόγος, ἀφῄρηται τῶν κατορθούντων ὁ ἔπαινος, ἀκίνδυνος ἡ ἁμαρτία, ἄκριτος ἡ κατὰ τὸν βίον διαφορά. Τίς γὰρ ἂν ἔτι κατὰ τὸ εὔλογον ἢ διαβάλλοι τὸν ἀκό- D λαστον, ἢ ἐπαινοίη τὸν σώφρονα; ταύτης κατὰ τὸ πρόχειρον οὔσης ἑκάστῳ τῆς ἀποκρίσεως, τὸ μηδὲν ἐφ' ἡμῖν τῶν κατὰ γνώμην εἶναι, δυναστείᾳ δὲ κρείττονι τὰς ἀνθρωπίνας προαιρέσεις πρὸς τὸ τῷ κρατοῦντι δοκοῦν περιάγεσθαι. Οὐκοῦν οὐ τῆς ἀγαθότητος τῶ θεοῦ τὸ ἔγκλημα, τὸ μὴ πᾶσιν ἐγγενέσθαι τὴν πίστιν, ἀλλὰ τῆς διαθέσεως τῶν δεχομένων τὸ κήρυγμα.

ΚΕΦΑΛ. λβ'.

Τί πρὸς τούτοις ἔτι παρὰ τῶν ἀντιλεγόντων προ- 92
φέρεται; Τὸ μάλιστα μὲν μὴ ὅλως δεῖν εἰς θανάτου A
πεῖραν ἐλθεῖν τὴν ὑπερέχουσαν φύσιν, ἀλλὰ καὶ δίχα τούτου τῇ περιουσίᾳ τῆς δυνάμεως δύνασθαι ἂν μετὰ ῥᾳστώνης τὸ δοκοῦν κατεργάσασθαι. Εἰ δὲ καὶ πάντως ἔδει τοῦτο γενέσθαι κατά τινα λόγον ἀπόῤῥητον, ἀλλ' οὖν μὴ τῷ ἀτίμῳ τρόπῳ τοῦ θανάτου καθυβρισθῆ- B ναι. Τίς γὰρ ἂν γένοιτο, φησὶ, τοῦ διὰ σταυροῦ θάνατος ἀτιμότερος; Τί οὖν καὶ πρὸς ταῦτά φαμεν; Ὅτι τὸν θάνατον μὲν ἀναγκαῖον ἡ γένεσις ἀπεργάζεται. Τὸν γὰρ ἅπαξ μετασχεῖν ἐγνωκότα τῆς ἀνθρωπότητος

διὰ πάντων ἔδει γενέσθαι τῶν ἰδιωμάτων τῆς φύσεως. Εἰ τοίνυν δύο πέρασι τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς διειλημμένης ἐν τῷ ἑνὶ γενόμενος τοῦ ἑφεξῆς μὴ προσήψατο, ἡμιτελὴς ἂν ἡ πρόθεσις ἔμεινε τοῦ ἑτέρου τῶν τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιωμάτων οὐχ ἁψαμένου. Τάχα δ' ἂν τις C δι' ἀκριβείας καταμαθὼν τὸ μυστήριον εὐλογώτερον εἴποι μὴ διὰ τὴν γένεσιν συμβεβηκέναι τὸν θάνατον, ἀλλὰ τὸ ἔμπαλιν τοῦ θανάτου χάριν παραληφθῆναι τὴν γένεσιν· οὐ γὰρ τοῦ ζῆσαι δεόμενος ὁ ἀεὶ ζῶν τὴν σωματικὴν ὑποδύεται γένεσιν, ἀλλ' ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ζωὴν ἐκ τοῦ θανάτου ἀνακαλούμενος. Ἐπεὶ οὖν ὅλης ἔδει γενέσθαι τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν ἐκ τοῦ θανάτου πάλιν ἐπάνοδον, οἱονεὶ χεῖρα τῷ κειμένῳ ὀρέγων καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὸ ἡμέτερον ἐπικύψας πτῶμα, τοσοῦτον τῷ θανάτῳ προσήγγισεν, ὅσον τῆς νεκρότητος ἅψασθαι καὶ ἀρχὴν δοῦ- D ναι τῇ φύσει τῆς ἀναστάσεως τῷ ἰδίῳ σώματι, ὅλον τῇ δυνάμει συναναστήσας τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἡμετέρου φυράματος ἡ θεοδόχος σὰρξ ἦν, ἡ διὰ τῆς ἀναστάσεως συνεπαρθεῖσα τῇ θεότητι· ὥςπερ ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς σώματος ἡ τοῦ ἑνὸς τῶν αἰσθητηρίων ἐνέργεια πρὸς ἅπαν τὴν συναίσθησιν ἄγει τὸ ἡνωμένον τῷ μέρει· οὕτως, καθάπερ ἑνός τινος ὄντος ζώου πάσης τῆς φύσεως, ἡ τοῦ μέρους ἀνάστασις ἐπὶ τὸ πᾶν διεξέρχεται, κατὰ τὸ συνεχές τε καὶ ἡνωμένον 93 τῆς φύσεως ἐκ τοῦ μέρους ἐπὶ τὸ ὅλον συνεκδιδομένη. A Τί οὖν ἔξω τοῦ εἰκότος ἐν τῷ μυστηρίῳ μανθάνομεν, εἰ κύπτει πρὸς τὸν πεπτωκότα ὁ ἑξῆς ἐπὶ τὸ ἀνορθῶσαι τὸν κείμενον; Ὁ δὲ σαυρὸς εἰ μέν τινα καὶ ἕτερον περιέχει λόγον βαθύτερον, εἰδεῖεν ἂν οἱ τῶν κρυπτῶν ἐπιΐσορες. Ὁ δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἐκ παραδόσεως ἥκει, τοιοῦτόν ἐστιν. Ἐπειδὴ πάντα κατὰ τὸν ὑψηλότερόν τε καὶ θειότερον λόγον ἐν τῷ εὐαγγελίῳ καὶ εἴρηται καὶ γεγένηται, καὶ οὐκ ἔστιν ὅ, τι μὴ τοιοῦτόν ἐστιν, ἐν ᾧ οὐχὶ πάντως μίξις τις ἐμφαίνεται τοῦ θείου πρὸς τὸ ἀνθρώπινον, τῆς μὲν φωνῆς ἢ τῆς πράξεως ἀνθρωπι-

κῶς διεξαγομένης, τοῦ δὲ κατὰ τὸ κρυπτὸν νοουμένου B
τὸ θεῖον ἐμφαίνοντος, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ἐν τῷ μέ-
ρει τούτῳ μὴ τὸ μὲν βλέπειν, παροραῖν δὲ τὸ ἕτερον·
ἀλλ' ἐν μὲν τῷ θανάτῳ καθοραῖν τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δὲ
τῷ τρόπῳ πολυπραγμονεῖν τὸ θειότερον. Ἐπειδὴ γὰρ
ἴδιόν ἐσι τῆς θεότητος τὸ διὰ πάντων ἥκειν καὶ τῇ φύ-
σει τῶν ὄντων κατὰ πᾶν μέρος συμπαρεκτείνεσθαι· οὐ
γὰρ ἄν τι διαμένοι ἐν τῷ εἶναι, μὴ ἐν τῷ ὄντι μένον·
τὸ δὲ κυρίως καὶ πρώτως ὂν ἡ θεία φύσις ἐσὶν, ἣν ἐξ
ἀνάγκης πιςεύειν ἐν πᾶσιν εἶναι τοῖς οὖσιν ἡ διαμονὴ
τῶν ὄντων καταναγκάζει· τοῦτο διὰ τοῦ σαυροῦ διδα- C
σκόμεθα, τετραχῇ τοῦ κατ' αὐτὸν σχήματος διηρημένου,
ὡς ἐκ τῶ μέσῳ, καθ' ὃ πρὸς ἑαυτὸν συνάπτεται, τέσ-
σαρας ἀριθμεῖσθαι τὰς προβολὰς, ὅτι ὁ ἐπὶ τούτου ἐν
τῷ καιρῷ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας διαταθεὶς
ὁ τὸ πᾶν πρὸς ἑαυτὸν συνδέων τε καὶ συναρμόζων ἐσὶ,
τὰς διαφόρους τῶν ὄντων φύσεις πρὸς μίαν σύμπνοιάν
τε καὶ ἁρμονίαν δι' ἑαυτοῦ συνάγων. Ἐν γὰρ τοῖς οὖ-
σιν ἢ ἄνω τι νοεῖται, ἢ κάτω, ἢ πρὸς τὰ κατὰ τὸ πλά- D
γιον πέρατα διαβαίνει ἡ ἔννοια. Ἂν τοίνυν λογίσῃ τῶν
ἐπουρανίων, ἢ τῶν ὑποχθονίων, ἢ τῶν καθ' ἑκάτερον
τοῦ παντὸς περάτων τὴν σύσασιν, πανταχοῦ τῷ λογι-
σμῷ σου προαπαντᾷ ἡ θεότης, μόνη κατὰ πᾶν μέρος
τοῖς οὖσιν ἐνθεωρουμένη καὶ ἐν τῷ εἶναι τὰ πάντα συν-
έχουσα. Εἴτε δὲ θεότητα τὴν φύσιν ταύτην ὀνομάζε-
σθαι χρὴ, εἴτε λόγον, εἴτε δύναμιν, εἴτε σοφίαν, εἴτε
ἄλλο τι τῶν ὑψηλῶν τε καὶ μᾶλλον ἐνδείξασθαι δυναμέ-
νων τὸν ὑπερκείμενον, οὐδὲν ὁ λόγος ἡμῶν περὶ φωνῆς
ἢ ὀνόματος ἢ τύπου ῥημάτων διαφέρεται. Ἐπεὶ ἓν
πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ κτίσις βλέπει, καὶ περὶ αὐτόν ἐσι, 94
καὶ δι' ἐκείνε πρὸς ἑαυτὴν συμφυὴς γίνεται, τῶν ἄνω A
τοῖς κάτω καὶ τῶν πλαγίων πρὸς ἄλληλα δι' ἐκείνε συμ-
φυομένων, ἔδει μὴ μόνον δι' ἀκοῆς ἡμᾶς πρὸς τὴν τῆς
θεότητος κατανόησιν χειραγωγεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ τὴν
ὄψιν γενέσθαι τῶν ὑψηλοτέρων νοημάτων διδάσκαλον,

ὅθεν καὶ ὁ μέγας ὁρμηθεὶς Παῦλος μυσαγωγεῖ τὸν ἐν Ἐφέσῳ λαὸν, δύναμιν αὐτοῖς ἐντιθεὶς διὰ τῆς διδασκαλίας πρὸς τὸ γνῶναι τί ἐσι τὸ βάθος καὶ τὸ ὕψος, τό τε πλάγιον καὶ τὸ μῆκος. Ἑκάσην γὰρ τοῦ σαυροῦ
B προβολὴν ἰδίῳ ῥήματι κατονομάζει, ὕψος μὲν τὸ ὑπερέχον, βάθος δὲ τὸ ὑποκείμενον, πλάτος τε καὶ μῆκος τὰς πλαγίας ἐκτάσεις λέγων· καὶ σαφέσερον ἑτέρωθι τὸ τοιοῦτον νόημα πρὸς Φιλιππησίους, οἶμαι, ποιεῖ οἷς φησὶν· ὅτι ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων. Ἐνταῦθα τὴν μέσην καὶ κεραίαν μιᾷ προσηγορίᾳ καταλαμβάνει, πᾶν τὸ διὰ μέσου τῶν ἐπουρανίων καὶ ὑποχθονίων ὀνομάσας ἐπίγειον. Τοῦτο μεμαθήκαμεν περὶ τῆ
C σαυρῆ τὸ μυσήριον. Τὰ δὲ ἀπὸ τούτου τοιαῦτα κατὰ τὸ ἀκόλουθον περιέχει ὁ λόγος, ὡς ὁμολογεῖσθαι καὶ παρὰ τῶν ἀπίσων, μηδὲν ἀλλότριον εἶναι τῆς θεοπρεπούς ὑπολήψεως. Τὸ γὰρ μὴ ἐμμεῖναι τῷ θανάτῳ, καὶ τὰς διὰ τοῦ σιδήρου κατὰ τοῦ σώματος γενομένας πληγὰς μηδὲν ἐμπόδιον πρὸς τὸ ἀναςῆναι ποιήσασθαι, κατ' ἐξουσίαν τε φαίνεσθαι μετὰ τὴν ἀνάςασιν τοῖς μαθηταῖς, ὅτε βούλοιτο παρεῖναί τε αὐτοῖς μὴ δρώμενον καὶ ἐν μέσῳ γίγνεσθαι, μηδὲν τῆς εἰσόδου τῆς διὰ τῶν θυρῶν προσδεόμενον, ἐνισχύειν τε τὰς μαθητὰς τῇ προς-
D φυσήσει τοῦ ἁγίου πνεύματος, ἐπαγγέλλεσθαί τε καὶ τὸ μετ' αὐτῶν εἶναι, καὶ μηδενὶ μέσῳ διατειχίζεσθαι, καὶ τῷ μὲν φαινομένῳ πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνιέναι, τῷ δὲ νοουμένῳ πανταχοῦ εἶναι, καὶ ὅσα τοιαῦτα περιέχει ἡ ἱσορία, οὐδὲν τῆς ἐκ τῶν λογισμῶν συμμαχίας προσδέεται πρὸς τὸ θεῖά τε εἶναι καὶ τῆς ὑψηλῆς καὶ ὑπερεχούσης δυνάμεως. Περὶ ὧν οὐδὲν οἶμαι δεῖν καθ' ἕκασον διεξιέναι, αὐτόθεν τοῦ λόγου τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἐκφαίνοντος. Ἀλλ' ἐπειδὴ μέρος τι τῶν μυσικῶν διδαγμάτων καὶ ἡ κατὰ τὸ λουτρόν ἐσιν οἰκονομία, ὃ
95 εἴτε βάπτισμα, εἴτε φώτισμα, εἴτε παλιγγενεσίαν βού-
A λοιτό τις ὀνομάζειν· οὐδὲν γὰρ πρὸς τὴν ὀνομασίαν δια-

φερόμεθα· καλῶς ἂν ἔχοι καὶ περὶ τούτου βραχέα διεξελθεῖν.

ΚΕΦΑΛ. λγ'.

Ἐπειδὰν γὰρ παρ' ἡμῶν τὸ τοιοῦτον ἀκούσωσιν, ὅτι, τοῦ θνητοῦ πρὸς τὴν ζωὴν μεταβαίνοντος, ἀκόλουθον ἦν, τῆς πρώτης γενέσεως ἐπὶ τὸν θνητὸν παραγούσης βίον, ἑτέραν γένεσιν ἐξευρηθῆναι, μήτε εἰς φθορὰν καταλήγουσαν, ἀλλ' εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὸν γεγεννημένον παράγουσαν, ἵν', ὥσπερ ἐκ θνητῆς γεννήσεως θνητὸν ἐξ ἀνάγκης τὸ γεγεννημένον ὑπέστη, οὕτως ἐκ τῆς μὴ παραδεχομένης φθορὰν γεννήσεως τὸ γεννώμενον κρεῖττον γένηται τῆς ἐκ τοῦ θανάτου φθορᾶς· ἐπειδὰν οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἀκούσωσιν καὶ προσδιδαχθῶσι τὸν τρόπον, ὅτι εὐχὴ πρὸς θεὸν καὶ χάριτος οὐρανίας ἐπίκλησις καὶ ὕδωρ καὶ πίστις ἐστί, δι' ὧν τὸ τῆς ἀναγεννήσεως πληροῦται μυστήριον, δυσπειθῶς ἔχουσι, πρὸς τὸ φαινόμενον βλέποντες, ὡς οὐ συμβαῖνον τῇ ἐπαγγελίᾳ τὸ σωματικῶς ἐνεργούμενον. Πῶς γὰρ, φασὶν, εὐχὴ καὶ δυνάμεως θείας ἐπίκλησις ἐπὶ τῷ ὕδατος γενομένη ζωῆς ἀρχηγὸς τοῖς μυηθεῖσι γίνεται; Πρὸς οὓς, εἴπερ μὴ λίαν ἔχοιεν ἀντιτύπως, ἁπλοῦς ἐξαρκεῖ λόγος πρὸς τὴν τοῦ δόγματος ἀγαγεῖν συγκατάθεσιν. Ἀντερωτήσωμεν γὰρ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως τοῦ πᾶσιν ὄντος προδήλου, πῶς ἄνθρωπος ἐκεῖνο γίνεται τὸ εἰς ἀφορμὴν τῆς συσάσεως τοῦ ζώου καταβαλλόμενον; Ἀλλὰ μὴν οὐδεὶς ἐπ' ἐκείνου λόγος ἐστὶν ὃ λογισμῷ τινὶ τὸ πιθανὸν ἐφευρίσκων. Τί γὰρ κοινὸν ἔχει ὅρος ἀνθρώπου πρὸς τὴν ἐν ἐκείνῳ θεωρουμένην ποιότητα; Συγκρινόμενος ὁ ἄνθρωπος λογικόν τι χρῆμα καὶ διανοητικόν ἐστι, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν· ἐκεῖνο δὲ ὑγρᾷ τινὶ ἐνθεωρεῖται ποιότητι, καὶ πλεῖον οὐδὲν τοῦ κατ' αἴσθησιν ὁρωμένου καταλαμβάνει ἡ ἔννοια. Ἦν τοίνυν εἰκὸς ἔξιν ἀπόχρισιν γίνεσθαι ἡμῖν παρὰ τῶν ἐρωτηθέντων, ὅτι

πῶς ἐστὶ πιστὸν ἐξ ἐκείνου συστῆναι ἄνθρωπον, τοῦτο καὶ περὶ τῆς διὰ τοῦ ὕδατος γινομένης ἀναγεννήσεως ἐρωτηθέντες ἀποκρινούμεθα. Ἔκειτε γὰρ πρόχειρόν ἐστιν
96 ἑκάστῳ τῶν ἠρωτημένων εἰπεῖν, ὅτι θεία δυνάμει ἐκεῖνο
A ἄνθρωπος γίγνεται, ἧς μὴ παρούσης ἀκίνητόν ἐστιν ἐκεῖνο καὶ ἀνενέργητον. Εἰ οὖν ἐκεῖ οὐ τὸ ὑποκείμενον ποιεῖ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' ἡ θεία δύναμις εἰς ἀνθρώπου φύσιν μεταποιεῖ τὸ φαινόμενον, τῆς ἐσχάτης ἂν εἴη ἀγνωμοσύνης ἐκεῖ τοσαύτην τῷ θεῷ προσμαρτυροῦντας δύναμιν ἀτονεῖν ἐν τῷ μέρει τούτῳ τὸ θεῖον οἴεσθαι πρὸς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶ θελήματος. Τί κοινόν, φασὶν, ὕδατι καὶ ζωῇ; Τί δὲ κοινὸν, πρὸς αὐτοὺς ἐροῦμεν, ὑγρότητι καὶ εἰκόνι θεῶ; Ἀλλ' οὐδὲν ἐκεῖ τὸ
B παράδοξον, εἰ θεοῦ βουλομένου πρὸς τὸ τιμιώτατον ζῶον τὸ ὑγρὸν μεταβαίνει. Τὸ ἴσον καὶ ἐπὶ τούτου φαμὲν, μηδὲν εἶναι θαυμαστὸν, εἰ θείας δυνάμεως παρουσία πρὸς ἀφθαρσίαν μετασκευάζει τὸ ἐν τῇ φθαρτῇ φύσει γενόμενον.

ΚΕΦΑΛ. λδ'.

Ἀλλὰ ζητοῦσιν ἀπόδειξιν τοῦ παρεῖναι τὸ θεῖον ἐπὶ τῷ ἁγιασμῷ τῶν γινομένων καλούμενον. Ὁ δὲ τοῦ-
C το ζητῶν ἀναγνώτω πάλιν τὰ κατόπιν ἐξητασμένα. Ἡ γὰρ κατασκευὴ τοῦ τὴν διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφανεῖσαν δύναμιν ἀληθῶς θείαν εἶναι τοῦ παρόντος λόγου συνηγορία γίνεται. Δειχθέντος γὰρ τοῦ θεὸν εἶναι τὸν ἐν σαρκὶ φανερωθέντα καὶ διὰ τῶν γινομένων θαυμάτων τὴν φύσιν ἑαυτοῦ δείξαντα, συναπεδείχθη τὸ παρεῖναι τοῖς γινομένοις αὐτὸν κατὰ πάντα καιρὸν ἐπικλήσεως. Ὥσπερ γὰρ ἑκάστου τῶν ὄντων ἔστι τις ἰδιότης ἡ τὴν φύσιν γνωρίζουσα, οὕτως ἴδιον τῆς θείας φύσεώς ἐστιν ἡ ἀλήθεια. Ἀλλὰ μὴν ἀεὶ παρέσεσθαι τοῖς ἐπικαλουμένοις ἐπήγγελται, καὶ ἐν μέσῳ τῶν πιστευόντων εἶναι,
D καὶ ἐν πᾶσι μένειν καὶ ἑκάστῳ συνεῖναι. Οὐκέτ' οὖν ἂν ἑτέρας εἰς τὸ παρεῖναι τὸ θεῖον τοῖς γινομένοις ἀπο-

δείξεως προσδεοίμεθα, τὸ μὲν θεὸν εἶναι διὰ τῶν θαυμάτων αὐτῶν πεπιστευκότες, ἴδιον δὲ τῆς θεότητος τὸ ἀμίκτως πρὸς τὸ ψεῦδος ἔχειν εἰδότες, ἐν δὲ τῷ ἀψευδεῖ τῆς ὑποσχέσεως παρεῖναι τὸ ἐπηγγελμένον οὐκ ἀμφιβάλλοντες· τὸ δὲ προηγεῖσθαι τὴν διὰ τῆς εὐχῆς κλῆσιν τῆς θείας οἰκονομίας περιουσία τίς ἐστι τῆς ἀποδείξεως τοῦ κατὰ θεὸν ἐπιτελεῖσθαι τὸ ἐνεργούμενον· εἰ γὰρ ἐπὶ τοῦ ἑτέρου τῆς ἀνθρωποποιΐας εἴδους αἱ τῶν γεννώντων ὁρμαὶ, κἂν μὴ ἐπικληθῇ παρ' αὐτῶν δι' εὐχῆς τὸ θεῖον, τῇ τοῦ θεοῦ δυνάμει, καθὼς ἐν τοῖς 97
ἔμπροσθεν εἴρηται, διαπλάσσουσι τὸ γεννώμενον, ἧς A
χωρισθείσης ἄπρακτός ἐστιν ἡ σπουδὴ καὶ ἀνόνητος, πόσῳ μᾶλλον ἐν τῷ πνευματικῷ τῆς γεννήσεως τρόπῳ, καὶ θεοῦ παρέσεσθαι τοῖς γινομένοις ἐπηγγελμένου καὶ τὴν παρ' ἑαυτοῦ δύναμιν ἐντεθεικότος τῷ ἔργῳ, καθ' ἃ πεπιστεύκαμεν, καὶ τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως πρὸς τὸ σπουδαζόμενον τὴν ὁρμὴν ἐχούσης, εἰ συμπαραληφθείη καθηκόντως ἡ διὰ τῆς εὐχῆς συμμαχία, μᾶλλον ἐπιτελὲς ἔσαι τὸ σπουδαζόμενον; Καθάπερ γὰρ οἱ ἐπιφαῦσαι τὸν ἥλιον αὐτοῖς εὐχόμενοι τῷ θεῷ οὐδὲν ἀμβλύ- B
νουσι τὸ πάντως γινόμενον, οὐδὲ μὴν ἄχρηστον εἶναί τις φήσει τὴν τῶν προσευχομένων σπουδὴν, εἰ περὶ τοῦ πάντως ἐσομένου τὸν θεὸν ἱκετεύουσιν· οὕτως οἱ πεπεισμένοι κατὰ τὴν ἀψευδῆ τοῦ ἐπαγγειλαμένου ὑπόσχεσιν πάντως παρεῖναι τὴν χάριν τοῖς διὰ τῆς μυστικῆς ταύτης οἰκονομίας ἀναγεννωμένοις ἢ προσθήκην τινὰ ποιοῦνται τῆς χάριτος, ἢ τὴν οὖσαν οὐκ ἀποστρέφουσιν. Τὸ γὰρ πάντως συνεῖναι διὰ τὸ θεὸν εἶναι τὸν ἐπαγγειλάμενον πεπίστευται· ἡ δὲ τῆς θεότητος μαρτυρία διὰ τῶν θαυμάτων ἐστίν. Ὥστε διὰ πάντων τὸ παρεῖναι C
τὸ θεῖον οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει.

ΚΕΦΑΛ. λέ.

Ἡ δὲ εἰς τὸ ὕδωρ καθόδος καὶ τὸ τρὶς ἐν αὐτῷ γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, ἕτερον ἐμπεριέχει μυστήριον.

Ἐπειδὴ γὰρ ὁ τῆς σωτηρίας ἡμῶν τρόπος οὐ τοσοῦτον
ἐκ τῆς κατὰ διαδοχὴν ὑφηγήσεως ἐνεργὸς γέγονεν, ὅσον
δι' αὐτῶν ὧν ἐποίησεν ὁ τὴν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὑπο-
σὰς κοινωνίαν, ἔργῳ τὴν ζωὴν ἐνεργήσας, ἵνα διὰ τῆς
D ἀναληφθείσης παρ' αὐτοῦ καὶ συναποθεωθείσης σαρκὸς
ἅπαν συνδιασωθῇ τὸ συγγενὲς αὐτῇ καὶ ὁμόφυλον, ἀ-
ναγκαῖον ἦν ἐπινοηθῆναί τινα τρόπον, ἐν ᾧ τις ἦν συ-
γγένειά τε καὶ ὁμοιότης ἐν τοῖς γινομένοις παρὰ τὸ ἑ-
πομένου πρὸς τὸν ἡγούμενον. Χρὴ τοίνυν ἰδεῖν ἐν τί-
σιν ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν καθηγησάμενος ἐθεωρήθη, ἵνα,
καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, κατὰ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σω-
τηρίας ἡμῶν κατορθωθῇ τοῖς ἑπομένοις ἡ μίμησις. Ὥσ-
περ γὰρ παρὰ τῶν πεπαιδευμένων τὰ τακτικὰ πρὸς τὴν
98 ὁπλιτικὴν ἐμπειρίαν ἀνάγονται δι' ὧν βλέπεσιν, οἱ πρὸς
A τὴν εὔρυθμον τε καὶ ἐνόπλιον κίνησιν παιδευόμενοι,
ὁ δὲ μὴ πράττων τὸ προδεικνύμενον ἀμέτοχος τῆς τοι-
αύτης ἐμπειρίας μένει· κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τῷ πρὸς
τὴν σωτηρίαν ἡμῶν ἐξηγουμένῳ πάντως οἷς ἴση πρὸς
τὸ ἀγαθόν ἐσιν ἡ σπουδὴ, ὁμοίως ἐπάναγκες διὰ μι-
μήσεως ἕπεσθαι, τὸ παρ' αὐτῶ προδειχθὲν εἰς ἔργον
ἄγοντας. Οὐ γὰρ ἔσι πρὸς τὸ ἴσον καταντῆσαι πέρας,
μὴ διὰ τῶν ὁμοίων ὁδούσαντας. Καθάπερ γὰρ οἱ τὰς
B τῶν λαβυρίνθων πλάνας διεξελθεῖν ἀμηχανοῦντες, εἴ
τινος ἐμπείρως ἔχοντος ἐπιτύχοιεν, κατόπιν ἑπόμενοι
τὰς ποικίλας τε καὶ ἀπατηλὰς τῶν οἴκων ἀναστροφὰς
διεξέρχονται, οὐκ ἂν διεξελθόντες, εἰ μὴ κατ' ἴχνος
ἑπόμενοι τῷ προάγοντι· οὕτω μοι νόησον καὶ τὸν τοῦ
βίου τούτου λαβύρινθον ἀδιεξίτητον εἶναι τῇ ἀνθρωπίνῃ
φύσει, εἰ μή τις τῆς αὐτῆς ὁδοῦ λάβοιτο, δι' ἧς ὁ ἐν
αὐτῷ γενόμενος ἔξω κατέση τοῦ περιέχοντος. Λαβύ-
ρινθον δέ φημι τροπικῶς τὴν ἀδιέξοδον τοῦ θανάτου
φρεαρὰν, ἢ τὸ δείλαιον τῶν ἀνθρώπων γένος περιεσχέ-
C θη. Τί οὖν περὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐθε-
ασάμεθα; Τριήμερον νέκρωσιν καὶ πάλιν ζωήν. Οὐκ-
οὖν χρή τι τοιοῦτον καὶ ἐν ἡμῖν ἐπινοηθῆναι ὁμοίωμα.

Τίς οὖν ἐστιν ἡ ἐπίνοια, δι' ἧς καὶ ἐν ἡμῖν πληροῦται τοῦ παρ' ἐκείνου γεγονότος ἡ μίμησις; Ἅπαν τὸ νεκρωθὲν οἰκεῖόν τινα καὶ κατὰ φύσιν ἔχει χῶρον, τὴν γῆν, ἐν ᾗ κλίνεταί τε καὶ κατακρύπτεται. Πολλὴν δὲ πρὸς ἄλληλα τὴν συγγένειαν ἔχει γῆ τε καὶ ὕδωρ, μόνα τῶν στοιχείων βαρέα τε ὄντα καὶ κατωφερῆ, καὶ ἐν ἀλλήλοις μένοντα καὶ δι' ἀλλήλων κρατούμενα. Ἐπεὶ οὖν τοῦ καθηγουμένου τῆς ζωῆς ἡμῶν ὁ θάνατος ὑπόγειος καὶ D
κατὰ τὴν κοινὴν γέγονε φύσιν, ἡ τοῦ θανάτου μίμησις ἡ παρ' ἡμῶν γινομένη ἐν τῷ γείτονι διατυποῦται στοιχείῳ. Καὶ ὡς ἐκεῖνος ὁ ἄνωθεν ἄνθρωπος, ἀναλαβὼν τὴν νεκρότητα μετὰ τὴν ὑπόγειον θέσιν, τριταῖος ἐπὶ τὴν ζωὴν πάλιν ἀνέδραμεν, οὕτω πᾶς ὁ συνημμένος κατὰ τὴν τοῦ σώματος φύσιν ἐκείνῳ, πρὸς τὸ αὐτὸ κατόρθωμα βλέπων, τὸ κατὰ τὴν ζωὴν λέγω πέρας, ἀντὶ γῆς τὸ ὕδωρ ἐπιχεάμενος καὶ ὑποδὺς τὸ στοιχεῖον, ἐν 99
τρισὶ περιόδοις τὴν τριήμερον τῆς ἀναστάσεως χάριν ἀ- A
πεμιμήσατο. Εἴρηται δὲ τὸ τοιοῦτον καὶ ἐν τοῖς φθάσασιν, ὅτι κατ' οἰκονομίαν ἐπῆκται τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει παρὰ τῆς θείας προνοίας ὁ θάνατος, ὥστε τῆς κακίας ἐν τῇ διαλύσει τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς ἐκρυείσης πάλιν διὰ τῆς ἀναστάσεως σῶον καὶ ἀπαθῆ καὶ ἀκέραιον καὶ πάσης τῆς κατὰ κακίαν ἐπιμιξίας ἀλλότριον ἀναστοιχειωθῆναι τὸν ἄνθρωπον. Ἀλλ' ἐπὶ μὲν τοῦ καθηγουμένου τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ τέλειον ἡ κατὰ τὸν θάνατον ἔσχεν οἰκονομία, κατὰ τὸν ἴδιον σκοπὸν ἐν- B
τελῶς πληρωθεῖσα. Διεξάλη τε γὰρ διὰ τῶ θανάτου τὰ ἡνωμένα καὶ πάλιν συνήχθη τὰ διακεκριμένα, ὡς ἂν καθαρθείσης τῆς φύσεως ἐν τῇ τῶν συμφυῶν διαλύσει, ψυχῆς τε λέγω καὶ σώματος, πάλιν ἡ τῶν κεχωρισμένων ἐπάνοδος τῆς ἀλλοτρίας ἐπιμιξίας γένοιτο καθαρεύουσα· ἐπὶ δὲ τῶν ἀκολουθούντων τῷ καθηγουμένῳ οὐ χωρεῖ τὴν ἀκριβῆ μίμησιν δι' ὅλων ἡ φύσις, ἀλλ' ὅσον δυνατῶς ἔχει, τοσοῦτον νῦν παραδεξαμένη, τὸ λεῖπον τῷ μετὰ ταῦτα ταμιεύεται χρόνῳ. Τί οὖν ἔστιν

C ὃ μιμεῖται; Τὸ τῆς ἐμμιχθείσης κακίας ἐν τῇ τῆς νεκρώσεως εἰκόνι τῇ γενομένῃ διὰ τοῦ ὕδατος τὸν ἀφανισμὸν ἐμποιῆσαι, οὐ μὴν τελείως ἀφανισμὸν, ἀλλά τινα διακοπὴν τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας, συνδραμόντων δύο πρὸς τὴν τῆς κακίας ἀναίρεσιν, τῆς τε τοῦ πλημμελήσαντος μεταμελείας καὶ τῆς τοῦ θανάτου μιμήσεως, δι' ὧν ἐκλύεταί πως ὁ ἄνθρωπος τῆς πρὸς τὸ κακὸν συμφυΐας, τῇ μεταμελείᾳ μὲν εἰς μῖσός τε καὶ ἀλλοτρίωσιν τῆς κακίας χωρῶν, τῷ δὲ θανάτῳ τοῦ κακοῦ τὸν ἀφανισμὸν ἐργαζόμενος. Ἀλλ' εἰ μὲν ἦν δυνατὸν ἐν τε-
D λείῳ τῷ θανάτῳ γενέσθαι τὸν μιμούμενον, οὐδ' ἂν μίμησις, ἀλλὰ ταὐτότης τὸ γινόμενον ἦν, καὶ εἰς τὸ παντελὲς τῆς φύσεως ἡμῶν τὸ κακὸν ἠφανίζετο, ὥστε, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἐφ' ἅπαξ ἀποθανεῖν τῇ ἁμαρτίᾳ. Ἐπεὶ δὲ, καθὼς εἴρηται, τοσοῦτον μιμούμεθα τῆς ὑπερεχούσης δυνάμεως, ὅσον χωρεῖ ἡμῶν ἡ πτωχεία τῆς φύσεως, τὸ ὕδωρ τρὶς ἐπιχεάμενοι καὶ πάλιν ἀναβάντες ἀπὸ τοῦ ὕδατος, τὴν σωτήριον ταφὴν καὶ ἀνάσασιν τὴν ἐν τριημέρῳ γενομένην τῷ χρόνῳ ὑποκρινόμεθα, τοῦτο λαβόντες κατὰ διάνοιαν, ὅτι, ὡς ἡμῖν τὸ
100 ὕδωρ ἐν ἐξουσίᾳ ἐστὶ, καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι, καὶ ἐξ
A αὐτοῦ πάλιν ἀναδῦναι, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐπ' ἐξουσίας ἦν ὁ τοῦ παντὸς ἔχων τὴν δεσποτείαν, ὡς ἡμεῖς ἐν τῷ ὕδατι, οὕτως ἐκεῖνος ἐν τῷ θανάτῳ καταδυεὶς, πάλιν ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἀναλύειν μακαριότητα. Εἰ οὖν τις πρὸς τὸ εἰκὸς βλέποι καὶ κατὰ τὴν ἐν ἑκατέρῳ δύναμιν τὰ γινόμενα κρίνοι, οὐδεμίαν ἐν τοῖς γινομένοις εὑρήσει διαφοράν, ἑκατέρου κατὰ τὸ τῆς φύσεως μέτρον ἐξεργαζομένου τὰ κατὰ δύναμιν. Ὡς γὰρ ἔστιν ἀνθρώπῳ τὸ ὕδωρ πρὸς τὸ ἀκινδύνως ἐπιθιγγάνειν, εἰ
B βούλοιτο, ἀπειροπλασίως τῇ θείᾳ δυνάμει κατ' εὐκολίαν ὁ θάνατος πρόκειται, καὶ ἐν αὐτῷ γενέσθαι καὶ μὴ τραπῆναι πρὸς πάθος. Διὰ τοῦτο τοίνυν ἀναγκαῖον ἦμῖν τὸ ἐν τῷ ὕδατι προμελετῆσαι τὴν τῆς ἀνασάσεως χάριν, ὡς ἂν εἰδείημεν, ὅτι τὸ ἴσον ἡμῖν εἰς εὐκολίαν ἐστὶν ὕ-

δατί τε βαπτισθῆναι καὶ ἐκ τοῦ θανάτου πάλιν ἀναδῦναι. Ἀλλ' ὥςπερ ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον γινομένοις τινὰ τινῶν ἐςὶν ἀρχηγικώτερα, ὧν ἄνευ οὐκ ἂν τὸ γινόμενον κατορθωθείη, καίτοι, εἰ πρὸς τὸ πέρας ἡ ἀρχὴ κρίνοιτο, ἀντ' οὐδενὸς εἶναι δόξει τοῦ πράγματος ἡ ἀρχὴ συγκρινομένη τῷ τέλει· τί γὰρ ἴσον ἄνθρωπος καὶ τὸ πρὸς τὴν σύςασιν τοῦ ζώου καταβαλλόμενον; ἀλλ' ὅμως, εἰ μὴ ἐκεῖνο εἴη, οὐδ' ἂν τοῦτο γέ- C
νοιτο· οὕτως καὶ τὸ κατὰ τὴν μεγάλην ἀνάςασιν, μεῖζον ὂν τῇ φύσει, τὰς ἀρχὰς ἐντεῦθεν καὶ τὰς αἰτίας ἔχει· οὐ γάρ ἐςι δυνατὸν ἐκεῖνο γενέσθαι, εἰ μὴ τοῦτο προκαθηγήσαιτο. Μὴ δύνασθαι δέ φημι δίχα τῆς κατὰ τὸ λουτρὸν ἀναγεννήσεως ἐν ἀναςάσει γενέσθαι τὸν ἄνθρωπον, οὐ πρὸς τὴν τοῦ συγκρίματος ἡμῶν ἀνάπλασίν τε καὶ ἀναςοιχείωσιν βλέπων· πρὸς τοῦτο γὰρ δεῖ πάντως πορευθῆναι τὴν φύσιν οἰκείαις ἀνάγκαις D
κατὰ τὴν τοῦ τάξαντος οἰκονομίαν συνωθουμένην, κἂν προλάβῃ τὴν ἐκ τοῦ λουτροῦ χάριν, κἂν ἄμοιρος μείνῃ τῆς τοιαύτης μυήσεως· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ τὸ μακάριόν τε καὶ θεῖον καὶ πάσης κατηφείας κεχωρισμένον ἀποκατάςασιν· οὐ γὰρ ὅσα δι' ἀναςάσεως τὴν ἐπὶ τὸ εἶναι πάλιν ἐπάνοδον δέχεται, πρὸς τὸν αὐτὸν ἐπάνεισι βίον, ἀλλὰ πολὺ τὸ μέσον τῶν τε κεκαθαρμένων καὶ τῶν τοῦ καθαρσίου προσδεομένων ἐςίν· ἐφ' ὧν γὰρ κατὰ τὸν βίον τοῦτον ἢ διὰ τοῦ λουτροῦ προκαθηγήσατο κάθαρσις, 101
πρὸς τὸ συγγενὲς τούτοις ἡ ἀναχώρησις ἔςαι· τῷ δὲ A
καθαρῷ τὸ ἀπαθὲς προσφκείωται, ἐν δὲ τῇ ἀπαθείᾳ τὸ μακάριον εἶναι οὐκ ἀμφιβάλλεται. Οἷς δὲ προσεπωρώθη τὰ πάθη καὶ οὐδὲν προσήχθη τῆς κηλῖδος καθάρσιον, οὐχ ὕδωρ μυσικὸν, ἐκ ἐπίκλησις θείας δυνάμεως, οὐχ ἡ ἐκ μεταμελείας διόρθωσις, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τούτους ἐν τῷ καταλλήλῳ γενέσθαι. Κατάλληλον δὲ τῷ κεκιβδηλευμένῳ χρυσίῳ τὸ χωνευτήριον, ὡς τῆς ἐμμιχθείσης αὐτοῖς κακίας ἀποτακείσης μακροῖς ὕςερον αἰῶσι καθαρὰν ἀποσωθῆναι τῷ θεῷ τὴν φύσιν. Ἐπεὶ B

οὖν ῥυπτική τίς ἐστι δύναμις ἐν τῷ πυρὶ καὶ τῷ ὕδατι, οἱ διὰ τοῦ ὕδατος τοῦ μυστικοῦ τὸν τῆς κακίας ῥύπον ἀποκλυσάμενοι τῷ ἑτέρου τῶν καθαρσίων εἴδους οὐκ ἐπιδέονται· οἱ δὲ ταύτης ἀμύητοι τῆς καθάρσεως ἀναγκαίως τῷ πυρὶ καθαρίζονται.

ΚΕΦΑΛ. λς'.

Μὴ γὰρ εἶναι δυνατὸν ὅ τε κοινὸς δείκνυσι λόγος
C καὶ ἡ τῶν γραφῶν διδασκαλία ἐντὸς τοῦ θείου γενέσθαι χορεῖ τὸν μὴ καθαρῶς πάντας τοὺς ἐκ κακίας σπίλους ἀποῤῥυψάμενον. Τοῦτο ἔστιν ὃ μικρὸν ὂν καθ' ἑαυτὸ μεγάλων ἀγαθῶν ἀρχή τε καὶ ὑπόθεσις γίνεται. Μικρὸν δέ φημι τῇ εὐκολίᾳ τοῦ κατορθώματος· τίς γὰρ πάρεσι πόνος τῷ πράγματι, πιστεῦσαι παντοχοῦ τὸν θεὸν εἶναι· ἐν πᾶσι δὲ ὄντα, παρεῖναι καὶ τοῖς ἐπικαλουμένοις τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, παρόντα δὲ τὸ οἰκεῖον ποιεῖν; Ἴδιον δὲ τῆς θείας ἐνεργείας ἡ τῶν δεο-
D μένων ἐστὶ σωτηρία. Αὕτη δὲ διὰ τῆς ἐν ὕδατι καθάρσεως ἐνεργὸς γίνεται. Ὁ δὲ καθαρισθεὶς ἐν μετουσίᾳ τῆς καθαρότητος ἔσαι· τὸ δὲ ἀληθῶς καθαρὸν ἡ θεότης ἐστίν. Ὁρᾷς ὅπως μικρόν τι τὸ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐστι καὶ εὐκατόρθωτον, πίστις καὶ ὕδωρ· ἡ μὲν ἐντὸς τῆς προαιρέσεως ἡμῶν ἀποκειμένη, τὸ δὲ σύντροφον τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ. Ἀλλὰ τὸ ἐκ τούτων ἀναφυόμενον ἀγαθὸν ὅσον καὶ οἷον, ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ θεῖον ἔχειν τὴν οἰκειότητα;

ΚΕΦΑΛ. λζ'.

102 Ἀλλ' ἐπειδὴ διπλοῦν τὸ ἀνθρώπινον, ψυχῇ τε καὶ
A σώματι συγκεκραμένον, δι' ἀμφοτέρων ἀνάγκη τοῦ πρὸς τὴν ζωὴν καθηγουμένου τοὺς σωζομένους ἐφάπτεσθαι. Οὐκοῦν ἡ ψυχὴ μὲν διὰ πίστεως πρὸς αὐτὸν ἀνακραθεῖσα τὰς ἀφορμὰς ἐντεῦθεν τῆς σωτηρίας ἔχει· ἡ γὰρ πρὸς τὴν ζωὴν ἕνωσις τὴν τῆς ζωῆς κοινωνίαν ἔχει· τὸ

δὲ σῶμα ἕτερον τρόπον ἐν μετουσίᾳ τε καὶ ἀνακράσει B
τοῦ σώζοντος γίνεται. Ὥσπερ γὰρ οἱ δηλητήριον δι'
ἐπιβουλῆς λαβόντες ἄλλῳ φαρμάκῳ τὴν φθοροποιὸν δύ-
ναμιν ἔσβεσαν· χρὴ δὲ καθ' ὁμοιότητα τοῦ ὀλεθρίου καὶ
τὸ ἀλεξητήριον ἐντὸς τῶν ἀνθρωπίνων γενέσθαι σπλάγ-
χνων, ὡς ἂν δι' ἐκείνων ἐφ' ἅπαν καταμερισθείη τὸ σῶ-
μα ἡ τῆ βοηθοῦντος δύναμις· οὕτω τοῦ διαλύοντος τὴν
φύσιν ἡμῶν ἀπογευσάμενοι, πάλιν ἀναγκαίως καὶ τὸ
συνάγοντος τὸ διαλελυμένον ἐπεδεήθημεν, ὡς ἂν ἐν
ἡμῖν γενόμενον τὸ τοιοῦτον ἀλεξητήριον τὴν προεντε-
θεῖσαν τῷ σώματι τοῦ δηλητηρίου βλάβην διὰ τῆς οἰ- C
κείας ἀντιπαθείας ἀπώσοιτο. Τί οὖν ἔξι τοῦτο; Οὐ-
δὲν ἕτερον ἢ ἐκεῖνο τὸ σῶμα, ὃ τῆ τε θανάτου κρεῖτ-
τον ἐδείχθη καὶ τῆς ζωῆς ἡμῶν κατήρξατο. Καθάπερ
γὰρ μικρὰ ζύμη, καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος, ὅλον τὸ
φύραμα πρὸς ἑαυτὴν συνεξομοιοῖ, οὕτως τὸ ἀθανατι-
σθὲν ὑπὸ τοῦ θεοῦ σῶμα ἐν τῷ ἡμετέρῳ γενόμενον ὅλον
πρὸς ἑαυτὸ μεταποιεῖ καὶ μετατίθησιν. Ὡς γὰρ τῷ
φθοροποιῷ πρὸς τὸ ὑγιαῖνον ἀναμιχθέντι ἅπαν τὸ ἀνα-
κραθὲν συνηχρείωται, οὕτως καὶ τὸ ἀθάνατον σῶμα ἐν
τῷ ἀναλαβόντι αὐτὸ γενόμενον πρὸς τὴν ἑαυτοῦ φύσιν
καὶ τὸ πᾶν μετεποίησεν. Ἀλλὰ μὴν οὐκ ἔξιν ἄλλως D
ἐντός τι γενέσθαι τοῦ σώματος, μὴ διὰ βρώσεως ἢ πό-
σεως τοῖς σπλάγχνοις καταμιγνύμενον. Οὐκοῦν ἐπάναγ-
κες κατὰ τὸν δυνατὸν τῇ φύσει τρόπον τὴν ζωοποιὸν
δύναμιν τῷ σώματι δέξασθαι. Μόνου δὲ τοῦ θεοδόχου
σώματος ἐκείνα ταύτην δεξαμένα τὴν χάριν, ἄλλως δὲ
δειχθέντος μὴ εἶναι δυνατὸν ἐν ἀθανασίᾳ γενέσθαι τὸ
ἡμέτερον σῶμα, εἰ μὴ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατον κοι-
νωνίας ἐν μετουσίᾳ τῆς ἀφθαρσίας γενόμενον, σκοπῆ-
σαι προσήκει, πῶς ἐγένετο δυνατὸν τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα
ταῖς τοσαύταις τῶν πιστῶν μυριάσι κατὰ πᾶσαν τὴν οἰ- 103
κουμένην εἰς ἀεὶ καταμεριζόμενον ὅλον ἐν ἑκάστῳ διὰ A
τοῦ μέρους γίνεσθαι καὶ αὐτὸ μένειν ἐφ' ἑαυτοῦ ὅλον.
Οὐκοῦν ὡς ἂν πρὸς τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἡ πίστις βλέπου-

σα μηδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τοῦ προκειμένου νοήματος ἔχοι, μικρόν τι προσήκει παρασχολῆσαι τὸν λόγον εἰς τὴν φυσιολογίαν τοῦ σώματος. Τίς γὰρ οὐκ οἶδεν ὅτι ἡ τοῦ σώματος ἡμῶν φύσις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἐν
B ἰδίᾳ τινὶ ὑποσάσει ζωὴν οὐκ ἔχει, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπιῤῥεούσης αὐτῇ δυνάμεως συνέχει τε ἑαυτὴν καὶ ἐν τῷ εἶναι μένει, ἀπαύστῳ κινήσει τό τε λεῖπον πρὸς ἑαυτὴν ἐφελκομένη καὶ τὸ περιττεῦον ἀπωθουμένη; Καὶ ὥσπερ τις ἀσκὸς ὑγροῦ τινὸς πλήρης ὤν, εἰ κατὰ τὸν πυθμένα τὸ ἐγκείμενον ὑπεξίοι, οὐκ ἂν φυλάσσοι τὸ περὶ τὸν ὄγκον ἑαυτοῦ σχῆμα, μὴ ἀντεισιόντος ἄνωθεν ἑτέρου πρὸς τὸ κενούμενον, ὥστε τὸν ὁρῶντα τὴν ὀγκώδη τοῦ ἀγγείου τούτου περιοχὴν εἰδέναι μὴ ἰδίαν εἶναι τοῦ φαινομένου, ἀλλὰ τὸ εἰσρέον ἐν αὐτῷ γινόμενον σχηματίζειν τὸ περιέχον τὸν ὄγκον· οὕτω καὶ ἡ τοῦ σώματος
C ἡμῶν κατασκευὴ ἴδιον μὲν πρὸς τὴν ἑαυτῆς σύσασιν οὐδὲν ἡμῖν γνώριμον ἔχει, διὰ δὲ τῆς ἐπεισαγομένης δυνάμεως ἐν τῷ εἶναι μένει. Ἡ δὲ δύναμις αὕτη τροφὴ καὶ ἔσι καὶ λέγεται. Ἔσι δὲ οὐχ ἡ αὐτὴ πᾶσι τοῖς τρεφομένοις σώμασιν, ἀλλά τις ἑκάσῳ κατάλληλος παρὰ τοῦ τὴν φύσιν οἰκονομοῦντος ἀποκεκλήρωται· τὰ μὲν γὰρ τῶν ζώων ῥιζωρυχοῦντα τρέφεται, ἑτέροις δὲ ἔσιν ἡ πόα τρόφιμος, τινῶν δὲ ἡ τροφὴ σάρκες εἰσὶν· ἀν-
D θρώπῳ δὲ κατὰ τὸ προηγούμενον ἄρτος καὶ εἰς τὴν τοῦ ὑγροῦ διαμονὴν καὶ συντήρησιν πότον γίνεται, οὐκ αὐτὸ μόνον τὸ ὕδωρ, ἀλλ' οἶνῳ πολλάκις ἐφηδυνόμενον, πρὸς τὴν τοῦ θερμοῦ τοῦ ἐν ἡμῖν συμμαχίαν. Οὐκοῦν ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων δυνάμει πρὸς τὸν ὄγκον τοῦ ἡμετέρου σώματος βλέπει· ἐν ἐμοὶ γὰρ ἐκεῖνα γενόμενα αἷμα καὶ σῶμα γίνεται, καταλλήλως διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως πρὸς τὸ τοῦ σώματος εἶδος τῆς τροφῆς μεθισαμένης. Τούτων ἡμῖν τοῦτον διευκρινηθέντων τὸν τρόπον ἐπανακτέον πάλιν πρὸς τὰ προκείμενα τὴν διανοίαν· ἐζητεῖτο γὰρ πῶς τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα τοῦ Χριστοῦ πᾶσαν ζωοποιεῖ τὴν τῶν ἀνθρώπων φύσιν, ἐν ὅσοις ἡ

πίτις ἐστὶ, πρὸς πάντας μεριζόμενον καὶ αὐτὸ οὐ μει- 164
ούμενον. Τάχα τοίνυν ἐγγὺς τοῦ εἰκότος λόγῳ γινόμε- A
θα εἰ γὰρ παντὸς τοῦ σώματος ἡ ὑπόσασις ἐκ τῆς τρο-
φῆς γίνεται, αὕτη δὲ βρῶσις καὶ πόσις ἐστίν· ἔστι δὲ ἐν
μὲν τῇ βρώσει ἄρτος, ἐν δὲ τῇ πόσει τὸ ὕδωρ ἐφηδυ-
σμένον τῷ οἴνῳ· ὁ δὲ τοῦ θεοῦ λόγος, καθὼς ἐν τοῖς
πρώτοις διῄρηται, ὁ καὶ θεὸς ὢν καὶ λόγος, τῇ ἀν-
θρωπίνῃ συνανεκράθη φύσει καὶ ἐν τῷ σώματι τῷ ἡμε-
τέρῳ γενόμενος οὐκ ἄλλην τινὰ παρεκαινοτόμησε τῇ ἀν-
θρωπίνῃ φύσει τὴν σύσασιν, ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων τε
καὶ καταλλήλων ἔδωκε τῷ καθ' ἑαυτὸν σώματι τὴν δια-
μονὴν, βρώσει καὶ πόσει περικρατῶν τὴν ὑπόσασιν· ἡ B
δὲ βρῶσις ἄρτος ἦν· ὥσπερ τοίνυν ἐφ' ἡμῶν, καθὼς ἤ-
δη πολλάκις εἴρηται, ὁ τὸν ἄρτον ἰδὼν τρόπον τινὰ τὸ
ἀνθρώπινον βλέπει σῶμα, ὅτι ἐν τούτῳ ἐκεῖνος γινόμε-
νος τοῦτο γίνεται, οὕτω κἀκεῖ τὸ θεοδόχον σῶμα τὴν
τροφὴν τοῦ ἄρτου παραδεξάμενον λόγῳ τινὶ ταὐτὸν ἦν
ἐκείνῳ, τῆς τροφῆς, καθὼς εἴρηται, πρὸς τὴν τοῦ σώ-
ματος φύσιν μεθισαμένης· τὸ γὰρ πάντων ἴδιον καὶ ἐπ'
ἐκείνης τῆς σαρκὸς ὡμολογήθη, ὅτι ἄρτῳ κἀκεῖνο τὸ
σῶμα διεκρατεῖτο, τὸ δὲ σῶμα τῇ ἐνοικήσει τοῦ θεοῦ
λόγου πρὸς τὴν θεϊκὴν ἀξίαν μετεποιήθη. Καλῶς οὖν C
καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ θεοῦ ἁγιαζόμενον ἄρτον εἰς
σῶμα τοῦ θεοῦ λόγου μεταποιεῖσθαι πιστεύομεν. Καὶ
γὰρ ἐκεῖνο τὸ σῶμα ἄρτος τῇ δυνάμει ἦν, ἡγιάσθη δὲ
τῇ ἐπισκηνώσει τοῦ λόγου τοῦ σκηνώσαντος ἐν τῇ σαρ-
κί. Οὐκοῦν ὅθεν ὁ ἐν ἐκείνῳ τῷ σώματι μεταποιηθεὶς
ἄρτος εἰς θείαν μετέσχε δύναμιν, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν
τὸ ἴσον γίνεται. Ἐκεῖ τε γὰρ ἡ τοῦ λόγου χάρις ἅγιον
ἐποίει τὸ σῶμα, ᾧ ἐκ τοῦ ἄρτου ἡ σύσασις ἦν, καὶ
τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος ἦν· ἐνταῦθά τε ὡσαύτως
ὁ ἄρτος, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἁγιάζεται διὰ λό-
γου θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὐ διὰ βρώσεως προϊὼν εἰς D
τὸ σῶμα γενέσθαι τοῦ λόγου, ἀλλ' εὐθὺς πρὸς τὸ σῶ-
μα διὰ τοῦ λόγου μεταποιούμενος, καθὼς εἴρηται ὑπὸ

τῷ λόγῳ, ὅτι τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου. Πάσης δὲ σαρκὸς καὶ διὰ τοῦ ὑγροῦ τρεφομένης· οὐ γὰρ ἂν δίχα τῆς πρὸς τοῦτο συζυγίας τὸ ἐν ἡμῖν γεῶδες ἐν τῷ ζῆν δαμένοι· ὥσπερ διὰ τῆς ξηρᾶς τε καὶ ἀντιτύπου τροφῆς τὸ ξηρὸν τοῦ σώματος ὑποσηρίζομεν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τῷ ὑγρῷ τὴν προσθήκην ἐκ τῆς ὁμογενοῦς τοι-
105 ούμεθα φύσεως, ὅπερ ἐν ἡμῖν γενόμενον διὰ τῆς ἀλ-
A λοιωτικῆς δυνάμεως ἐξαιματοῦται καὶ μάλιστά γε εἰ διὰ τοῦ οἴνου λάβοι τὴν δύναμιν πρὸς τὴν εἰς τὸ θερμὸν μεταποίησιν. Ἐπεὶ οὖν καὶ τοῦτο τὸ μέρος ἡ θεοδόχος ἐκείνη σὰρξ πρὸς τὴν σύγασιν ἑαυτῆς παρεδέξατο, ὁ δὲ φανερωθεὶς θεὸς διὰ τοῦτο κατέμιξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπικήρῳ τῶν ἀνθρώπων φύσει, ἵνα τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ συναποθεωθῇ τὸ ἀνθρώπινον· τούτου χάριν πᾶσι τοῖς πεπιστευκόσι τῇ οἰκονομίᾳ τῆς χάριτος ἑαυτὸν ἐνσπείρει διὰ τῆς σαρκὸς, ἧς ἡ σύγασις ἐξ οἴνου τε καὶ ἄρτου ἐστὶ, τοῖς σώμασι τῶν πεπιστευκότων κατακιρνάμενος, ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ ἀθάνατον ἑνώσει καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀφθαρσίας μέτοχος γένοιτο. Ταῦτα δὲ δί-
B δωσι, τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μετασοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν.

ΚΕΦΑΛ. λή.

Οὐδὲν οἶμαι τοῖς εἰρημένοις ἐνδεῖν τῶν περὶ τὸ μυστήριον ζητουμένων, πλὴν τοῦ κατὰ τὴν πίστιν λόγου, ὃν δι' ὀλίγου μὲν καὶ ἐπὶ τῆς παρούσης ἐκθησόμεθα πραγματείας. Τοῖς δὲ τὸν τελειότερον ἐπιζητοῦσι λόγον ἤδη προεξεθέμεθα ἐν ἑτέροις πάνοις, διὰ τῆς δυ-
C νατῆς ἡμῖν σπουδῆς ἐν ἀκριβείᾳ τὸν λόγον ἁπλώσαντες, ἐν οἷς πρός τε τοὺς ἐναντίους ἀγωνιστικῶς συνεπλάκημεν καὶ καθ' ἑαυτοὺς περὶ τῶν προφερομένων ἡμῖν ζητημάτων ἐπεσκεψάμεθα. Τῷ δὲ παρόντι λόγῳ τοσοῦτον εἰπεῖν περὶ τῆς πίστεως καλῶς ἔχειν φήθημεν, ὅσον ἡ τοῦ εὐαγγελίου περιέχει φωνὴ καὶ τὸ τὸν γεννώμενον

κατὰ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν εἶδέναι παρά τίνος γεννᾶται καὶ ποῖον γίνεται ζῶον· μόνον γὰρ τοῦτο τῆς γεννήσεως τὸ εἶδος κατ' ἐξουσίαν ἔχει, ὅ, τιπερ ἂν ἕληται, τοῦτο γενέσθαι. D

ΚΕΦΑΛ. λϑ'.

Τὰ μὲν γὰρ λοιπὰ τῶν τικτομένων τῇ ὁρμῇ τῶν ἀπογεννώντων ὑφίσαται· ὁ δὲ πνευματικὸς τόκος τῆς ἐξουσίας ἤρτηται τοῦ τικτομένου. Ἐπειδὴ τοίνυν ἐν τούτῳ ἐστὶν ὁ κίνδυνος, ἐν τῷ μὴ διαμαρτεῖν τὸ συμφέροντος, κατ' ἐξουσίαν προκειμένης παντὶ τῆς αἱρέσεως, καλῶς ἔχειν φημὶ τὸν πρὸς τὴν γέννησιν τὴν ἰδίαν ὁρμῶντα προδιαγνῶναι τῷ λογισμῷ, τίς αὐτῷ λυσιτελήσει 106
πατὴρ καὶ ἐκ τίνος ἄμεινον αὐτῷ συσῆναι τὴν φύσιν· A
εἴρηται γὰρ ὅτι κατ' ἐξουσίαν τὰς γεννήτορας ὁ τοιοῦτος αἱρεῖται τόκος. Διχῇ τοίνυν τῶν ὄντων μεμερισμένων εἰς τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου φύσεως τὸ ἄτρεπτόν τε καὶ ἀμετάθετον ἐν ἑαυτῇ κεκτημένης, τῆς δὲ κτίσεως πρὸς τροπὴν ἀλλοιουμένης ὅ κατὰ λογισμὸν τὸ λυσιτελοῦν προαιρούμενος τίνος αἱρήσεται μᾶλλον γενέσθαι τέκνον, τῆς ἐν τροπῇ θεωρουμένης ἢ τῆς ἀμετάτατόν τε καὶ παγίαν καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσαν ἐν τῷ ἀγαθῷ κεκτημένης τὴν φύσιν; Ἐπεὶ B
οὖν ἐν τῷ εὐαγγελίῳ τὰ τρία παραδέδοται πρόσωπά τε καὶ ὀνόματα, δι' ὧν ἡ γέννησις τοῖς πιστεύουσι γίνεται, γεννᾶται δὲ κατὰ τὸ ἴσον ὁ ἐν τῇ τριάδι γεννώμενος παρὰ τοῦ πατρός τε καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ πνεύματος ἁγίου· οὕτω γάρ φησι περὶ τοῦ πνεύματος τὸ εὐαγγέλιον, ὅτι τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ πνεύματος πνεῦμά ἐστι, καὶ ὁ Παῦλος ἐν Χριστῷ γεννᾷ, καὶ ὁ πατὴρ πάντων ἐστὶ πατήρ· ἐνταῦθά μοι νηφέτω τοῦ ἀκροατοῦ ἡ διάνοια, μὴ τῆς ἀσατούσης φύσεως ἑαυτὴν ἔκγονον ποι- C
ήσῃ, ἐξὸν τὴν ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον ἀρχηγὸν ποιήσασθαι τῆς ἰδίας ζωῆς· κατὰ γὰρ τὴν διάθεσιν τῆς

καρδίας τοῦ προσιόντος τῇ οἰκονομίᾳ καὶ τὸ γεννώμενον
τὴν δύναμιν ἔχει, ὥστε τὸν μὲν ἄκτιστον ὁμολογοῦντα
τὴν ἁγίαν τριάδα εἰς τὴν ἄτρεπτόν τε καὶ ἀναλλοίωτον
εἰσελθεῖν ζωήν, τὸν δὲ τὴν κτιστὴν φύσιν ἐν τῇ τριάδι
διὰ τῆς ἠπατημένης ὑπολήψεως βλέποντα, ἔπειτα ἐν
αὐτῇ βαπτιζόμενον πάλιν τῷ τρεπτῷ τε καὶ ἀλλοιουμέ-
νῳ ἐγγεννηθῆναι βίῳ· τῇ γὰρ τῶν γεννώντων φύσει
D κατ' ἀνάγκην ὁμογενές ἐσι καὶ τὸ τικτόμενον. Τί οὖν
ἂν εἴη λυσιτελέσερον, εἰς τὴν ἄτρεπτον ζωὴν εἰσελθεῖν,
ἢ πάλιν τῷ ἀσατοῦντι καὶ ἀλλοιουμένῳ ἐγκυματοῦσθαι
βίῳ; Ἐπεὶ οὖν παντὶ δῆλόν ἐσι τῷ καὶ ὁπωσοῦν διανοίας
μετέχοντι, ὅτι τὸ ἑσὼς τοῦ μὴ ἑσῶτος παρὰ πολὺ τιμιώτε-
ρον, καὶ τοῦ ἐλλιποῦς τὸ τέλειον, καὶ τοῦ δεομένου τὸ μὴ
δεόμενον καὶ τᾷ διὰ προκοπῆς ἀνιόντος τὸ μὴ ἔχον εἰς ὅ, τι
προέλθῃ, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τελειότητος τοῦ ἀγαθοῦ μένον ἀεὶ,
ἐπάναγκες ἂν εἴη ἓν ἐξ ἀμφοτέρων αἱρεῖσθαι πάντως τόν
γε νοῦν ἔχοντα, ἢ τῆς ἀκτίσου φύσεως εἶναι πισεύειν
107 τὴν ἁγίαν τριάδα καὶ οὕτως ἀρχηγὸν διὰ τῆς πνευματι-
A κῆς γεννήσεως ποιεῖσθαι τῆς ἰδίας ζωῆς· ἢ, εἰ ἔξω τῆς
τοῦ πρώτου καὶ ἀληθινοῦ καὶ ἀγαθοῦ θεοῦ φύσεως,
τῆς τοῦ πατρὸς λέγω, νομίζοι εἶναι τὸν υἱὸν ἢ τὸ πνεῦ-
μα τὸ ἅγιον, μὴ συμπαραλαμβάνειν τὴν εἰς ταῦτα πί-
σιν ἐν τῷ καιρῷ τῆς γεννήσεως, μήποτε λάθῃ τῇ ἐλλι-
πεῖ φύσει καὶ δεομένῃ τοῦ ἀγαθύνοντος ἑαυτὸν εἰσποι-
ῶν καὶ τρόπον τινὰ πάλιν εἰς τὸ ὁμογενὲς ἑαυτὸν εἰσ-
αγάγῃ, τῆς ὑπερεχούσης φύσεως ἀποσήσας τὴν πίσιν·
ὁ γάρ τινι τῶν κτισῶν ἑαυτὸν ὑποζεύξας λέληθεν ἑαυ-
τὸν οὐκ εἰς τὸ θεῖον τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας ἔχων·
B πᾶσα γὰρ ἡ κτίσις τῷ κατὰ τὸ ἴσον ἐκ τοῦ μὴ ὄντος
εἰς τὸ εἶναι προήκειν οἰκείως πρὸς ἑαυτὴν ἔχει· καὶ ὥσ-
περ ἐπὶ τῆς τῶν σωμάτων κατασκευῆς πάντα τὰ μέλη
πρὸς ἑαυτὰ συμφυῶς ἔχει, κἂν τὰ μὲν ὑποβεβηκότα,
τὰ δὲ ὑπερανεσῶτα τύχῃ, οὕτως ἡ κτιστὴ φύσις ἥνωται
πρὸς ἑαυτὴν κατὰ τὸν λόγον τῆς κτίσεως καὶ οὐδὲν ἡ
κατὰ τὸ ὑπερέχον καὶ ἐνδέον ἐν ἡμῖν διαφορὰ διΐσησιν

αὐτὴν τῆς πρὸς ἑαυτὴν συμφυΐας· ὧν γὰρ ἐπ' ἴσης προ-
επινοεῖται ἡ ἀνυπαρξία, κἂν ἐν τοῖς ἄλλοις τὸ διάφο-
ρον ᾖ, οὐδεμίαν κατὰ τὸ μέρος τοῦτο τῆς φύσεως πα-
ραλλαγὴν ἐξευρίσκομεν. Εἰ οὖν κτιστὸς μὲν ὢν ὁ ἄνθρω- C
πος, κτιστὸν δὲ καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν
εἶναι νομίζοι, μάταιος ἂν εἴη ἐν ἐλπίδι τῆς ἐπὶ τὸ
κρεῖττον μεταξάσεως, πρὸς ἑαυτὸν ἀναλύων· ὅμοιον
γὰρ ταῖς τοῦ Νικοδήμου ὑπολήψεσίν ἐσι τὸ γινόμενον,
ὃς περὶ τῶ δεῖν ἄνωθεν γεννηθῆναι παρὰ τοῦ κυρίου
μαθὼν διὰ τὸ μήπω χωρῆσαι τοῦ μυςηρίου τὸν λόγον
ἐπὶ τὸν μητρῷον κόλπον τοῖς λογισμοῖς κατεσύρετο.
Ὥςτε εἰ μὴ πρὸς τὴν ἄκτιςον φύσιν, ἀλλὰ πρὸς τὴν
συγγενῆ καὶ ὁμόδουλον κτίσιν ἑαυτὸν ἐπάγοι, τῆς κά- D
τωθεν, οὐ τῆς ἄνωθέν ἐσι γεννήσεως. Φησὶ δὲ τὸ εὐ-
αγγέλιον ἄνωθεν εἶναι τῶν σωζομένων τὴν γέννησιν.

ΚΕΦΑΛ. μ'.

Ἀλλ' οὔ μοι δοκεῖ μέχρι τῶν εἰρημένων αὐτάρκη
τὴν διδασκαλίαν ἡ κατήχησις ἔχειν· δεῖ γάρ, οἶμαι,
καὶ τὸ μετὰ τοῦτο σκοπεῖν, ὃ πολλοὶ τῶν προϊόντων
τῇ τοῦ βαπτίσματος χαρίτι παρορῶσι, δι' ἀπάτης ἑαυ- 108
τοὺς παράγοντες, καὶ τῷ δοκεῖν μόνον, οὐχὶ τῷ ὄντι A
γεννώμενοι· ἡ γὰρ διὰ τῆς ἀναγεννήσεως γινομένη τῆς
ζωῆς ἡμῶν μεταποίησις οὐκ ἂν εἴη μεταποίησις, εἰ ἐν
ᾧ ἐσμὲν διαμένοιμεν· τὸν γὰρ ἐν τοῖς αὐτοῖς ὄντα οὐκ
οἶδα πῶς ἔσιν ἄλλον τινὰ γεγενῆσθαι νομίσαι, ἐφ' οὗ
μηδὲν τῶν γνωρισμάτων μετεποιήθη· τὸ γὰρ ἐπὶ ἀνα-
καινισμῷ καὶ μεταβολῇ τῆς φύσεως ἡμῶν τὴν σωτήριον
παραλαμβάνεσθαι γέννησιν παντὶ δῆλόν ἐσιν. Ἀλλὰ
μὴν ἡ ἀνθρωπότης αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν μεταβολὴν ἐκ τῶ B
βαπτίσματος οὐ προσίεται, οὔτε τὸ λογικὸν, οὔτε τὸ
διανοητικὸν, οὔτε τὸ ἐπιςήμης δεκτικὸν, οὐδὲ ἄλλο τι
τῶν χαρακτηριζόντων ἰδίως τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐν
μεταποιήσει γίνεται. Ἦ γὰρ ἂν πρὸς τὸ χεῖρον ἡ μετα-

ποίησις εἴη, εἴ τι τούτων ὑπαμειφθείη τῶν ἰδίων τῆς φύσεως. Εἰ ἐν ἡ ἄνωθεν γέννησις ἀναζοιχείωσίς τις τοῦ ἀνθρώπου γίνεται; ταῦτα δὲ τὴν μεταβολὴν οὐ προίεται, σκεπτέον τίνος μεταποιηθέντος ἐντελὴς τῆς ἀναγεννήσεως ἡ χάρις ἐσί. Δῆλον ὅτι τῶν πονηρῶν γνωρισμάτων ἐξαλειφθέντων τῆς φύσεως ἡμῶν ἡ πρὸς
C τὸ κρεῖττον μετάξασις γίνεται. Οὐκοῦν εἰ, καθὼς φησιν ὁ προφήτης, λουσάμενοι τῷ μυσικῷ τούτῳ λετρῷ, καθαροὶ τὰς προαιρέσεις γενοίμεθα, τὰς πονηρίας τῶν ψυχῶν ἀποκλύσαντες, κρείττους γεγόναμεν καὶ πρὸς τὸ κρεῖττον μεταπεποιήμεθα. Εἰ δὲ τὸ μὲν λουτρὸν ἐπαχθείη τῷ σώματι, ἡ δὲ ψυχὴ τὰς ἐμπαθεῖς κηλῖδας μὴ ἀποῤῥύψαιτο, ἀλλ' ὁ μετὰ τὴν μύησιν βίος συμβαίνοι τῷ ἀμυήτῳ βίῳ, κἂν τολμηρὸν εἰπεῖν ἦ, λέξω καὶ οὐκ ἀποτραπήσομαι, ὅτι ἐπὶ τούτων τὸ ὕδωρ ὕδωρ ἐσὶν, οὐδαμοῦ τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφα-
D νείσης τῷ γεννωμένῳ, ὅταν μὴ μόνον τὸ κατὰ τὸν θυμὸν αἶσχος ὑβρίζῃ τὴν θείαν μορφὴν, ἢ τὸ κατὰ πλεονεξίαν πάθος, καὶ ἡ ἀκόλαξος καὶ ἀσχήμων διάνοια, καὶ τύφος, καὶ φθόνος, καὶ ὑπερηφανία· ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξ ἀδικίας κέρδη παραμένῃ αὐτῷ καὶ ἡ ἐκ μοιχείας αὐτῷ κτηθεῖσα γυνὴ ταῖς ἡδοναῖς αὐτοῦ καὶ μετὰ τοῦτο ὑπηρετῆται. Ἐὰν ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως πρότερόν τε καὶ μετὰ ταῦτα περὶ τὸν βίον τοῦ βαπτισθέντος ἦ, τί μεταπεποίηται ἰδεῖν οὐκ ἔχω, τὸν αὐτὸν βλέπων, ὅπερ καὶ πρότερον. Ὁ ἡδικημένος, ὁ σεσυκο-
109 φαντημένος, ὁ τῶν ἰδίων ἀπωσθεὶς οὐδεμίαν ὁρῶσιν
A ἐφ' ἑαυτῶν τὴν τοῦ λελουμένου μεταβολήν. Οὐκ ἤκουσαν καὶ παρὰ τούτου τὴν τοῦ Ζακχαίου φωνὴν, ὅτι εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα, ἀποδίδωμι τετραπλασίονα. Ἃ πρὸ τοῦ βαπτίσματος ἔλεγον, τὰ αὐτὰ καὶ νῦν περὶ αὐτοῦ διεξέρχονται, ἐκ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων κατονομάζουσι πλεονέκτην, τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμητὴν, ἀπὸ συμφορῶν ἀνθρωπίνων τρυφῶντα. Ὁ τοίνυν ἐν τοῖς αὐτοῖς ὢν, ἔπειτα ἐπιθρυλῶν ἑαυτῷ διὰ τοῦ βαπτίσμα-

τος τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον μεταβολὴν, ἀκουσάτω τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς, ὅτι εἴ τις δοκεῖ εἶναί τι, μηδὲν B
ὢν, φρεναπατᾷ ἑαυτόν. Ὁ γὰρ μὴ γέγονας, οὐκ εἶ. Ὅσοι ἔλαβον αὐτὸν, φησὶ περὶ τῶν ἀναγεννηθέντων τὸ εὐαγγέλιον, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι. Τὸ δὲ τέκνον γενόμενόν τινος ὁμογενὲς πάντως ἐστὶ τῷ γεννήσαντι. Εἰ οὖν ἔλαβες τὸν θεὸν καὶ τέκνον ἐγένου θεοῦ, δεῖξον διὰ τῆς προαιρέσεως καὶ τὸν ἐν σοὶ ὄντα θεὸν, δεῖξον ἐν σεαυτῷ τὸν γεννήσαντα. Ἐξ ὧν τὸν θεὸν γνωρίζομεν, δι' ἐκείνων προσήκει δειχθῆναι τοῦ γενομένου υἱοῦ θεοῦ τὴν πρὸς τὸν θεὸν οἰκειότητα. Ἐκεῖνος ἀνοίγει τὴν χεῖρα καὶ ἐμπιπλᾷ πᾶν ζῶον εὐδοκίας, ὑπερβαίνει ἀνομίας, μετανοεῖ ἐπὶ κα- C
κίας· χρηστὸς κύριος τοῖς σύμπασι, μὴ ὀργὴν ἐπάγων καθ' ἑκάστην ἡμέραν· εὐθὺς κύριος ὁ θεὸς, καὶ οὐκ ἔστιν ἀδικία ἐν αὐτῷ καὶ ὅσα τοιαῦτα σποράδην παρὰ τῆς γραφῆς διδασκόμεθα. Ἐὰν ἐν τούτοις ᾖς, ἀληθῶς ἐγένου τέκνον θεοῦ· εἰ δὲ τοῖς τῆς κακίας ἐπιμένεις γνωρίσμασι, μάτην ἐπιθρυλεῖς σεαυτῷ τὴν ἄνωθεν γέννησιν. Ἐρεῖ πρὸς σὲ ἡ προφητεία, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου εἶ, οὐχὶ υἱὸς ὑψίστου. Ἀγαπᾷς ματαιότητα καὶ ζητεῖς ψεῦδος. Οὐκ ἔγνως πῶς θαυμαστοῦται ἄνθρωπος; ὅτι ἐκ ἄλλως, εἰ μὴ ὅσιος γένηται; Ἀναγκαῖον ἂν εἴη τούτοις D
προσθεῖναι καὶ τὸ λειπόμενον, ὅτι οὔτε τὰ ἀγαθὰ τὰ ἐν ἐπαγγελίαις τοῖς εὖ βεβιωκόσι προκείμενα τοιαῦτά ἐστιν, ὡς εἰς ὑπογραφὴν λόγου ἐλθεῖν· πῶς γὰρ ἃ οὔτε ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε οὖς ἤκουσεν, οὔτε ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου ἀνέβη; οὔτε μὴν ἡ ἀλγεινὴ τῶν πεπλημμεληκότων ζωὴ πρός τι τῶν τῇδε λυπούντων τὴν αἴσθησιν ὁμοτίμως ἔχει. Ἀλλὰ κἂν ἐπονομασθῇ τι τῶν ἐκεῖ κολαστηρίων τοῖς ὧδε γνωριζομένοις ὀνόμασιν, οὐκ ἐν ὀλίγῳ τὴν παραλλαγὴν ἔχει· πῦρ γὰρ ἀκούων, ἄλλο τι παρὰ τοῦτο νοεῖν ἐδιδάχθης ἐκ τοῦ προσκεῖσθαί τι τῷ 110
πυρὶ ἐκείνῳ, ὃ ἐν τούτῳ οὐκ ἔστι· τὸ μὲν γὰρ οὐ σβέν- A
νυται, τούτου δὲ πολλὰ παρὰ τῆς πείρας ἐξεύρηται τὰ

σβεστήρια, πολλὴ δὲ τοῦ σβεννυμένου πρὸς τὸ μὴ παραδεχόμενον σβέσιν ἡ διαφορά. Οὐκοῦν ἄλλο τι, καὶ οὐχὶ τοῦτό ἐστι. Πάλιν σκώληκά τις ἀκούσας μὴ διὰ τῆς ὁμωνυμίας πρὸς τὸ ἐπίγειον τοῦτο θηρίον ἀποφερέσθω τῇ διανοίᾳ· ἡ γὰρ προσθήκη τοῦ ἀτελεύτητον εἶναι ἄλλην τινὰ φύσιν παρὰ τὴν γινωσκομένην νοεῖν ὑποτίθεται. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα πρόκειται τῇ ἐλπίδι τοῦ μετὰ ταῦτα βίου, καταλλήλως ἐκ τῆς ἑκάστου προαιρέ-
Β σεως κατὰ τὴν δικαίαν τοῦ θεοῦ κρίσιν ἀναφυόμενα τῷ βίῳ, σωφρονούντων ἂν εἴη, μὴ πρὸς τὸ παρὸν, ἀλλὰ πρὸς τὸ μετὰ τοῦτο βλέπειν, καὶ τῆς ἀφράστου μακαριότητος ἐν τῇ ὀλίγῃ ταύτῃ καὶ προσκαίρῳ ζωῇ τὰς ἀφορμὰς καταβάλλεσθαι καὶ τῆς τῶν κακῶν πείρας δι' ἀγαθῆς προαιρέσεως ἀλλοτριοῦσθαι, νῦν μὲν κατὰ τὸν βίον, μετὰ ταῦτα δὲ κατὰ τὴν αἰωνίαν ἀντίδοσιν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΜΕΛΕΤΙΟΝ

ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΜΕΛΕΤΙΟΝ.

Ηὔξησεν ἡμῖν τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστόλων ὁ νέος T.III. p.587. ἀπόστολος, ὃ συγκαταψηφισθεὶς μετὰ τῶν ἀποστόλων· εἴλκυσαν γὰρ οἱ ἅγιοι πρὸς ἑαυτοὺς τὸν ὁμότροπον, B τὸν ἀθλητὴν οἱ ἀθληταὶ, τὸν στεφανίτην οἱ στεφανῖται, τὸν ἁγνὸν τῇ ψυχῇ οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, τὸν κήρυκα τοῦ λόγου οἱ ὑπηρέται τοῦ λόγου. Ἀλλὰ μακαρισὸς μὲν ὁ πατὴρ ἡμῶν τῆς τε ἀποστολικῆς συσκηνίας καὶ τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἀναλύσεως· ἐλεεινοὶ δὲ ἡμεῖς· οὐ γὰρ ἐᾷ μακαρίζειν ἡμᾶς τοῦ πατρὸς τὴν εὐκληρίαν ἡ ἀωρία τῆς ὀρφανίας· ἐκείνῳ κρεῖττον ἦν τὸ σὺν Χριστῷ εἶναι διὰ τῆς ἀναλύσεως, ἀλλ' ἡμῖν χαλεπὸν τὸ διαζευχθῆναι C τῆς πατρικῆς προσασίας. Ἰδοὺ γὰρ, βουλῆς καιρὸς, καὶ ὁ συμβουλεύων σιγᾷ. Πόλεμος ἡμᾶς περιεστοίχισαι, πολεμὸς αἱρετικὸς, καὶ ὁ στρατηγῶν οὐκ ἔστι. Κάμνει ταῖς ἀῤῥωστίαις τὸ κοινὸν σῶμα τῆς ἐκκλησίας, καὶ τὸν ἰατρὸν οὐχ εὑρίσκομεν. Ὁρᾶτε ἐν ποταποῖς τὰ ἡμέτερα. Ἐβουλόμην, εἴ πως οἷόν τε ἦν, τονώσας ἐμαυτοῦ τὴν ἀσθένειαν συναναβῆναι τῷ ὄγκῳ τῆς συμφορᾶς καί τινα ῥῆξαι φωνὴν κατ' ἀξίαν τοῦ πάθους, καθάπερ οἱ γενναῖοι πεποιήκασιν οὗτοι, μεγαλοφώνως τὴν ἐπὶ τῷ D πατρὶ συμφορὰν ὀδυρόμενοι. Ἀλλὰ τί πάθω; πῶς βιά-

σομαι γλῶσσαν εἰς ὑπηρεσίαν τοῦ λόγου, καθάπερ τινὶ πέδῃ βαρείᾳ τῇ συμφορᾷ πεδηθεῖσαν; πῶς ἀνοίξω στόμα, τῇ ἀφασίᾳ κεκρατημένον; πῶς πρόωμαι φωνὴν, εἰς πάθη καὶ θρήνους ἐκ συνηθείας κατολισθαίνουσαν; πῶς ἀναβλέψω τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς, τῷ τῆς συμφορᾶς γνόφῳ κεκαλυμμένος; τίς μοι, διασχὼν τὴν βαθεῖαν ταύτην καὶ σκοτεινὴν τῆς λύπης νεφέλην, πάλιν ἐξ αἰθρίας λαμπρὰν ἀναδείξει τὴν τῆς εἰρήνης ἀκτῖνα; πόθεν δὲ καὶ ἀναλάμψει ἡ ἀκτὶς, τοῦ φωσῆρος ἡμῖν καταδύναντος; Ὦ κακῆς σκοτομήνης, ἀνατολὴν φωσῆρος
588 A οὐκ ἐλπιζούσης· ὡς ἀπεναντίον ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι τόπῳ νῦν τε καὶ πρώην οἱ λόγοι γίνονται; Τότε γαμικῶς ἐχορεύομεν, νῦν ἐλεεινῶς ἐπὶ τῷ πένθει σενάζομεν· τότε ἐπιθαλάμιον, νῦν ἐπιτάφιον ᾄδομεν· μέμνησθε γὰρ ὅτε τὸν πνευματικὸν ὑμᾶς γάμον εἰσιάσαμεν, τῷ καλῷ νυμφίῳ εἰσοικίζοντες τὴν παρθένον, καὶ τὰ τῶν λόγων ἔδνα κατὰ δύναμιν ἡμῶν εἰσηνεγκάμεθα, εὐφραίνοντες ἐν τῷ μέρει καὶ εὐφραινόμενοι. Ἀλλὰ νῦν εἰς θρῆνον ἡμῖν ἡ χαρὰ μεθηρμόσθη καὶ ἡ τῆς εὐφροσύνης περι-
B βολὴ σάκκος ἐγένετο. Ἢ τάχα σιωπᾷν ἔδει τὸ πάθος καὶ ἔνδον ἀποκλείειν τῇ σιωπῇ τὴν ἀλγηδόνα, ὡς ἂν μὴ διοχλοίημεν τοὺς υἱοὺς τῆ νυμφῶνος, οὐκ ἔχοντες τὸ φαιδρὸν τοῦ γάμου ἔνδυμα, ἀλλὰ μελανειμονοῦντες τῷ λόγῳ; Ἐπειδὴ γὰρ ἀπήρθη ἀφ' ἡμῶν ὁ καλὸς νύμφιος, ἀθρόως τῷ πένθει κατεμελάνθημεν, καὶ οὐκ ἔξ συνήθως καταφαιδρῦναι τὸν λόγον, τὴν κοσμοῦσαν ἡμᾶς στολὴν τῆ φθόνου ἀποσυλήσαντος. Πλήρεις ἀγαθῶν πρὸς ὑμᾶς ἀπηντήκαμεν· γυμνοὶ καὶ πένητες ἀφ
C ὑμῶν ὑποστρέφομεν· ὀρθὴν εἴχομεν ὑπὲρ κεφαλῆς τὴν λαμπάδα, πλουσίῳ τῷ φωτὶ καταλάμπουσαν· ταύτην ἐσβεσμένην ἀνακομίζομεν, εἰς καπνὸν καὶ κόνιν διαλυθέντος τοῦ φέγγους. Ἔσχομεν τὸν θησαυρὸν τὸν μέγαν ἐν ὀστρακίνῳ σκεύει· ἀλλ' ὁ μὲν θησαυρὸς ἀφανὴς, τὸ δὲ ὀστράκινον σκεῦος κενὸν τοῦ πλούτου τοῖς δεδωκόσιν ἐπανασώζεται. Τί ἐροῦμεν οἱ ἀποστείλαντες; τί ἀπο

κρινοῦνται οἱ ἀπαιτούμενοι; Ὢ πονηροῦ ναυαγίου. Πῶς ἐν μέσῳ τῷ λιμένι τῆς ἐλπίδος ἡμῶν ἐναναγήσαμεν; πῶς ἡ μυριοφόρος ὁλκὰς αὐτῷ τῷ πληρώματι καταδῦσα γυμνοὺς D ἡμᾶς τοὺς ποτε πλουτοῦντας κατέλιπεν; πῆ τὸ λαμπρὸν ἐκεῖνο, τὸ τῷ ἁγίῳ πνεύματι διὰ παντὸς ἰθυνόμενον; ποῦ τὸ ἀσφαλὲς τῶν ψυχῶν ἡμῶν πηδάλιον, δι' οὗ τὰς τρικυμίας τὰς αἱρετικὰς ἀπαθῶς παρεπλέομεν; πῆ ἡ ἀμετάθετος τῆς γνώμης ἄγκυρα, ᾗ μετὰ πάσης ἀσφαλείας πεπονηκότες ἀνεπαυόμεθα; ποῦ ὁ καλὸς κυβερνήτης, ὁ πρὸς τὸν ἄνω σκοπὸν διευθύνων τὸ σκάφος; Ἆρα μικρὰ τὰ συμβάντα, καὶ μάτην παθαίνομαι; ἢ μᾶλλον οὐκ ἐφικνοῦμαι τοῦ πάθους, κἂν ὑπερφωνήσω τῷ λόγῳ; Χρήσατε ἡμῖν, ἀδελφοί, χρήσατε τὸ ἐκ συμπαθείας δάκρυον. 589
Καὶ γὰρ ὅτε ὑμεῖς εὐφραίνεσθε, ἡμεῖς τῆς εὐφροσύνης A ὑμῶν ἐκοινωνήσαμεν. Οὐκοῦν ἀπόδοτε ἡμῖν τὸ πονηρὸν τοῦτο ἀντάλλαγμα. Χαίρειν μετὰ χαιρόντων, τοῦτο ἡμεῖς ἐποιήσαμεν· κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τοῦτο ὑμεῖς ἀνταπόδοτε. Ἐδάκρυσέ ποτε ξένος λαὸς ἐπὶ τοῦ πατριάρχου Ἰακὼβ καὶ τὴν ἀλλοτρίαν συμφορὰν ᾠκειώσατο, ὅτε τὸν πατέρα ἐξ Αἰγύπτου οἱ ἀπ' ἐκείνου μετακομίσαντες πανδημεὶ τὴν ἐπ' αὐτῷ συμφορὰν ἐπὶ τῆς ἀλλοτρίας κατωλοφύραντο, ἡμέραις τριάκοντα καὶ τοσαύταις νυξὶ τὸν ἐπ' αὐτῷ θρῆνον συμπαρατείνοντες. B
Μιμήσασθε τοὺς ἀλλοφύλους, οἱ ἀδελφοὶ καὶ ὁμόφυλοι. Κοινὸν ἦν τότε τῶν ξένων καὶ τῶν ἐγχωρίων τὸ δάκρυον· κοινὸν ἔξω καὶ νῦν, ἐπεὶ καὶ τὸ πάθος κοινόν. Ὁρᾶτε τοὺς πατριάρχας τούτους· πάντες οὗτοι τέκνα τοῦ ἡμετέρου εἰσὶν Ἰακώβ. Ἐξ ἐλευθέρας οἱ πάντες. Οὐδεὶς νόθος, οὐδὲ ὑπόβλητος. Οὐδὲ γὰρ ἦν θέμις ἐκείνῳ δουλικὴν συγγένειαν ἐπεισάγειν τῇ εὐγενείᾳ τῆς πίστεως. Οὐκοῦν καὶ ἡμέτερος ἐκεῖνος πατήρ, διότι τοῦ C πατρὸς ἦν τῶ ἡμετέρου πατήρ. Ἠκούσατε ἀρτίως τοῦ Ἐφραὶμ καὶ τοῦ Μανασσῆ, οἷα καὶ ὅσα περὶ τοῦ πατρὸς διηγήσαντο, ὡς ὑπερβαίνειν λόγον τὰ θαύματα. Δότε κἀμοὶ περὶ τούτων εἰπεῖν. Καὶ γὰρ ἀκίνδυνον τὸ

μακαρίζειν λοιπόν· οὔτε φοβοῦμαι τὸν φθόνον· τί γάρ
με χεῖρον ἐργάσεται; Οὐκοῦν γνῶτε τίς ὁ ἀνήρ. Εὐ-
γενὴς τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν, ἄμεμπτος, δίκαιος, ἀ-
ληθινὸς, θεοσεβὴς, ἀπεχόμενος ἀπὸ παντὸς πονηροῦ
D πράγματος. Οὐ γὰρ δὴ ζηλοτυπήσει ὁ μέγας Ἰὼβ, εἰ
ταῖς περὶ αὐτοῦ μαρτυρίαις καὶ ὁ μιμητὴς ἐκείνου ἐγ-
καλλωπίζοιτο. Ἀλλ' ὁ τὰ καλὰ πάντα βλέπων φθόνος
εἶδεν καὶ τὸ ἡμέτερον ἀγαθὸν πικρῷ τῷ ὀφθαλμῷ, καὶ
ὁ ἐμπεριπατῶν τῇ οἰκουμένῃ καὶ δι' ἡμῶν περιεπάτησεν,
πλατὺ τὸ ἴχνος τῆς θλίψεως ταῖς εὐπραγίαις ἡμῶν ἐ-
ναπερείσας. Οὐ βοῶν καὶ προβάτων ἀγέλας διελυμή-
νατο, πλὴν εἰ μὴ ἄρα τις κατὰ τὸ μυσικὸν εἰς τὴν ἐκ-
κλησίαν μεταλάβοι τὸ ποίμνιον. Πλὴν οὐκ ἐν τούτοις
ἡμῖν παρὰ τοῦ φθόνου ἡ βλάβη, οὐδὲ ἐν ὄνοις καὶ κα-
μήλοις τὴν ζημίαν εἰργάσατο, οὐδὲ τραύματι σαρκὸς
590 τὰς αἰσθήσεις ἐδρίμυξεν, ἀλλ' αὐτῆς ἡμᾶς τῆς κεφαλῆς
A ἀπεσύλησε. Τῇ δὲ κεφαλῇ συναπῆλθε τὰ τίμια ἡμῶν
αἰσθητήρια. Οὐκέτι ἔξιν ὁ ὀφθαλμὸς ὁ τὰ οὐράνια
βλέπων, οὐδὲ ἡ ἀκοὴ ἡ τῆς θείας φωνῆς ἐπαΐουσα,
οὐδὲ ἡ γλῶσσα ἐκείνη, τὸ ἅγνὸν ἀνάθημα τῆς ἀληθεί-
ας. Ποῦ ἡ γλυκεῖα τῶν ὀμμάτων γαλήνη; ποῦ τὸ φαι-
δρὸν ἐπὶ τοῦ χείλους μειδίαμα; ποῦ ἡ εὐπροσήγορος
δεξιὰ, τῇ τοῦ σόματος εὐλογίᾳ τοὺς δακτύλους συνεπι-
σείουσα; Προάγομαι δὲ ὡς ἐπὶ σκηνῆς ἀναβοῆσαι τὴν
B συμφοράν. Ἔλεῶ σὲ, ὦ ἐκκλησία· πρὸς σὲ λέγω, τὴν
Ἀντιόχου πόλιν. Ἔλεῶ σὲ τῆς ἀθρόας ταύτης μεταβο-
λῆς. Πῶς ἀπεκοσμήθη τὸ κάλλος; πῶς ἀπεσυλήθη ὁ
κόσμος; πῶς ἐξαίφνης ἀπερρύη τὸ ἄνθος, ὄντως ἐξη-
ράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσεν; Τίς ὀφθαλμὸς
πονηρὸς, τίς βασκανία κακὴ κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἐκείνης
ἐκώμασεν; οἷα ἀνθ' οἵων ἠλλάξατο; Ἐξέλιπεν ἡ πηγή.
Ἐξηράνθη ὁ ποταμός. Πάλιν εἰς αἷμα μετεποιήθη τὸ
ὕδωρ. Ὦ δυστυχοῦς ἀγγελίας ἐκείνης, τῆς διαγγελλούσης
τῇ ἐκκλησίᾳ τὸ πάθος. Τίς ἐρεῖ τοῖς τέκνοις, ὅτι ἀ-
C πορφανίσθησαν; τίς ἀπαγγελεῖ τῇ νύμφῃ, ὅτι ἐχήρευ-

σεν; Ὢ τῶν κακῶν. Τί ἐξέπεμψαν; καὶ τί ὑποδέχονται; Κιβωτὸν προέπεμψαν, καὶ σορὸν ὑποδέχονται. Κιβωτὸς ἦν, ἀδελφοὶ, ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, κιβωτὸς περιέχων ἐν ἑαυτῷ τὰ θεῖα μυστήρια· ἐκεῖ ἡ στάμνος ἡ χρυσῆ, πλήρης τοῦ θείου μάννα, πλήρης τῆς οὐρανίου τροφῆς. Ἐν ἐκείνῃ αἱ πλάκες τῆς διαθήκης, ἐν ταῖς πλαξὶ τῆς καρδίας ἐγγεγραμμέναι πνεύματι θεοῦ ζῶντος, οὐ μέλανι· οὐδὲν γὰρ τῇ καθαρότητι τῆς καρδίας ζοφώδες καὶ μέλαν ἐνεκέκαυτο νόημα· ἐν ἐκείνῃ οἱ σύλοι, αἱ βάσεις, αἱ κεφαλίδες, τὸ θυμιατήριον, ἡ λυχνία, D τὸ ἱλαστήριον, οἱ λουτῆρες, τὰ τῶν εἰσόδων καταπετάσματα· ἐν ἐκείνῃ ἡ ῥάβδος τῆς ἱερωσύνης, ἡ ἐν ταῖς χερσὶ ταῖς ἐκείνου βλαστήσασα. Καὶ εἴ τι ἄλλο τὴν κιβωτὸν ἔχειν ἀκούομεν, πάντα τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνδρὸς περιείληπτο. Ἀλλ' ἀντ' ἐκείνων τί; Σιωπάτω ὁ λόγος. Σινδόνες καθαραὶ καὶ τὰ ἐκ σηρῶν ὑφάσματα, μύρων καὶ ἀρωμάτων δαψίλεια, γυναικὸς φιλοτιμία κοσμίας τε καὶ εὐσχήμονος· εἰρήσεται γὰρ, ὡς ἂν καὶ ταῦτα γένοιτο εἰς μαρτυρίον αὐτῇ, ὃ περὶ τὸν ἱερέα ἐποίησεν, δαψιλῶς τὴν ἀλάβαστρον τοῦ μύρου τῆς τοῦ ἱερέως κεφαλῆς καταχέασα. Ἀλλὰ τὸ ἐν τούτοις διασωζόμενον, τί; Ὁσέα νεκρὰ καὶ πρὸ τοῦ θανάτου μεμελετηκότα τὴν νέκρωσιν, 591
τὰ λυπηρὰ τῶν συμφορῶν ἡμῶν μνημόσυνα. Ὢ οἵα A
φωνὴ πάλιν ἐν Ῥαμᾷ ἀκουσθήσεται. Ῥαχὴλ κλαίουσα οὐχὶ τὰ τέκνα αὐτῆς, ἀλλὰ τὸν ἄνδρα, καὶ οὐ προσιεμένη παράκλησιν. Ἄφετε, οἱ παρακαλοῦντες, ἄφετε. Μὴ κατισχύσητε παρακαλέσαι. Βαρυπενθείτω ἡ χήρα. Αἰσθέσθω τῆς ζημίας ἧς ἐζημίωται. Καίτοι οὐκ ἀμελέτητός ἐστι τοῦ χωρισμοῦ, ἐν τοῖς ἀγῶσι τοῦ ἀθλητοῦ προεθισθεῖσα φέρειν τὴν μόνωσιν. Μέμνησθε πάντως ὅπως ὑμῖν ὁ πρὸ ἡμῶν λόγος τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἀνδρὸς B
διηγήσατο, ὅτι διὰ πάντων τιμῶν τὴν ἁγίαν τριάδα, καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν ἀγώνων τὴν τιμὴν διεσώσατο, τρισὶ πειρασμῶν προσβολαῖς ἐναθλήσας. Ἠκούσατε τὴν ἀκολουθίαν τῶν πόνων, οἷος ἐν πρώτοις, οἷος ἐν μέ-

σοις, ἐν τελευταίοις οἷος ἦν. Περιττὴν κρίνω τὴν ἐπανάληψιν τῶν εἰρημένων καλῶς. Ἀλλὰ τοσοῦτον εἰπεῖν ἴσως οὐκ ἄκαιρον. Ὅτε τὸ πρῶτον εἶδεν ἡ σώφρων ἐκκλησία ἐκείνη τὸν ἄνδρα, εἶδεν πρόσωπον ἀληθῶς
C ἐν εἰκόνι θεοῦ μεμορφωμένον, εἶδεν ἀγάπην πηγάζουσαν, εἶδεν χάριν περικεχυμένην τοῖς χείλεσι, ταπεινοφροσύνης τὸν ἀκρότατον ὅρον, μεθ' ὃν οὐκ ἔστιν ἐπινοῆσαι τὸ πλέον· κατὰ τὸν Δαβὶδ τὴν πραότητα, κατὰ τὸν Σολομῶντα τὴν σύνεσιν, κατὰ τὸν Μωσέα τὴν ἀγαθότητα, κατὰ τὸν Σαμουὴλ τὴν ἀκρίβειαν, κατὰ τὸν Ἰωσὴφ τὴν σωφροσύνην, κατὰ τὸν Δανιὴλ τὴν σοφίαν, κατὰ τὸν μέγαν Ἠλίαν ἐν τῷ ζήλῳ τῆς πίστεως, κατὰ τὸν ὑψηλὸν Ἰωάννην ἐν τῇ ἀφθορίᾳ τοῦ σώματος, κατὰ τὸν Παῦλον ἐν τῇ ἀνυπερθέτῳ ἀγάπῃ· εἶδεν τοσού-
D των ἀγαθῶν σύνδρομὴν περὶ μίαν ψυχήν· ἐτρώθη τῷ μακαρίῳ ἔρωτι, ἐν τῇ ἁγνῇ καὶ ἀγαθῇ φιλοφροσύνῃ τὸν νυμφίον ἑαυτῆς ἀγαπήσασα. Ἀλλὰ πρὶν τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλῆσαι, πρὶν ἀναπαῦσαι τὸν πόθον, ἔτι τῷ φίλτρῳ ζέουσα, κατελείφθη μόνη, τῶν πειρασμῶν τὸν ἀθλητὴν ἐπὶ τὰς ἀγῶνας καλούντων. Καὶ ὁ μὲν ἐνήθλει τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἱδρῶσιν· ἡ δὲ ὑπέμενεν ἐν σωφροσύνῃ τὸν γάμον φυλάττουσα. Χρόνος ἦν ἐν μέσῳ πολὺς καί τις μοιχικῶς κατεπεχείρει τῆς ἀχράντε
592 πας ἁδος. Ἀλλ' ἡ νύμφη οὐκ ἐμιαίνετο, καὶ πάλιν ἐπά-
A νοδος, καὶ πάλιν φυγή· καὶ ἐκ τρίτου ὡσαύτως, ἕως διασχὼν τὸν αἱρετικὸν ζόφον ὁ κύριος καὶ τὴν ἀκτῖνα τῆς εἰρήνης ἐπιβαλὼν, ἔδωκεν ἀνάπαυσίν τινα τῶν μακρῶν πόνων ἐλπίζειν· ἀλλ' ἐπειδὴ πάλιν εἶδον ἀλλήλους καὶ ἀνενεώθη τὰ τῆς σωφροσύνης καὶ θυμηδίαι πνευματικαὶ, καὶ πάλιν ἀνεφλέχθη πόθος, εὐθὺς διακόπτει τὴν ἀπόλαυσιν ἡ ἐσχάτη αὕτη ἀποδημία. Ἦλθε νυμφοστολήσων ὑμᾶς καὶ οὐ διήμαρτεν τοῦ σπουδάσματος,
B ἐπέθηκε τῇ καλῇ συζυγίᾳ τοὺς τῆς εὐλογίας στεφάνους, ἐμιμήσατο τὸν δεσπότην. Ὡς ἐν Κανᾷ τῆς Γαλιλαίας ὁ κύριος, οὕτως καὶ ἐνταῦθα ὁ μιμητὴς τοῦ Χριστοῦ·

τὰς γὰρ Ἰουδαϊκὰς ὑδρίας, τοῦ αἱρετικοῦ ὕδατος πεπλη-
ρωμένας, πλήρεις τὲ ἀκηράτου οἴνου ἐποίησεν, ἐν τῇ
δυνάμει τῆς πίστεως μεταποιήσας τὴν φύσιν. Ἔσησεν
ἐν ὑμῖν πολλάκις κρατῆρα νηφάλιον, τῇ γλυκείᾳ αὐτοῦ
φωνῇ δαψιλῶς οἰνοχοήσας τὴν χάριν· πολλάκις ὑμῖν
προεθήκατο τὴν λογικὴν πανδαισίαν. Ὁ μὲν εὐλογῶν
καθηγεῖτο· οἱ δὲ καλοὶ οὗτοι μαθηταὶ διηκόνουν τοῖς C
ὕμνοις λεπτοποιοῦντες τὸν λόγον. Καὶ ἡμεῖς εὐφραινό-
μεθα, τὴν τοῦ γένους ὑμῶν δόξαν οἰκείαν ποιούμενοι.
Ὡς καλὰ μέχρι τούτου τὰ διηγήματα, ὡς μακάριον ἦν
τούτοις ἐναπολῆξαι τὸν λόγον. Ἀλλὰ μετὰ ταῦτα τί;
Καλέσατε τὰς θρηνούσας, ὅ Ἱερεμίας φησίν. Οὐ γὰρ
ἔσιν ἄλλως φλεγομένην καρδίαν καταπεφθῆναι, ὑπὸ
τοῦ πάθους οἰδαίνουσαν, μὴ ξεναγμοῖς καὶ δακρύοις
κυφιζομένην. Τότε παρεμυθεῖτο τὸν χωρισμὸν ἡ τῆς
ἐπανόδου ἐλπίς· νῦν δὲ τὸν ἔσχατον ἡμῶν χωρισμὸν ἀ-
πεσχίσθη. Χάσμα μέγα μεταξὺ αὐτοῦ τε καὶ τῆς ἐκ-
κλησίας κατὰ τὸ μέσον ἐσήρικται. Ὁ μὲν ἐν τοῖς κόλ- D
ποις τῷ Ἀβραὰμ ἀναπαύεται, ὁ δὲ διακομίζων τὴν σα-
γόνα τοῦ ὕδατος, ἵνα καταψύξῃ τῶν ὀδυνωμένων τὴν
γλῶσσαν, οὐκ ἔσιν. Οἴχεται τὸ κάλλος ἐκεῖνο, σιγᾷ ἡ
φωνὴ, μέμυκε τὰ χείλη, ἀπέπτη ἡ χάρις. Διήγημα γέ-
γονεν ἡ εὐκληρία. Ἐλύπει ποτὲ καὶ τὸν Ἰσραηλίτην λα-
ὸν Ἠλίας ἀπὸ γῆς πρὸς θεὸν ἀνιπτάμενος· ἀλλὰ παρε-
μυθεῖτο τὸν χωρισμὸν Ἐλισσαῖος, τῇ μηλωτῇ τοῦ δι-
δασκάλου κοσμούμενος. Νυνὶ δὲ τὸ τραῦμα ὑπὲρ θερα-
πείαν ἐσὶν, ὅτι καὶ Ἠλίας ἀνελήφθη καὶ Ἐλισσαῖος οὐχ
ὑπελείφθη. Ἠκούσατε τοῦ Ἱερεμίου φωνάς τινας σκυ-
θρωπὰς καὶ γοώδεις, ἃς ὡς ἐρημωθεῖσαν τὴν πόλιν 593
Ἱεροσολυμιτῶν κατεθρήνησεν, ὃς ἄλλα τέ τινα περιπα- A
θῶς διεξῆλθεν καὶ τοῦτό φησιν· ὁδοὶ Σιὼν πενθοῦσιν.
Ταῦτα τότε μὲν εἴρηται, νῦν δὲ πεπλήρωται. Ὅταν
γὰρ περιαγγελθῇ τὸ πάθους ἡ φήμη, τότε πλήρεις ἔ-
σονται αἱ ὁδοὶ τῶν πενθούντων, καὶ προχεθήσονται
οἱ ὑπ' αὐτοῦ ποιμαινόμενοι, τὴν τῶν Νινευϊτῶν φωνὴν

ἐπὶ τοῦ πάθους μιμούμενοι, μᾶλλον δὲ κἀκείνων ἀλ-
γεινότερον ὀδυνώμενοι· τοῖς μὲν γὰρ ὁ θρῆνος τὸν φό-
βον ἔλυσεν, τοῖς δὲ λύσις οὐδεμία τῶν κακῶν ἀπὸ τῶν
B θρηνῶν ἐλπίζεται. Οἶδά τινα τοῦ Ἱερεμίου καὶ ἄλλην
φωνὴν ταῖς βίβλοις οὖσαν τῶν ψαλμῶν ἐναρίθμιον, ἢ
ἐπὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ τοῦ Ἰσραὴλ ἐποιήσατο. Φησὶ δὲ ὁ
λόγος· ὅτι ἐν ἰτέαις ἐκρεμάσαμεν ἑαυτῶν τὰ ὄργανα
σιωπὴν ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ὀργάνων καταδικάσαντες.
Ἐμὴν ποιοῦμαι τὴν ᾠδὴν ταύτην· ἐὰν γὰρ ἴδω τὴν αἱ-
ρετικὴν σύγχυσιν· Βαβυλὼν δέ ἐσιν ἡ σύγχυσις· καὶ ἐὰν
ἴδω τοὺς πειρασμοὺς τοὺς διὰ τῆς συγχύσεως ῥέοντας,
ταῦτα ἐκεῖνά φημι τὰ Βαβυλώνια ῥεύματα, οἷς προς-
C καθήμενοι κλαίομεν, ὅτι τὸν διάγοντα ἡμᾶς διὰ τού-
των οὐκ ἔχομεν. Κἂν τὰς ἰτέας εἴπῃς καὶ τὰ ἐπὶ τού-
των ὄργανα, ἐμὸν καὶ τοῦτο τὸ αἴνιγμα· ὄντως γὰρ ἐν ἰ-
τέαις ὁ βίος· δένδρον γὰρ ἄκαρπον ἡ ἰτέα ἐσίν· ἡμῶν
δὲ ἀπερρύη τῆς ζωῆς ὁ γλυκὺς καρπός. Οὐκοῦν ἰτέαι
γεγόναμεν ἄκαρποι, ἀργὰ καὶ ἀκίνητα τὰ τῆς ἀγάπης
ὄργανα ἐπὶ τῶν ξύλων κρεμάσαντες. Ἐὰν ἐπιλάθωμαί
σου, φησὶν, Ἱερουσαλὴμ, ἐπιλησθείη ἡ δεξιά μου.
Λόγε μοι μικρὸν ὑπαλλάξαι τὸ γεγραμμένον, ὅτι οὐχ
D ἡμεῖς τῆς δεξιᾶς, ἀλλ' ἡ δεξιὰ ἡμῶν ἐπιλέλησαι, καὶ ἡ
γλῶσσα τῷ ἰδίῳ λάρυγγι κολληθεῖσα τὰς τῆς φωνῆς δι-
εξόδους ἀπέφραξεν, ἵνα μηκέτι ἡμεῖς τῆς γλυκείας ἐκεί-
νης φωνῆς πάλιν ἀκούσωμεν. Ἀλλ' ἀποψήσασθέ μοι
τὰ δάκρυα· αἰσθάνομαι γὰρ πέρα τοῦ δέοντος ἐπὶ τῷ
πάθει γυναικιζόμενος. Οὐκ ἀφῃρέθη ἀφ' ἡμῶν ὁ νύμ-
φιος, μέσος ἡμῶν ἔσηκεν, κἂν ἡμεῖς μὴ βλέπωμεν. Ἐν
τοῖς ἀδύτοις ὁ ἱερεύς· εἰς τὰ ἐνδότερα τοῦ καταπετά-
σματος, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός.
Κατέλιπε τὸ τῆς σαρκὸς παραπέτασμα. Οὐκέτι ὑπο-
δείγματι καὶ σκιᾷ λατρεύει τῶν ἐπουρανίων, ἀλλ' εἰς
594 αὐτὴν βλέπει τὴν τῶν πραγμάτων εἰκόνα· οὐκέτι δι' ἐσ-
A όπτρου καὶ αἰνίγματος, ἀλλ' αὐτοπροσώπως ἐντυγχάνει
τῷ θεῷ, ἐντυγχάνει δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἁ-

γνομάτων. Ἀπέθετο τοὺς δερματίνους χιτῶνας· οὐδὲ
γάρ ἐσι χρεία τοῖς ἐν παραδείσῳ διάγουσι τῶν τοιούτων
χιτώνων, ἀλλ' ἔχει ἐνδύματα, ἃ τῇ καθαρότητι τὲ βίε
αὐτὲ ἐξυφήνας ἐπεκοσμήσατο. Τίμιος ἐναντίον κυρίου
τοῦ τοιούτου ὁ θάνατος, μᾶλλον δὲ οὐχὶ θάνατος, ἀλ-
λὰ ῥῆξίς ἐσι δεσμῶν· διέῤῥηξας γὰρ, φησὶ, τὲς δε-
σμούς μου. Ἀπελύθη ὁ Συμεὼν, ἠλευθερώθη ἐκ τῶν B
δεσμῶν τοῦ σώματος. Ἡ παγὶς συνετρίβη, τὸ δὲ ςρου-
θίον ἀπέπτη. Κατέλιπε τὴν Αἴγυπτον, τὸν ὑλώδη βίον·
ἐπέρασεν οὐχὶ τὴν ἐρυθρὰν ταύτην, ἀλλὰ τὴν μέλαιναν
ἐκείνην καὶ ζοφώδη τοῦ βίου θάλασσαν· εἰςῆλθεν εἰς
τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας, ἐπὶ τοῦ ὄρες προςφιλοσοφεῖ
τῷ θεῷ, ἐλύσατο τὸ ὑπόδημα τῆς ψυχῆς, ἵνα καθαρᾷ
τῇ βάσει τῆς διανοίας τῆς ἁγίας γῆς ἐπιβατεύσειεν, ᾗ
καθορᾶται θεός. Ταύτην ἔχοντες, ἀδελφοὶ, τὴν παρά-
κλησιν, ὑμεῖς οἱ τὰ ὀξᾶ τῷ Ἰωσὴφ ἐπὶ τὴν χώραν τῆς C
εὐλογίας μετακομίζοντες ἀκέσατέ τοῦ Παύλου παρεγγυ-
ῶντος· μὴ λυπεῖσθε, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ οἱ μὴ ἔχοντες
ἐλπίδα. Εἴπατε τῷ ἐκεῖ λαῷ, διηγήσασθε τὰ καλὰ
διηγήματα, εἴπατε τὸ ἀπιςούμενον θαῦμα, πῶς εἰς
θαλάσσης ὄψιν καταπυκνωθέντες ὁ μυριάνθρωπος δῆ-
μος ἦσαν κατὰ τὸ συνεχὲς σῶμα οἱ πάντες, οἷόν τι
ὕδωρ περὶ τὴν τοῦ σκηνώματος πομπὴν πελαγίζοντες·
πῶς ὁ καλὸς Δαβὶδ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως εἰς μυ-
ρίας τάξεις ἑαυτὸν καταμερίσας ἐν ἑτερογλώσσοις καὶ D
ὁμογλώσσοις περὶ τὸ σκῆνος ἐχόρευεν· πῶς ἑκατέρωθεν
οἱ τοῦ πυρὸς ποταμοὶ τῇ συνεχείᾳ τῶν λαμπάδων ὁλ-
κὸς ἀδιάσπαςος ῥέοντες, ἕως οὗ δυνατὸν ἦν ὀφθαλμῷ
λαβεῖν, παρέτεινοντο. Εἴπατε τοῦ λαοῦ παντὸς τὴν
προθυμίαν, τῶν ἀποςόλων τὴν συσκηνίαν· πῶς τὰ σου-
δάρια τῶν προςώπων αὐτοῦ εἰς φυλακτήρια τῶν πιςῶν
διετίλλετο. Προςκείσθω τῷ διηγήματι βασιλεὺς σκυ-
θρωπάζων ἐπὶ τῷ πάθει καὶ θρόνου ἐξανισάμενος, καὶ
πόλις ὅλη τῇ πομπῇ τοῦ ἁγίου συμμεταβαίνουσα, καὶ
παρακαλεῖτε ἀλλήλους ἐν τοῖς λόγοις τούτοις· καλῶς

Σολομὼν ἰατρεύει τὴν λύπην· κελεύει γὰρ τοῖς ἐν λύπῃ
595 *οἶνον διδόναι, πρὸς ἡμᾶς τοῦτο λέγων, τοὺς τοῦ ἀμ-*
A *πελῶνος ἐργάτας. Δότε οὖν τὸν ὑμέτερον οἶνον τοῖς λυπουμένοις, οὐ τὸν τῆς μέθης ἐργάτην, καὶ τῶν φρενῶν ἐπίβουλον, καὶ φθορέα τὲ σώματος, ἀλλὰ τὸν τὴν καρδίαν εὐφραίνοντα, ὃν ὁ προφήτης ἡμῖν ἐπεδείκνυε λέγων· οἶνος εὐφραίνει καρδίαν ἀνθρώπου. Ζωροτέρῳ τῷ κράματι καὶ ἀφθονωτέραις δεξιοῦσθε ταῖς τοῦ λόγου κύλιξιν, ὥστε ἡμῖν πάλιν εἰς εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν μετατραπῆναι τὸ πένθος χάριτι τοῦ μονογενοῦς υἱοῦ τοῦ θεοῦ, δι' οὗ ἡ δόξα τῷ θεῷ καὶ πατρὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.*

SANCTI PATRIS NOSTRI

GREGORII

EPISCOPI NYSSENI

ORATIO CATECHETICA.

PRAEFATIO.

Oratio catechetica necessaria quidem iis est, qui religionis mysterio praesunt, ut eorum, qui salutem consequuntur, accessione multiplicetur ecclesia, quod fiet, si fidelis doctrinae sermo ad infidelium aures accedat. At vero non eadem tradendae disciplinae ratio conveniet omnibus verbi auditoribus, sed pro religionum varietate catechesis quoque mutanda et accommodanda est, orationis quidem eundem sibi scopum proponendo et ad eum intuendo, sed non eodem modo in singulis probando et confirmando. Aliis enim opinionibus anticipatus est qui stat a partibus Iudaeorum, aliisque qui favet Graecis, et Anomoeus, Manichaeus, Marcionistae, Valentiniani, Basilidiani reliquusque eorum, qui per haereses errant, catalogus, propriis singuli opinionibus anticipati, efficiunt, ut adversus ea, quae opinantur, decertare necesse sit; nam ad morbi genus remedii quoque accommodanda ratio est. Non eadem medicina sanabis Graecum, qui multos esse deos opinatur, et Iudaeum, qui unigenito deo non credit, nec iisdem argumentis refutabis eorum, qui per haereses errabant, falsas et confictas de dogmatibus fabulas; non enim per quae corrigetur Sabellius, per eadem etiam proderis Anomoeo, nec quae adversus Manichaeum suscipitur decertatio prodest etiam Iudaeo, sed

oportet, sicut dictum est, verba facere respiciendo ad hominum opiniones, convenienter errori singulorum, proferendo in qualibet disputatione principia quaedam ac propositiones rationi consentaneas, ut per ea, quae utramque in partem concedentur, ex consequutione veritas elucescat. Quando igitur disputandum erit cum aliquo eorum, qui Graecis favent, recte erit, si dicendi hoc sumatur initium, utrum deum esse censeat, an atheorum dogmati subscribat. Atque si deum quidem non esse dicat, ex iis, quae artificiose sapienterque in mundo administrantur, eo adducetur, ut per ea fateatur esse quandam vim, quae in iis elucescat et universo superior sit; sin autem deum quidem esse non dubitet, sed eo delabatur, ut deorum putet esse multitudinem, hac adversus eum utemur consequentia, deumne perfectum esse putet, an cui desit aliquid. Quodsi, ut consentaneum est, divinae naturae perfectionem attribuat, exigemus, ut ipse perfectus sit in omnibus, quae considerantur in divinitate, ne deus consideretur commixtus ex iis, quae sunt contraria, nempe ex eo, quod est mancum, et ex eo, quod est perfectum. Sed sive in potestate, sive in boni notione, sive in sapientia, incorruptione, aeternitate, et si qua alia, quae deum decet, intelligentia in contemplationem veniat, omnino assentietur in divina natura considerari perfectionem ex hac consequentia rationi consentanea. Hoc autem nobis dato non amplius erit difficile cogitationem, dispersam in deorum multitudinem, ad unius divinitatis confessionem deducere. Si enim omnino dederit se perfectionem fateri in subiecto, multa autem esse perfecta, quae per eadem denotentur, dicat, necesse omnino est, ut iis, quae nulla permutatione discernuntur, sed in iisdem considerantur, aut proprium ostendat, aut, si nihil proprie comprehendat cogitatio, in iis, in quibus non est, quod discernat, discretionem esse non existimet. Si enim neque in eo, quod est plus aut

minus, differentiam inveniat, quoniam diminutionem perfectionis ratio non admittit; neque in eo, quod est deterius ac praestantius: nam non amplius divinitatem de eo poteris suspicari, a quo deterioris remota non est appellatio; neque in eo, quod est antiquum ac recens: nam quod non semper est, divinum non potest existimari; sed si una eademque divinitatis ratio est, quum nulla in ullo, ut consentaneum est, proprietas inveniatur; necesse omnino est, ut erronea illa de multitudine deorum opinio ad unius divinitatis confessionem compellatur. Nam si bonitas, iustitia, sapientia, potentia pro eodem dicatur, incorruptioque, aeternitas et omnis pia cogitatio eodem accipiatur modo, sublata prorsus omni differentia necesse est, ut deorum multitudo e dogmate simul tollatur, quum universa illa identitas fidem ad unitatem reducat.

CAP. I.

Sed quoniam et religionis ratio quandam personarum differentiam in naturae unitate cernere solet, ne, dum Graecos impugnamus, ad Iudaismum nostra deducatur oratio, rursus convenit artificiosa quadam distinctione huius quoque rei errorem corrigere. Nec enim ii, qui a nostro dogmate alieni sunt, deum verbi expertem esse arbitrantur; hoc autem, quod illi concedunt, nostram orationem satis explicabit. Nam qui deum verbi expertem esse negaverit, is omnino eum, qui verbi expers non sit, verbi participem esse concedet. Atqui humanum quoque verbum eodem dicitur nomine. Si ergo dicat se ad similitudinem eorum, quae sunt in nobis, et dei verbum intelligere, sic ad sublimiorem transferetur opinionem. Necesse enim omnino est, ut credat verbum naturae esse congruens, ut et alia omnia. Nam et vis quaedam et vita et sapientia in hominibus cernitur; sed ob banc nominum communionem nemo existimaverit talem etiam in deo esse vitam aut vim aut sapientiam, sed pro naturae nostrae modo una etiam deprimuntur harum vocum significationes. Quoniam enim interitui obnoxia et imbecilla est nostra natura, idcirco brevis est vita, vis non subsistens, verbum non stabile. At in suprema illa natura cum magnitudine eius, quod consideratur, quicquid de ea dicitur, simul extollitur. Etsi ergo verbum dei dicitur, id non in impetu eius, qui dicit, subsistere quoque

existimabitur, ut ad nostri similitudinem in nihilum evanescat; sed sicut nostra natura, quum in eam cadat interitus, verbum quoque habet, quod interit, ita natura, in quam non cadit interitus et quae semper sibi constat, aeternum subsistensque verbum habet. Quod si hoc ex consequenti constiterit, dei verbum sempiternum subsistere, necesse omnino est fateri in vita verbi esse substantiam. Nefas est enim putare verbum citra animam lapidum instar subsistere. Sed si subsistit, ut quod sit res quaedam intelligens et incorporea, vivit omnino; sin est a vita separatum, ne ullo quidem modo subsistit. Atqui impium esse ostensum est, dei verbum minime subsistere. Simul ergo ostensum est ex consequenti hoc verbum vitae particeps spectari. Quum autem merito creditum sit simplicem esse verbi naturam et quae in se nullam ostendat duplicitatem ac compositionem, non utique verbum esse in vita quis consideraverit ex vitae participatione; non enim extra compositionem fuerit huiusmodi existimatio, dicere alterum in altero esse, sed necesse omnino est, quum constet de simplicitate, ipsam per se vitam verbum esse putare, non vitae participationem. Si ergo vivit verbum, quum sit vita, omnino quoque habet vim libere eligendi; nihil enim est rerum, quae vivunt, quod non sit hac vi praeditum. Hanc autem liberam electionem etiam potentem esse ex consequenti pium est arbitrari. Nisi enim fatearis potentiam, adstrues omnino impotentiam. Atqui impotentia valde remota est ab ea, quae de deo habetur, existimatione; nihil enim dissentanei consideratur in divina natura; sed necesse omnino est fateri tantam esse vim verbi, quantum est etiam propositum, ne contrariorum mixtio quaedam et concursus in eo, quod est simplex, consideretur, dum impotentia et potentia considerantur in eodem proposito, si quidem aliquid possit, ad aliquid vero impotens sit. Quum autem omnia possit verbi voluntas, eam ad nihil

mali propensionem habere: propensio enim ad vitium aliena est a divina natura; sed quicquid bonum sit, hoc etiam velle. Volentem autem omnino etiam posse, et potentem non eiusmodi esse, ut non operetur, sed omne boni propositum ad operationem deducere. Bonum autem est mundus et quae in eo sunt omnia, quae sapienter artificioseque facta cernuntur. Sunt vero omnia opera verbi viventis quidem ac subsistentis, quia est dei verbum; libere autem eligentis, quia vivit; potentis autem quicquid elegerit; quod bonum est autem et sapiens omnino eligentis et si quid praestantioris est significationis. Quoniam ergo bonum aliquod constat esse mundum atque ostensum est iis, quae dicta sunt, mundum esse opus verbi, quod bonum et eligit et potest, hoc autem verbum diversum est ab eo, cuius est verbum: nam et hoc quodammodo accensetur iis, quae relata vocamus, quandoquidem oportet omnino cum verbo etiam verbi patrem subaudiri; non esset enim verbum, si non esset verbum alicuius: si ergo significationis relatione discernit auditorum cogitatio et ipsum verbum et id, ex quo existit, nihil est nobis utique periculi, ne mysterium Graecis contrarium opinionibus cum iis, qui favent partibus Iudaeorum, conveniat; sed ex aequo effugiet utrorumque absurditatem, ut quod et vivens dei verbum fateatur et operans et efficiens, quod non admittit Iudaeus, nec differre secundum naturam ipsum verbum et id, ex quo existit. Quemadmodum enim in nobis a mente verbum proficisci dicimus, neque omnino idem esse, quod mentem, nec omnino diversum; nam quatenus ex illa proficiscitur, aliud quiddam et non illud est; quatenus autem ipsam mentem in apertum profert, iam nihil existimari potest diversum ab illa, sed, quum sit unum natura, subiecto diversum est: ita etiam dei verbum, quatenus per se subsistit, distinguitur ab illo, unde, ut subsistat, habet; quatenus autem in se ipso illa ostendit, quae cernuntur in deo, idem est secundum naturam, atque ille,

qui indiciis iisdem invenitur; sive enim bonitatem, sive potentiam, sive sapientiam, sive aeternitatem, sive vitii, mortis et corruptionis immunitatem, sive numeris omnibus absolutam perfectionem, sive quodpiam omnino huius generis signum proferas, quo pater comprehendatur, iis signis invenies verbum quoque, quod ex illo subsistit.

CAP. II.

Quemadmodum autem ex iis, quae sunt in nobis, ascendentes verbum in suprema cognovimus natura, eodem modo etiam ad spiritus notionem adducemur, umbras quasdam et simulacra ineffabilis illius potentiae in nostra contemplantes natura. Sed in nobis quidem spiritus est aëris attractio, rei alienae, quae ad corporis constitutionem necessario attrahitur et profunditur, quae quidem, dum verbum emittitur, fit vox, vim verbi in se ipsa declarans. In divina vero natura esse spiritum dei pium est existimatum, quemadmodum et dei verbum esse concessum est, propterea quod dei verbum non oporteat magis deficere, quam nostrum verbum, siquidem, quum hoc consideretur cum spiritu, illud sine spiritu esse credatur. Certe nihil alienum ad nostri spiritus similitudinem extrinsecus deo affluere, in eoque fieri spiritum deo dignum est existimare; sed quemadmodum, quum dei verbum audivimus, non rem esse aliquam, quae non subsistat, verbum putavimus, neque quod insit ex disciplina, neque quod voce proferatur, neque quod, quum fuerit prolatum, dissolvatur, neque alio quodam modo ita affici, quo cernitur affici noster sermo; sed subsistere, ut ita dicam, essentialiter, vimque habere eligendi esseque operans et omnipotens: ita etiam, quum dei spiritum didicerimus, qui verbum consequitur eiusque operationem declarat, non flatum anhelitus intelligimus; deprimeretur enim ad humilitatem magnitudo divinae potentiae, si qui in

eo est spiritus nostri instar esse existimaretur; sed potentiam essentialem, quae ipsa per se consideretur in propria hypostasi, neque separari possit a deo, in quo est, aut a verbo dei, quod consequitur, neque in nihilum effundatur, sed ad dei verbi similitudinem ratione hypostaseos voluntatis liberae particeps, per se mobilis efficaxque sit, semperque bonum eligat et ad quodvis propositum cum voluntate concurrentem habeat potentiam.

CAP. III.

Quamobrem qui diligenter mysterii profunditates considerat, in animo quidem arcana ratione mediocrem quandam concipit intelligentiam eius doctrinae, qua dei cognitionem consequatur, oratione tamen ineffabilem hanc mysterii profunditatem aperire non potest: nempe quomodo idem et cadat sub numerum et non cadat, et divisum cernatur, et in unitate comprehendatur, distinctumque sit hypostasi, nec divisum subiecto; aliud enim quidquam, si ratio hypostaseos habeatur, spiritus est, et aliud verbum, et aliud rursus illud, cuius et verbum est et spiritus. Sed posteaquam discrimen in his intellexeris, rursus naturae unitas divisionem non admittit, adeo ut neque monarchiae robur scindatur in diversas dissectum deitates, neque congruat id, quod dicitur, cum dogmate Iudaico; sed per medium duarum opinionum procedat veritas, et utramque tollens haeresim et ab utraque accipiens id, quod est usui. Nam Iudaei quidem dogma tollitur et verbum admittendo et spiritum credendo: Graecorum autem error, deos plures esse confingentium, aboletur, quia naturalis unitas multorum imaginationem circumscribit. Rursus autem ex Iudaica opinione maneat naturae unitas; ex eo autem, quod Graeci opinantur, sola personarum discretio, remedio congruo impiae opinioni utrinque adhibito; est enim veluti quaedam medicina eorum, qui in

uno aberrant, numerus trinitatis: eorum autem, qui in multitudinem dispersi sunt, unitatis ratio.

CAP. IV.

Sin autem his contradicat Iudaeus, non utique ex aequo difficilis nobis erit adversus eum disceptatio. Ex iis enim documentis, in quibus educatus est, veritatis erit declaratio. Esse enim verbum dei et spiritum dei, potestates, quae essentiali ratione subsistant, ea, quae facta sunt, effecerint et ea, quae sunt, contineant, ex divinitus inspiratis scripturis evidenter ostenditur. Sufficit autem, quum meminerimus unius testimonii, plura invenienda studiosis relinquere. Verbo domini, inquit, coeli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum. Quonam verbo et quonam spiritu? Neque enim dictio est verbum, nec spiritus anhelitus. Nonne ad nostrae naturae similitudinem deus quoque homo fieret, si eiusmodi verbo et eiusmodi spiritu opificem universitatis uti statuerent? Quaenam autem tanta virtus proficiscitur a verbis et a spiritu, ut sufficiat ad coelum constituendum et quae in eo sunt virtutes? Si enim nostrae dictioni etiam dei verbum est simile et spiritus spiritui, similis est omnino virtus ex similibus: et quantas nostrum, tantas etiam dei verbum vires habet. Atqui nostra verba et qui cum verbis emittitur spiritus operatione carent, nec vi sua subsistunt. Quo fit, ut non agentia, nec vi sua subsistentia illa quoque omnino constituant qui ad nostri verbi similitudinem dei verbum deducunt. Sin autem, ut Davides ait, verbo domini firmati sunt coeli, eorumque virtutes spiritu dei consistunt, constat ergo mysterium veritatis, quod praecipit dicere verbum in essentia et spiritum in hypostasi.

CAP. V.

Sed dei quidem esse verbum et spiritum et per communes notiones Graecus et per scripturas Iudaeus fortasse

non contradicet; at dei verbi hominis facti dispensationem uterque eorum aeque reprobabit, ut quae sit minime probabilis et quam de deo dicere minime conveniat. Ex alio ergo principio, ut hoc quoque credant, eos, qui contradicunt, adducamus. Verbo omnia esse facta et sapientia ab universitatis conditore credunt, aut huic quoque existimationi aegre obsequuntur. Sed si non dederint verbum et sapientiam rerum creationis ducem fuisse, rationis et artis egestatem auctori universitatis attribuent. Quod quum absurdum atque impium sit, constat omnino eos confessuros verbum et sapientiam in iis, quae sunt, principatum tenere. Atqui in iis, quae prius dicta sunt, demonstratum est dei verbum non ipsum hoc verbum esse, quod ore proferimus, neque ab ulla scientia aut sapientia promanare, sed vim quandam, quae per essentiam subsistat, omne bonum eligat et quicquid elegerit in potestate sua situm habeat; quum autem bonus sit mundus, eius causam esse vim illam, quae bona appetit atque efficit. Si autem mundi totius subsistentia a virtute verbi dependet, ut ostendit consequentia, necesse omnino est, ut mundi quoque partium creationis non aliam quanquam existimemus esse causam, quam verbum ipsum, per quod omnia facta sunt. Hoc vero sive verbum quis, sive sapientiam, sive potentiam, sive deum, sive sublimium venerandorumque quid aliud appellare voluerit, non repugnabimus. Quodcumque enim inventum fuerit verbum aut nomen, quod demonstret subiectum, unum id est, quod vocibus significatur, nempe aeterna dei potentia, rerum effectrix, eorum, quae non sunt, inventrix, quae continet quae facta sunt, et praevidet futura. Hunc ergo deum, verbum, sapientiam, potentiam, ostensum est ex consequentia effectorem esse humanae naturae, non aliqua necessitate inductum ad creandum hominem, sed charitatis abundantia huius animalis ortum esse architectatum. Oportebat enim neque lucem esse non aspectabilem, ne-

que gloriam carere testibus, neque eo redire eius bonitatem, ut nemo ea frueretur, neque alia omnia, quae in divina conspiciuntur natura, iacere otiosa, quum non extitisset, qui eorum esset particeps, iisque frueretur. Itaque si homo ea de causa nascitur, ut divinorum fiat bonorum particeps, necessario talis efficitur, ut aptus sit ad horum bonorum participationem. Quemadmodum enim oculus beneficio splendoris illius, quem a natura accepit, luminis fit particeps, insitaque sibi vi quod sibi cognatum est ad se trahit: ita necesse erat, ut humanae quippiam naturae immisceretur, quod cum divina cognationem aliquam haberet, ut propter convenientiam ad id tenderet, quod sibi proprium esset ac peculiare. Nam et in brutorum natura, quibuscumque obtigit, ut vitam degant in aqua et in aëre, eorum unumquodque congruenter generi vitae ab eo degendae conditum est, ut per certam corporis effectionem alteri quidem proprius et conveniens esset aër, alteri vero aqua. Ita ergo etiam hominem, ortum ad fruendum bonis divinis, oportebat habere aliquid natura cognatum cum eo, cuius esset particeps. Propterea et vita, et ratione, et sapientia, et omnibus bonis, quae deum decent, exornatus est, ut per unumquodque eorum flagraret cupiditate eius, quod est sibi proprium et coniunctum. Quoniam ergo unum ex iis bonis, quae sunt in divina natura, etiam aeternitas est, oportebat omnino nostrae naturae constructionem nec huius esse exsortem, sed in se habere immortalitatem, ut per vim sibi insitam cognosceret id, quod est supremum, et teneretur desiderio divinae aeternitatis. Haec voce multa complectente uno verbo ostendit liber de mundi origine, ad dei imaginem hominem esse factum dicens; in hac enim assimilatione ad imaginem ea prorsus enumerantur, quae divinitatis characterem exprimunt et quaecumque de his Moses historica magis narratione percurrit, ita tamen, ut ea pro dogmatis habeamus, eandem doctrinam redolent. Paradisus

enim ille fructuumque proprietas, quorum esus non ventris saturitatem, sed scientiam et aeternitatem vitae gustantibus donat, haec omnia congruunt iis, quae sunt prius considerata in homine, nempe quod ab initio nostra esset bona et in bonis natura. Sed iis, quae dicta sunt, forte repugnabit is, qui ad praesentia aspicit et existimat se posse probare, non esse vera, quae dicuntur, quod non in illis, sed in omnibus fere contrariis nunc homo cernatur. Ubi enim est formae divinae similitudo in anima? ubi aegritudinum vacuitas in corpore? ubi vitae aeternitas? Homo brevis est vitae, patibilis, caducus, omni affectionum generi obnoxius et in anima et in corpore. Qui haec dicit et quae sunt huiusmodi, et naturam insectatur, existimabit se posse evertere quae sunt tradita de homine. Sed ne ab eo, quod est consequens et consentaneum, deflectatur oratio, de his quoque pauca disseremus. Quod nunc vita humana sit in iis, quae sunt aliena minimeque convenientia, non satis est argumenti, quod homo nunquam in bonis fuerit; quoniam enim homo dei est opus, qui propter bonitatem hoc animal deduxit ad ortum, nemo eum, cuius bonitas causa fuit, ut conderetur, in malis a creatore fuisse constitutum merito suspicetur; sed alia est causa, cur his nunc obnoxii et pristinis illis orbati simus. Principium autem rursus huic quoque obiectioni a nobis opponendum non est remotum ab assensione eorum, qui contradicunt. Qui enim ad hoc, ut suorum bonorum particeps esset, hominem fecit eiusque naturae omnium virtutum occasiones indidit, ut singulis vicissim excolendis ad simile ferretur appetitio, non privaverit hominem bonorum pulcherrimo ac praestantissimo, gratia, inquam, sui iuris et liberi arbitrii. Si enim necessitas quaedam humanae vitae praeesset, ex ea parte falsa fuisset imago, ut quae per dissimilitudinem aliena ab exemplari esset; qui enim fieri posset, ut natura necessitatibus quibusdam obnoxia deserviensque regnantis

imago diceretur? Quod ergo per omnia deo erat assimilatum, oportebat omnino habere in natura, quod sibi imperaret, nec domino esset subiunctum, ut virtutis esset praemium bonorum participatio. Qui factum est ergo, inquies, ut qui per omnia pulcherrimis ac praestantissimis fuerat honestatus, deterioribus bona commutaverit? Clárum autem est id quoque, quod de eo dicendum est. Nullus mali ortus ex dei voluntate initium duxit; re vera enim nulli reprehensioni affine esset vitium, si deum sibi creatorem et patrem adscribere posset; sed malum intrinsecus quodammodo enascitur, quod voluntati tum demum coalescit, quando fuerit aliquis animi recessus ab eo, quod bonum atque honestum est. Quomodo enim visus naturae operatio, orbitas autem privatio naturalis operationis est, ita etiam virtus vitio adversatur. Non possumus enim aliam vitii generationem cogitare, quam virtutis absentiam. Quemadmodam enim sublato lumine tenebrae subsequuntur, praesente autem nullae sunt, ita, quamdiu bonum naturae adhaeret, vitium per se nihil est; eius autem, quod est melius, recessus fit contrarii generatio. Quum ergo liberi arbitrii hoc proprium sit, ut libere, quod animo gratum fuerit, eligat, non deus tibi praesentium malorum auctor est, qui naturam tibi liberam suoque praeditam jure tribuerit; sed temeritas, quae praestantiori deterius anteposuerit.

CAP. VI.

Quaeris fortasse etiam causam peccati, quod consulto admittitur; eo enim deducit orationis consequentia. Rursus ergo nobis invenietur aliquod principium, ut est consentaneum, quod hanc quoque explicabit quaestionem. A patribus talem fere accepimus sermonem; est autem sermo non fabulosa narratio, sed ex ipsa natura nostra probabilitatem affert. Duplex quaedam est in iis, quae sunt, cognitio, in id, quod intellectu, et in id,

quod sensu percipitur, divisa contemplatione. Neque praeter haec quidquam comprehendi potest in rerum natura, quod feratur extra hanc divisionem. Magno autem intervallo haec a sese invicem disiuncta sunt, ut neque cognita sit sensibilis inter ea, quae cadunt sub intelligentiam, nec quae intelligentia percipitur inter sensibilia; sed utraque formam et characterem a contrariis accipit. Nam quae intelligentia quidem percipitur natura, incorporea quaedam res est et intactilis et informis. Sensibilis autem ex ipso nomine est intra mentis comprehensionem, quae fuit per sensibilia. At vero quemadmodum in ipso sensibus obiecto mundo, quum magna sit inter se invicem elementorum repugnantia, a sapientia, quae praeest universitati, excogitata quaedam harmonia est, quae concinnatur per contraria, et ita universae creaturae ad se ipsam extenditur concentus, naturali repugnantia nusquam conspirationis seriem dissolvente: ad eundem modum eius, quod est sensibile, cum eo, quod cadit sub intelligentiam, a divina sapientia mixtio quaedam et concretio fit, ut omnia ex aequo partem habeant eius, quod est pulchrum atque honestum, nec eorum, quae sunt, quicquam naturae praestantioris expers inveniatur. Propterea locus, qui intelligibili naturae congruit, tenuis et agilis substantia est, quae secundum sortem supramundanam ex naturae suae proprietate magnam cum intelligibili cognationem habet. Providentia autem praestantiore fit quaedam commixtio eius, quod percipitur intelligentia, cum sensibili natura, ut nihil creaturae sit reiiciendum, quemadmodum dicit apostolus, neque divinae communionis expers maneat. Idcirco natura divina humanam ex intelligibili et sensibili commiscuit, ut docet liber mundi generationis, Quum enim accepisset, inquit, deus limum, ex terra hominem finxit, propriaque inspiratione figmento vitam inseruit, ut cum divino terrenum extolleretur et una quaedam gratia pari honore universam creaturam pervaderet, qua infima

natura cum supramundana commisceretur. Postquam ergo intelligibili creatura praeexistente et angelicarum virtutum unicuique ad universitatis constitutionem actione quadam beneficio eius, quae universis praeest, potestatis concredita quaepiam potestas locum terrestrem continere, in eoque dominari iussa est, viribus ad ipsum hoc a potestate illa, quae universitatem administrat, acceptis; dein terrestre illud figmentum ad supremae potestatis imaginem efformatum est — erat nimirum hoc animal homo — ineratque ei divina intelligibilis naturae pulchritudo, ineffabili quadam virtute commixta, aegre fert, nec tolerandum ducit is, cui terrena administratio obtigit, si ex natura ipsi subiecta creetur aliqua essentia, assimilata ei, qui supereminet, dignitati. Quomodo autem ad invidiae vitium defluxerit is, qui ad nullum malum creatus ab illo fuerat, qui universum in bonitate condidit, accurate quidem persequi non est huius operis; iis autem, qui ad credendum faciliores fuerint, paucis ratio afferri poterit. Virtutis enim et vitii invicem sibi adversantium consideratur discrimen, non tanquam duo sint, quae subsistere cernantur; sed ut ei, quod est, id, quod non est, opponitur, nec est, quod quis dicat, id, quod non est, hypostatice opponi ei, quod est, sed insubsistentiam subsistentiae opponi profitemur: eodem modo vitium quoque virtutis rationi opponitur, quum non per se quid sit, sed per absentiam eius, quod melius est, intelligatur; et sicut caecitatem visui opponi dicimus, quum non per se sit in rerum natura caecitas, sed privatio eius, qui prius fuerat, habitus sit, ita etiam vitium in boni privatione considerari dicimus, quasi umbram quandam, quae radii solaris abscessu contingat. Quoniam ergo increata natura motus, qui fit per conversionem, mutationem atque alterationem, non capax est; quidquid autem creatione subsistit, cognatione quadam iungitur cum alteratione, propterea quod ipsa quoque creaturae subsistentia ab altera-

tione coepit, quum id, quod non erat, virtute divina traductum sit ad hoc, ut esset; creata autem erat et illa potestas, cuius meminimus, libero sui arbitrii motu eligens quod videbatur, postquam clausit oculos ad id, quod bonum et ab invidia remotum est, quemadmodum is, qui sole lucente oculos palpebris obducens nil, nisi tenebras videt, ita etiam ille, eo ipso, quod bonum contemplari nollet, id mente comprehendit, quod bono contrarium est, nempe invidiam. Constat autem cuiuslibet rei principium eorum causam esse, quae post id ex consequenti accidunt, ut sanitatem, quod bona sit habitudo, quod fiat operatio, quod vivatur in voluptate; morbum, quod sit imbecillitas, quod exerceri non possit operatio, quod vita agatur in moerore ac tristitia. Ita etiam alia omnia ex consequenti sua principia sequuntur. Quemadmodum ergo impatibilitas vitae ex praescripto virtutis instituendae principium et fundamentum, ita quae per invidentiam ad malum existit propensio ad omnia mala, quae post eam fuerunt, viam muniit. Postquam enim ad malum semel is propensus fuit, qui bonitatis aversione in se ipso invidiam genuit, quomodo lapis a promontorio abruptus suo pondere in declive convolvitur, ita etiam ille ab insita ad bonum propensione avulsus et ad vitium gravatus ac declinans, sua sponte veluti quodam pondere compulsus, ad extremum nequitiae terminum delatus est, vique cogitandi, quam cooperantem a creatore acceperat, ut eius, quod est melius, particeps fieret, ad ea invenienda usus, quae vitiose excogitantur, astute per fraudem hominem circumvenit, persuadens, ut ipse sibi mortem inferat, suique ipsius sit homicida. Quia enim homo divina benedictione confirmatus dignitate quidem sublimis erat; constitutus enim erat, ut in terra et in omnibus, quae in ipsa sunt, regnum obtineret; erat autem formosus; factus enim erat ad imaginem exemplaris pulchritudinis; erat autem impatibilis natura: imitator enim erat eius, qui est

impatibilis; dicendi autem libertate pleuus erat, ut qui dei apparitione coram perfrueretur: haec adversario erant fomites et irritamenta invidiae; vi autem quadam et violentia quod habebat in animo non poterat efficere: eius enim violentia virtus divinae benedictionis praevalebat. Propterea illum a potentia, quae eum corroborabat, seiungere tentat, ut facile pateat insidiis. Et quemadmodum in lucerna quum ignis ellychnium corripuit, si quis oris flatu flammam exstinguere non possit, aquam oleo immiscebit et hac arte flammam delebilem atque evanidam reddet, ita adversarius, quum libero hominis arbitrio subdole vitium immiscuisset, effecit, ut benedictio quodammodo exstingueretur atque evanesceret, qua deficiente necesse est, ut ei contrarium succedat. Adversatur autem vitae mors, imbecillitas viribus, benedictioni exsecratio, libertati pudor, denique omnibus bonis ea, quae intelliguntur ex contrario. Propterea homo nunc in praesentibus est malis, quum principium illud talis finis argumentum et occasionem dedisset.

CAP. VII.

Nemo vero interroget, an deus, quum calamitatem ex malo consilio ad hominem venturam praevidisset, ad creandum hominem accesserit, cui ortum non esse nimirum utilius fuisset, quam in malis esse. Haec enim, qui ad Manichaea dogmata fraude sunt attracti, ad errorem suum confirmandum obiiciunt, quo malum esse humanae naturae creatorem ostendant. Nam si deus quidem eorum, quae sunt, nihil ignorat, homo autem in malis est; non utique salva erit ratio dei bonitatis, si hominem, qui futurus erat in malis, ad vitam deduxerit. Nam si bonae naturae omnino est quae ex bono nascitur operatio, fieri non potest, ut misera haec et caduca vita, inquit, ad eius, qui bonus est, opificium referatur; sed necesse est, ut alium huiusmodi vitae auctorem reputemus, cuius natura ad malum propensa est. Nam haec omnia et quae

sunt eiusmodi, iis quidem, qui, tanquam indelebilem quendam colorem, haereticam fraudem alte combiberunt, superficiaria probabilitate vim quandam habere videntur; iis autem, qui perspicacius veritatem intuentur, putida esse constat eaque, quorum error in promptu demonstrari possit. Mihi autem recte habere videtur, si in his adducamus apostolum in defensionem eorum, quae contra eos dicuntur. Distinguit enim in iis, quae ad Corinthios scribit, carnales et spirituales animarum constitutiones, iis, quae dicuntur, uti opinor, ostendens, bonum aut malum non sensibus iudicandum esse; sed mente a rebus corporeis abducta boni et contrarii ipsam per se discernendam esse naturam. Spiritualis enim, inquit, diiudicat omnia. Quod autem ii, qui talia proferunt, fabulosa haec dogmata confinxerint, hanc causam fuisse arbitror, quod corporeae voluptatis suavitate bonum definientes, propterea quod affectionibus et morbis necessario obnoxia est corporis natura, ut quae composita sit et ad dissolutionem fluat; eiusmodi autem affectiones nescio quis doloris sensus consequitur, humanam naturam mali dei opus esse existimant. Nam si altius ferretur eorum cogitatio, animoque a voluptatum affectione abducto liberi ab animi perturbatione rerum naturam considerarent, non aliud quicquam malum esse, quam vitium arbitrarentur. Vitium autem omne in boni privatione suam habet formam et characterem, quum non per se sit, neque consideretur in eo, quod subsistat; malum enim nullum excepta voluntate per se constat, sed, quia bonum non est, ita denominatur. Quod autem non est, non subsistit, nec eius, quod non subsistit, opifex est is, qui est opifex eorum, quae subsistunt. Malorum ergo causa non est deus, qui est creator eorum, quae sunt, non eorum, quae non sunt: qui visum est fabricatus, non caecitatem: qui virtutem, non eius privationem edidit: qui voluntatis praemium, quod bonorum congiarium est, iis proposuit, qui ex virtutis praescripto

vitam instituunt, non violentae alicui necessitati, ut sibi videretur, humanam subiungens naturam, tanquam vas aliquod inanimatum vi ad id, quod bonum est, attrahens. Quod si puro serenoque sole lucente oculos ultro quisquam occludit, caecitatis eius sol in causa non est.

CAP. VIII.

At vero indignatur omnino is, qui ad corporis dissolutionem spectat, vitamque nostram morte dissolvi aegre fert, et hoc malorum extremum esse ait, quod vita nostra mortalitate exstinguatur. Consideret ergo hac severitate excellentiam divini beneficii; fortassis enim per hoc potius adducetur, ut divinae de homine curae gratiam admiretur. Vivere optatum est iis, qui vitae sunt participes, propterea quod fruantur iis, quae sunt grata et iucunda. Nam si quispiam in doloribus vitam transigit, ei longe praestabilius iudicatur non esse, quam esse in dolore. Examinemus ergo, num vitae largitor ad aliud quippiam respiciat; non autem; ut honestissime vivamus. Quia enim liberi arbitrii motu mali societatem attraximus, quodam voluptatis lenocinio, veluti quoddam venenum melle conditum, malum natura immiscentes, ideoque a beatitudine, quae ex impatibilitate intelligitur, excidentes transformati sumus ad vitium: ea de causa, veluti quoddam vas fictile, homo rursus in terram resolvitur, ut sordibus, quae nunc in eo sunt, secretis, per resurrectionem in pristinam formam restituatur, si saltem hac in vita imaginem dei sartam tectam conservaverit. Hoc autem dogma historice magis et per aenigmata nobis exponit Moses. Ceterum his quoque aenigmatibus perspicuà inest doctrina. Postquam enim, ait, in rebus vetitis fuerunt primi homines, beatitudineque illa nudati sunt, pelliceas tunicas iis imponit deus. Non mihi videtur his verbis huiusmodi pelles intelligere; quorum enim caesorum excoriatorumque animalium illis attribuitur amictus? sed

quoniam omnis pellis ab animali seiuncta mortua est, omnino existimo eum, qui vitio nostro medetur, hominibus postea immisisse ex providentia facultatem moriendi, quae excepta fuit ex natura rationis experte, non, ut semper permaneret; tunica enim ex iis est, quae nobis imponuntur extrinsecus, sui usum ad tempus praebens corpori, naturae minime congenerata. Ex natura ergo brutorum certo consilio ac dispensatione addita est mortalitas naturae, quae creata fuerat ad immortalitatem, id, quod est eius extrinsecus, contegens, non id, quod est intrinsecus, et sensibilem hominis partem intercipiens, non attingens autem ipsam divinam imaginem. Solvitur autem quod est sensibile; non aboletur. Abolitio enim est is, qui ad nihilum fit, transitus; solutio autem diffusio, quae fit rursus in mundi elementa, ex quibus fuerat compactum. Quod autem in iis fuit, non periit, quamvis nostro sensu comprehendi nequeat. Aperta autem est causa solutionis per exemplum, quod nobis dictum est. Quoniam enim sensus necessitudinem habet cum eo, quod est crassum et terrestre, intellectusque motibus illis, qui sensum exstimulant, praestantior atque sublimior est, idcirco, ubi semel recti iudicium in sensuum aestimatione aberraverit, illaque a recto aberratio effecerit, ut contrarius subsisteret habitus, inutilis illa pars nostri susceptione contrarii dissolvitur. Huius exempli ratio sic habet. Ponamus vas quodpiam ex luto fuisse confectum: id autem dolo quodam repletum fuisse plumbo liquefacto, infusumque plumbum concrevisse et ita manere, ut effundi non possit: possessorem vero sibi vas vendicare, et, quum figulinae peritus sit, testam illam, cui inerat plumbum, confregisse: dein ita rursus in pristinam formam ad suum usum vas refinxisse, exinanitum materia, quae fuerat immixta. Ita ergo nostri quoque vasis figulus, quum sensibili parti — eam dico, quae est in corpore — vitium immixtum esset, dissoluta materia, quae vitium acceperat, vas rursus con-

trario non [mixtum resurrectionis intermedio reformabit ac pristino decori restituet. Quoniam autem earum, quae ex peccato exsistunt, affectionum coniugatio quaedam ac societas animo cum corpore intercedit, mortisque corporeae cum animi morte quaepiam convenientia est: quemadmodum enim in carne, si quis a sensibili vita discedit, id mortem vocamus, ita etiam in animo, si quis a vera vita separatur, id mortem appellamus: quoniam ergo una quaepiam est mali societas, ut prius dictum est, quae in animo et corpore consideratur; per utrumque enim malum ad actionem procedit: idcirco mors quidem dissolutionis ab indumento mortuarum pellium animam non attingit. Qui enim fieri possit, ut dissolvatur id, quod non compositum est? Quoniam vero opus est, ut illius quoque quae ex peccatis ei ingeneratae sunt maculae medicina aliqua auferantur, propterea in praesenti quidem vita medicamentum virtutis ad huiusmodi vulnera curanda adhibitum est. Quod si curari non possit, in futuram vitam reservatur curatio. Sed quomodo in corpore sunt quaedam affectionum differentiae, quarum aliae quidem facilius, aliae vero difficilius curationem admittunt, in quibus et sectiones et ustiones et acerba medicamenta ad morbi, qui corpus invasit, curationem adhibentur: tale quid futurum iudicium ad morbos animi curandos denuntiat, quod stultioribus minatur, tristiaque et aspera intentat, ut metu gravioris supplicii reddendi ad vitii fugam cautiores efficiamur; prudentioribus autem medela censetur et cura, qua deus suam creaturam ad pristinam illam gratiam revocat. Quemadmodum enim qui naevos et verrucas corpori praeter naturam innatas sectione vel ustione abradunt, eum, cui hoc beneficii conferunt, citra dolorem non curant, quamvis incisionem illam in detrimentum eius, qui patitur, non inferant; ita etiam quaecumque animis nostris, qui communione perturbationum carnales erant redditi, materiae excrementa coaluerant, ea iudicii

tempore scinduntur et abraduntur ineffabili illa sapientia et virtute eius, qui male habentibus, ut est in evangelio, medetur. Non enim opus est, inquit, valentibus medicus, sed male habentibus. Propterea autem quod animae cum vitio magna coniunctio fuit, quomodo myrmeciae incisio acriter mordet superficiem; nam quod praeter naturam innatum est naturae per quendam affectionis consensum subiecto adhaerescit, et alieni cum nostro fit quaedam commixtio, adeo ut sensus, quum ab eo seiungitur, quod praeter naturam est, dolore quodam et mordicatione lancinetur: ita etiam quum anima attenuatur et tabefit in peccatorum increpationibus, ut alicubi dicit prophetia, propter intimam illam cum peccato coniunctionem, necessario consequuntur ineffabiles quidam dolores et inexplicabiles, qui aeque dici et explicari non possunt, ac, quae sperantur, bonorum natura. Nam neque haec, neque illa eiusmodi sunt, ut dicendi facultas aut coniectura animi ea possit assequi. Si quis ergo ad finem intueatur sapientiae eius, qui administrat universitatem, non utique hominum opificem malorum auctorem propter pusillanimitatem iure nominaverit, aut dicens eum ignorare futurum, aut, si norit ac fecerit, a mali appetitione non esse remotum. Norat enim futurum, nec propensum ad id, quod fit, impetum prohibuit. Hominem enim a bono aberraturum non ignorabat, qui omnia continet sua praevidendi virtute et futurum non secus atque praeteritum videt. Verum ut vidit aversionem, ita etiam rursus eius ad bonum revocationem excogitavit. Utrum ergo melius erat, naturam nostram omnino non ad ortum deducere, quandoquidem naturum hominem a bono aberraturum esse praevidebat, an, quum eam deduxisset, aegrotantem etiam ad pristinam gratiam poenitentia revocare? Propter corporis autem dolores, qui fluxae naturae necessario accidunt, deum nominare malorum effectorem aut ne omnino quidem eum existimare hominis creatorem, ne etiam eorum, quae do-

lorem nobis afferunt, auctor iudicetur, hoc est extremae pusillanimitatis eorum, qui sensu bonum et malum diiudicant, nescii id solum natura esse bonum, quod sensus non attingit, et solum id malum, quo a vero bono alienamur. Laboribus autem et voluptatibus bonum et malum diiudicare, proprium est naturae rationis expertis, in quibus veri boni cognitio, propterea quod mente et cogitatione careant, locum non habet. Sed quod homo dei sit opus, pulchrum et ad pulcherrima quaeque factum, non solum ex iis, quae dicta sunt, manifestum est, sed etiam ex innumeris aliis, quae, quum multa sint et infinita, praetermittemus. Deum autem quum hominis creatorem nominavimus, non obliti sumus eorum, quae in prooemio adversus Graecos disceptavimus, in quibus demonstratum est dei verbum, quod essentiale sit et subsistens, ipsum esse et deum et verbum, quod omnem vim effectricem complectatur, immo vero ipsa per se vis sit, omneque bonum appetat et quicquid voluerit efficiat, quod cum voluntate potentiam concurrentem habeat, cuius et voluntas et opus sit eorum, quae sunt, vita, a quo etiam homo in vitam deductus sit, pulcherrimis quibusque rebus divine exornatus. Quia vero solum immutabile est secundum naturam quod non per creationem originem habet; quaecumque vero ab increata natura ex nihilo creata sunt, quum statim a conversione esse coeperint, semper mutatione procedunt, si secundum naturam agunt, ad id, quod est melius, mutatione semper eis facta; sin a recta deflexerint, motu, qui fit ad contrarium, ea semper excipiente; quum ergo in his quoque homo esset, cui naturae mutabilitas ad contrarium delapsa erat, et semel illa bonorum discessio ex consequentia omne malorum genus induceret, ita ut aversione vitae mors induceretur, privationi lucis succederent tenebrae, virtutis autem absentia vitium induceretur et in locum cuiusque bonorum generis contrariorum numerus referretur: eum, qui in haec

et quae sunt huiusmodi, malo capto ceciderat consilio — neque enim fieri poterat, ut esset in prudentia qui prudentiam fuerat aversatus, neque ut sapiens aliquid consultaret qui recesserat a sapientia — per quemnam rursus eum oportebat revocari ad pristinam gratiam? cuinam conveniebat erectio eius, qui ceciderat, aut revocatio eius, qui perierat, aut reductio eius, qui aberraverat? cui, inquam, omnino alii, quam domino naturae? Is enim, qui ab initio vitam dederat, solus poterat, eumque simul decebat, etiam pereuntem revocare. Quod a mysterio veritatis audimus, ut qui deum ab initio fecisse hominem et lapsum servasse discamus.

CAP. IX.

Hactenus vero huicce orationi fortasse subscribet qui ad consequentiam respexerit, propterea quod nihil eorum, quae dicta sunt, ab ea, quae deum decet, notione alienum videatur; ad ea vero, quae deinceps sequuntur, non eodem se modo habebit, per quae veritatis mysterium confirmatur imprimis: generationem humanam, inquam, et ab infantia incrementum ad perfectionem, cibumque et potum, et laborem, et somnum, et tristitiam, et lacrymas, calumniamque et iudicium, et crucem, et mortem, et sepulturam. Haec enim cum mysterio assumpta hebetant quodammodo fidem eorum, qui sunt animo pusillo, ut ne ea quidem, quae sequuntur, propter ea, quae prius dicta sunt, comprobent. Quae enim deum decet, ex mortuis resurrectionem non admittunt propter mortem, quae non decet. Ergo vero primum cogitationem a carnea crasstitudine paullulum avocandam esse censeo, deinde bonum ipsum et quod non est eiusmodi, per se considerandum, quibus notis utrumque eorum comprehendatur. Neminem enim sapientum contradicturum existimo, unam secundum naturam solam omnium turpem esse eam, quae sit e vitio, affectionem; quod autem remotum sit a vitio,

id ab omni turpitudine alienum esse; cui autem nihil contrarii sit immixtum, id honesto prorsus accenseri; quod denique vere bonum sit, id cum contrario non esse mixtum. Deo autem convenire quicquid consideretur in eo, quod sit bonum. Aut ergo ostendant vitium esse originem, educationem, incrementum, ad perfectionem naturae progressionem, mortis experimentum, resurrectionem a mortuis; vel si ea, quae dicta sunt, vitio vacare concedant, nihil, quod vitio vacet, turpe esse fateantur necesse est. Quodsi id bonum esse omnino ostenditur, quod omni turpitudine vitioque vacet, nonne ut amentes miserandi sunt qui bonum deo convenire negant?

CAP. X.

At parva, inquit, et circumscriptu facilis est humana natura; immensa autem divinitas; et quomodo quod immensum est, atomo comprehendi queat? Iam quis hoc dicit, quod circumscriptione carnis, tanquam vase aliquo, comprehensa sit immensa divinitas? Nec enim in nostra vita ea natura, quae intelligentiae particeps est, intra carnis fines concluditur. Sed corporis quidem magnitudo suis circumscribitur partibus; anima vero cogitationis motibus libere extenditur in universa natura, ad coelos usque ascendens et abyssos ingrediens et totius orbis terrae pervadens latitudinem et subterranea curiose subiens; saepe autem etiam coelestia miracula mente agitat, corporis appendicula impedimentoque nihil gravata. Si autem hominis anima, quae ex naturae necessitate commixta est corpori, ubique libere versatur, quid necesse est dicere divinitatem intra naturam carnis coërceri et non per exempla, quae a nobis capi possunt, quandam, quae nos decet, coniecturam de divina dispensatione sumere? Quemadmodum enim ignis in lucerna subiectam apprehendere videtur materiam, et ratio quidem discernit ignem, qui est in materia, et materiam, quae accendit ignem; reipsa

autem non potest, iis a se invicem dissectis, per se ostendi flamma disiuncta a materia, sed ambo simul unum fiunt — nemo autem in igne simul assumat in exemplum id, in quod cadit interitus, sed eo tantum, quod similitudini convenit, sumpto id, quod non est proprium et conveniens, reiiciat —, ita ergo, ut videmus flammam, quae a subiecto dependet, nec materiae includitur, quid vetat, quo minus divinae naturae coniunctione quadam et appropinquatione cogitata ad hominem quae deum decet cogitatio etiam in appropinquatione conservetur credendo deum ab omni circumscriptione esse remotum, etiamsi sit in homine?

CAP. XI.

Sin autem quaeris quomodo divinitas cum humanitate commixta sit, prius tibi quaerendum est cuiusmodi sit animae cum carne congeneratio. Quodsi ignoratur qua ratione tua anima coniungatur corpori, nec existimes omnino illud a te oportere comprehendi; sed quemadmodum credimus hic etiam animam aliquid esse diversum a corpore ex eo, quod caro, si deserta fuerit ab anima, mortua sit, nec operari possit, et coniunctionis modum ignoramus; ita etiam illic, quod attinet quidem ad maiestatem et magnificentiam, divinam naturam a mortali et caduca differre confitemur; qua vero ratione divinitas cum humanitate coniungatur, intelligere non possumus. Sed deum in hominis natura natum esse ob ea, quae narrantur, miracula non dubitamus. Quomodo autem, ut quod sit maius, quam quod considerare possimus, indagare supersedemus. Neque enim quum omnem tam corpoream, quam quae sub intelligentiam cadit, creaturam ab incorporea et increata natura procreatam esse credimus, simul cum fide examinamus, unde id sit et quomodo. Sed quod factum sit, admittentes, quemadmodum universum consistat, curiose non indagamus, ut quod sit omnino ineffabile atque inexplicabile.

CAP. XII.

Qui autem quaerit sibi ostendi, quod deus in carne nobis apparuerit, ad opera adspiciat. Etenim quod omnino sit deus, nullo alio, quam eius operum testimonio comprobari potest. Ut igitur, rerum universitatem intuentes et mundi administrationem beneficiaque, quibus a deo afficitur vita nostra, considerantes, vim quandam eorum, quae fiunt, effectricem, eorumque, quae sunt, conservatricem cognoscimus, ita etiam in deo per carnem nobis patefacto admiranda opera locuplex apparitionis dei testimonium nobis afferunt, ut qui in factis, quae enarrantur, omnia, quibus tamquam notis divina exprimitur natura, animadvertimus. Dei est vivificare homines; dei, ea, quae suut, sua conservare prudentia; dei, cibum et potum iis, qui per carnem sortiti sunt vitam, elargiri; dei, illi, qui opus habet, benefacere; dei, naturam, quae infirmitate sua de recta via deflexerat, sanitate ad se reducere; dei, similiter obtinere dominatum in omnem creaturam, terram, mare, aërem et omnia, quae sunt supra aërem; dei, ad omnia satis habere potestatis et ante omnia morte interituque esse potentiorem. Si ergo aliquid horum et eorum, quae sunt huiusmodi, deesset ei, quae de ipso narratur, historiae, merito qui a nostra fide alieni sunt, mysterium nostrum repudiarent; si vero omnia, quibus intelligitur deus, cernuntur in iis, quae de ipso narrantur, quid est, quod fidem impediat?

CAP. XIII.

At ortus, inquit, et mors proprium est naturae carnis. Ego etiam concedo. Sed id, quod fuit ante eius ortum, et id, quod fuit post mortem, naturae nostrae communitatem effugit. Ad humanae enim vitae utrumque finem adpicientes, scimus et unde incipiamus et in quid desinamus. Homo enim quum ex affectione esse coeperit, affectione etiam conficitur. Illic autem neque gene-

ratio ab affectione coepit, neque mors in affectionem desiit; neque enim generationem voluptas praecessit, neque mortem corruptio sequuta est. Non credis miraculo? Laetor de tua incredulitate; fateris enim omnino quibus supra fidem putas esse quod dicitur, supra naturam esse miracula. Hoc ipsum ergo argumentum tibi sit divinitatis eius, qui apparuit, quod non procedat praedicatio per ea, quae sunt secundum naturam. Nam si intra naturae fines essent ea, quae de Christo narrantur, ubi divinitas? Sin autem naturam superat id, quod dicitur, ea, quae non credis, probant deum esse, qui praedicatur. Homo enim e duorum coniunctione nascitur et post mortem in corruptionem venit. Quae si contineret praedicatio, deum non esse omnino existimares eum, quem intra naturae nostrae proprietates testaremur. At quum illum natum quidem esse audis, sed excessisse naturae nostrae communitatem, et in modo generationis et quod non acceperit alterationem ad interitum, recte erit ex consequenti ad alterum uti incredulitate, ut existimes eum non esse unum hominem ex iis, qui in natura ostenduntur; necesse enim omnino est, ut qui non credit eum, qui est huiusmodi, esse hominem, deducatur ad credendum, quod sit deus; nam qui natum eum esse narravit, simul etiam ex virgine natum esse recensuit. Si ergo eum natum esse ex dictis credibile est, propter haec eadem omnino hac ratione natum esse facile potest persuaderi; qui enim natum esse dicat, adiecit etiam ex virgine; et qui mortis meminit, attestatus est etiam post mortem resurrexisse. Si ergo ex iis, quae audis, das etiam esse natum et mortuum, ex iisdem omnino etiam dabis generationem eius et mortem extra affectionem esse. Verumenimvero haec naturam exsuperant. Ergo nec is omnino intra naturam continetur, qui in iis, quae sunt supra naturam, natus fuisse ostenditur.

CAP. XIV.

Quaenam ergo est causa, inquit, quod deus ad tantam se demiserit humilitatem, ut fides sit dubia, an deus, qui est res, quae nec capi, nec mente comprehendi, nec verbis explicari potest, quae omnem gloriam, omnemque magnificentiam exsuperat, vili humanae naturae involucro misceatur, adeo ut etiam sublimiores eius operationes cum admixtione eius, quod est humile, viles simul reddantur.

CAP. XV.

Nobis ad haec quoque non deest quae deum decet responsio. Quaeris causam, cur deus genitus sit inter homines? Si ab hac vita beneficia divinitus collata tollas, dicere non poteris e quibusnam rebus deum agnoscas. Ex beneficiis enim, quae accipimus, benefactorem agnoscimus. Ad ea enim, quae fiunt, respicientes, eorum adminiculo, quae sit operantis natura, colligimus. Si ergo proprium indicium divinae naturae est benevolentia in homines, habes, quam quaerebas, rationem, habes causam, cur deus ad homines venerit; opus enim habebat medico natura nostra, quae morbo laborabat; opus habebat eo, qui erigeret, homo, qui ceciderat; opus habebat eo, qui vivificaret, is, qui a vita exciderat; opus habebat eo, qui ad bonum reduceret, is, qui defluxerat a boni participatione; egebat lucis praesentia, qui tenebris erat inclusus; quaerebant redemptorem captivus, adiutorem vinctus, liberatorem servitutis iugo pressus. Haecne fuerunt parva et indigna, quae deum commoverent, ut ad humanam naturam visitandam descenderet, quum in tam miseranda infelicique conditione iaceret humanitas? At poterat, inquit, et beneficiis affici homo et deus a passione liber atque immunis manere. Nam qui universitatem voluntate condidit et quod non erat solo voluntatis nutu produxit, cur non auctoritate quadam divinaque potentia a contraria potestate avulsum hominem in pristinum statum restituit, si

hoc ei lubebat; sed longos obit circuitus, corporis naturam subiens, nativitatisque intermedio ad vitam accedens et consequenter per omnem transiens aetatem, deinde mortem degustans et ita suo corpore resurrectionis scopum peragens, perinde ac si ei non liceret manenti in divinae gloriae altitudine, iussu servare hominem, anfractibus huiusmodi temporum valere iussit? Necesse est ergo et eiusmodi obiectionibus nostram veritatem opponere, ne quid impediat fidem eorum, qui examinando quaerunt mysterii rationem. Primum ideo, quod et supra iam quodammodo discussum est, considéremus, quidnam virtuti, tanquam contrarium, opponatur. Certe quemadmodum tenebrae lumini, mors vitae; ita virtuti vitium, nec aliud quicquam contrarium esse manifestum est. Ut enim, quum multa sint, quae considerentur in creatura, nihil aliud lumini aut vitae adversatur, non lapis, non lignum, non aqua, non homo, neque aliud quicquam ex iis, quae sunt, praeterquam illa, quae proprie contraria eis esse intelliguntur, nimirum tenebrae et mors; ita etiam in virtute nemo dixerit ullam intelligi creaturam, quae ei contraria sit, praeter vitii notionem. Si ergo in vitio quidem natum esse deum nostra assereret oratio, esset, quod qui contradicit, nostram fidem insectaretur, praesertim quum et inepta et absurda de natura divina doceremus; nefas enim fuerit, si quis ipsam sapientiam, bonitatem, incorruptionem, et si quid aliud sublime cogitari dicive potest, in contrarium ruisse dicat. Itaque si deus vera virtus sit, nulla autem natura virtuti adversa dicatur, sed vitium; porro deus non in vitio, sed in hominis natura natus sit, solus autem vitii affectus indecorus turpisque sit, in quo neque fuerit deus, neque esse possit unquam: quid est quod fateri vereantur deum humanae se applicuisse naturae, praesertim quum nulla contrarietas, si virtutis ratio habeatur, in fabrica hominis appareat? Nec enim quod rationis intelligentiaeque particeps est, scien-

tiaeque capax, neque aliud quicquam huiusmodi, quod humanae essentiae proprium est, rationi virtutis adversatur.

CAP. XVI.

At ipsa, inquit, nostri corporis mutatio passio est. Qui autem in eo est, passioni obnoxius efficitur; divinitas autem est impatibilis. Est ergo aliena de deo existimatio, siquidem eum, qui secundum naturam impatibilis est, passioni obnoxium fuisse statuunt. Sed ad haec quoque rursus eadem utamur oratione, nimirum quod passio alia proprie dicatur, alia per abusionem. Quod ergo voluntati obsequitur et a virtute ad vitium avertit, vere passio est. Quicquid autem in natura secundum propriam seriem transitive progredi consideratur, id actio rectius, quam passio dici possit, ut nativitas, incrementum, subiecti ex alimentorum ingestione et egestione conservatio, elementorum in corpore concursus, iterata compositi dissolutio et ad res sibi cognatas transitus. Utram ergo passionem mysterio nostro deus subiisse dicitur? eamne, quae proprie dicitur passio, quae quidem vitium est, an naturalem motum? Nam si rebus in vetitis deum fuisse nostra oratio affirmaret, fugienda esset dogmatis absurditas, ut quod nihil recti de divina natura diceret; sin autem dicit eam nostram subiisse naturam, cuius primus ortus et subsistentia originem ab eo duxerit, ubinam aberrat praedicatio ab ea, quae deum decet, mentis conceptione, quum nulla patibilis affectio in iis, quae de deo sunt, opinionibus cum fide congrediatur? Neque enim medicum passioni obnoxium esse dicimus, quando eum curat, qui passioni obnoxius est; sed etsi attigerit aegritudinem, is, qui medetur, immunis tamen a passione manet. Si nativitas ipsa per se passio non est, ne vita quidem passio ullo quoquam dici potest. Sed quae ex voluptate exsistit passio humanam praecedit generationem, et qui ad vitium fertur viventium impetus, haec est naturae nostrae aegri-

[illegible] esse
[illegible] generatio eius alien
[illegible] passio. cuius deum
[illegible]? Quod s
[illegible] passionem,
[illegible] appellare
[illegible] passio est, co
[illegible] passio erit; motus enim qu
[illegible] et in discretione c
[illegible] quo nomine ultimus n
[illegible] etiam praecedentem.
[illegible] generationem dicimus, passio
[illegible] quidem motus, quem mortem dici
[illegible] passio vocari possit, quo quidem m
[illegible] corporis et animae concursus secernitur. Deum aut
[illegible] naturae nostrae motu fuisse dicimus, quo a
[illegible] corpore concurrit, corpusque ab anima secer
[illegible] autem cum horum utroque, cum sensibi
[illegible] et intelligenti, humana concretione per ineffab
[illegible] et inexplicabilem coniunctionem, hoc disposu
[illegible] eorum, quae semel unita essent, animae, inqu
[illegible] corporis, in sempiternum quoque permaneret uni
[illegible] nostra natura ex propria consequentia
[illegible] quoque ad secretionem corporis et animae mota
[illegible] eo, quae secreta fuerant, coniunxit, eo, q
[illegible] quodam quasi glutine, divina, inqu
[illegible] ad unionem, quae rumpi non potest, compa
[illegible] Et haec est resurrectio, eorum scili
quae coniuncta fuerant, post dissolutionem reditus ad un
nem, quae dissolvi non potest, iis in se invicem c
iunctis et coalescentibus, ut quae prima fuerat homi
gratia revocetur, rursusque ad vitam revertamur sem
ternam, simul atque vitium naturae nostrae immixtum
stri dissolutione diffluxerit, ut in humido contingit, qu
quidem fracto eius vase diffunditur et evanescit, qu

nihil sit, quo contineatur. Quemadmodum autem mortis initium, quum exstitisset in uno, simul etiam ad universam pervasit humanam naturam, ita etiam resurrectionis initium per unum ad universam extenditur humanitatem; qui enim assumptam a se animam proprio rursus corpori unierat, virtute, quae utrique eorum immixta fuerat in prima illa coniunctione, is generaliori quadam ratione sensibili naturae eam commiscuit essentiam, quae intelligentiae particeps est, principio ad finem debita consequentia deducto; nam in humana ab illa assumpta concretione, quum rursus post dissolutionem anima rediisset ad corpus, veluti a quodam initio eadem virtute unio eius, quod fuerat separatum, ex aequo transit in universam humanam naturam. Et hoc est mysterium mortis a deo susceptae dispensationis et resurrectionis a mortuis, quod morte quidem fuerit anima separata a corpore, nec prohibuerit necessariam naturae consequentiam, rursus autem ad se invicem reduxerit resurrectione, adeo ut ipse esset utriusque confinium, et mortis et vitae, ut qui in se quidem statuerit naturam morte divisam, ipse autem fuerit principium disiunctorum unionis.

CAP. XVII.

Sed dicet quispiam nondum fuisse solutam, quae nobis facta est, obiectionem, sed potius confirmari ex iis, quae dicta sunt, id, quod nobis obiiciebatur ab incredulis; nam si tanta est in eo virtus, quantam nostra ostendit oratio, ut in eius fuerit potestate et mortem destruere et vitam ingredi, cur non sola praestat voluntate id, quod lubet, sed longa circuitione salutem nostram perficit, ut qui nascatur et alatur, et periculo mortis facto salutem det homini, quum ei liceret neque haec subire et nos conservare. Cui obiectioni diluendae hoc tantum apud aequos in medium proferre sufficit, quod aegroti medicis curationis modum non praescribere soleant, sed de

medendi ratione apud benefactores disceptent, cur laborantem partem contrectet qui medicatur, et hoc vel illud excogitaverit ad malum propulsandum, quum oporteret aliud; sed ad finem respicientes beneficii, id grato animo accipiant. Sed quoniam, ut ait propheta, multitudo bonitatis dei occultam habet utilitatem, necdum in praesenti vita manifeste apparet — sublata enim esset omnis incredulorum contradictio, si quod exspectatur oculis obiiceretur — nunc autem futura secula exspectat, ut in iis revelentur ea, quae nunc videntur sola fide: necesse erit, ut rationibus aliquot virili pro parte adductis et harum quaestionum solutionem, quae praecedentibus conveniat, excogitemus.

CAP. XVIII.

Quamquam sane supervacaneum est, ut qui deum in vitam venisse crediderint, eius adventum accusent, quasi nec sapientia quadam, nec eximia ratione factus sit. Iis enim, qui non nimis obstinate veritati repugnant, non parva divini adventus probatio fuerit ea, quae etiam ante futuram vitam hoc in mundo apparuit, operum ipsorum, inquam, testificatio. Quis enim nescit, quemadmodum universus terrae orbis repletus esset fraude daemonum, quae per insanum idolorum cultum in vitam hominum dominatum obtinebat; quemadmodum apud omnes mundi gentes lege sancitum erat, animalium sacrificiis et quae super altaria fiebant abominationibus, daemones colere per idola? Ex quo autem, ut dicit apostolus, apparuit dei gratia salutaris omnibus hominibus, quae per humanam advenit naturam, omnia fumi instar ad nihilum redacta sunt, adeo ut cessaverint quidem oraculorum et vaticiniorum illae insaniae, sublatae autem sint de medio annuae illae pompae et quae in hecatombis sanguine fiebant inquinamenta, multis in gentibus omnino delata altaria, vestibula, templa, delubra et quaecumque alia a daemonum

cultoribus ad sui ipsorum eorumque, qui in ipsa incidebant, fraudem instituta fuerant, adeo ut multis in locis ne mentio quidem ulla supersit, quod illa unquam fuerint; eorum autem loco in universo terrarum orbe erectae sint in Christi nomine aedes sacrae et altaria, illudque venerandum et incruentum sacrificium, sublimisque illa philosophia, quae factis potius, quam verbis exercetur, corporeae vitae despectio mortisque contemptio, quam ii aperte demonstrarunt, qui a tyrannis a fide deficere cogebantur, nihili ducentes corporis cruciatus et capitis sententiam, quae scilicet non perpessi fuissent, nisi apertum et indubitatum de dei adventu habuissent argumentum. Idem hoc etiam sufficit, quod Iudaeis obiiciatur, ad probandum adventum eius, quem advenisse non credunt. Nam usque ad Christi quidem adventum apud eos Hierosolymis praeclara erat sedes regia, inclytum illud templum, annua sacrificia lege constituta, et quaecumque lex per aenigmata iis, qui norunt ea mystice intelligere, definivit, ad hoc usque tempus ex ritu religionis primum eis constituto non prohibita erant. Posteaquam vero eum viderunt, quem exspectabant, quemque a prophetis et lege prius didicerant, fideique in eum, qui apparuerat, praetulerunt iam falsam illam superstitionem, qua male expulsa legis verba conservabant, consuetudini potius, quam intelligentiae servientes, neque, quae apparuerat, gratiam acceperunt: quae ex eorum religione praeclara erant et veneranda, nudis in narrationibus relicta sunt, ita ut, quum templum ne ex ipsis quidem vestigiis agnoscatur et ampla magnificaque illa civitas in ruinis relicta sit, et eorum, quae olim Iudaeis legitima erant, nihil manserit, sed et ad ipsum, qui Hierosolymis erat eis locus venerandus, iussu imperatorum prohibitus fuerit aditus.

CAP. XIX.

Verumenimvero quia neque iis, qui Graecorum disciplinas sequuntur, neque iis, qui Iudaeorum praesunt dogmatibus, indicia dei adventus ex his sumenda videntur, bene erit ea, quae nobis obiecta sunt, seorsum tractare, nimirum quanam de causa divina natura cum nostra connectatur, per se genus humanum conservans, non iussu operans id, quod ei in proposito est. Quodnam ergo fuerit nobis principium, quo ad propositum scopum consequenter deducatur oratio? Quodnam aliud, quam quae de deo pie sentiuntur, summatim recensere?

CAP. XX.

Constat ergo apud omnes, oportere credere deum non solum potentem esse, sed etiam iustum, et bonum, et sapientem, et quicquid cogitationem fert ad id, quod praestantius est. Consequens igitur est in praesenti dispensatione, non alia quidem eorum, quae deum decent, apparere in iis, quae facta sunt; alia autem non adesse; nam, ut semel absolvam, sublimium horum nominum nullum ab aliis disiunctum per se sigillatim virtus est; neque bonum vere est bonum, nisi cum eo iungatur id, quod iustum, sapiens et potens est. Siquidem quod iniustum vel insipiens vel impotens est, haudquaquam bonum est; neque potentia, quae seiuncta est a iustitia et sapientia, in virtute consideratur; belluinum enim et tyrannicum eiusmodi potentiae genus est. Similiter et reliqua, si remota a iustitia feratur sapientia, aut iustitia, nisi cum potentia et bonitate consideretur, ea magis vitium proprie sunt nominanda; nam cui deest, quod est praestantius, quemadmodum id in bonis numeraveris? Quodsi omnia oportet concurrere in iis quae de deo sunt opinionibus, consideremus, an in suscepti a deo hominis dispensatione sit aliqua ex iis quae deo conveniunt existimationibus. Quaerimus in deo omnino signa

bonitatis. Et quodnam manifestius bonitatis fuerit argumentum, quam eum sibi vindicase, qui ad contrarium defecerat, firmamque et in bono immutabilem naturam non simul fuisse affectam cum mutabili libero hominis arbitrio? Non enim venisset ad nos servandos, ut ait Davides, nisi bonitas ei hoc propositum ingenerasset. Sed nihil profuisset propositi bonitas, nisi sapientia humanitatem efficacem reddidisset. Nam ut de morbo laborantibus dicam, multi haud dubie sunt, qui velint in malis non esse eum, qui decumbat: soli autem bonam, quam erga aegrotos conceperunt, voluntatem ad finem deducunt, in quibus artificiosa quaedam est virtus, quae ad aegroti curationem faciat. Oportet ergo sapientiam omnino coniunctam esse cum bonitate. Quomodo autem in iis, quae facta sunt, sapientia cum bonitate consideratur? Quia bonum propositum nudum cerni non potest. Quomodo enim appareat propositum, nisi elucescat iis, quae fiunt? Quae autem facta sunt serie quadam et ordine procedentia per id, quod est consequens, divinae dispensationis sapientiam et artem ostendunt. Quia, ut supra dictum est, sapientia cum iustitia coniuncta omnino virtus efficitur; sin ab ea disiungatur, haudquaquam per se privatim bonitas esse queat, recte fuerit, si, quum de hominis quoque dispensatione agitur, duas simul inter se invicem consideremus, sapientiam, inquam, et iustitiam.

CAP. XXI.

Quaenam ergo est iustitia? Meminimus omnino eorum, quae ex consequenti in principio huius libri dicta sunt, hominem ad naturae divinae imaginem creatum esse, qui cum ceteris bonis, tum libero arbitrio dei conservet similitudinem, mutabili tamen natura necessario praeditus sit; neque enim fieri poterat, ut qui ab alteratione principium habuisset, omnino non esset mutabilis. Nam transitus ille ab eo, quod non est, ad id, quod est, alteratio quaedam est, quum quae non est substantia virtute divina

in essentiam transeat, quin etiam alioquin mutatio necessario in homine consideretur, quoniam homo naturae divinae imago erat; quod autem imitatur, nisi forte in aliqua diversitate esset, omnino idem esset, quod illud, cui est assimilatum. Quum ergo eius, quod factum est ad imaginem, in hoc sit diversitas ab exemplari, ut hoc quidem ex naturae praescripto mutationi non obnoxium sit, illud vero non sic se habeat, sed alteratione quidem subsistat, ut iam diximus; si autem alteratur, haudquaquam in rerum natura maneat: alteratio autem motus quidam est, in alterum ab eo, in quo est, semper procedens: eiusmodi autem motus duo sunt genera, unum quidem, quod semper fit ad bonum, in quo progrediendi finis nullus est, quandoquidem eius, quod evolvitur, terminus nullus deprehenditur; alterum autem ad contrarium, cuius substantia est in hoc, quod non subsistit; id enim, quod bono adversatur, ut prius dictum est, quodammodo ita per oppositionem intelligitur, ut dicimus id, quod est, ab eo, quod non est, tamquam adversum distingui, et substantiam ab eo, quod substantia non est. Quoniam ergo fieri non potest, ut, quod attinet ad mutabilem illam et alterabilem incitationem ac motum, natura in se maneat immobilis, sed voluntas ad aliquid omnino tendit, boni desiderio ipsam naturaliter trahente ad motum; bonum autem alterum quidem vere est bonum secundum naturam, alterum autem non eiusmodi, sed effloreſcens quadam boni specie; eorumque iudex est mens illa nobis insita, qua in re in periculo versamur vel assequendi eius, quod vere bonum est, vel, si ab eo deverterimus, aliqua eius, quod apparet, fraude decepti, ad contrarium delabendi, cuiusmodi quidpiam accidisse narrat externa fabula cani, qui in aqua viderat umbram eius, quod in ore gestabat, nempe verum cibum dimisisse, inhiantem autem cibi simulacro fame laborasse; (Cap. XXII.) quoniam ergo mens eius, quod vere bonum est, desiderio falsa, ad id, quod non est, eius

fraude, qui vitii et suasor est et inventor, deflexerat, bonum sibi persuadens id esse, quod bono contrarium est. Neque enim efficax fuisset dolus, nisi escae instar vitii hamo illita fuisset boni species; quum ergo homo ultro volensque in hanc calamitatem incidisset, qui voluptatis lenocinio se vitae inimico subiunxerat, quaere mihi simul omnia, quae conveniunt iis, quae de deo sentiuntur, bonitatem, inquam, sapientiam, iustitiam, potentiam, incorruptionem, et si quid praestantioris est significationis. Itaque ille tanquam bonus eius, qui ceciderat, misericordia movetur et tanquam sapiens revocationis modum non ignorat. Sapientiae autem est etiam eius, quod iustum est, iudicium; nemo enim insipientiae veram tribuerit iustitiam.

CAP. XXII.

Quidnam ergo in his iustum est? Non tyrannica quadam in eum, qui nos possidebat, uti auctoritate, neque summa vi manibus eius, qui dominatum obtinebat, nos eripiendo relinquere quandam iustae defensionis occasionem ei, qui voluptatis lenocinio hominem in servitutem redegerat. Quemadmodum enim qui pecunia suam vendiderunt libertatem, servi emptorum sunt, ut qui se ipsi vendiderint, et nec ipsis, nec ulli alii pro eis ad libertatem proclamare licet, etiamsi generosi quidam sint, qui sua sponte ad hanc calamitatem devenerunt; si quis autem, curam gerens eius, qui fuit venditus, vi adversus emptorem utatur, iniustus esse videbitur, qui lege acquisitum tyrannice eripiat, quem si redimere velit, nulla est lex, quae id vetet; (Cap. XXIII.) eodem modo, quum nosmet ipsi ultro vendidissemus, oportebat is, qui bonitate sua nos in libertatem erat restituturus, non aliquem tyrannicum, sed iustum revocationis modum excogitaret. Is autem quodammodo est possessori quodcunque velit redemptionis pretium dare pro eo, qui in eius potestate est.

CAP. XXIII.

Quidnam ergo verisimile erat possessorem magis accipere voluisse? Ex iis, quae consequuntur, aliqua cupiditatis eius coniectura elici potest, si magnifesta nobis sint eorum, quae quaeruntur, signa. Qui ergo, ut initio huius libri diximus, felicitati hominis invidens, bonum quidem respuerat, vitii autem tenebras in seipso generaverat et imperandi cupiditate, quae est initium et fundamentum ad detoriora propensionis et veluti mater ceterorum vitiorum, laboraverat, quanam re, quaeso, illum, quem possidebat, commutasset, nisi eo, quod esset sublimius atque maius, pretio, ut magis suam ipsius superbiae affectionem aleret atque minora maioribus compensaret? Atqui in iis, quae a seculo innotuerant, intellexerat tale nihil fuisse, qualia videbat in eo, qui nunc apparuit, conceptionem absque ulla cum viro coniunctione, ortum absque ulla corruptione, mammam ex virginitate, voces e superis testantes admirabilem eius dignitatem, quum nihil tamen sub adspectum caderet, curationem naturalibus morbis sine ullo negotio adhibitam sublimemque, solo verbo et nutu voluntatis ab eo factam, mortuorum resurrectionem, damnatorum absolutionem, daemonum metum, potestatem in aëris affectiones, per mare ingressum, pelago utrinque non discedente, et iis, qui transibant, fundum aperiente, iuxta miraculum illud, quod tempore Mosis obtigit, sed summa aquae superficie ad ingrediendum tanquam solidam terram praebente, et quadam tuta reperçussione vestigium firmante, alimenti, quamdiu vellet, contemptionem, larga convivia in solitudine, multis millibus satiatis, quibus neque coelo manna defluebat, neque terra, secundum suam naturam frumentum producens, id, quod eis opus erat, suppeditabat, sed ex ineffabilibus divinae potentiae promptuariis liberalitas illa procedebat, paratus panis, ministrantium, tanquam agricolarum, manibus elaboratus, eorumque, qui vescebantur, satietate adau-

ctus, et piscium obsonium, quum non mare eis ad usum conferret, sed is, qui etiam in mari piscium genus seminaverat. Quomodo autem quis singula enumaverit miracula evangelica? Hanc ergo vim in illo cernens, inimicus in permutatione illa plus emolumenti, quam in eo, quod possidebat, propositum esse vidit. Hac de causa eum mavult fieri pretium redemptionis eorum, qui in carcere mortis erant inclusi. Sed fieri non poterat, ut dei nudam videret speciem, nisi aliquam in eo carnis, quam iam olim ob peccatum in vinculis habebat, portionem animadverteret. Idcirco carne obumbratur divinitas, ut ad id intuens, quod secum fuerat educatum sibique cognatum erat, non terreretur appropinquatione excellentis virtutis, et considerata, quae sensim ex miraculis magis magisque exsplendescebat potentia, id, quod apparuit, magis concupiscendum, quam reformidandum censeret. Vides quemadmodum bonitas iustitiae coniuncta sapientiaque ab eis non sit separata. Quod enim per corporis indumentum excogitavit, ut capi posset divina virtus, ne dispensatio pro nobis suscepta impediretur metu divinae apparitionis, omnia simul ostendit, bonitatem, sapientiam, iustitiam. Voluisse enim salutem dare bonitatis est testimonium; quod autem captivum permutatione redemit, iustitiae indicium est; quod autem id, quod capi non poterat, subtiliter excogitans effecit, ut capi posset ab inimico, in eo summae illius sapientiae specimen edidit.

CAP. XXIV.

Sed quisquis eorum, quae dicta sunt, consequentiam attendit, eum consentaneum est quaerere, ubinam potentia divinitatis, ubinam incorruptio vis divinae in iis, quae dicta sunt, cernatur. Ut igitur haec quoque reddantur evidentia, consideremus ea, quae deinceps sequuntur ex mysterio, in quibus maxime ostenditur coniuncta huma-

nitati potentia. Primum itaque, quod natura omnipotens vel ad humani generis abiectionem descendere potuerit, id potentiam eius luculentius ostendit, quam magna illa et quae naturam superant miracula. Nam quod magnum quidquam et excelsum divina virtute effectum sit, secundum naturam quodammodo est ac consentaneum. Neque novum et mirum quidquam auribus attulerit quod dicitur, universam, quae in mundo est, creaturam, et quicquid extra ea, quae cernuntur, comprehenditur, dei virtute consistere, ipsa voluntate, ut ei visum est, ad essentiam deducta. Ille autem ad id, quod humile est, descensus, insignis quaedam et redundans copia est potestatis, quae minime impeditur in iis, quae sunt praeter naturam. Quomodo enim ignis essentiae proprium est sursum ferri, nec ullus est, qui in flamma admiratione dignum esse censeat, quod fit naturaliter; sin eam gravium corporum instar deorsum tendentem videat, hoc illud est, quod admiratur, ut ignis perseveret ignis esse, idemque motu mutato deorsum tendens naturam excedat: ita etiam divinam illam et supereminentem potentiam neque coelorum magnitudines, neque siderum splendores, neque universitatis ornatus, neque perpetua rerum naturalium administratio tantum ostendit, quantum ille ad naturae nostrae infirmitatem descensus, quomodo sublimitas insita humilitati et in humilitate cernatur et non descendat ex alto, quomodo divinitas humanam circumplexa naturam et hoc fiat et illud sit. Quum enim, ut prius dictum est, contrariae potestati non ea natura esset, ut misceretur cum mera dei praesentia nudamque ferret eius apparitionem, ut ab eo, qui pro nobis redemptionis pretium sibi deposcebat, facile capi posset, nostrae naturae integumento se occuluit divinitas, ut piscium gulosorum instar cum esca carnis hamus divinitatis simul attraheretur, et sic vita mortis intermedio introducta, luceque in tenebris apparente deleretur id, quod luci et vitae contrarium

intelligitur. Neque enim ea tenebrarum est natura, ut luce praesente permaneat, neque mortis, ut sit vita operante. In summam igitur redacta mysterii consequentia, perficiamus defensionem adversus eos, qui accusant divinam dispensationem, quanam de causa divinitas humanam per se efficiat salutem. Oportet enim in omnibus de deo quae decent sentiri, neque hoc quidem sublimiter de eo intelligi, illud vero expelli ea quae deo convenit dignitate; sed omnem excelsam ac piam intelligentiam oportet omnino in deo credi et pendere ex consequentia alterum ab altero. Ostensum ergo est bonitatem, sapientiam, iustitiam, potentiam, incorruptionem, denique omnia doctrina dispensationis nostrae demonstrari. Bonitas in hoc comprehenditur, quod perditum servare voluit; sapientia et iustitia in modo salutis nostrae ostensa est; potentia in eo, quod ipse quidem factus est in similitudine hominis et figura convenienter naturae nostrae humilitati, et spes fuit ipsum ad hominum similitudinem morte teneri posse; postea vero id fecit, quod sibi proprium erat et naturae conveniens. Est autem luci proprium, ut deleat tenebras; vitae vero, ut mortem perdat. Quia ergo a recta via aberrantes pristina vita excideramus, mortemque subieramus, quid a mysterio discimus, quod non sit consentaneum, si puritas peccato inquinatos tangit, et vita mortuos, et directio aberrantes a via, ut sordes expurgentur, emendetur error et quod mortuum est ad vitam revertatur.

CAP. XXV.

Quod autem in nostra exstiterit natura divinitas, iis, qui non ita pusillo animo ea, quae sunt, considerant, nequaquam, ut consentaneum est, novum videbitur. Quis est enim adeo puerili animo, ut ad universitatem respiciens non in universitate credat esse deum, eam inducnem, continentem atque insidentem? Ab eo enim, quod

est, pendent omnia, nec fieri potest, ut sit aliquid, quod in eo, quod est, non habeat essentiam. Si ergo in eo sunt omnia et in omnibus illud, cur eos pudet dispositionis mysterii, quod docet deum inter homines exstitisse, qui ne nunc quidem extra homines esse creditur? Nam etsi modus dei inter nos praesentiae non est hic idem, qui ille; at certe quod sit in nobis nunc et tunc ex aequo plane constat. Nunc itaque nobis immixtus est, qui naturam continet in essentia; tunc autem mixtus fuit nostrae naturae, ut nostra, cum divina commixta, evaderet divina, ut quae sit exempta a morte adversariique tyrannidi erepta; illius enim a morte reversio mortali generi principium est reversionis ad vitam immortalem.

CAP. XXVI.

Sed in examinanda iustitia et sapientia, quae consideratur in hac dispensatione, adducitur fortasse quispiam, ut existimet dolo quodam hanc rationem a deo pro nobis fuisse excogitatam; quod enim non nuda divinitate, sed tecta ab humana natura deus ab inimico ignoratus in eum, qui dominatum obtinebat, se insinuaverit, dolus quidam est quodammodo et circumscriptio, quandoquidem eorum, qui decipiunt, proprium est, ad aliud spem eorum, quibus insidiantur, convertere et aliud, quam quod fuit speratum efficere. Sed qui ad veritatem adspicit, hoc quoque omnium maxime iustitiae et sapientiae esse concedet; nam iusti est pro meritis unicuique tribuere, sapientis autem neque iusti quicquam invertere, neque bonum humanitatis scopum a iusti iudicio separare, sed utrumque inter se apte coniungere, iustitiae quidem quod datur pro meritis tribuendo; bonitati autem, ab humanitatis scopo non recedendo. Videamus ergo an non duo haec in iis, quae facta sunt, considerentur. Nam par pari pro meritis referre, quo deceptor vicissim decipitur, iustitiam ostendit. Scopus autem eius, quod fit, testimonium est bonitatis eius, qui operatur. Proprium

enim iustitiae est illa cuique tribuere, quorum principia et causas prius iecerat, quemadmodum terra commissis seminibus respondentes etiam fructus reddit; sapientiae autem est in modo similia reddendi ab eo, quod melius est, non excidere. Quemadmodum enim cibo pharmacum similiter admiscet et is, qui insidiatur, et is, qui medetur ei, cui struuntur insidiae; sed ille quidem venenum, hic autem veneni remedium, et curationis modus scopum beneficii minime corrumpit; quamvis enim ab utroque in cibo pharmaci mixtio fiat, scopum tamen respicientes hunc quidem laudamus, illum autem aversamur; ita hic quoque ratione quidem iustitiae deceptor illa rependit, quorum semina proprio animi arbitrio iecerat; nam obiecta hominis specie decipitur et ipse, qui voluptatis esca hominem prius deceperat. Scopus autem eorum, quae fiunt, in melius commutatur. Nam ille ad perimendam naturam dolum instruxerat; hic vero, iustus simul, et bonus et sapiens, ad salutem eius, qui perierat, doli commento usus est, quo facto non solum perditum beneficio affecit, sed eum etiam, qui perditionis nostrae auctor fuerat. Eo enim, quod vitae appropinquavit mors, luci tenebrae, incorruptioni corruptio, fit, ut evanescat quidem, quod deterius est, et ad nihilum redigatur; id autem promoveatur in melius, quod ab illis expurgatur; quemadmodum enim, si vilis materia auro admixta sit, qui auro medentur igne admoto id consumunt, quod alienum atque reiiciendum est, rursusque naturali splendori praestantiorem materiam restituunt — nec tamen citra laborem est illa secretio, quum ignis sua consumendi facultate tempore deleat id, quod adulterinum est; verumenimvero auri quasi curatio fit, quum id ipsum eliquatur, quod in pulchritudinis detrimentum insitum est — eodem modo, quum mors, et interitus, et tenebrae et si quis alius est vitii foetus, inventori mali adnata essent, divinae virtutis appropinquatio, eo, quod est praeter na-

turam, tanquam ab igne deleto, naturam purgationis beneficio afficit, etiamsi laboriosa sit illa secretio. Quocirca ne ipse quidem adversarius addubitaverit, quin quod factum est et iustum sit et salutiferum, si beneficium sensu perceperit. Nunc enim quemadmodum qui valetudinis recuperandae gratia secantur et uruntur, iis, qui curant, irascuntur, ut quibus aspera sentiatur sectio; si vero hac re sanitatem recuperaverint ustionisque dolor transierit, iis gratias habebunt, qui ipsos curaverint; eodem modo, ubi post longa temporum intervalla sublatum fuerit naturae malum, quod ei nunc admixtum coaluit, iique, qui nunc in malis iacent, in antiquum statum restituti fuerint, una voce gratiae agentur ab universa creatura, et ab iis, qui in purgatorio sunt expiati, et ab iis, qui ne omnino quidem opus habuerunt, ut purgarentur. Haec et quae sunt huiusmodi, tradit magnum illud divinae incarnationis mysterium. Eo enim, quod mixtus fuit humanitati, omnesque naturae proprietates percurrit, nativitatem scilicet, educationem et incrementum, et usque ad mortis experientiam pervasit, quae prius dicta sunt, omnia effecit, et hominem a vitio liberans et ipsum vitii inventorem sanans. Aegritudinis enim medela morbi purgatio est, etiamsi laboriosa sit.

CAP. XXVII.

Consequitur autem omnino, ut, qui nostrae naturae commixtus est, is omnes illius proprietates hac commixtione susceperit. Quemadmodum enim qui vestium sordes eluunt, non alia quidem inquinamenta intacta sinunt, alia vero abstergunt, sed ab initio ad finem usque totius panni maculas expurgant, ut eiusdem pretii ubique vestimentum sit, quod eluendo peraeque collustratum est; ita quum vita humana et in principio et in fine et omnibus intermediis peccato inquinata esset, opus erat omnino vi abluente, nec ea, quae hoc quidem purgatione curaret, illud

vero incuratum relinqueret. Ea de causa quum vita nostra duobus concludatur extremis, principio, inquam, et fine, in utroque extremo invenitur vis illa naturae emendatrix, ut quae et principium attigerit et porrecta sit usque ad finem, et omnia, quae sunt intermedia, interceperit. Iam vero quum unus omnibus hominibus in vitam sit aditus, undenam oportebat eum, qui ad nos ingreditur, in vita collocari? Ex coelo, dicet fortasse qui genus humanae originis ut turpe et inglorium despuit. Sed in coelo non erant homines, neque in supermundana illa vita ullus vitii morbus grassabatur. Qui autem cum homine commiscebatur, huiusmodi commixtionem ad utilitatis scopum referebat. Ubi ergo malum non erat, neque humana degebatur vita, quomodo postulat quispiam, ut homo illinc deo coniungatur, immo vero non homo, sed hominis idolum quoddam et similitudo? Quaenam autem naturae nostrae fuisset correctio, si, quum terrestre animal aegrotasset, aliquod aliud coelestibus divinam illam suscepisset admixtionem? Non potest enim fieri, ut curetur aegrotus, nisi pars laborans propriam ac peculiarem accipiat curationem. Si ergo quod laborabat in terra fuisset, neque divinae illius potentiae suo ipsius decore consulentis medicam manum percepisset, divinae virtutis occupatio circa illa, quibus nullum nobiscum est commercium, inutilis homini exstitisset. Quod enim indecorum est in divinitate non differt, si quidem omnino fas est aliud quippiam cogitare indecorum, praeter vitium. Ei quidem, qui tam pusillo est animo, ut in hoc ponat divinam maiestatem, quod naturae nostrae proprietatum communionem non subiit, nihilo magis turpitudo illa tolerabilis fit, quod coeleste corpus, quam quod terrenum deus induerit. Ab eo enim, quod natura altissimum et ob sublimitatem suam inaccessum est, omnis creatura ex aequo distat, suntque omnia aequaliter ei subiecta. Nam id, quod omnino inaccessum est, non huic quidem aditum

praebet, ab illo vero adiri non potest, sed omnia, quae sunt, ex aequo supereminet. Neque ergo terra remotior est ab hac dignitate, neque coelum propinquius, nec quae vitam degunt in utroque elemento hac in parte quicquam a se invicem differunt, ut alia quidem naturam inaccessam attingant, alia vero ab ea secernantur. Alioquin esset, quod vim illam, quae omnia continet, non omnia ex aequo pervadere, sed in aliis quidem abundantiorem esse, in aliis autem magis deficere suspicaremur, et ex maioris minorisque differentia compositus ex consequenti apparebit deus, ipse sibi non conveniens, siquidem a nobis procul esse existimetur ratione naturae, alii autem cuiquam propinquior fiat et ex eo, quod prope sit, comprehendi facile possit. Sed vera ratio in sublimi illa dignitate neque deorsum respicit per comparationem, neque sursum; omnia enim ex aequo potestati illi, quae praeest omnibus, subiecta sunt. Quamobrem si terrestrem naturam existimabunt indignam, quae cum deo connectatur, nulla quidem digna invenietur. Quod si ex aequo omnia indigna sint, unum superest, quod deo conveniat, nimirum egenti benefacere. Ubi ergo morbus lerat, illuc medicatricem venisse potestatem confitentes, quid alienum ab ea, quae deo convenit, sententia credimus?

CAP. XXVIII.

Sed naturam nostram ludibrio habent, nascendique modum in vulgus iactant, existimantque se hac ratione ridiculum facturos illud mysterium, utpote quod deum non deceat eiusmodi ingressu in humanae vitae societatem venisse. Sed hac de re iam et in praecedentibus dictum est, solum vitium, et si quid vitio cognatum est, suapte natura turpe esse. Naturae autem ordo dei voluntate et lege constitutus longe a vitii nota remotus est. Alioquin naturae accusatio in creatorem redundaret, si quid eorum, quae sunt in ea, ut turpe indecorumque reprehenderetur.

lam si a solo vitio divinitas separata est, vitiique nulla exstat natura, mysterium autem illud deum in homine, non in vitio fuisse dicit; si praeterea hominis in vitam ingressus unus est, per quem id, quod nascitur, vitae particeps fit, quemnam, quaeso, alium deo in vitam ingrediendi modum praescribunt, qui naturam vitio aegrotantem a divina virtute visitatam esse consentaneum quidem iudicant; visitationis autem modum improbant, nescientes omnem corporis fabricam per se eodem esse honoris ac pretii loco, in eaque nihil eorum, quae conferunt ad vitam constituendam, tanquam inglorium aut malum reprehendi; ad unum enim scopum omnis organicorum membrorum structura tendit. Is autem scopus est, ut homo in vita permaneat. Itaque cetera quidem instrumenta praesentem hominum vitam continent, alia alii operationi distributa, quibus et sentiendi et operandi facultas administratur; genitalia autem futuro prospiciunt, ut quae per se naturae successionem inducant. Si ergo utilitatis rationem habeas, quonam eorum, quae in honore esse putantur, illa inferiora; et quonam, inquam, non superiora, ut consentaneum est, iudicentur? Non enim oculo, aure, lingua, ullove alio sensuum instrumento ad perpetuitatem genus nostrum traducitur. Ea enim, ut dictum est, sunt praesentis usus; sed in illis immortalitas conservatur humanitati, ita ut mors, quae semper nos oppugnat, irrita quodammodo et vana sit, natura seipsam per ea, quae oriuntur, ad supplementum eius, quod deficit, semper obtrudente. Quid ergo, quod non decet, nostrum continet mysterium, si eorum adminiculo deus humanae se vitae immiscuerit, quibus natura adversus mortem pugnat?

CAP. XXIX.

Sed ab hoc transeuntes, per alia rursus ea, quae dicimus, vituperare conantur et obiiciunt: Si quod factum est honestum erat et deo conveniebat, cur distulit hoc

beneficium? Cur autem, quum vitium in principio esset, eius ad ulteriora progressum non resecuit? Ad hoc autem brevis est, quae a nobis affertur, responsio, sapientia et eius, quod naturae conducit, providentia beneficii in nos conferendi factam fuisse dilationem. Nam in morbis corporeis, quando humor aliquis corruptus irrepit ad poros, priusquam in superficie apertum fuerit quicquid praeter naturam inest, medicamentis corpus condensantibus non utuntur ii, qui artem medendi morbis profitentur, sed expectant, donec extra prodierit quicquid intrinsecus in imo delitescit, et ita nudae affectioni medicinam adhibent. Postquam ergo humanae naturae semel incubuit vitii morbus, exspectavit universitatis medicus, donec superesset nullum vitii genus in natura delitescens. Propterea non statim post invidiam Caini et caedem fraternam homini medicinam adhibet; nondum enim in lucem prodierant scelera eorum, qui Noëmi tempore perierunt, nec Sodomiticae iniquitatis gravissimus ille morbus caput exserverat, neque Aegyptiorum adversus deum pugna, neque Assyriorum superbia, nec cruenta Iudaeorum in dei sanctos saevitia, neque nefaria ab Herode facta caedes infantium, nec cetera omnia, quaecunque litterarum monumentis sunt mandata, et quaecunque extra historiam consequentibus saeculis gesta sunt, quum in libero hominum arbitrio multis modis radix vitii germinaret. Postquam ergo vitium ad summum pervenit, nec ullum amplius sceleris erat genus, quod admittere non ausi essent homines, ut per omnem aegritudinem procederet medicina, ea de causa non incipientem, sed perfectum morbum curat.

CAP. XXX.

Si quis autem se id, quod dicimus, refellere posse existimat, quoniam etiam post adhibitam medicinam peccandi nondum finem facit humana vita; is noto aliquo exemplo ad veritatem deducatur. Quemadmodum enim

in serpente, si letale aliquod vulnus in capite acceperit, non statim simul cum capite morte quoque afficitur is, qui pone est, tractus, sed mortuum quidem est caput, cauda autem proprio animo adhuc animata, nec vitali motu privata est; ita etiam videre licet vitium letifero quidem vulnere confectum, in suis autem reliquiis vitae adhuc molestiam exhibens. Sed quum mysterii rationem in his quoque reprehendere desierint, rursus criminantur fidem non per omnes pervadere homines. Cur tandem, inquiunt, non ad omnes venit gratia, sed, quibusdam verbo assentientibus, haud exigua est pars eorum, qui desunt, quum aut deus omnibus abunde impertire noluerit hoc beneficium, aut omnino non potuerit? Quorum quidem neutrum reprehensione caret; neque enim deo convenit quod bonum noluerit, neque quod non potuerit. Si ergo bonum aliquod est fides, cur, inquiunt, non ad omnes venit gratia? Certe si haec quoque in iis, quae dicimus, a nobis adstruerentur, a divina voluntate hominibus distribui fidem, utpote quod alii quidem vocarentur, ceteri autem vocationis expertes essent, opportune huiusmodi reprehensio mysterio obiiceretur; sin pariter ad omnes procedit vocatio, neque auctoritatem, neque aetatem, neque gentium discernens differentiam; propterea enim in primo praedicationis initio, divina inspiratione, unius et eiusdem linguae, cuius omnes gentes, repente facti sunt qui verbum ministrabant, ut nemo esset expers bonorum: qui fieri possit, ut deus merito adhuc ab iis accusetur, quod verbum non in omnes dominatum obtinuerit? Nam qui in universitatem liberam habet potestatem, propter eximium illum honorem, quo hominem prosequutus est, permisit et potestati nostrae quippiam, cuius unusquisque nostrum dominus unicus est. Haec autem est voluntas, quae subiici nequit, suique iuris est, quum in libertate cogitationis sita sit. Itaque in eos, qui ad fidem adducti non sunt, haec criminatio multo iustius transferri queat; non in eum,

qui vocavit ad consensionem. Neque enim quum Petrus initio in frequentissima Iudaeorum concione verbum praedicasset et tria millia simul fidem accepissent, ii, qui non crediderunt, quum plures essent iis, qui crediderant, in apostolum causam centulerunt, quod non crediderunt. Neque enim par erat, ut gratia in commune proposita is, qui ultro ab ea abscesserat, non sibi, sed alii malam suam sortem adscriberet.

CAP. XXXI.

Se ne ad haec quidem litigiosa egent contradictione. Dicunt enim deum posse, si velit, eos etiam, qui resistunt, vi attrahere ad verbi praedicationem recipiendam. Ubi ergo in his est liberum arbitrium? Ubi virtus? Ubi proborum laus? Alieno enim arbitratu ad id, quod arridet, impelli ad sola inanima et bruta pertinet. Rationis autem particeps et intelligens natura, si liberum deposuerit arbitrium, gratiam quoque intelligentiae perdidit. Ad quid enim sua utetur mente ac cogitatione, si facultas eligendi quippiam eorum, quae arrident, sita est in alio? Si manet autem inefficax liberum arbitrium, necessario virtus evanescit, quippe quae immobilitate liberi arbitrii impediatur. Iam si virtus nulla sit, honore privata est vita, et fato procedit ratio, ablata est proborum laus, peccare cuivis impune licet, vitae instituendae discrimen nullum superest. Quis enim amplius, ut rationi est consentaneum, vel intemperantem reprehenderit, vel temperantem laudaverit? quum cuilibet in promptu sit haec responsio, quod nihil eorum, quae nostro arbitratu statuimus, in nostra est potestate; maiori autem potentia humana trahantur instituta et proposita ad id, quod lubet ei, qui dominatum obtinet. In dei ergo bonitatem culpa non est conferenda, quod non in omnibus sit fides, sed in affectionem eorum, qui praedicationem verbi audiunt.

CAP. XXXII.

Quid praeter haec affertur ab iis, qui contradicunt? Hoc scilicet inprimis, supereminentem illam naturam omnino non oportuisse mortis subire experientiam, sed absque ea excellenti sua virtute facile potuisse quod videbatur efficere. Quod si etiam arcana quadam ratione hoc omnino fieri oportebat, tamen non ignominiosae mortis affici dedecore. Quae enim mors, inquiunt, ignominiosior est, quam quae in cruce sustinetur? Quid ergo ad haec quoque dicimus? Mortis quidem necessitatem efficit nascendi conditio. Eum enim, qui semel statuerat particeps esse humanitatis, omnes oportebat pervadere naturae proprietates. Si ergo, quum duobus finibus intercepta sit humana vita, in uno fuisset, alterumque non attigisset, semiperfectum mansisset propositum, ut qui naturae nostrae alteram non attigisset proprietatem. Fortasse autem quispiam, qui mysterium accurate didicerit, magis consentanee dixerit, non evenisse mortem, propterea quod natus sit; sed contra mortis causa fuisse ab eo acceptam nascendi conditionem; neque enim aeternus ille corpoream idcirco generationem subiit, quia vita egeret, sed ut nos ad vitam a morte revocaret. Quoniam igitur oportebat, ut totius naturae nostrae a mortuis resurrectio fieret, tanquam manum iacenti porrigens, et propterea ad nostrum cadaver inclinans, tam prope ad mortem accessit, ut cum mortalitate colluctatus suo corpore initium resurrectionis daret naturae, ut qui virtute sua totum hominem suscitaverit. Quoniam enim non aliunde, quam ex nostra massa caro erat, quae deum susceperat et resurrectionis intermedio cum divinitate sursum elevata est; quemadmodum in nostro corpore unius ex sensuum instrumentis actio consensum deducit ad universum parti unitum; ita, perinde ac si unum quoddam esset animal universa natura, partis resurrectio transit ad universum et

pro continuitate coniunctioneque naturae ex parte ad totum currit. Quid enim, quod sit remotum a probabilitate, in mysterio discimus, si, qui stat, inclinatur ad eum, qui cecidit, ut iacentem erigat? Crux autem nunc ullam etiam aliam profundiorem contineat rationem, viderint ii, qui arcanorum periti sunt. Quod certe ad nos ex traditione venit, huiusmodi est. Quandoquidem omnia sublimiore ac divíniore ratione in evangelio tum dicta, tum facta sunt, nihilque est, quod non sit eiusmodi, in quo non omnino mixtio quaedam appareat divinitatis cum humanitate, quum vox quidem vel actio humanitus exseratur, id autem, quod ex occulto intelligitur, divinitatem ostendat, in hac etiam parte consequens fuerit, ut non unum aspiciatur, alterum autem despiciatur; sed in morte quidem humanum consideretur, in modo autem id, quod est divinius, omni studio disquiratur. Nam quoniam proprium est divinitatis omnia pervadere et cum eorum, quae sunt, natura, per omnem partem extendi; non enim manserit quippiam in essentia, nisi in eo, quod est, maneat; quod autem proprie et primo est, divina est natura, quam ut necessario credamus esse in cunctis, quae sunt, nos cogit eorum, quae sunt, permansio. Hoc illud est, quod cruce docemur, quum eius figura quadrifariam sit divisa, adeo ut ex medio, in quo sibi ipsi coniungitur, quatuor numerentur proiectiones, quoniam qui passionis tempore in ea fuit extensus, is est, qui sibi ipsi universum colligat et coaptat, diversas rerum naturas unum ad consensum et harmoniam per se concílians. In iis enim, quae sunt, vel sursum quid, vel deorsum tendere intelligitur, vel ad transversos fines transit cogitatio. Si ergo consideres coelestium aut inferorum, aut utrorumque universi extremorum constitutionem, tuae considerationi ubique occurit divinitas, quae sola ex omni parte in iis, quae sunt, in contemplationem venit omniaque in essentia continet. Sive autem haec natura nominanda sit divinitas, sive ratio, sive potentia, sive sa

ientia, sive aliud quippiam ex iis, quae excelsa sunt, agisque ostendere possunt eum, qui est supereminens, e voce aut nomine, aut figura verborum non magna est obis controversia. Quoniam ergo ad ipsum universa crea-ra respicit, et circa eum est, et per eum secum ipsa oalescit, quum quae sunt supra, iis, quae infra et quae bliqua sunt, sibi invicem per eum coniungantur, opor-bat nos non solum auribus ad divinitatis considerationem educeremur, sed etiam oculi sublimiorum intelligentia-um magistri evaderent, unde etiam magnus ille Paulus phesium populum in mysterio instruit, doctrinae benefi-io facultatem eis inserens, qua cognoscant, quidnam sit rofunditas, quid latitudo, quid altitudo, quid longitudo. hamquamque enim crucis porrectionem proprio nomine lesignat; altitudinem quidem id, quod supereminet; pro-nditatem autem id, quod est subtus; latitudinem vero t longitudinem obliquas extensiones vocans: et disertius bi hunc sensum, ad Philippenses, ni fallor, explicat, ibus dicit: In nomine Iesu Christi omne genu flectatur elestium, terrestrium et inferorum. Hoc in loco me-am prominentiam et velut antemnam unico nomine com-ehendit, ut qui quicquid inter coelestia et infera inter-cet, terrestre nominaverit. Hoc quidem de crucis ysterio didicimus. Quae supersunt in dei verbo consi-randa hoc ex consequentia modo se habent, ut fatean-r etiam increduli nihil esse alienum ab ea, quae deum cet, existimatione. Nam quod morti non inhaeserit et ae ferro corpori inflicta sunt vulnera nihil attulerint pedimenti, quominus resurgeret ac libere discipulis is post resurrectionem appareret, si vellet iis adesse n visus et in medio eorum esse, ingressu per portas hil indigens, discipulosque inflatione sancti spiritus con-rmaret, seque cum eis futurum esse polliceretur, nec lo intermedio disiunctum iri; denique in coelum ascen-sse oculis quidem videretur, intellectu autem ubique

praesto esse sentiretur, et quaecumque huiusmodi sacra continentur historia, nullo rationum auxilio indigent, ut sint divina et excelsae summaequae virtutis. Quae quidem nihil opus esse arbitror sigillatim persequi, quum ex se ipsa oratio id, quod est supra naturam, satis indicet. Sed quia mysticae doctrinae pars aliqua etiam lavacri dispensatio est, quod seu baptismum, seu illuminationem, seu regenerationem dicere quis velit — de nomine enim inter nos nihil est differentiae — bene erit de hoc etiam pauca enarrare.

CAP. XXXIII.

Postquam enim hoc a nobis audiverint, quod, quum mortale transeat ad vitam, consequens erat, prima illa generatione ad vitam mortalem deducente, aliam inveniri generationem, quae nec a corruptione incipiat, nec in corruptionem desinat, sed eum, qui generatus est, ad immortalem vitam deducat, ut, quemadmodum ex mortali generatione mortale necessario exstitit id, quod fuit generatum, ita, quod ex generatione, quae corruptioni obnoxia non est, generatur, praestantius evadat ea corruptione, quam mors invexit; postquam igitur haec et quae sunt huiusmodi, audiverint praetereaque modum didicerint, quod preces ad deum, et gratiae coelestis invocatio, et aqua, et fides ea ipsa sunt, quibus regenerationis mysterium impleatur, vix adduci possunt, ut credant, quum ad id respiciant, quod oculis obiicitur, quasi non respondeat promissioni id, quod corporis intermedio efficitur. Quomodo enim, inquiunt, preces et divinae virtutis invocatio, facta super aquam, iis qui sacris initiantur, fit dux et principium vitae? Ad quos, si non sint nimis duri et pervicaces, simplex sufficit ratio, ut ad nostri consensum dogmatis deducantur. Nam vicissim eos interrogemus, quum modus eius, quae ex carne fit, generationis omnibus sit manifestus, qui fiat, ut id in hominem evadat, quod eo

consilio eiicitur, ut ex eo consistat animal? Atqui in eo nihil dici potest, quod aliqua ratione ullam inveniat probabilitatem. Quid enim commune habet hominis definitio cum ea qualitate, quae in illo consideratur? Homo compositus rationis et intelligentiae est particeps, mentisque capax et scientiae; illud autem in humida quadam consideratur qualitate, nihilque amplius mens comprehendit, quam quod ex sensu cernitur. Quod igitur consentaneum est, ut illi nobis respondeant, dum quaerimus, quonam modo persuaderi possit hominem ex eo constitui, hoc etiam de regeneratione, quae aqua fit, interrogati respondebimus. Etenim illic unicuique eorum, qui interrogantur, in promptu est dicere, illud hominem fieri divina virtute, quae si non adsit, immobile est illud atque inefficax. Si ergo illic non quod subiectum est facit hominem, sed vis divina in hominis naturam transmutat id, quod oculis obiicitur, extremae fuerit insipientiae illic deo tantam tribuentes virtutem existimare deum hac in parte esse imbecillum ad explendam suam voluntatem. Quid commune, inquiunt, habet aqua cum vita? Quid vero commune, eis dicemus, humiditas cum imagine dei? Sed nihil illic est admirabile, si deo volente in animal praestantissimum humiditas transmutatur. De hoc etiam similiter dicemus minime esse mirandum, si divinae virtutis praesentia id transformat ad incorruptionem, quod in natura corruptioni obnoxia natum est.

CAP. XXXIV.

Sed quaerunt, ut sibi ostendatur, deum adesse invocatum in eorum, quae fiunt, sanctificatione. Qui autem hoc quaerit revocet rursus in mentem ea, quae retro sunt examinata. Eo enim, quod virtutem illam, quae in carne nobis apparuit, vere divinam fuisse affirmavimus, defenditur id, quod dicimus in praesentia. Quum enim illum, qui apparuit in carne, deum esse ostensum fuerit, qui et

miraculis editis suam ipsius naturam commonstraverit, simul etiam ostensum est eum adesse iis, quae fiunt, quotiescumque invocetur. Quemadmodum enim eorum, quae sunt, unicuique proprietas quaedam inest, ex qua natura eius elucescat, ita divinae naturae propria est veritas. Atqui invocantibus se semper affuturum pollicitus est, et in medio credentium esse, et in omnibus manere, et cum unoquoque conversari. Nec amplius igitur alia nobis probatione opus fuerit deum adesse iis, quae fiunt, quum deum quidem esse ipsis ex miraculis credamus, propriumque divinitatis esse sciamus, ut nullum cum falsitate commercium habeat, neque addubitemus, quin id, quod promissum est, in promissionis veritate consistat; quod autem quae precibus fit invocatio divinam illam dispensationem praecedat, satis superque probat, quod fit, divino id numine peragi; si enim in altera hominum procreationis forma eorum, qui generant, ad id incitatae appetitiones, etiamsi ab iis deus precibus non invocetur, divina virtute, sicut prius dictum est, id, quod generatur, effingunt, qua separata inefficax atque inutilis est eorum opera, quanto magis in spirituali generationis modo, quum et deus iis, quae facta sunt, se affuturum sit pollicitus et suam operi virtutem indiderit, ut credimus, et nostra voluntatis affectus ad id feratur, cui studet, si debitum precationis auxilium simul adhibuerimus, magis erit perfectum id, in quod confertur studium. Quemadmodum enim qui deum precantur, ut sol sibi ipsis illucescat, id quod omnino fit, nequaquam obtundunt et obscurant, neque tamen idcirco quis inutile precantium votum esse dixerit, si de eo, quod omnino futurum est, deo supplicant; ita, qui sibi persuaserunt, vera eius, qui promisit, assertione adducti, gratiam iis omnino adesse, qui hac mystica dispensatione regenerantur, aut gratiae aliquam faciunt accessionem, aut eam, quae est, non avertunt. Eam enim omnino adesse, certo constat, quod deus is est, qui pro

misit; divinitatem autem esse miracula testantur. Itaque quin deus ubique adsit, non est quod dubitemus.

CAP. XXXV.

Descensus vero in aquam et quod ter in eam demittitur homo, aliud continet mysterium. Quia enim salutis nostrae ratio ex doctrinae praeceptis non tanto in effectu fuit, quantum ex ipsis operibus eius, qui cum homine subiit societatem, quum re ipsa vitam sit operatus, ut ope carnis ab eo assumptae divinitateque simul donatae conservaretur quicquid ei cognatum et genere coniunctum erat necessario excogitandus erat aliquis modus, cui quaedam inesset cognatio ac similitudo in iis, quae fiunt, eius, qui vestigia subsequitur, cum eo, qui praeit. Itaque videndum est, quibusnam in rebus dux vitae nostrae consideratus fuerit, ut, quemadmodum dicit apostolus, secundum ducem salutis nostrae iis, qui sequuntur, imitatio dirigatur. Quemadmodum enim qui ad numerosam et militarem in armis motionem erudiuntur, ab aciei instruendae peritis ad armorum rite tractandorum experientiam iis rebus, quas vident, adducuntur; qui autem non agit id, quod prius ostenditur, talis scientiae expers manet: eodem modo necesse est, ut qui parili studio ad bonum adspirant, omnino similiter imitatione eum sequantur, qui ad salutem dux et auctor nobis est, faciantque, quicquid ille faciendum esse praemonstraverit. Nec enim fieri potest, ut simul ad metam eandam perveniant ii, qui non similem viam sunt ingressi. Ut enim ii, qui labyrinthi errores nec ulla ratione evadere possunt, si in aliquem inciderint, qui eorum sit peritus, eum pone sequentes, variis illis et fallacibus domorum ambagibus expediuntur, non egressuri, nisi eius, qui praecedit, vestigiis insistant; ita mihi cogita huius quoque vitae labyrinthum eum esse, ut eo se natura humana extricare non possit,

nisi quis eandem viam ineat, quam permensus iis, quibus distinetur, angustiis exire queat. Labyrinthum autem figurate dico, cui exitus non fuit, mortis carcerem, in quo miserum hominum genus detentum fuit. Quid ergo in duce et auctore salutis nostrae observavimus? Triduanam mortem et denuo vitam. Itaque oportet in nobis quoque talem fere excogitari similitudinem. Quidnam ergo excogitatum est, quo etiam in nobis eius, quod ab eo factum est, impletur imitatio? Quicquid est morte affectum, proprium quemdam et naturalem habet locum, terram scilicet, in qua reponitur et conditur. Magna autem inter se cognatio est terrae et aquae, quae sola ex elementis gravia sunt, deorsum ferunt, in se invicem manent et per se invicem continentur. Quoniam ergo ducis et auctoris vitae nostrae mors subterranea ex communi naturae praescripto fuit, mortis imitatio, quae fit a nobis, in propinquo exprimitur elemento. Et sicut coelestis ille homo assumpta mortalitate, postquam sub terra fuerat positus, tertio die ad vitam rediit, ita etiam qui secundum corporis naturam illi coniunctus est, ad idem, quod ab ipso recte gestum est, intuens, ad vitae, inquam, finem, pro terra aqua ei infusa, subieus elementum, tribus ambitibus triduanam resurrectionis gratiam imitatus est. Dictum est tale quid etiam in iis, quae praecesserunt, mortem ex divinae providentiae dispensatione in naturam humanam fuisse invectam, ut, quum effluxisset vitium in dissolutione corporis et animae homo per resurrectionem denuo salvus, impatibilis, integer, ab omni denique vitii commixtione alienus reformaretur. Sed in duce quidem et auctore salutis nostrae perfectionem habuit susceptae mortis dispensatio, ut quae suum ad scopum perfecte deducta fuerit. Nam quae unita erant, morte disiuncta sunt et discreta rursus coaluerunt, ut expurgata natura in dissolutione eorum quae naturaliter coierant, animae, inquam, et corporis, eorum, quae fuerant separata, reditus ab alie-

na admixtione purus esset; in iis autem, qui ducem sequuntur, accuratam imitationem non omnino capit natura, sed quum, quantum potest, tantum nunc acceperit, id quod restat, in tempus futurum reservat. Quid ergo imitatur? Quod immixti vitii in mortis imagine, quae facta est per aquam, expresserit deletionem, non perfectam tamen deletionem, sed quandam interruptionem continuationis vitii, quum duo concurrerint ad vitium tollendum, peccatoris, inquam, poenitentia et mortis imitatio, quibus homo quodammodo dissolvitur a congenita cum vitii coniunctione, poenitentia quidem ad odium et alienationem vitii procedens, morte autem ipsum de medio tollens. Sed si fieri quidem posset, ut in perfecta morte esset is, qui imitatur, non imitatio id esset, quod fit, sed res eadem: et ex nostra natura malum omnino deleretur, adeo ut, sicut dicit apostolus, semel moreretur peccato. Quoniam autem, sicut dictum est, supremae illius potestatis tantum imitamur, quantum capit nostrae naturae mendicitas: aqua ter infusa, ex ea rursus ascendentes, salutarem illam sepulturam et resurrectionem tempore tridui factam repraesentamus, hoc in animo perpendentes, quod, sicut aqua in nostra est potestate, ut et in ea simus et ex ea rursus emergamus, eodem modo in eius, qui universitatis dominatum obtinet, fuit potestate, ut, sicut nos aquas, ita ille mortem subiens, rursus ad propriam beatitudinem rediret. Si quis ergo ad id respiciat, quod verisimile est, et ex utriusque virtute ea, quae fiunt, iudicet, nullam in iis, quae fiunt, inveniet discrepantiam, quum uterque pro naturae suae modo ea efficiat, quae suae sunt potestatis. Quemadmodum enim in hominis est potestate, aquam, si velit, citra ullum tangere periculum, infinitis partibus divinae virtuti facilius mors est proposita, ut in ea sit, neque ad affectionem convertatur. Propterea ergo necesse est nobis resurrectionis gratiam in aqua praemeditari, ut sciamus aeque facile nobis esse tum aqua tingi,

tum e morte rursus emergere. Sed quemadmodum in iis, quae fiunt in vita, alia sunt aliis antiquiora, sine quibus id, quod fit, nequaquam recte procedat, quamquam, si cum fine conferatur principium, pro nihilo esse videbitur rei principium cum fine comparatum — quid enim similitudinis est homini cum eo, quod ad procreandum animae eiicitur? Sed tamen nisi illud sit, hoc non fiet — ita etiam quod in magna fit resurrectione, quum natura maius sit, hinc initia et causas habet; nec enim fieri potest, ut illud sit, nisi hoc praecesserit. Dico autem fieri non posse, ut homo sit in resurrectione absque lavacri regeneratione, non ad massae nostrae refictionem atque reformationem spectans — ad hoc enim omnino oportet devenire naturam, propriis necessitatis legibus secundum dispensationem eius, qui ordinavit, compulsam, sive lavacri gratiam assumpserit, sive initiationis huiusmodi expers manserit — sed ad restitutionem beatitudinis, divinitatis et ab omni moerore immunitatis. Non enim quaecunque resurrectionis beneficio essentiam suam denuo recipiunt, ad eandam vitam redeunt; sed multum interest inter eos, qui sunt expurgati, et eos, qui expurgatione indigent; qui enim hac in vita lavacro prius expurgati fuerint, ad id revertentur, quod sibi cognatum est; puritati autem immunitas ab omni vitioso affectu peculiaris est, in immunitate autem ab omni vitioso affectu beatitudinem esse nihil addubitatur. In quibus vero affectus occaluerunt, nec ulla sordium adhibita fuit purgatio, non aqua mystica, non divinae virtutis invocatio, non vitae ex poenitentia correctio, necesse omnino est, ut ii quoque sint in eo, quod convenit — manifestum est autem auro adulterino convenire fornacem — ut vitio, quod eis immixtum est, eliquato longis post seculis pura deo conservetur natura. Quoniam ergo igni et aquae purgandi quaedam vis inest, idcirco iis, qui aqua mystica vitii sordes abluerunt, altero purgationum genere non opus est. Qui

autem huiusmodi purgatione initiati non fuerint, ii necessario sunt igne purgandi.

CAP. XXXVI.

Nam et communis ratio et scripturarum doctrina ostendit fieri non posse, ut divinum chorum ingrediatur qui omnes vitiorum maculas non absterserit. Hoc illud est, quod, quum per se parvum sit, magnorum tamen bonorum initium et fundamentum est. Parvum autem dico ob recte agendi facilitatem. Quis enim hac in re labor est credere deum esse ubique; quum autem insit omnibus, adesse etiam invocantibus vitalem eius virtutem, et, quum adsit, agere id, quod sibi proprium est? Proprium autem divinae actionis est salus eorum, qui indigent. Haec autem ea, quae in aqua fit, expurgatione ad effectum adducitur. Qui autem expurgatus est, puritatis erit particeps. Quod autem vere purum est, id divinitas est. Vides quomodo parvum quippiam initium sit, facileque recte fieri possit, fides, inquam, et aqua. Illa quidem nostra in voluntate consistit, haec vero simul cum vita humana coalescit. Sed quod ex his enascitur bonum quantum et quale est, ut ipsi divinitati proprium et peculiare sit?

CAP. XXXVII.

Sed quoniam duplex est homo, quippe qui compositus sit ex anima et corpore, necesse est, ut, qui servantur, per utrumque attingant eum, qui ducit ad vitam. Ergo anima quidem cum illo per fidem coniuncta salutis inde occassionem habet; coniunctio enim, quae cum vita initur, vitae habet societatem; corpus autem alio modo cum salutis nostrae auctore cohaeret et commiscetur. Quemmodum enim ii, quibus venenum ex insidiis datum est, alio medicamento vim illam mortiferam restinguere solent — oportet autem, sicut id, quod exitiale est, ita etiam antidotum in viscera penetret humana, ut illorum ope

virtus eius, quod opem fert, in universum corpus distribuatur — ita, quum id gustaverimus, quo natura nostra dissolvitur, rursus necessario etiam eo nobis opus est, quo dissolutum coalescat, ut veneni damnum, quod corpori prius fuerat inditum, contraria huius remedii nobis inditi propriaque affectione repellatur. Quodnam ergo remedium illud est? Nullum aliud, quam corpus illud, quod mortem domuit vitaeque nostrae initium fuit. Quemadmodum enim parum fermenti, ut ait apostolus, totam massam sibi assimilat, ita corpus illud, a deo immortalitate donatum, quum fuerit intra nostrum, totum hoc in se transmutat et transfert. Ut enim, si, quod exitio est, mixtum fuerit cum sano, quicquid est commixtum, simul inutile redditur, ita etiam immortale corpus, quum fuerit intra eum, qui ipsum sumpsit, universum quoque in suam naturam transmutat. At vero fieri non potest, ut quippiam aliter in corpus penetret, nisi esu vel potu misceatur cum visceribus. Igitur necesse est, ut eo, quo natura potest, modo vivificam illam vim corpore suscipiamus. Quum autem solum illud corpus, quod deum suscepit, hanc acceperit gratiam, alibique ostensum sit fieri non posse, ut nostrum corpus immortale sit, nisi societate cum immortali facta particeps incorruptionis evadat: considerare oportet, quomodo fieri possit, ut unum illud corpus, quod tam multis fidelium millibus in universo terrarum orbe semper distribuitur, totum per partem sit in unoquoque et ipsum in se totum maneat. Ut ergo fides ad id, quod consequens est, respiciens, nihil dubitationis de sensu proposito habeat, nostram orationem in naturali corporis consideratione paulisper immorari oportet. Quis enim nescit in ipsa natura nostri corporis vitam per se propria quadam in hypostasi non consistere, sed illam quadam affluente ei virtute contineri et in essentia ita manere, ut assiduo motu ad se trahat id, quod deficit, et amoliatur id, quod redundat. Et quemadmodum aliquis

uter humore quodam plenus, si in fundo quod inest effluat, magnitudinis suae formam non servaverit, nisi superne pro eo, quod exiit, ingrediatur aliud ad id, quod exinanitur, adeo ut qui huius vasis ambitum magnitudine distentum videt, sciat eum non esse proprium eius, quod apparet, sed id, quod influit, quum in eo fuerit, figurare id, quod continet magnitudinem; ita etiam corporis nostri fabrica, nihil quidem, quod nobis cognitum sit, ad sui ipsius constitutionem proprium habet, sed vi eius, quod intromittitur, in essentia manet. Haec autem vis alimentum et est et dicitur. Est autem non idem omnibus, quae aluntur, corporibus, sed unicuique congruens quoddam ab eo, qui naturam dispensat et administrat, attributum est. Brutorum enim alia radicibus effossis aluntur, alia herbis pascuntur, aliis carnes pro cibo sunt; homini autem potissimum panis et ad humoris perdurationem eiusque conservationem potus, non ipsa sola aqua, sed vino saepe condita, ad tuendum, qui nobis inest, calorem. Qui igitur ad haec respicit, potentia ad corporis nostri molem respicit. Nam quum illa in me fuerint, sanguis et corpus fiunt, nutrimento per alterandi vim congruenter ad corporis formam redacto. Quibus a nobis hoc modo distinctis, ad ea, quae sunt proposita, cogitatio revocanda est. Quaerebatur enim quemadmodum unum illud corpus Christi omnem vivificet hominum naturam, in quibus fides est, omnibus distributum, ipsumque minime diminutum. Fortasse igitur non procul a probabilitate absumus; nam si cuiusvis corporis subsistentia nutrimento, nimirum cibo et potu, constet; sit autem cibus ille panis, potusque aqua vino exhilarata, dei certe verbum, sicut in praefatione definitum est, quum et deus sit et verbum, naturae humanae cohaesit et, quum in nostro esset corpore, non aliam quandam innovavit humanae naturae constitutionem, sed eorum ope, quae sunt consueta et congruentia, suo corpori permansionem dedit, cibo et

potu continens substantiam; cibus autem erat panis. Quemadmodum ergo in nobis, sicut iam saepe dictum est, qui panem vidit, quodammodo humanum videt corpus, quod, quum ille in eo fuerit, hoc fit; ita illic quoque quod deum suscepit corpus, quum panis alimentum accepisset, quadam ratione idem erat, quod ille, alimento, ut dictum est, in corporis naturam transeunte; nam quod omnium proprium est, id quoque pro certo est in illa carne, quod pane illud quoque corpus continebatur; corpus autem dei verbi inhabitatione ad divinam dignitatem transmutatum est. Recte ergo nunc quoque verbo dei sanctificatum panem in corpus dei verbi transmutari credimus. Etenim corpus illud panis erat potestate; sanctificatum autem est habitatione verbi, quod, tanquam in tabernaculo, habitavit in carne. Unde igitur in illo corpore transmutatus panis in divinam transit virtutem, eadem de causa nunc etiam idem fit. Nam et illic verbi gratia sanctum fecit corpus, cui ex pane substantia erat, et quodammodo ipsum quoque panis erat: et hic similiter panis, sicut dicit apostolus, sanctificatur verbo dei et oratione, non cibo mediante procedens, ut in verbi corpus evadat, sed statim verbo in corpus transmutatus, sicut dictum est a verbo: Hoc est corpus meum. Quum autem omnis caro humore etiam alatur; neque enim, nisi cum eo coniungatur, id, quod est in nobis terrestre, in vita permanserit, quemadmodum duro et solido cibo corporis soliditatem fulcimus, eodem modo etiam humori adiungimus accessionem ex eiusdem generis natura. Quod quidem quum fuerit in nobis, alterandi facultate vel maxime fit sanguinis, si a vino acceperit virtutem, qua in calidum transmutari possit. Quoniam ergo hanc quoque partem caro illa dei susceptrix ad constitutionem suam accepit, manifestatus autem deus propterea se admiscuit hominum naturae interitui obnoxiae, ut divinitatis communione simul ad divinitatem traheretur humanitas: ea de causa omnibus credentibus

dispensationi gratiae se inserit intermedio carnis, quae pane vinoque constat, corporibus credentium commixtus, ut coniunctione cum eo, quod est immortale, etiam homo incorruptionis particeps evadat. Haec autem dat, virtute benedictionis eorum, quae apparent, naturam in illud transmutans.

CAP. XXXVIII.

Nihil eorum, quae de mysterio quaeruntur, iis, quae dicta sunt, deesse arbitror, praeter rationem fidei, quam paucis quidem etiam in hoc libro exponemus. Iis autem, qui perfectiorem rationem quaerunt, in aliis operibus iam prius exposuimus, quam accuratissime fieri potuit, de illa disserentes. In quibus et cum adversariis decernentes manum conseruimus et per nos ipsos de quaestionibus, quae nobis obiiciuntur, consideravimus. In hoc autem libro bene esse existimavimus, si tantum de fide diceremus, quantum evangelii vox continet, nimirum ut qui spirituali gignitur regeneratione, sciat a quonam gignatur et quale fiat animal; sola enim haec generationis species in potestate habet, ut id fiat, quod delegerit.

CAP. XXXIX.

Cetera enim, quae nascuntur, incitatae appetitioni eorum, qui generant, subiecta sunt; partus autem spiritualis e potestate pendet eius, qui nascitur. Quoniam ergo in hoc versatur periculum, ne aberretur ab eo, quod expedit, quum cuilibet libera electio proposita sit, recte habere dico, ut, qui ad propriam generationem incitatur, prius discernat ratiocinando, quis ipsi pater futurus sit conducibilis, et ex quonam praestabilius sit ipsi constare naturam; dictum est enim in huiusmodi partus arbitrio esse genitores sibi eligere. Quum ergo ea, quae sunt, bifariam sint dispertita, in creatum et increatum, increataque natura id, quod stabile atque immutabile est, in se ipsa

habeat, ad mutationem autem alteretur creatura, qui considerate eligit id, quod expedit, cuiusnam mallet esse filius, eiusne, quae consideratur in mutatione, an eius, quae firmam et stabilem eodemque modo se in bono habentem possidet naturam? Quoniam ergo in evangelio tres sunt personae et nomina, per quae iis, qui credunt, generatio fit, aeque autem generatur qui in trinitate generatur a patre et filio et spiritu sancto; ita enim de spiritu dicit evangelium: Id, quod generatum est ex spiritu, spiritus est et Paulus gignit in spiritu et pater omnium pater est: hic mihi sobria sit mens auditoris, ne se instabilis naturae prolem faciat, quum eam, quae stabilis et inalterabilis est, vitae suae auspicem constituere sibi possit; nam prout cor eius, qui dispensationi accedit, affectum est, id etiam, quod gignitur, vires habet, ita ut qui sanctam trinitatem increatam esse confitetur, immutabilem atque inalterabilem ingrediatur vitam; qui autem creatam naturam, falsa ductus opinione, in trinitate videt, deinde in ea baptizatur, rursus vitae mutabili atque alterabili ingeneretur; quod enim nascitur necessario eiusdem est generis, cuius est eorum, qui generant, natura. Quid ergo fuerit utilius, vitamne ingredi immutabilem, an rursus fluctuare in vita instabili atque alterabili? Quum ergo cuivis perspicuum sit, qui etiam aliqua intelligentia sit praeditus, id, quod stabile est, instabili longe praestantius esse et imperfecto quod perfectum est, et eo, quod eget, id, quod non eget, et eo, quod proficiendo ascendit, id, quod non habet, quo progrediatur, sed in boni perfectione semper manet, necesse fuerit, ut, qui sapit, unum ex duobus omnino eligat, ut aut increatae naturae sanctam trinitatem esse credat et ita spirituali generatione auspicem eam vitae suae faciat, aut, si extra naturam primi et veri et boni dei, patris, inquam, filium aut spiritum sanctum esse existimat, non simul assumat eam quae est in haec fidem tempore generationis, ne imprudens

se ipsum tradat defectae naturae et quae eget eo, quod bonum reddit, et quodammodo rursus illabatur in id, quod est eiusdem generis, ut cuius fides a supereminente natura defecerit; qui enim alicui rerum creatarum se subiunxit, non animadvertit se non in deo spem salutis habere; omnis enim creatura ex eo, quod a nihilo aeque ad essentiam processit, sibi ipsi propria necessitudine est coniuncta: et quemadmodum in corporum structura omnia membra sibi invicem cohaerent, etiamsi alia deorsum, alia sursum tendant, ita creata natura sibi ipsi creationis ratione est unita, nec quae excessus defectusque nobis inest differentia, eam disiungit, ne sibi ipsi cohaereat; in quibus enim aeque praecogitatur, quod non sint, etiamsi in aliis differant, eorum nullam hac in parte differentiam deprehendimus. Si ergo homo, quum creatus sit, spiritum quoque et unigenitum deum creatum esse putat, is ducetur vana spe illius in melius restitutionis, ad se ipsum rediens; idem enim in hac re accidit, quod Nicodemus existimabat, qui, quum superne nasci oportere a domino didicisset, quia nondum mysterii rationem caperet, ad maternum uterum cogitationibus devolvebatur. Quamobrem si non ad increatam naturam, sed ad cognatam et conservam creaturam se referat, inferioris huius, non superioris illius generationis est. Dicit autem evangelium desuper esse generationem eorum, qui salvi fiunt.

CAP. XL.

Hactenus autem dicta ad catecheseos doctrinam non sufficere mihi videntur; oportet enim, opinor, id quoque, quod post ea sequitur, considerari, quod multi eorum, qui ad baptismi gratiam accedunt, praetermittunt, se ipsos in fraudem inducentes, quod videantur tantum, non revera sint generati; illa enim vitae nostrae transmutatio, quae regeneratione fit, non fuerit transmutatio, si in eo, in quo sumus, permanemus; nam qui in iisdem

versatur, non video quemadmodum existimandus sit alius quis esse factus, in quo nihil sit mutatum eorum, quibus cognoscitur; salutarem enim generationem in naturae nostrae renovatione et mutatione assumi, cuivis est perspicuum. Atqui humanitas ipsa per se ex baptismo mutationem non admittit, neque vis ratiocinandi, neque intelligendi, neque scientiam percipiendi, neque aliud quicquam eorum, quae proprie humanam informant naturam, immutationi obnoxium est. Nam immutatio sane in deterius esset, si quid eorum, quae naturae propria sunt, immutaretur. Si ergo superna illa generatio reformatio quaedam hominis est, haec autem mutationem non admittunt, considerandum est quanam tandem re mutata regenerationis gratia perficiatur. Malis scilicet notis ex anima nostra deletis transitus ad id, quod est melius, locum habet. Si ergo, ut dicit propheta, mystico hoc lavacro loti, puras voluntates habuerimus et animorum improbitates diluerimus, meliores evasimus atque in id, quod melius est, transmutati sumus. Sin lavacrum quidem adhibitum sit corpori, anima vero maculas e vitiosis affectionibus contractas non eluerit, sed quae post sacramentum susceptum degitur vita, convenit ei, quae prius degebatur, quam sacramento initiaretur, etiamsi id dicere sit audacius, dicam tamen, nec avertar: Quae in iis adhibita est aqua, aqua est, quum donum sancti spiritus ei, qui generatur, nusquam appareat, quando non solum animi turpitudo formam divinam probro afficit, aut avaritiae vitium, impudicusque et inhonestus animus, fastusque et invidia et superbia; sed etiam lucra, quae fecit ex iniustitia, apud eum permanent, et quae adulterio ei parata es mulier etiam postea eius voluptatibus servit. Si haec e quae sunt huiusmodi, postea non secus atque prius in vita sunt eius, qui baptismate tinctus fuit, in quonam si mutatus, videre non possum, quum eundem aspiciam, quem et prius. Qui fuerat iniuria affectus, qui calumniis appe

litus, qui bonis suis dejectus, nullam eius, qui est lavatus, in se ipsis mutationem vident. Non audierunt etiam ab eo Zacchaei vocem: Si quid aliquem defraudavi, reddo quadruplum. Quae dicebant ante baptismum, eadem etiamnum de eo enarrant, iisdemque nominibus appellant avarum, alienorum appetentem, calamitatibus humanis luxuriantem. Qui ergo in iisdem versatur, seque baptismate in melius immutatum esse iactat, audiat Pauli vocem: Si quis sibi videtur aliquid esse, quum nihil sit, ipse se decipit. Non es enim quod factus non es. Quicumque eum acceperunt, dicit de regeneratis evangelium, dedit eis potestatem, ut filii dei fierent. Qui autem factus est alicuius filius, is omnino est eiusdem generis, cuius is, qui genuit. Si ergo deum accepisti, et filius factus es dei, ostende voluntate tua etiam deum, qui in te est; ostende in te ipso genitorem! Ex quibus deum cognoscimus, iis oportet ostendi cum deo necessitudinem eius, qui factus est filius dei. Ille aperit manum et implet omne animal benedictione, transilit iniquitates, mali agit poenitentiam. Suavis dominus universis, non iram inferens per singulos dies; rectus dominus deus, et non est in eo iniquitas et quaecunque huiusmodi sparsim scripturis docemur. Si in his versaris, vere factus es filius dei; sin permanes in vitii notis, frustra te superne generatum esse iactas. Dicet tibi prophetia: Filius hominis es, non filius altissimi. Diligis vanitatem et quaeris mendacium. Nescis quonam modo admiratione dignus efficiatur homo? Non alio sane, quam si sanctus evadat. Necesse autem fuerit his addere etiam id, quod restat, nimirum quod bona, quae in promissionibus sunt proposita iis, qui recte vixerunt, non eiusmodi sunt, ut verbis describi possint; quomodo enim, quae neque oculus vidit, nec auris audivit, neque in cor hominis ascenderunt? Neque sane quae dolore plena est peccatorum vita illi ex iis, quae sensum hic cruciant, similis est. Sed etsi aliquod ex iis, quae illic sunt, tormen-

tis, nominatum fuerit nominibus, quae hic sunt cognita, non parvum est discrimen; nam quum ignem audis, aliquem ab illo diversum intelligere didicisti ex eo, quod illi igni aliquid additum est, quod non est in hoc; nam ille quidem non exstinguitur; hunc autem multa inventa sunt, quae exstinguant. Magna est autem differentia inter eum, qui exstinguitur, et eum, qui exstinctionem non admittit. Est ergo alius quispiam et non hic ignis. Rursus si quis vermem audierit, ne propterea quod idem sit nomen, ad terrestre hoc animalculum cogitatione feratur; adiectio enim eius, quod non moriatur, naturam quandam ab ea diversam, quae nota nobis est, intelligendam suggerit. Quoniam ergo haec proposita sunt spei vitae futurae, quae congruenter ex cuiusque libero arbitrio secundum iustum dei iudicium exoriuntur vitae, sapientum fuerit non ad praesentia, sed ad futura intueri, ineffabilisque beatitudinis in hac brevi et momentanea vita iacere fundamentum et a malorum experientia bono vitae instituto fieri alienos, nunc quidem in hac vita, post haec autem in aeterna remuneratione.

EIUSDEM

ORATIO FUNEBRIS

IN

MAGNUM MELETIUM

EPISCOPUM ANTIOCHIAE.

EIUSDEM

ORATIO FUNEBRIS

IN

MAGNUM MELETIUM.

Auxit nobis numerum apostolorum novus apostolus, qui cooptatus est in ordinem apostolorum; traxerunt enim ad se sancti moribus consimilem, athletam athletae, coronatum coronati, animo castum corde puri, praeconem sermonis ministri sermonis. Verum pater quidem noster apostolici contubernii et ad Christum resolutionis nomine beatus habendus est; nos vero miserabiles; orbitas enim praematura non sinit, ut eo nomine beatos nos dicamus, quod tam bonum et commodum patrem nacti eramus. Illi melius erat per resolutionem esse cum Christo; at nobis molestum est paterno praesidio patrocinioque carere. Ecce enim tempus consilii est, et consilium dare solitus tacet. Bellum nos circumstat, bellum haereticum, et qui ducem se praebeat, nobis non est. Laborat infirmitatibus commune corpus ecclesiae, et medicum non invenimus. Videte quo loco sint res nostrae! Vellem, si

quo modo fieri posset, confirmata mea debilitate una cum magnitudine calamitatis ascendere et quodammodo rumpere vocem, quae dolori responderet, sicut isti viri egregii fecerunt, qui magna voce calamitatem amissi patris deploraverunt. Sed quid agam? qui cogam linguam ad inserviendum orationi, tanquam gravi quodam vinculo, calamitate impeditam? quomodo aperiam os taciturnitate atque silentio captum? qua ratione vocem emittam ad dolores et luctus ex consuetudine delabentem? quomodo animi oculis suspiciam, qui calamitatis caligine circumfusus sum? quis mihi hac densa atque obscura tristitiae nebula discussa rursus ex serenitate clarum pacis radium exhibebit? unde vero radius etiam elucescet, quum stella nobis occiderit? O malam noctem obscuram, quae ortum luminis non sperat! quam contrario modo a nobis hoc loco et nunc verba fiunt et nuper facta sunt? Tunc tanquam in nuptiis tripudiabamus et choreas ducebamus; nunc miserabiliter lugentes ingemiscemus; tunc nuptiale, nunc sepulcrale carmen canimus; meministis enim illius diei, quum in nuptiis spiritualibus, praeclaro sponso virginem domum deducentes, convivio vos excepimus et verborum sponsalia munera pro viribus nostris intulimus, gaudio afficientes invicem et gaudentes. Verum nunc in luctum nobis gaudium conversum est ac laetitiae amictus saccus evasit. An forsitan reticeri calamitatem atque silentio intus concludi moerorem oportebat, ne molestia filios thalami sponsalis afficiamus, quum non habeamus splendidum nuptiale indumentum, sed pullum orationis habitum afferamus? Posteaquam enim praeclarus sponsus a nobis discessit, luctu repente atrati sumus, nec licet more solito hilarem inferre sermonem, quum, qua ornabamur, stola nos invidia spoliaverit. Pleni bonorum ad vos accessimus; nudi ac pauperes a vobis recedimus; erectam supra caput largo lumine resplendentem facem

habebamus; hanc exstinctam in fumum et cinerem dissipato splendore reportamus. Habuimus magnum illum thesaurum in vase testaceo; at thesaurus quidem iste absconditus est; vas autem testaceum, opibus vacuum, ab iis, qui dederant, reservatur. Quid dicemus qui emisimus? quid respondebunt a quibus repetitur? O malum naufragium! Quomodo in medio portu spei nostrae naufragium fecimus? quomodo innumeris mercibus onusta navis, cum ipso onere demersa, nos, olim divites, nudos destituit? ubi splendidum illud velum, quod spiritu sancto semper dirigebatur? ubi tutum animarum nostrarum gubernaculum, quo tempestates maximas haereticas nullo incommodo accepto praetervehebamur? ubi immobilis mentis ancora, cui cum summa securitate post labores acquiescebamus? ubi bonus ille gubernator, qui ad superum scopum navigium dirigebat? Utrum modica sunt ea, quae acciderunt, ac nequicquam conqueror? aut potius calamitatem querendo non assequor, etiamsi supra modum dicendo vocem intendam? Commodate nobis, fratres, commodate ex condolentia lacrimis profusas! Etenim quando vos laetabimini, nos laetitiae vestrae socii eramus. Proinde reddite nobis pravam istam officii vicissitudinem! Gaudendum una cum gaudentibus: hoc nos fecimus; flendum cum flentibus: hoc vos invicem reddite! Lacrimatus est olim externus populus, quo tempore patriarcha Iacob diem suum obierat, et alienam calamitatem suam esse duxit, quum parentem ex Aegypto liberi transportantes universi casum eius in regione aliena deplorabant, dies triginta totidemque noctes luctum ac lamentationem illius amissi nomine continuantes. Vos, qui fratres et populares estis, imitamini alienigenas! Communes tunc erant peregrinorum indigenarumque lacrimae; communes sint etiam nunc, quoniam etiam calamitas communis est. Videte hosce patriarchas: omnes isti filii nostri Iacobi sunt. Ex libera procreati omnes

Nemo spurius, nemo subditicius. Neque enim illi fas erat ingenuitati fidei servilem inserere cognationem. Ergo etiam noster ille parens, propterea quod patris nostri pater erat. Audistis paullo ante ex Ephraim et Manasse, qualia, quamque multa de patre narrarent, adeo ut miracula oratio assequi non posset. Date mihi quoque, ut de his rebus dicam! Etenim nullo periculo deinceps beatum praedicare licet, nec invidiam metuo; quonam enim me malo maiore afficiet? Proinde cognoscite quis vir sit! Generosus ab ortu solis, inculpatus, iustus, verax, pius, abstinens ab omni malo facinore. Non enim utique invidebit magnus ille Iob, si iis testimoniis, quae de ipso feruntur, etiam imitator illius ornetur. Sed quae omnes res praeclaras intuetur invidia, etiam nostrum bonum acerbo oculo contuita est, ac quae per orbem terrarum obambulat, etiam per nos ambulavit, latum vestigium afflictionis rebus secundis nostris infixum relinquens. Non boum et ovium greges disperdidit, nisi si quis forte secundum mysticum sensum gregem ad ecclesiam traducat. Verum non in his nobis invidia damnum dedit, neque in asinis et camelis noxam commisit, neque vulnere carni inflicto sensus acerbo dolore affecit, sed ipso nos capite privavit. Cum capite autem una adempta sunt pretiosissima nostra sensuum instrumenta. Non amplius est oculus, qui coelestia contueatur; neque auris, quae vocem divinam exaudiat, neque lingua illa, purum veritatis donarium. Ubi dulcis illa oculorum serenitas? ubi hilaris ille in labiis risus? ubi comis illa dextera, quae una cum oris benedictione digitos intentare solebat? Provehor autem, sicut in scena, ad calamitatem clara voce proclamandam. Misereor tui, sancta ecclesia; te alloquor, o civitas Antiochi! Miseret me tui, repentinae huius mutationis nomine. Ut ademptus est decor? ut detractus est ornatus? ut repente flos

defluxit? plane gramen exaruit et flos decidit? Quis oculus pravus, quae invidia mala in ecclesiam illam debacchata est? quae quibus commutavit? Defecit fons. Exaruit amnis. Rursus in sanguinem conversa est aqua. O infelicem nuntium illum, quo calamitas ecclesiae indicabitur? Quis dicet filiis eos patre esse orbatos? quis renuntiabit sponsae eam factam esse viduam? O mala! Quid emiserunt? et quid recipiunt? Arcam praemiserunt, et recipiunt sarcophagum. Arca, fratres, homo ille dei erat, arca continens in se divina mysteria: illic urna aurea, plena mannae divinae, plena cibi illius coelestis. In illa tabulae testamenti, in tabulis cordis spiritu dei viventis, non atramento inscriptae — neque enim puritati illi cordis caliginosum et atrum inustum erat consilium — in illa columnae, bases, capitella, turibulum, candelabrum, propitiatorium, pelves, adituum aulaea; in illa sacerdotii virga, quae in illius manibus germinavit. Et si quid aliud arcam in se habuisse audimus, omnia viri animo continebantur. Sed pro illis quid? Sileat oratio. Sindones mundae et panni serici, unguentorum et aromatum abundantia, liberalitas mulieris ornatae et honestae. Dicetur enim, ut etiam haec ei testimonio sint, quod erga sacerdotem fecit, quum alabastrum unguenti largiter in sacerdotis caput effudit. Sed quod in his servatur, quid? Ossa mortua, quae et ante mortem meditata erant mortalitatem, molesta calamitatum nostrarum monumenta. O qualis vox rursus in Rama audietur! Rachel deflens non filios suos, sed virum, neque admittens consolationem. Omittite, o consolantes, omittite! Nolite contendere, ut consolemini! Graviter lugeat vidua. Sentiat damnum, quod fecit. Quamquam non imperita est discessionis, ut quae iam antea in certaminibus athletae solitudinem assuefacta sit. Meministis omnino quemadmodum vobis oratio ante hanc nostram habita certamina viri exposuerit, quod, quum omni modo

sanctam trinitatem honoraret, etiam in certaminum numero honorem conservaverit, ut qui in tribus tentationum incursionibus decertaverit. Audistis laborum seriem, qualis in primis, qualis in mediis, qualis esset in postremis. Supervacuam iudico repetitionem bene dictorum. Sed tantum memorare fortasse non intempestivum fuerit. Quum primum vidit virum modesta illa ecclesia, vidit faciem ad imaginem dei vere formatam, vidit dilectionem fontis modo scaturientem, vidit gratiam labiis circumfusam, animi demissionis summum gradum, post quem amplius quicquam cogitari non potest; vidit, qualis in Davide fuit, mansuetudinem; qualis in Salomone, prudentiam; qualis in Mose, bonitatem; qualis in Samuele, perfectionem; qualis in Iosepho, pudicitiam; qualis in Daniele, sapientiam; sicuti magnus Elias, zelo fidei ferventem; sicuti sublimis Ioannes, integritate corporis ornatum; sicuti Paulus, inexsuperabili dilectione praeditum; vidit tot bonorum concursum circa unam animam, vulnerata est beato amore, casto bonoque sponsum suum amore atque benevolentia prosequuta dilexit. Sed priusquam cupiditatem expleret, priusquam desiderium sedaret, vi amoris adhuc fervens, tentationibus athletam ad certamina vocantibus, sola relicta est. Atque ille quidem in certaminibus pro pietate susceptis desudabat; haec vero durabat in castitate matrimonium conservans. Multum iam temporis intercesserat, quum quidam adulterorum more immaculatum lectum coniugalem aggreditur. Sed sponsa corrumpi non poterat, et denuo reditus et rursus exilium: idque tertium accidit, donec haeretica caligine discussa radioque pacis admoto dominus requiescendi quodammodo a diuturnis laboribus spem fecit; sed posteaquam rursus se mutuo viderunt, castusque amor et spirituales animi oblectationes renovatae sunt rursusque desiderium accensum est, statim voluptatis perceptionem ultima haec peregrinatio interrumpit. Venit,

ut vos tanquam sponsam ornaret et nuptias instrueret, nec id frustra suscepit, praeclaro coniugio benedictionis coronas imposuit, imitatus est dominum. Ut in Cana Galilaeae dominus, ita etiam hic imitator Christi. Iudaïcas enim hydrias, haeretica aqua repletas, mero vino implevit, dum virtute fidei immutavit naturam. Statuit in vobis saepe cratera sobrium, dum dulci sua voce gratiam affudit; saepe vobis omnis generis rationalium ciborum epulum praebuit. Ille quidem benedicendo praeibat, praeclari autem isti discipuli ministrabant turbis extenuantes sermonem. Ac nos laetamur, generis vestri gloriam propriam ducentes. Quam praeclarae hactenus narrationes, quam beatum esset in his desinere sermonem. Sed postea quid? Vocate lamentatrices, inquit Hieremias. Non enim aliter cor ardens ac prae dolore intumescens mitigari potest, nisi gemitibus et lacrimis sublevetur. Tunc discessionem spes reditus consolabatur; nunc extrema a nobis discessione avulsus est. Magnus hiatus inter eum et ecclesiam in medio firmatus. Ille quidem in sinu Abrahae requiescit; at qui guttam aquae, qua eorum, qui cruciantur, lingua refrigeretur, transportet, non est. Periit ille decor; silet vox, occlusa sunt labia, avolavit gratia. Narratio evasit illa felicitas. Tristitia olim afficiebat etiam Israëliticum populum Elias, a terra ad deum subvolans; sed discessum consolabatur Elissaeus, magistri pallio pelliceo ornatus. Nunc vero vulnus superat artem curandi, quoniam et Elias assumptus et Elissaeus non est relictus. Audite ex Hieremia tristes ac flebiles quasdam voces, quibus ut desertam urbem Hierosolymitanorum deploravit, qui et alia quaedam cum commiseratione pronuntiavit et hoc: Viae Sion, inquit, lugent. Haec tunc quidem dicta, nunc autem impleta sunt. Nam ubi fama calamitatis divulgata fuerit, tunc viae plenae lugentium erunt, seque effundent qui ab eo pascebantur, Ninivitarum vocem in

calamitate imitantes; imo vero illis etiam gravius dolentes; nam illorum quidem lamentatio metum solvit, his vero nullum remedium malorum lamentationibus speratur. Novi quandam etiam aliam Hieremiae in Psalmorum libris vocem, quam de captivitate Israëlitica edidit. Verba autem scripturae ita se habent: In salicibus suspendimus instrumenta nostra, silentio cum nosmet ipsos, tum instrumenta condemnantes. Pro mea hanc usurpo cantilenam; nam si videro haereticam confusionem — Babylon autem confusio est — et si videro tentationes, quae per confusionem fluunt, haec illa esse aio Babylonia flumina, quibus assidentes flemus, quod non habeamus, qui per ea nos traiiciat. Et si salices nominaveris et suspensa in iis instrumenta, meum etiam hoc aenigma fuerit; salix enim re vera est vita; nam arbor sterilis salix est: a nobis autem defluxit dulcis vitae fructus. Ergo salices infrugiferae facti sumus, ex quo otiosa atque immota in lignis suspendimus dilectionis instrumenta. Si oblitus, inquit, tui fuero, Hierusalem, oblivioni tradatur dextera mea. Concedite mihi, ut quod scriptum est paullulum invertam, quod non nos dexterae, sed dextera nostri oblita est, et lingua gutturi suo adhaerescens meatus vocis obstruxit, ne amplius nos dulcem illam vocem rursus audiremus. Verum abstergite mihi lacrimas! Nam sentio me ultra, quam deceat, calamitatem muliebriter deflere. Non ablatus a nobis est sponsus, in medio nostrum stat, etiamsi nos non videamus. In penetralibus sacerdos est: in interioribus veli, quo praecursor pro nobis ingressus est Christus. Reliquit carnis tegumentum. Non amplius signo et umbrae coelestium servit, sed in ipsam rerum imaginem intuetur; non amplius in speculo et aenigmate, sed ipse facie cum facie collata intercedit apud deum. Intercedit autem pro nobis et populi erratis. Deposuit tunicas pelliceas; neque enim opus sunt iis, qui in paradiso

degunt, tales tunicae, sed habet indumenta, quae puritate vitae suae contexuit, iisque se exornavit. Pretiosa coram domino talis viri mors; imo vero non mors, sed ruptura est vinculorum; disrupisti enim, inquit, vincula mea. Dimissus est Simeon, liberatus est vinculis corporis. Laqueus contritus est et avicula avolavit. Reliquit Aegyptum, materialem hanc vitam; transivit non rubrum hoc, sed atrum illud et caliginosum vitae mare; ingressus est terram promissionis, in monte cum deo philosophatur, solvit animae calceamentum, ut pura mentis planta terram sanctam, ubi conspicitur deus, conscenderet. Hanc quum habeatis, fratres, consolationem, vos, qui ossa Iosephi transportatis ad terram benedictionis, audite Pauli verba praecipientis: Ne contristemini, sicut et ceteri, qui spem non habent. Dicite populo illi, exponite bonas narrationes, dicite miraculum incredibile, quomodo in maris modum condensati innumerorum hominum populus quasi unum continuum corpus universi essent, tanquam aqua quaedam circa tabernaculi pompam aestuantes; quomodo praeclarus David, multifariam multisque modis in innumeros ordines se distribuens, inter diversae simul et eiusdem linguae homines circa tabernaculum tripudiaret; quomodo utrinque ignei amnes continentibus facibus tractu perpetuo fluentes, quoad oculi longissime prospicere possent, porrigerentur. Exponite totius populi studium, apostolorum contubernium; quomodo sudaria faciei eius ad praesidium fidelium discerperentur. Adiiciantur narrationi etiam imperator moerens ob calamitatem et e solio exsurgens, totaque civitas pompam viri sancti prosequens, et consolamini vos invicem his verbis: Recte Salomon tristitiam curat; iubet enim moerentibus vinum praeberi, vobis vineae operariis hoc dicens. Date igitur vestrum vinum moerentibus, non quod ebrietatem inducat, menti insidietur corpusque corrumpat, sed quod

laetificet cor, quod propheta nobis indicabat dicens: Vinum laetificat cor hominis. Meraciori mixtione et largioribus eos excipite sermonis calicibus, ut nobis rursus in laetitiam et exsultationem convertatur luctus gratia unigeniti filii dei, per quem gloria deo et patri in saecula saeculorum! Amen.

ANNOTATIONES.

ANNOTATIONES
IN
ORATIONEM CATECHETICAM.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ κτλ.] Sic Cod. Mon. C et editi libri. Cod. Mon. A *τοῦ αὐτοῦ*. Sed in fronte huius libri MS. eadem illa verba leguntur. Cod. Mon. B exhibet *τοῦ ἐν ἁ· καὶ διδασκάλου τῆς ἐκκλησίας*. Pro *ἐπισκόπου* in fronte Codicis Mon. A exstat *ἀρχιεπισκόπου*. Verba *ὁ μέγας, ἐν κεφαλαίοις τεσσαράκοντα διηρημένος*, quae editi libri et Cod. Mon. B post *λόγος κατηχητικὸς* adiiciunt, auctoritate Codicum Mon. AC omittenda censui.

Pag. 3. *Πρόλογος*] abest a Codd. meis.

— l. 2. *τοῦ μυστηρίου τῆς εὐσεβείας*] Sic recte Codd. Mon. AB pro vulg. *τοῦ βίου τῆς εὐσ.*, quam lectionem in Vulcobiano invenit Hervetus, quippe qui verterit: *qui praesunt vitae, pietati ac verae religioni.* Alteram a me receptam in suo MS. deprehendit etiam P. Morellus; vertit enim: *qui religionis mysterio praesunt.* Ita Noster etiam Cap. XVI. p. 35. l. 22. *τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον*, praeeunte Paulo Apost. 1. Tim. 3, 16., et Cap. I. init. *ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος*. Cap. IV. pag. 12. l. 5. *τὸ τῆς ἀληθείας μυστήριον*, itemque Cap. VIII. in fin. et Cap. IX. init.

— l. 3. *τῇ προσθήκῃ τῶν σωζομένων*] *Σώζεσθαι* apud scriptores ecclesiasticos est *se servare, salutem ac felicitatem animo a vitiis vel purgando vel integro servando consequi*

(quo sensu iam a Platone, Plutarcho, aliisque frequentatum est, vid. Wyttenbach. ad Plutarch. Opp. Mor. p. 549.), sive *salutaris fidei doctrinam percipere.* Vid. Henr. Vales. ad Euseb. vit. Imperat. Constantini III. 21. p. 226. ed. Paris. Ceterum Noster h. l. ob oculos videtur habuisse, monente Glaubero, pr. interprete vernaculo, Act. Apost. II. 47; *ὁ δὲ κύριος προσετίθει τοὺς σωζομένους καθ' ἡμέραν τῇ ἐκκλησίᾳ.*

Pag. 3. l. 4, *πιστοῦ λόγου τῇ ἀκοῇ τῶν ἀπίστων προσαγομένη*] Cod. Mon. C, ut Vulcob., exhibet *τὴν ἀκοήν*, quod expressit Hervetus, vertens: *fideli, qui est secundum doctrinam sermone adducente aures incredulorum.* Petr. Morellus dedit: *si ad fidelis sermonis doctrinam infideles velut auribus attrahantur.* Reliqui autem Codd. Monacc. una cum libris Fed. Morelli et Regio optime scribunt *τῇ ἀκοῇ*, quod Fronto Ducaeus in ordinem recepit et interpretatione Lat. reddidit.

Dein Mon. A habet *προσαγόμενος* (sic).

— l. 6. *τῶν προσιόντων τῷ λόγῳ*] Cap. XXXIX. p. 74. l. 1. *τοῦ προσιόντος τῇ οἰκονομίᾳ.* Cap. XL. c. init, *τῶν προσιόντων τῇ τοῦ βαπτίσματος χάριτι.*

— l. 8. *καὶ τὴν κατήχησιν*] Sic Codd. Mon. AB; a Mon. autem C et editt. libris *καὶ* abest. Vertit etiam Morell. *catechesis quoque.*

— l. 9. *οὐχ ὁμοιοτρόπως δέ*] Particulam *δὲ* in antithesibus cum emphasi tertio vel quarto poni loco monui ad Synes. Or. de Regn. p. 146. et Calv. Enc. p. 99. Tum in prima edit. Paris. vitiose legitur *τὰς κατασκευάς.* Quae sequuntur verba *ἐφ' ἑκάστου* inserui ex Codd. Mon. AB. Iidem libri cum Morelliano et Regio pro *χρωμένους*, quod respondet praegresso *ὁρῶντας*, suppeditant *κεχρημένους.*

— l. 10. *Ἄλλαις γάρ*] Mon. A *γὰρ* om. Mox tres libri Mon. recte scribunt *καὶ ὃ τῷ ἑλληνισμῷ συζῶν.* Vulg. *ὁ* abest. Pari elegantia Noster de Baptismo T. II. p. 221. D. *οἱ ταῖς ἀκαθάρσιαις συζῶντες.* Hunc verborum *συζῆν*, *συνεσιᾶσθαι*, *συνοικεῖν* aliorumque usum illustravi ad Synes. Or. de Regn. p. 245 et de Provid. p. 145 et 257.

— l. 12. *ὅ, τε Ἀνόμοιος*] Editt. Pariss. perperam *ὅτε.* De Anomoeis, quibus inditum hoc nomen est, quia dissimilem

patri filium, nec eundem divinitate esse cum illo profitebantur, adisis Epiphan. adv. haeres. T. I. p. 912. seqq. *Τὴν μὲν ὕ-παρξιν συγχωρῶσι*, ait Basil. M. Hom. XXIV. Tom. II. p. 190. C., *καὶ ἴδιον εἶναι πρόσωπον υἱοῦ καὶ ἴδιον πατρὸς συντίθενται· ἀνομοιότητα δὲ τῆς φύσεως παρεισάγουσι· καὶ τὸ τοῦ υἱοῦ ὄνομα μέχρι φωνῆς συγχωροῦσι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ πρὸς τὴν κτίσιν αὐτὸ καταγουσιν.* Et p. 192. B.: *Καὶ — ὁ ἑτεροούσιον λέγων τὸν γε-γεννημένον πρὸς τὸν γεννήσαντα, δύο καὶ οὗτος λέγει θεούς, διὰ τὴν τῆς οὐσίας ἀνομοιότητα τὸ πολύθεον παρεισάγων.* Cf. Gre-gor. nostr. de hominis opific. T. I. p. 55. C. sq. — De Mani-chaeorum dogmatibus audiendus est Epiphanius T. I. p. 642. B. *Μάνης*, inquit, *δύο σέβει θεοὺς ἀγεννήτους, αὐτοφυεῖς, ἀϊδί-ους, ἕνα τῷ ἑνὶ ἀντικείμενον, καὶ τὸν μὲν ἀγαθὸν, τὸν δὲ πο-νηρὸν εἰσηγεῖται, φῶς τῷ ἑνὶ ὄνομα θέμενος καὶ τῷ ἑτέρῳ σκό-τος. Καὶ τοῦ μὲν φωτὸς εἶναι μέρος τὴν ἐν ἀνθρώποις ψυχὴν, τοῦ δὲ σκότους τὸ σῶμα καὶ τὸ τῆς ὕλης δημιούργημα κτλ.* Add. Gregor. nostr. infr. Cap. VII., decem contra Manichaeos syl-logism. Tom. III. p. 180., item contra Eunom. Tom. II. p. 389. CD., 390. A., 393 et 691. et quae de hac re egregie nu-per exposuit V. Cl. Doellingerus in libro, qui inscribitur; Geschichte der christl. Kirche. Tom. I. Part. I. p. 246. seqq.

Pag. 3. l. 12 — 13. *καὶ οἱ κατὰ Μαρκίωνα καὶ Οὐα-λεντῖνον καὶ Βασιλείδην*] i. e. et *Marcionistae et Valen-tiniani et Basilidiani*; praepositio enim *κατὰ* in hac periphrasi similitudinem et consensum significat. Ita in lib. de differentia essent. et hypost. Tom. III. pag. 29. C. *οἱ κατὰ Σαβέλλιον* sunt *Sabellii sectatores*. Marcion, Cerdonis discipulus, a quo Mar-cionistae nominati sunt, duobus principiis, quae constituit Cer-do, teste Epiphanio Tom. I. pag. 304. A. tertium addidit, *λέγων τρεῖς εἶναι ἀρχάς· μίαν μὲν τὴν ἄνω ἀκατονόμαστον καὶ ἀό-ρατον, ἣν καὶ ἀγαθὸν θεὸν βούλεται λέγειν, μηδὲν δὲ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ κτίσασαν· ἄλλον δὲ εἶναι ὁρατὸν θεὸν καὶ κτίσην καὶ δη-μιουργόν· διάβολον δὲ τρίτον, ὡς εἶπεῖν, καὶ μέσον τῶν δύο τού-των, τοῦ τε ὁρατοῦ καὶ τοῦ ἀοράτου. Τὸν δὲ κτίσην καὶ δημιουρ-γὸν καὶ ὁρατὸν, θεὸν εἶναι τῶν Ἰουδαίων, εἶναι δὲ αὐτὸν κριτήν.* — *Τὴν τῆς σαρκὸς δὲ ἀθετεῖ ἀνάστασιν, καθάπερ πολλαὶ τῶν αἱ-ρέσεων· ψυχῆς δὲ ἀνάστασιν εἶναι λέγει καὶ ζωὴν καὶ σωτηρίαν μόνης.* — Item Epiphanius p. seq. A. ita pergit: *Οὐ μόνον*

δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τὸν νόμον ἀποβάλλει καὶ πάντας προφήτας, λέγων ἐκ τοῦ ἄρχοντος τοῦ τὸν κόσμον πεποιηκότος τοὺς τοιούτους προπεφητευκέναι. Χριστὸν δὲ λέγει ἄνωθεν ἀπὸ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀκατονομάστου πατρὸς καταβεβηκέναι ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν ψυχῶν καὶ ἐπὶ ἐλέγχῳ τῆ θεοῦ τῶν Ἰουδαίων καὶ νόμου καὶ προφητῶν καὶ τῶν τοιούτων. Καὶ ἄχρι ᾅδου καταβεβηκέναι τὸν κύριον κτλ. Ibid. C.: Ἀνάστασιν δὲ, ὡς εἶπον, οὗτος λέγει οὐχὶ σωμάτων, ἀλλὰ ψυχῶν· καὶ σωτηρίαν ταύταις ὁρίζεται, οὐχὶ τοῖς σώμασι. Καὶ μεταγγισμοὺς ὁμοίως τῶν ψυχῶν καὶ μετενσωματώσεις ἀπὸ σωμάτων εἰς σώματα φάσκει. Refert porro p. 309. C.: Ἐλεύσομαι δὲ εἰς τὰ ὑπ' αὐτοῦ γεγραμμένα, μᾶλλον δὲ ἐρραδιουργημένα· οὗτος γὰρ ἔχει εὐαγγέλιον μόνον τὸ κατὰ Λουκᾶν περικεκομμένον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς διὰ τὴν τοῦ σωτῆρος σύλληψιν καὶ τὴν ἔνσαρκον αὐτοῦ παρουσίαν. Οὐ μόνον δὲ τὴν ἀρχὴν ἀπέτεμεν ὁ λυμηνάμενος ἑαυτὸν ἤπερ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλὰ καὶ τοῦ τέλους καὶ τῶν μέσων πολλὰ περιέκοψε τῶν τῆς ἀληθείας λόγων. Ἄλλα δὲ παρὰ τὰ γεγραμμένα προστέθεικε. Μόνῳ δὲ κέχρηται τούτῳ τῷ χαρακτῆρι τῷ κατὰ Λουκᾶν εὐαγγελίῳ, ἔχει δὲ καὶ ἐπιστολὰς παρ' αὐτῷ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου δέκα, αἷς μόναις κέχρηται, οὐ πᾶσι δὲ τοῖς ἐν αὐταῖς γεγραμμένοις, ἀλλά τινα αὐτῶν περιτέμνων, τινὰ δὲ ἀλλοιώσας κεφάλαια. Ταύταις δὲ ταῖς δυσὶ βίβλοις κέχρηται, ἀλλὰ δὲ συντάγματα ἀφ' ἑαυτοῦ συνέταξε τοῖς ἀπ' αὐτῷ πλανωμένοις. Sed Marcionis quod attinet principiorum numerum, veterum sententiae valde discrepant, quod ex ipso Nostro manifestum fit, qui Tom. II. p. 691. Eunomianos his verbis impugnat: Οὐδὲ Μαρκίων ὑμᾶς ὁ τῶν ὑμετέρων δογμάτων προστάτης κατὰ τοῦτο μέρος ἐπανορθώσαιτο, ᾧ κοινὸν μὲν πρὸς τὸ ὑμέτερον φρόνημα τῶν θεῶν ἡ δυὰς καὶ τὸ παρηλλάχθαι κατὰ τὴν φύσιν ἑκάτερον πρὸς τὸ ἕτερον οἴεσθαι. Φιλανθρωπότερον δὲ τὸ τὴν ἀγαθότητα τῷ θεῷ τοῦ εὐαγγελίου προσμαρτυρεῖν. Ὑμεῖς δὲ καὶ τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως τὸν μονογενῆ θεὸν ἀφορίζετε, ὡς ἂν καὶ τὸν Μαρκίωνα τῇ κακίᾳ τοῦ δόγματος ὑμῶν παραδράμοιτε. Nec non ex Basil. Magn. Or. supra cit. p. 192. AB., ubi haec sunt: Οὐ δύο θεοί· οὐδὲ γὰρ δύο πατέρες. Ὁ μὲν ἀρχὰς εἰσάγων δύο, δύο κηρύττει θεούς. Τοιοῦτος δέ ἐστι Μαρκίων καὶ εἴ τις ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν παραπλήσιος. Item ex Basil. Caesar. iun. Scholio inedito in Gregor. Naz. Or. XXV. p. 459. D. et seq. ed. Maur. in Heronem philosoph. secundum Cod. Monac. Nr. 34. fol. 419,

A.: *Μαρκίων, μαθητὴς Κέρδωνος, καὶ δύο ἀρχὰς εἰσῆγεν, τὴν μὲν ἀγαθὴν, τὴν δὲ πονηρὰν, καὶ τὸν Χριστὸν δοκήσει ἄνθρωπον γεγονέναι, καὶ τὴν ψυχὴν μοῖραν εἶναι τῆς τοῦ θεοῦ οὐσίας*, et fol. cit. b. — *πρὸς Μαρκίωνα ἀποτείνεται τὸν δυσσεβῆ, ὃς* $\overline{\beta}$ *ἀντικειμένας ἀρχὰς ὑποθεὶς, ἀγαθὸν καὶ δημιουργὸν — — —, τὸν μὲν καὶ δίκαιον, τὸν δὲ πονηρὸν προσηγόρευσεν· καὶ τούτου τοῦ πονηροῦ τεκτόνημα τὸν κόσμον ἔφη καὶ τὴν ὕλην κακίσην, ὃς καὶ τὸν ὄφιν ἐτόλμησεν εἰπεῖν τοῦ δημιουργοῦ ἀγαθώτερον, ὅτι ὁ μὲν φθόνῳ φησὶ τὴν γεῦσιν τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς ἐκώλυσεν, ὁ δὲ ἀφθόνως ταύτης μεταλαβεῖν συνεβούλευσεν διὰ ταῦτα ἄσπονδον πόλεμον πολεμηθῆναι τούτοις εἴρηκεν ὁ πατήρ.* Ceterum vid. Massuet. Dissertat. praev. in Irenaeum I. Pag. LXVIII. seqq., Neander in libro vernac.: Genetische Entwickelung der vornehmsten gnostischen Systeme p. 30. sqq. et Doellinger. libr. c. p. 227. sqq. — *Οὐαλεντῖνον* pro vulgato *Οὐαλεντίνον* praebuerunt Codd. Monacc. omnes. Valentinus triginta deos statuit, quos vocavit Aeones, quindecim mares totidemque feminas, in quibus supremi fuerunt *Βυθὸς* et *Σιγή*. Unde Basil. Caesar. iun. Schol. inedit. in Cod. Mon. cit. fol. 419, b.: *Οὐαλεντῖνος Βυθὸν καὶ Σιγὴν εἰσηγεῖτο καὶ τὸν Χριστὸν ἀσώματον ὀφθῆναι καὶ τέλος εἰς ἔσχατον ἀσεβείας βυθὸν ἐξώκειλεν.* De Valentino eiusque sectatoribus copiosissime doctissimeque disseruit Massuetus Dissertat. praev. in Irenae. I. Pag. XXII. seqq. Cf. etiam Neander lib. c. p. 92. seqq. et Doellinger. lib. c. p. 217. seqq. — *Βασιλείδην* receptum ex Codd. Mon. AB. Editi libri et Cod. Mon. C dant *Βασιλίδην*. De cuius systemate haec memoriae prodidit Epiphanius T. I. p. 69.: *Ὅτι φησὶν* (sc. *Βασιλείδης*), *ἦν ἓν τὸ ἀγέννητον, ὃ μόνος ἐξὶ πάντων πατήρ. Ἐκ τούτου προβέβληται, φησὶ, Νοῦς, ἐκ δὲ τοῦ Νοῦ Λόγος, ἐκ δὲ τοῦ Λόγου Φρόνησις, ἐκ δὲ τῆς Φρονήσεως Δύναμις καὶ Σοφία, ἐκ δὲ τῆς Δυνάμεώς τε καὶ Σοφίας Ἀρχαὶ, Ἐξουσίαι, Ἄγγελοι. Ἐκ δὲ τούτων τῶν Δυνάμεών τε καὶ Ἀγγέλων γεγονέναι ἀνώτερον πρῶτον οὐρανὸν καὶ Ἀγγέλους ἑτέρους ἐξ αὐτῶν γεγονέναι· τοὺς δὲ ὑπ' αὐτῶν γεγονότας Ἀγγέλους πεποιηκέναι αὖθις δεύτερον οὐρανὸν καὶ αὐτοὺς δὲ πάλιν πεποιηκέναι· Ἀγγέλους. Καὶ οἱ ἐξ αὐτῶν γενόμενοι τρίτον αὖθις πεποιήκασιν οὐρανὸν, καὶ οὕτως οἱ καθ' ἕνα οὐρανὸν εἰς αὖθις ἕτερον καὶ ἑτέρους κατασκευάζοντας* (leg. *κατασκευάζοντες*) *ἄχρι τριακοσίων ἑξήκοντα*

πέντε οὐρανῶν ἐληλάκασι τὰν ἀριθμὸν ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου, ἕως τούτου τοῦ καθ' ἡμᾶς οὐρανοῦ. Basil. Caesar. iun. l. c.: Βασιλίδης (sic) ἀσώματον φανῆναι τὸν Χριστὸν ἐμυθεύετο καὶ πάθης ἐκτὸς μεῖναι καὶ γοητείαις καὶ ἐπωδαῖς ἐχρεῖτο (leg. ἐχρῆτο) καὶ εἰδωλοθύτοις. Plura dabunt Massuet. ib. P. LIX. seqq., Neander libr. c. p. 30. seqq. et Doellinger. lib. c. p. 315. seq. — Post πλανωμένων Morellus puncto distinxit, vertens: Singuli *enim*.

Pag. 8. l. 15 — 16. ἀναγκαίαν — τὴν μαχήν] Cod. Mon. B ἀναγκαῖαν. Contentiones de religione a Patribus ecclesiae vocari assolent μαχαὶ (p. 4, Cap. I. p. 6. al.) vel πολεμός (vid. Casaub. in Nostri Epist. ad Eustath. etc. p. 85. ed. Hanov.). Or. funeb. pag. 81.: Πόλεμος ἡμᾶς περιεσοίχισαι, πολεμὸς αἱρετικὸς, καὶ ὁ στρατηγῶν οὐκ ἔξι. Basil. M. Or. XXIV. T. II. p. 190. B. Καὶ ἐντεῦθεν μὲν οὗτος ὁ πόλεμος· ἑτέρωθεν δὲ τίς καὶ ποῖος ὁ κατὰ τῆς ἀληθείας ἀγών; Cf. Gregor. Naz. Or. XLII. p. 762. D. ed. Maur. Paullo post idem in contexto νήσου. At m. rec. obliquo calamo ῆ delevit, marginique adiecit νόσου.

— l. 2—1. a f. περὶ τὸν μονογενῆ θεόν] Cod. Mon. θεόν C υἱόν. Morellus: *circa unigenitum Dei filium*, itemque primus interpres vernac.: *an den Eingebohrnen Gottes*. Recte Hervetus: *qui non credit Deo unigenito*. Ita Noster etiam Cap. XXXIX. p. 75. l. 5. καὶ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν, ubi vid. Annotat. Insignes autem loci sunt in libro de S. Trinitat. Tom. III. p. 15. A.: Εἰ οὖν Χριστὸς μὲν ὁ μονογενὴς θεὸς, χρίσμα (scr. χρῖσμα) δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἡ δὲ τοῦ θεοῦ προσηγορία τὴν βασιλικὴν ἐξουσίαν ἐνδείκνυται, σύμβολον δὲ τῆς βασιλείας ἡ χρίσις ἐστὶν (sed tu scribe χρῖσίς ἐστιν), ἆρα κοινωνεῖ καὶ τῆς ἀξίας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. Εἰ οὖν φασί τινες τὸ τῆς θεότητος ὄνομα τοῦ ἀξιώματος εἶναι δηλωτικὸν, ἀπεφάνθη δὲ κοινωνεῖν ἐν τούτῳ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἆρα τὸ κοινωνοῦν τῆς ἀξίας κοινωνήσει πάντως καὶ τῶ προσατικῶ ταύτη ὀνόματος. In libello: Quod non sint tres dii Tom. c. p. 26. B.: Τὴν (sic Codd. Mon. 23, 107 et 370; vulg. τὸ) δὲ θεὸς φωνὴν παρατετηρημένως κατὰ τὸν ἑνικὸν ἐξαγγέλλει (sc. ἡ γραφὴ) τύπον, τοῦτο προμηθουμένη, τὸ μὴ διαφόρους φύσεις ἐπὶ τῆς θείας οὐσίας ἐν τῇ πληθυντικῇ

σημασίᾳ τῶν θεῶν παρεισάγεσθαι. Διό φησι (Cod. Mon. 370. φησιν)· Κύριος ὁ θεὸς, κύριος εἷς ἐστίν· ἀλλὰ καὶ τὸν μονογενῆ θεὸν τῇ τῆς θεότητος ἀνακηρύσσει φωνῇ, καὶ οὐ διαλύει τὸ ἓν εἰς δυϊκὴν σημασίαν, ὥστε δύο θεοὺς τὸν πατέρα καὶ τὸν υἱὸν ὀνομάσαι, — κἂν ἑκάτερος (Cod. Mon. 23 vitiose ἑκάτερον) θεὸς παρὰ τῶν ἁγίων κηρύσσηται. Ἀλλὰ θεὸς μὲν ὁ πατήρ· θεὸς δὲ ὁ υἱός· εἷς δὲ ἐν τῷ αὐτῷ κηρύγματι ὁ θεὸς διὰ τὸ μήτε φύσεως, μήτε ἐνεργείας ἐνθεωρεῖσθαί τινα διαφορὰν τῇ θεότητι κτλ. De differentia essentiae et hypostas. T. c. p. 31. A.: πάλιν ὑπὸ τῆς γραφῆς ὁδηγούμεθα εἰς τὸ τῆς χορηγίας τῶν ἀγαθῶν τῶν διὰ τοῦ πνεύματος ἡμῖν ἐνεργουμένων ἀρχηγὸν καὶ αἴτιον τὸν μονογενῆ θεὸν εἶναι πιστεύειν. Cf. Noster in lib. quod non sint tres dii. T. c. p. 24. B., de fide T. c. p. 38. B. C et 39. A., item Segaar in Excurs. I. ad Clem. Alex. libr., Quis dives salutem consequi possit, p. 404.

Pag. 4. l. 1. ἀνατρέψεις] Ἀνατρέπειν proprie est *id, quod in imo est, sursum vertere*, deinde translate *evertere, prosternere* (vid. Ast. ad Plat. Legg. p. 503. Synes. Epist. 130. p. 264. D.: οὐ γὰρ ἐδεήθη χρόνου πρὸς τὸ πάντα ἀνατρέψαι τε καὶ συγχέαι), hoc autem loco *refellere*. Sic etiam Cap. V. p. 14. l. 11. a f. ἀνατρέπειν τὸν ἀποδοθέντα περὶ τοῦ ἀνθρώπου λόγον οἰήσεται.

— l. 2. ἄν τις ἐπανορθώσαιτο τὸν Σαβέλλιον] Cod. Mon. A ἐπανορθώσοιτο. Verbum ἐπανορθοῦσθαι, quod proprie significat *lapsum erigere*, tum in universum *restaurare, corrigere, sanare*, more Platonico (vid. Ast. ad Plat. Rem publ. p. 376. seq. et Gorg. p. 106., item Stallbaum. ad Plat. Euthyphr. p. 60. seq. et quae annotavi ad Synes. Or. de Regn. p. 148. seq.) Nostro usurpatur etiam Cap. I. p. 6. l. 5—6., ut ἐπανόρθωσις Cap. VIII. p. 24. med., Tom. III. p. 18. A. et alibi. Sabellium dicentem facit Basil. M. Ep. 214. T. III. p. 322. C.: ἕνα μὲν εἶναι τῇ ὑποστάσει τὸν θεὸν, προσωποποιεῖσθαι δὲ ὑπὸ τῆς γραφῆς διαφόρως, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ὑποκειμένης ἑκάστοτε χρείας· καὶ νῦν μὲν τὰς πατρικὰς ἑαυτῷ περιτιθέναι φωνὰς, ὅταν τούτου καιρὸς ᾖ τοῦ προσώπου· νῦν δὲ τὰς υἱῷ πρεπούσας, ὅταν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιμέλειαν ἢ πρὸς ἄλλας τινὰς οἰκονομικὰς ἐνεργείας ὑποβαίνῃ· νῦν δὲ τὸ τοῦ πνεύματος ὑποδύεσθαι προσωπεῖον, ὅταν ὁ καιρὸς τὰς ἀπὸ τοιούτου προσώπου φωνὰς ἀ-

παιτῇ. Cf. eiusdem Hom. XXIV. T. II. p. 190. seqq. et Gregor. Naz., qui Sabellii errores non uno loco impugnat.

Pag. 4. l. 4. τὸν Ἀνόμοιον] *qui plures inaequales deos esse confitetur.* Vid. supra. — πρὸς τὸν Μανιχαῖον, *utpote qui multitudinem deorum inducat.* Dein Mon. A perperam hâbet μάχην e corr. m. rec. Mox idem ὕδαιον. Pro ὑπολήψεις in Codd. Mon. AB exstat προλήψεις. Cf. p. 3. l. 10—11. et l. 6. f. Loquutione πρός τι βλέπειν apud Nostrum nihil est sane frequentius.

— l. 8. διαλέξεως] Διάλεξις et h. l. et in seqq. est *disputatio cum cura facta* vel *philosopha.* Vid. Io. Chr. Wolf. Anecdott. Gr. Tom. I. p. 46. et Annotatt. meae ad Synes. Calv. Enc. pag. 108.

— l. 10. ἡ ἀλήθεια] Ita Codd. Mon. AB pro vulg. ἡ διάγοια. Nec discrepat Morelli interpretatio.

— l. 11. ὅταν] Ab h. voc. incipit extractus Euthym. Tit. I., qui in utroque libro Monac. sic inscribitur: Συλλογιστικὴ ἀπόδειξις, ὅτι εἷς ἐστὶ θεὸς, καὶ ὅτι καὶ λόγον ἔχει ὁμοούσιον ἑαυτῷ καὶ πνεῦμα ὁμοίως, ἅπερ εἰσὶν ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τοῦ Νύσσης ἐκ τῶν κατηχητικοῦ λόγου. — Cod. Euth. 2. scribit Οἱ ἂν (sic). — τῶν ἑλληνιζόντων, i. e. *eorum, qui multos deos esse credunt.* Tum Cod. Mon. B habet ἂν ἔχῃ. Deinceps Mon. A ταύτην (sic) τὴν ἀρχὴν ποιεῖσθαι τοῦ. Mon. B cum Euthym. l. 2. ταύτην ἀρχὴν ποιεῖσθαι τῶ λόγου. Mox receptum ὑπείληφε pro vulg. ὑπείληφε ex Codd. omnibus. Pro ἀθέων Euth. l. male scribit ἀντιθέων. Συμφέρεσθαι, *consentire, acquiescere, amplecti*, egregie illustratur a Budaeo in Comment. L. Gr. p. 419. et Wyttenbach. ad Plutarch. Opp. Mor. p. 578. Cf. infr. Cap. I. p. 8. l. 23.

— l. 14. λέγοι] Sic Codd. Mon. AB c. Euth. 1. 2. Vulg. λέγει.

— l. 15. τῶν τεχνικῶς καὶ σοφῶς — οἰκονομεμένων] Cap. I. p. 8.: Ἀγαθὸν δὲ ὁ κόσμος καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πάντα σοφῶς τε καὶ τεχνικῶς θεωρούμενα. Cap. XX. p. 41.: Τὰ δὲ πεπραγμένα εἰρμῷ τινὶ καὶ τάξει δι' ἀκολούθου προϊόντα τὸ σοφόν τε καὶ τεχνικὸν τῆς οἰκονομίας ἰτοῦ θεοῦ διαδείκνυσιν. Paull.

post pro διαδεικνυμένην Cod. Mon. B c. Euth. 1. 2. exhibet δεικνυμένην. Quod sequitur καὶ ex Codd. Mon. AB et utroque Euthym. inserui. Mox liber Mon. B habet ὁμολογεῖσαι (sic).

Pag. 4. l. 18. ἀμφιβάλλοι] Mon. B ἀμφιβάλλων. Deinde auctoribus libris Monace. AB et utroque Euth. pro vulg. θεοτήτων scripsi θεῶν. Cf. infra l. 4 — 3. a f. et p. sq. l. 15. et l. 3. a f. In libello, quod non sint tres dii p. 26. CD. εἰς πλῆθος θεῶν ὁ ἀριθμὸς ἐπλατύνετο. Verbum ἐκφέρεσθαι, deferri in aliquid (vernac. verfallen auf etwas), illustrat Matthaei in novis ex Io. Chrysostomo Eclogg. LII. p. 195. Similiter Noster in lib., quod non sint tres dii p. 27. B. εἰς πλῆθος ἀνθρωποτήτων ταῖς ὑπονοίαις ἐκπίπτειν. Pro χρησόμεθα Mon. C dat χρησώμεθα. Cf. Cap. V. p. 12. l. 14. Articulum ante ἀκολουθίᾳ Euth. 2. om. Ἐλλιπὲς praebuerunt Mon. C. et Euth. 1. 2. Reliqui c. editt. habent ἐλλειπές. Suid. s. v. Ἐλλιπές· τὸ ἐνδεές· καὶ ἐλλιπὴς, ὁμοίως.

— l. 23. τῶν ἐνθεωρουμένων] Θεωρία, θεωρεῖσθαι et ἐνθεωρεῖσθαι in hoc et in aliis Gregorii nostri scriptis passim occurrunt. De verbo θεωρεῖν, vern. schauen, betrachten, vid. Creuzer. in Stud. Tom. I. p. 64. seqq.

— l. 24. τέλειον] in Mon. C om. Dein pro vulg. ἀπαιτήσομαι scripsi ἀπαιτήσομεν ducibus libris Monac. A et Euth. 1. 2. In Mon. B est ἀπαιτήσωμεν. In seqq. e Codd. Mon. AC et Euth. 2. recepi ἐξ ἐλλιποῦς (Euth. 1. scribit ἐξελλιποῦς). Editt. una cum Cod. Mon. B legunt ἐξ ἐλλειπᾶς. A voc. τελείου Euthymius transit ad τούτου δὲ δοθέντος.

— l. 26. κατὰ τὴν τῦ ἀγαθῦ ἔννοιαν] Mon. AB dant ἐπίνοιαν. Τε post σοφὸν Mon. B om.

— l. 28. θεοπρεπὲς νόημα] De S. Trinit. T. III. p. 9. D. τὰ θεοπρεπῆ ὀνόματά τε καὶ νοήματα. Ib. C. ἐν τοσαύταις ἐννοίαις ὑψηλαῖς τε καὶ θεοπρεπέσι. Hic infra Cap. IX. p. 27. τῆς θεοπρεποῦς ἐννοίας. Cap. seqq. p. 29. τὴν θεοπρεπῆ διάνοιαν. Cap. XVI. p. 35. τῆς θεῷ πρεπούσης ἐννοίας, quae laudans Is. Casaubonus Not. in Nostri Epist. ad Eustathiam etc. p. 110. ed. Hanov. sine causa θεοπρεποῦς scripsit. Cap. V. pag. 13. infr. τοῖς θεοπρεπέσιν ἀγαθοῖς. Cap. IX. p. 27. τὸ θεοπρεπὲς τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως. Cap. XV. init. θεοπρεποῦς ἀποκρί-

σεως. Cap. XX. p. 40. τῶν θεοπρεπῶν ὑπολήψεων. Cap. XXVII. fin. et Cap. XXXII. p. 60. De S. Trinit. p. 8. B. μηδὲν τῶν θεοπρεπῶν ὀνομάτων. P. 10. B. Quod non sint tres dii T. III. p. 19. A. et 28. A. De fide T. c. p. 41. C. De S. Trinit. p. 10. D. οὐδὲν ὑπὲρ τὰς λοιπὰς τὰς θεοπρεπεῖς προσηγορίας πρωτεύει. Quod non sint tres dii p. 19. C. ταῖς θεοπρεπεσέραις φωναῖς. Cf. infr. Cap. II. p. 9. et Cap. XXIV. p. 47. — Mox pro τύχοι in Mon. B est τύχῃ. Idem liber praebuit articulum τὴν ante περὶ τὴν θείαν φύσιν, qui a reliquis Codd. et Editt. abest.

Pag. 4. l. 5. a f. δοθέντος ἡμῖν] Pronomen Codd. Mon. AB c. Euth. 1. 2. om., neque interpretando expressit Morellus. Editt. Pariss. ante, Cod. autem Mon. C post ἡμῖν commate distinguit. Et ita Hervetus: *Hoc autem nobis dato.* Deinceps c. Mon. C et Euth. 1. 2. scripsi οὐκέτ' ἄν. Reliqui duo c. editt. habent οὐκ ἔτ' ἄν.

— l. 3. a f. πρὸς μιᾶς θεότητος περιαγαγεῖν ὁμολογίαν] Cf. p. 5. fin.

Pag. 5. l. 1. ἀνάγκη πᾶσα] Ordine rariore, quo Noster alibi quoque uti solet, e. c. infra l. 13., p. 6., 7. ter, 12, 31 et 67. Pro μηδεμιᾷ Cod. Mon. B c. Euth. 1. 2. μὴ δὲ μιᾷ scribit. In seqq. pro καταλάβοι, quod una cum editt. Mon. C agnoscit, Mon. A et Euth. 1. 2. exhibent καταλαμβάνοι. Mon. B καταλαμβάνει. Cod. Mon. A dat ἢ ἔνοια, Euth. 1. ἢ ἔγνοια. Deinde Mon. AC et Euth. 1. 2. διακρίνον.

— l. 7. μήτε παρὰ τὸ χεῖρον] Articulum τὴν, quem Codd. Mon. ABC una cum editis libris post μήτε inserunt, auctoritate utriusque Codicis Euthymiani expunxi. Item in seqq. ante σχοίη ὑπόληψιν delevi pronomen indefinitum τις, quod Codd. omnes praeter Mon. C omittant. Intell. ex praecedentibus: ὅταν πρός τινα τῶν ἑλληνιζόντων ἡ διάλεξις ᾖ (p. 4. l. 11.), ἐκεῖνος ὁ ἑλληνίζων. Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. legunt ὑπόληψιν σχοίη, ordine inverso. Paullo infra cum Cod. Mon. A scripsi θεῖον ἔχειν ὑπολήψεως pro θεῖόν ἐχειν ὑπολ.

— l. 12. οὐδεμιᾶς ἰδιότητος] Mon. A οὐδέμιας (sic). Mon. B et Euth. 1. 2. οὐδὲ μιᾶς. Tum Euth. 1. εὐρισμένης pro εὐρισκομένης. Mox libri MSS. omnes, praeter C, male exhi-

bent πρὸς μίαν θεότητος ὁμολογίαν. Cf. p. 4. l. 3. a f. — τὴν πεπλανημένην περὶ τῶ πλήθους τῶν θεῶν φαντασίαν, vernac. die irrige Vorstellung von der Vielheit der Götter. Noster infra Cap. III. p. 10—11.: τῶν δὲ ἑλληνιζόντων ἡ πολύθεος ἐξαφανίζειαι πλάνη, τῆς κατὰ φύσιν ἑνότητος παραγραφομένης τὴν πληθυντικὴν φαντασίαν.

Pag. 5. l. 16—17. τὸ δυνατόν] Cod. Mon. B artic. om. Ἡ ante ἀϊδιότης receptum ex Codd. omnibus. In seqq. pro κατ' ἀνάγκην Codd. omnes, excepto C, scribunt κατὰ ἀνάγκην. Quod sequitur τὸ in Mon. B deest.

— l. 22. εἰς τὸ ἕν] Τὸ δόγμα, quod vulgo additur, Codd. mei omnes merito omittunt. Nec aliter in suis Codd. legerunt Morellus et Hervetus. De verbo περιάγειν cf. supra ad p. 4. l. 3. a f. Ceterum vid. qui Nostrum ob oculos habuerunt, Pseudo-Cyrill. Alex. in libro de S. Trinit., qui Cyrilli Al. Opp. ed. Aubert. T. VI. adhaeret, p. 5. CD. et Ioann. Damascen. de fide orthod. I. 5. T. I. p. 128. DE. ed. Lequien.

CAP. I.

Pag. 6. Codd. Mon. B et Morell. hunc praeferunt titulum: κεφ. ά. περὶ τοῦ ἐν τῇ ἑνότητι τῆς φύσεως τῶ θεῶ εἶναί τινα διάκρισιν ὑποςάσεων καὶ περὶ τῶ λόγου τῶ θεῶ τῶ κυρίω ἡμῶν Ἰησοῦ Χριςοῦ.

— l. 1. ἐπειδὴ καί] Codd. Euth. 1. 2. ἐπειδήπερ. Ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος i. e. *doctrina Christiana*. De significatione vocis λόγος vid. Wyttenbach. ad Plutarch. Mor. p. 552. seq. Ceterum cf. supra ad p. 3. l. 2. Οἶδε (Mon. liber A scribit οἶδεν) h. l. idem fere significat, quod Latinorum *solet*, quem verbi εἰδέναι usum egregie illustravit V. Cl. Boissonadius ad Nicet. Eugen. p. 229. seqq. et 404. Ita et Synes. Ep. 140. p. 277. B. — φιλοσοφία πρεσβεύειν οἶδεν ἀπάθειαν αὐτήν. Pro τῆς φύσεως Cod. Euth. 2. exhibet τῆς πίςεως. Ὡς ἂν Nostro in primis frequentatum est. Mox Cod. Mon. B scribit ὑπενεχθήσεται.

Pag. 6. l. 6. ταῖς ἔξω τῆ καθ' ἡμᾶς δόγματος] Τὸ καθ' ἡμᾶς δόγμα est *dogma Christianum*. De hac loquutione in scriptoribus ecclesiasticis passim obvia multus est Hasius V. D. ad Leon. Diac. p. 463. ed. Bonn.

— l. 7. ἄλογον εἶναι τὸ θεῖον] Noster de fid. p. 40. C.: Ἀλλὰ καὶ ὁ μέγας Ἰωάννης ταῦτα διδάσκει λέγων· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν· ἐκ γὰρ τῆ εἰπεῖν ὅτι ἐν ἀρχῇ ἦν καὶ οὐ μετὰ τὴν ἀρχὴν, ἔδειξεν ὅτι οὐδέποτε ἄλογος ἦν ἡ ἀρχή. — In seqq. Cod. Euth. 1. vitiose scribit διαφθώσει.

— l. 11. καὶ ὁ ἀνθρώπινος — λόγος] Ita Codd. mei omnes. Vulgati libri καὶ ὁ om.

— l. 11. Οὐκοῦν] Codd. Euth. οὐκ οὖν. Pro καθ' ὁμοιότητα τῶν (ita in Cod. Mon. C et Editt. exstat; Mon. A habet τὸν, Mon. B τῶ, *sic*) παρ' ἡμῖν c. Codd. Euth. haud dubie legendum est καθ' ὁμ. τῆ (sc. λόγῳ) παρ' ἡμῖν. Vertit etiam Zinus: *ad rationis nostrae similitudinem*, et Morellus: *Quocirca si nostrum deique verbum similitudine quadam intelligi dicat.* Cf. p. 7. l. 2 — 3. Post τὸν τοῦ θεῆ ex Codd. AB et Euth. 1. 2. inserui λόγον, quod in Cod. C et editt. libris desideratur. Dein Mon. B habet ἕπω καταχθήσεται.

— l. 14. γὰρ πᾶσα κατάλληλον — — ὡς καί] Haec verba, utpote in contexto Codicis Euth. 1. omissa, manus diversa in marg. supplevit. Liber Mon. C dat τὸν λόγον τῇ φύσει, ordine inverso.

— l. 17. ἀλλ' οὐκ] Sic Codd. Mon. AB c. Euth. 1. 2.; Mon. C et Editt. ἀλλὰ οὐκ.

— l. 6. a f. συνταπεινοῦνται καὶ αἱ ἐμφάσεις] Καὶ insertum ex Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. Vulg. deest. Simili ὁμοφωνίᾳ utitur Noster Cap. VIII. p. 24.: τούτου ἕνεκεν ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ. Cf. quae annotavi ad Synes. Calv. Enc. p. 140.

— l. 4. a f. ὠκύμορος ἡ ζωή] Ex idiomate Homerico (Il. I. 505.). Cap. V. p. 14. vocatur homo ὠκύμορον, ἐμπαθῆς, ἐπιχηρὸν κτλ.

— l. 3. a f. ἀπαγὴς ὁ λόγος] „In hunc locum annotarat interpres eum corruptum videri, quod Graece scripsit ἄρπαγις λόγος, et verterat, *ratio, quae non permanet*: nos in utroque manuscripto legimus ἀπαγὴς λόγος, *sermo non stabilis*. Petr. Morell. *potentia instabili et verbo infirmo donati sumus.* Dicitur

ἀπαγὲς, quod compactum ac solidum non est, unde postea sermonem hunc humanum ait esse ἐπίκηρον, *fluxum, caducum et interitui obnoxium, neque permanere, aut cum humana natura subsistere.* Ab eadem mente illud est Athanasii orat. 3. contra Arian. [imo Orat. II. contra Arian. Tom. I. p. 503. B. ed. Montfauc.]: καὶ ἐπειδὴ ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γέγονε (sc. ἄνθρωπος), διὰ τοῦτο καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ παύεται καὶ οὐ μένει, et rursus [ibid. p. 504. C.] τῶν μὲν ἀνθρώπων πολλοὶ καὶ διάφοροι λόγοι καθ' ἡμέραν παρέχονται διὰ τὸ τοὺς πρώτους μὴ μένειν, ἀλλ' ἀφανίζεσθαι". Fronto Ducaeus. — Ἀπαγὴς Codicibus meis omnibus confirmatur.

Pag. 6. l. 1. a f. πᾶν τὸ περὶ αὐτὴν λεγόμενον] Codd. omnes, excepto C, exhibent περὶ αὐτῆς. Sed mutatione non opus est, quum περὶ c. accusativo iunctum genitivi vices gerat (vid. Ast. ad Plat. Legg. p. 37.), eademque construendi ratione Noster frequenter uti soleat, e. c. Praef. p. 3. infr. τὴν περὶ τὸν μονογενῆ θεὸν ἀπιστίαν. P. 4. τὴν τελειότητα τὴν περὶ τὴν θείαν φύσιν. P. 5. ἔξω τῆς περὶ τὸ θεῖον ἔξιν ὑπολήψεως. Cap. I. p. 6. τὴν περὶ τοῦτο πλάνην. Cap. XXXVIII. init. τῶν περὶ τὸ μυστήριον ζητουμένων, et alibi.

— l. 1. a f. Οὐκοῦν] Euth. 2. οὐκ οὖν, ut supra.

Pag. 7. l. 1. λέγηται] Euth. 1. λέγεται. Verba ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ φθεγγομένου Hervetus minus accurate vertit: in impetu eius, *quod dicitur.* Recte Morellus: in eius, *qui loquitur,* intentione. Et pr. interpres vernac.: *in der Anstrengung das Sprechenden.* Quod sequitur καὶ unus liber Mon. C et editi agnoscunt.

— l. 4. ἐπίκηρος] *interitui obnoxia.* Vid. quae annotavi ad Synes. Calv. Enc. p. 221. — Paullo post corr. ἀΐδιον. Nostri hunc locum respexerunt Pseudo-Cyrill. Alex. de S. Trinit. T. c. p. 6. A. et Ioannes Damasc. de fide orthod. I. 6. T. c. p. 129. C.

— l. 9. Οὐ γάρ] Ita in texto quidem Mon. C, in marg. autem καὶ ἴσ. In seqq. libri Mon. omnes recte scribunt ὑφεστάναι. Vulg. ὑφεστᾶναι. Dein Mon. B ἐστι.

— l. 11. ὑφέστηκε] Cod. Mon. B ὑφέστηκεν. In seqq. pro ὃν e Codd. Mon. AB et Euth. 1. 3. scripsi ὤν.

Pag 7. l. 15. *ἐν ζωῇ*] Sic Codd. omnes, excepto C, qui cum Editt. faciens *ἐν τῇ ζωῇ* scribit. *Ἓν ζωῇ* legitur et supra l. 8. et in seqq., ubi eadem phrasis: *ἐν ζωῇ θεωροίη τὸν λόγον*, habetur.

— l. 16. *Ἁπλῆς δὲ τῆς τοῦ λόγου φύσεως*] Novissimum vocabulum a Mon. A abest. Idem liber paullo post una cum Euth. 1. 2. exhibet *οὐδὲ μίαν διπλόην*, quae scribendi ratio in Codd. nostris saepius recurrit. De voce *διπλόη*, cui notio *impuritatis* adhaeret, vid. Ruhnk. ad Timaei Lex. vocum Platt. p. 73. sq. ed. Koch. De Attica participii forma *δεικνυθσης* annotavi ad Synes. de Regn. p. 183. et de Provid. p. 229. Cf. Noster Cap. VII. p. 20. Dein e Cod. Mon. C et Euth. 1. 2. recepi *οὐκέτ'* pro *οὐκ' ἔτ'*. Mox Codd. Mon. AB c. Euth. 1. 2. exhibent *τὸν λόγον ἐν ζωῇ θεωροίη*, ordine inverso. In seqq. cum iisdem libris pro *ἀλλὰ ἀνάγκη* dedi *ἀλλ' ἀνάγκη*.

— l. 23. *Εἰ οὖν ζῇ ὁ λόγος*] Cod. Mon. B dat *ζωὴ* pro *ζῇ*. Tum pro *ὁ ζωὴ ὤν* in Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. legitur *ὡς ζωὴ ὤν*. Vocabulo *προαιρετικὴν* Euth. 1 adiicit *ἤτοι θελητικὴν*, quae duo verba merum glossema sapiunt. Zinus vertit: nimirum et propositi *ac voluntatis* habet facultatem. Deinceps omnes libri MSS., excepto C, habent *πάντως δύναμιν ἔχει*, alio ordine.

— l. 8. a f. *πόῤῥω*] Iidem libri Monacc. addunt *πάντως*, quod ex praecedentibus *τὸ ἀδύνατον πάντως κατασκευάσει* repetitum videtur. Proxime Mon. B dat *ἕξιν ὑπολήψεως*, ordine inverso.

— l. 7 — 6. a f. *τῶν ἀπεμφαινόντων*] Ita libri mei omnes. Unus C, ut vulgati, perperam habet *ἀπεμφαῖνον τῶν*. Cap. X. p. 20. *τὸ ἀνοίκειον καὶ ἀπεμφαῖνον*. Cap. XV. p. 34. *ὡς ἀνάρμοξά τε καὶ ἀπεμφαίνοντα περὶ τῆς θείας φύσεως δογματιζόντων*. De S. Trinit. T. III. p. 10. C. *ἐπὶ ἀπεμφαινομένων πραγμάτων*. Ibid. D. *ἐπὶ τῶν ἀπεμφαινόντων*. Quod non sint tres dii T. c. p. 15. D *ἓν πάντως τῶν ἀπεμφαινόντων*. Dein inter *ἀνάγκη* et *πᾶσα* libri mei omnes, excepto C, recte inserunt *δε*, quod vulg. abest. In proximis Cod. Mon. C offert *ὁμολογεῖν εἶναι*, ord. al. Verba *ἁπλοῦν — ἐν τῇ αὐτῇ προθέσει θε* in contexto Codicis Euth. 1. exciderunt; suppleta tamen sunt in marg.

Pag. 7. l. 1. a f. τὸ μέν τι] Mon. A τὸ μέ τι. Reliqui omnes τὸ μέν τι. Vulg. τ. μ. τοι. Cf. Cap. XX. p. 40. l. 5. et Cap. XXI. p. 42. l. 14. Tum Euth. 1. 2. δύναται· Euth. 3. προσδέτι. Post ἀδυνάτως addidi ex Cod. Mon. C ἔχοι. Reliqui scribunt ἔχει. In editt. autem exstat neque ἔχοι, neque ἔχει.

Pag. 8. l. 1. τὴν τῆ λόγῳ προαίρεσιν] Τὴν Mon. B. om. — πρὸς οὐδὲν τῶν κακῶν τὴν ῥοπὴν ἔχειν] Aristot. Ethic. ad Nicomach. I. 1. p. 1. ed. Bekker. min.: πρὸς τὸν βίον ἡ γνῶσις αὐτῆ μεγάλην ἔχει ῥοπήν. De hac loquutione plura annotarunt Spanhem. ad Iuliani Imp. Caesares p. 137. sq. ed. Heus. et Bachrius ad Plutarch. Philopoem. p. 13.

— l. 3. πᾶν ὅ, τι πέρ ἐστιν] Mon. B πᾶν ὅπερ ἐστιν. Cf. infr. l. 10. et Cap. XXXVIII. fin.

— l. 5. ἀνενέργητον] Hoc vocabulo inprimis delectati sunt Gregorius noster (cf. Cap. IV. p. 11. infr., Cap. VI. p. 18., Cap. XI. p. 29. et Cap. XXXIII. p. 62.) et Synesius, cuius exempla habes in Additamentis ad Or. de Regn. in calce Xenophontis Ephes. in linguam vernaculam conversi p. 183. — Deinde Mon. B. pro ἀγαθοῦ legit ἀγαθήν. Vulgatum προαίρεσιν — ἄγει auctoribus omnibus libris MSS. mutavi in πρόθεσιν — ἄγειν. Similiter Noster infra Cap. VIII. p. 24.: πρόεσιν εἰς ἐνέργειαν. Synes de Provid. p. 100. B.: προάγει τὴν δύναμιν εἰς ἐνέργειαν. Dion. p. 61. A. (ἡ πᾶσα τῶν βιβλίων παραμύθεια) ἐκκαλεῖται τὴν δύναμιν ἡμῶν εἰς ἐνέργειαν. De Regn. p. 8. A. τῆς ἐν τῇ γνώμῃ κακίας οὐχ εὑρισκούσης πρόοδον εἰς ἐνέργειαν.

— l. 8. Ἄρα] Codd. mei omnes ἄρα. Male. Vid. Hermann. ad Viger. p. 823. Ἄρα extra interrogationem positum significat *sane*, *vero*. Vid. Ast. ad Plat. Protag. p. 69.

— l. 10. πᾶν ὅ, τι περ] Sic Cod. Mon. A c. Euth. 1. 2. editi libri, quibuscum conspirat Cod. Mon. C, legunt πάντα ὅ, τιπερ. Mon. B πᾶν ὅπερ.

— l. 13. ὁμολογεῖται] Cod. Mon. B et Euth. 1. 2. ὡμολόγηται. Proxime libri Mon. AB τὸ λόγου ἔργον, reliqui autem, ut editi, τῆ λόγῳ ἔργον. Tum Mon. B τοῦτο ἀγαθόν. In seqq. pro ὁ δὲ λόγος Euth. 1. legit ἄρα ὁ λόγος, alter Euth. ἆρα ὁ λόγος. Mox Mon. B οὐ λόγος ἐστὶ, ord. invers.

Pag. 8. l. 17. *καὶ τοῦτό ἐστιν*] Euth. 1. 2. *καὶ ἔτος ἐστίν* (sic). Paullo post Euth. 1. *συνεπακούεσθαι.*

— l. 18. *εἰ οὖν διακρίνει*] Sic Codd. ABC una cum Euth. 1.; Euth. 2. *διακρίνειε.* Vulg. *διακρίνῃ.* Cf. Cap. VII. p. 20. l. 8. seqq. Proxime Cod. Mon. B habet *οὐκ ἔτ' ἄν*, Mon. A *οὐκ ἐτ ἄν* (sic). Pro vitioso *κινδυνεύει*, quod exstat in Mon. quoque B, cum Mon. AC scripsi *κινδυνεύοι.* Euth. 1. dat *κινδυνεύῃ*, alter Euth. *κινδυνεύσῃ.* Mox libri mei omnes recte *τοῖς τὰ τῶν Ἰουδαίων πρεσβεύουσι*, praeter Mon. C, qui *τοῖς τὰ Ἰουδ. πρ.* scribit. Editt. vitiose legunt *τοῖς τε Ἰουδ. πρ.* Vertit etiam Hervetus: *qui favent partibus Iudaeorum.* Πρεσβεύειν idem est, quod *σέβεσθαι, τιμᾶν, προτιμᾶν*, Lat. *colere, nihil antiquius habere* (vid. Thom. Mag. p. 737. ed. Bernard., Budaei Comment. L. Gr. p. 714. seq. et Ast. ad Plat. Legg. p. 465.), nec semel usurpatur a Synesio, e. c. Epist. 4. p. 162. C.: *ὕμνυμί σοι θεὸν, ὃν φιλοσοφία πρεσβεύει.* Ep. 96. init.: *Ἐγὼ μάρτυρα ποιοῦμαι θεὸν, ὃν καὶ φιλοσοφία καὶ φιλία πρεσβεύει.* Eadem fere recurrunt Ep. 123. p. 259. D. Ep. 140. p. 277. B. *εἰ φιλοσοφία πρεσβεύειν οἶδεν ἀπάθειαν αὐτὴν κτλ.* De verbo *συνεχθῆναι* vid. supr. ad Praef. p. 4. l. 14. His statim subiungit Euthymius: *Ὥσπερ γὰρ κτλ.*

— l. 28. *τόν τε ζῶντα*] Vulg. *τότε.* Tum Mon. A *λόγου. Ἐνεργὸς*, de quo vocab. vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 185., apud Nostrum scripti et editi libri constanter exhibent. Vid. Cap. II. p. 9 et 10., Cap. XX. p. 40., Cap. XXXIV. p. 64. et Cap. XXXVI. p. 68. Articulum ante *Ἰουδαῖος* Codd. Mon. AB om. Iidem libri recte scribunt *διαφέρειν* pro vitioso *διαφθείρειν*, quod in Editt. Pariss. exstat. Mon. C in contexto habet quidem *διαφθείρειν*, in marg. autem *φέ ἴσ. μαξ-*

— l. 27. *ἐφ' ἡμῶν ἐκ τοῦ νοῦ*] Sic Codd. Mon. AB c. Euth. 1. 2. Vulg. *ἐκ τοῦ νοῦ ἐφ' ἡμῶν.* Mox Mon. C *δώλου.* Pro vitioso *εἶναι*, quod Editt. una cum Cod. Mon. C ante *τῷ νῷ* exhibent, e Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. receptum *ὄντα.* In seqq. pro *τὸ μὲν* cum Codd. Mon. AC et Euth. 1. 2. scripsi *τῷ μὲν* et *τῷ δὲ* pro *τὸ* (Mon. B habet *τὸ δέ*). *Ἄλλο τι* in Mon. B corruptum in *ἄλλ' ὅτι.* Proxime Mon. AB habent *οὐκ ἔτ' ἄν.* Dein ex iisdem et Euth. 1. 2. pro *ἕτερον παρ' ἐκεῖνο* dedi *ἑτερόν τι*

παρ' ἐκεῖνον. Mox Codd. AB c. Euth. 1. 2. recte scribunt ὧν pro ὃν, quod in Editt. Pariss. est. Οὕτως καὶ (Euth. 2. dat οὕτω καὶ) in hac oratione usitatissimum est. Vid. Cap. II. p. 9. l. 1. a f., Cap. VIII. p. 23. l. 3. a f. et p. 24. l. 9. a f., Cap. XII. p. 30., Cap. XXIV. p. 46., Cap. XXXVII. p. 69. al. Nam οὕτως etiam ante consonam locum habere monui ad Synes. Calv. Enc. p. 207. Cf. Nostrum Cap. VI. p. 19. l. 10. a f., Cap. XV. p. 33. l. 17., et Cap. XXVII. p. 51. l. 8—9.

Pag. 9. l. 3—4. ἀγαθότητα — δύναμιν — σοφίαν] Sic Euth. 1. 2. Reliqui e. editt. ἀγαθότης — δύναμις — σοφία. Dein Euth. 2. vitiose εἶναι καὶ κακίας, εἴτε τὸ θανάτου. Paullo post e Mon. A et Euth. recepi σεμεῖόν τις (Mon. B et Euth. 2. dant τίς) ποιοῖτο (Euth. 1. ποιεῖτο). Vulg. τις abest. Pro εὑρήσει, quod libri mei omnes praebuerunt, in Editt. exstat εὑρήσεις.

CAP. II.

Mon. B et Morell. κεφ. β'. περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· λέγων δὲ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος καὶ περὶ τοῦ θεοῦ λόγου ἐπεξεργασίᾳ τινὶ κέχρηται.

Pag. 9. l. 10. τὸν λόγον ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς ἀναγωγικῶς] Euth. 1. ἀναγωγικῶς ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς. Pro vulg. ἀναλογικῶς, quod et Hervetus et Morellus interpretatione Lat. expresserunt, alibique auctor noster frequentavit (vid. Has. V. Cl. ad Leon. Diac. p. 401. ed. Bonn.), iubentibus libris meis omnibus, uno C excepto, scribendum duxi ἀναγωγικῶς, i. e *in aufsteigender Weise, von dem Menschlichen zum Göttlichen uns erhebend.* Dev. ἀναγωγὴ ψυχῆς, *animae subvectio*, s. *vita contemplativa*, annotavi ad Synes. de Provid. p. 212. Vertit etiam Ruppius, novissimus interpres vernac.: *Wie wir das Wort, dureh die Betrachtung der menschlichen Natur darauf geleitet, im höchsten Wesen fanden.*

— l. 14. Ἀλλ' ἐφ' ἡμῶν μὲν τὸ πνεῦμα κτλ.] Post πνεῦμα Pseudo-Cyrill. Al. l. c. et Io. Damasc. de fide orth. I. 7. T. c. p. 130. A., qui hunc locum in suum verterunt, ita pergunt: ἀλλότριον τῆς ἡμετέρας ἐστὶν (Io. Dam. ἀλλότριόν ἐστι τῆς ἡμ. θσ.) οὐσίας· τοῦ ἀεροὸς γάρ ἐστιν ὁλκὴ καὶ φορὰ εἰσελκομένου καὶ προχεομένου πρὸς τὴν τοῦ σώματος σύστασιν· ὅπερ ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἐκφωνήσεως φωνὴ τοῦ (art. Io. Dam. om.) λόγου γίνεται, τὴν

τῇ λόγῳ δύναμιν ἐν ἑαυτῇ φέρουσα (ita et Io. Dam. ed. pr. et Codd. Regg. 3.; Lequienus autem recepit φανερουῦσα). In seqq. pro ὅπερ in Euth. 1. est ὥςπερ.

Pag. 9. l. 19. Ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως] Mon. B ἐπειδὲ (sic). Ap. Pseudo-Cyrill. Al. et Io. Damasc. haec ita leguntur: Ἐπὶ δὲ τῆς θείας φύσεως τῆς ἁπλῆς καὶ ἀσυνθέτου τὸ μὲν εἶναι πνεῦμα θεοῦ εὐσεβῶς ὁμολογητέον διὰ τὸ μὴ εἶναι τὸν τοῦ θεοῦ (Io. Dam. τοῦ θεοῦ om.) λόγον ἐλλειπέστερον (Io. Dam. ἐλλιπ.) τῇ ἡμετέρᾳ λόγῳ. Paullo post Codd. omnes recte habent καὶ λόγον. Vulg. καὶ λόγος. Dein omnes praeter B una cum Ioanne Damasc. recte scribunt ἐλλιπέστερον. Vid. quae annotavi p. 187. In proximis c. Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. dedi μετὰ πνεύματος. Mon. C et vulgati libri legunt μετὰ τοῦ πν. Tum Mon. B εἶναι om. In Mon. A perperam est ποιεσύοιτο.

— l. 24. ἀλλότριόν τι] Sic Codd. omnes, praeter C, in quo, ut in Editt., τι deest. Mox auctoribus iisdem Codd. scripsi ἐπιῤῥεῖν pro ἐπεισρεῖν, quod Mon. C et editi libri tenent. Cum vulgata lectione faciunt Pseudo-Cyrill. Al. et Ioannes Damasc., ubi haec ita se habent: Οὐκ ἔστι δὲ εὐσεβὲς ἀλλότριόν τι ἔξωθεν ἐπεισερχόμενον τῷ θεῷ τὸ πνεῦμα λογίζεσθαι (Io. Dam. λογ. τὸ πνεῦμα), ὡς καὶ ἐφ' ἡμῶν τῶν συνθέτων. — In seqq. artic. ante πνεῦμα ab Euth. 1. 2. abest.

— l. 7. ὡς θεοῦ λόγον ἀκούσαντες] Mon. B, Cod. Coislin. in mantissa ad Cyrill. Hieros. ed. Touttée p. 262., Pseudo-Cyrill. Al. et Io. Damasc. legunt ὥςπερ. Euth. 2. λόγῳ. Pseudo-Cyrill. Al. ἀκούοντες. Dein Cod. Coislin. ap. Cyrill. Hieros. ἀνυπόστατον τὸ πρᾶγμα. Pseudo-Cyr. Al. et Damasc. τι πρ. τὸν λόγον ᾠήθημεν om. Tum Cod. Coisl. οὔτε. Pro ἐγγιγνόμενον, quod c. Editt. unus Mon. agnoscit, scripsi auctoribus reliquis libris et Coisl. ἐγγινόμενον. Pseudo-Cyr. Al. et Dam. habent προσγινόμενον. Pro vulg. οὐδὲ — οὐδὲ, cui lectioni favent Pseudo-Cyr. Al. et Dam., ex Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. recepi οὔτε — οὔτε, de qua variatione vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 1225. Ap. Cyr. Hier. verba οὔτε διὰ φωνῆς προφερόμενον desiderantur. Post προφερόμενον, cuius loco Mon. AB c. Euth. 1. legunt προφαινόμενον, Ps.-Cyr. Al. et Dam. exhibent οὐδὲ εἰς ἀέρα χεόμενον καὶ λυόμενον ᾠήθημεν, ἀλλ' οὐσιωδῶς ὑφεστῶτα. Οὔτε confirmat etiam Coisl.,

qui deinceps προσενεχθῆναι, moxque ἀλλ' οὐδέ τι scribit. Monacc. libri omnes dant ἄλλό τι. In seqq. pro ὑφεσῶτα Euth. 1. perperam habet ἐφεσῶτα. Verba καὶ ἐνεργὸν Coisl. om.

Pag. 9. l. 1. a f. οὕτως καί] Sic Cod. Mon. AB, Euth. 1. et Coisl. ap. Cyr. Hier.; reliqui c. Editt., Pseudo-Cyr. Al. et Dam. οὕτω καί. Vid. Annot. ad Cap. I. c. fin. Tum. ap. Ps.-Cyr. Al. est τὸ πνεῦμα.

Pag. 10. l. 1. καὶ φανερούν] Καὶ Cod. Coisl. om. Pro ἄσθματος Ps.-Cyr. et Dam. ponunt ἀνυπόστατον, Cod. autem Coisl. ἀσώματον. In seqq. Mon. B, Euth. 1. 2. et Coisl. male scribunt ἢ γαρ, Ps.-Cyr. et Dam. οὕτω γάρ. Ἢ γὰρ est *nonne*, vid. Ast. ad Plat. Legg. p. 113., Iacobs. ad Achill. Tat. p. 479 et 696., Matthiaei Gramm. Gr. p. 1211. Cf. Noster Cap. IV. p. 11. et Cap. V. p. 15. Deinde ap. Io. Dam. vitiose legitur καθαιρεῖται, ap. Ps.-Cyr. Al. καθαιρῆται. Paullo post pro δυνάμεως uterque habet φύσεως et post ἡμετέρου addit πνεύματος. Tum Coisl. ap. Cyrill. H. offert ἐν αὐτῇ pro ἐν αὐτῷ, quod equidem non mutaverim, quum pronomina demonstrativa, etiamsi substantivum, ad quod referuntur, vel masculini vel feminini est generis, non raro in neutro ponantur. Vid. Matthiaei Gramm. Gr. §. 439. p. 819. sq.; cf. quae annotavi ad Synes. de Prov. p. 222. Tum idem Coisl. habet ὑπονοῖτο. Pro ἐφ' ἑαυτῆς ap. Dam. exstat ἑαυτῆς. Post θεωρουμένην Ps.-Cyr. Al. et Dam. addunt ἐκ (Dam. pro ἐκ habet καὶ) τῶ πατρὸς προερχομένην, καὶ ἐν τῷ λόγῳ ἀναπαυομένην, καὶ αὐτοῦ οὖσαν ἐκφαντικήν. Mox iidem habent ἐστι, καὶ τῶ λόγῳ, omisso θεοῦ. Cod. Coisl. ἢ λόγου sine artic. Deinde Ps.-Cyr. Al. et Dam. συμπαρομαρτεῖ. Proxime Coisl. εἰς τὸ ἀνύπαρκτον. Pro ἀναχεομένην Ps.-Cyr. Al. dat ἐλθεῖν ἀνεχομένην. Mox idem c. Dam. θεοῦ om. Post οὖσαν uterque inserit ζῶσαν. Artic. ante ἀγαθὸν Mon. A om. Pro αἱρουμένην Coisl. dat προαιρ.; Ps.-Cyr. et Dam. θέλουσαν. Proxime in Editt. Pariss. vitiose excusum est ἔχουσα.

CAP. III.

Mon. B: κεφ. γ'. εἰπὼν περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος, λέγει περὶ τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίου τριάδος.

Pag. 10. l. 16. *τῆς κατὰ τὴν θεογνωσίαν διδασκαλίας*] Mon. B vitiose *τοῖς*. Mon. A *τῆς κατ' αὐτὸν* (sc. *τὸ μυσήριον*) *θεογνωσίας διδασκαλίας*. Dein pro *λαβεῖν* omnes, praeter C, *λαμβάνειν*. Mon. B *μὴ δέν τι* (sic) pro *μὴ μέν τοι*. Mox MSS. omnes *διασαφεῖν*, excepto Mon. C, qui c. editt. libris *δασαφῆσαι* tuetur.

— l. 20. *ἐν μοναδί*] Cod. Euth. 2. e corr. habet. Pro *ὃ μεμέρισαι* Mon. AB c. Euth. 1. 2. legunt *ὃ διώρισαι*. Servavi tamen vulgatam lectionem, quacum facit Mon. C, quum paullo post sequantur *πάλιν ἡ τῆς φύσεως ἑνότης τὸν διαμερισμὸν ὃ προσίεται*. Pro *τῷ ὑποκειμένῳ* Mon. AB et Euth. 1. scribunt *τῇ φύσει*, Euth. 2. *τῇ οὐσίᾳ*, quae utraque varians lectio mera glossemata sapit. Vid. Rupp. p. 168. De re ipsa digna est, quae apponatur egregia Is. Casauboni Annotatio, p. 84. in Epist. ad Eustath.: „In Sancta Trinitate nec *σύγχυσις* est, nec *σύνθεσις*, nec *συναλοιφή*, neque vel *συναίρεσις* Sabelliana, vel *διαίρεσις* Ariana: non est etiam *ἀλλοτρίωσις* sive *ἄλλο καὶ ἄλλο*. Sed est *ἕνωσις* itemque *διάκρισις*, id est, sine divisione discretio et distributio, quo verbo Tertullianus et alii in eam rem usi; quam enim inconfusibiliter (utamur voce veterum theologorum) unit natura, sive *ὁ τῆς οὐσίας λόγος, εἴτ' οὖν ἡ θεότης*, ait Graecus theologus, inseparabiliter discernunt personae: Graeci vocant *τὰς ἰδιότητας, τὰς ὑποστάσεις, τὰ πρόσωπα.*"

— l. 22—23. *ἄλλο γάρ τι — — ὁ λόγος*] Haec verba, quae in Editt. et Cod. Mon. C desiderantur, ex Codd. Mon. AB et utroque Euth. sunt recepta. Convenit etiam Morelli interpretatio. Hervetus autem ea non expressit, ex quo manifestum est, Vulcobianum librum h. l. mancum fuisse. Deinceps in Editt. perperam excusum *ἄλλῳ πάλιν*. In seqq. Mon. B scribit *ἐπειδ' ἄν*. Pro *ὥστε μήτε* ex Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. adoptavi *ὡς μήτε*. Cf. Cap. V. p. 13. l. 18., Cap. VI. p. 16. l. 15., Cap. VIII. p. 25. l. 4. et p. 26. l. 5 a f. et Cap. IX. p. 27. l. 23. — *Τὸ τῆς μοναρχίας κράτος*] Vid. Gregor. Naz. Or. XXIX. p. 523. CD sq. Verbum *συμβαίνειν*, *convenire*, (vid. Matthaei ad nov. ex Io. Chrysost. Eclogg. LII. p. 36.) a Nostro usurpatur etiam Cap. XVII. p. 37., Cap. XXVII. p. 52. l. 11. a f., Cap. XXXIII. p. 61., Cap. XL. p. 76., de hominis opific. T. I. p. 55. D. et al. Ita etiam a Synes. Epist. 58. p.

202. AB.: ἐνταῦθα δὲ ἡ γλῶττα τῇ γνώμῃ συνέβαινε. Eodem modo Noster utitur verbo συνᾴδειν Cap. V. p. 14.: πάντα ταῦτα συνᾴδει τοῖς προτεθεωρημένοις περὶ τὸν ἄνθρωπον. Mox auctoritate Codicum Mon. AB et Euth. 1. 2. pro vulg. διὰ μέσου dedi διὰ μέσ. Δύο in Mon. A superscriptum a m. rec.

Pag. 10. l. 2. a f. καθαιρεῖται τὸ δόγμα] Euth. 1. καθαιρεῖ τ. δ. Haec a Nostro mutuatus est Ioannes Damasc. de fide orth. I. 7. p. 131. AB.

Pag. 11. l. 2—3. Πάλιν δὲ αὖ] Sic Codd. Mon. AC c. Euth. 2. Mon. B π. δ'αὖ. Euth. 1. π. δὲ οὖν. Edd. vitiose ἂν pro αὖ. Vid. Annot. ad Synes. de Prov. p. 317. Deinde Mon. AB et Euth. 1. 2. recte scribunt ἐκ μὲν τῆς Τ. ὑ. Vulg. μὲν abest.

— l. 6. ὥσπερ τις θεραπεία] Τις Mon. AB et Euth. 1. 2. om.

CAP. IV.

Mon. B. κεφ. δ'. περὶ τοῦ εἶναι λόγον θεοῦ καὶ πνεῦμα (noviss. voc. a m. divers. scriptum) θεοῦ ἐκ τῶν θείων γραφῶν δηλοῦται καὶ ὅτι ταῦτα ἐν ὑποστάσει ἐστίν.

Pag. 11. l. 10. οὐκέτ' ἄν] Mon. AB ἐκ ἔτ' ἄν. Pro ἐκ τοῦ ἰδίου ex Mon. ABC receptum ἐκ τοῦ ἴσου. Cf. Cap. VIII. p. 25. l. 10. Tum Mon. A scribit γεννήσεται.

— l. 14. ὑφεστώσας δυνάμεις] Mon. C ὑφεστῶσαι.

— l. 17. φιλοπονωτέροις] Mon. AB φιλοτιμοτέροις.

— l. 19. φησίν] Mon. AB φησι (sic). Mon. B in marg.: ὁ Δαβὶδ ἐν ψαλμοῖς [XXXII. 6.].

— l. 22. Ἡ γάρ] Mon. B perperam ἢ γάρ. Cf. ad Cap. II. p. 10. l. 2. Τὸ θεῖον ἐξανθρωπίζειν idem est, quod p. 12. τὸ θεῖον καταγειν, vern. *das Göttliche vermenschlichen, zum Menschen herabziehen* (vid. Annnot. ad Synes. Or. de Regn. p. 228. sq.). Deinceps pro εἰ, quod Mon. ABC praebuerunt, vulg. legitur καί. Verbum δογματίζειν, „quod," observante Io. Chr. Wolfio Anecdott. Gr. T. IV. p. 39., „scriptoribus ecclesiasticis receptum est, ubi sermo est de errore aliquo ab haereticis vel promulgato, vel pertinaciter defenso," Nostro inprimis frequentatur, e. c. Cap. IX. in fin., Cap. XV. p. 34., de S. Trinit. T. III. p. 8. B., de anima et resurrect. T. c. p. 186. B. bis et al.

Pag. 11. l. 25. *Τίς δὲ καὶ δύναμις*] Ita Mon. C.; Mon. A *τίς δαὶ καὶ δ.* et Mon. B *τὶς δὲ καὶ ἡ δ.* Vulg. *τίς δ' οἴχεται δ.*

— l. 2. a f. *ἀνυπόςατα τὰ παρ' ἡμῖν ῥήματα*] Sic Mon. AB. Artic. autem a posteriore libro abest. Verba *τὰ παρ' ἡμῖν ῥήματα* exciderunt in Mon. C. Deinde Mon. ABC exhibent *καὶ τὸ τοῖς ῥήμασι συνδιεξερχόμενον* (Mon. B scribit *διεξερχόμενον*) *πνεῦμα*. In Editt. haec ita mutilata: *ἀνυπόςατα, τὰ τοῖς ῥήμασι συνδιεξερχόμενα πνεύματα.*

Pag. 12. l. 2. *τοῦ παρ' ἡμῖν λόγου τὸ θεῖον κατάγοντες*] In Vulcob. libro videtur fuisse *τὸν θεῖον*; vertit enim Hervetus: qui ad nostri verbi similitudinem *Dei Verbum* deducunt. Pro *λόγου* Glauberus legendum suspicabatur *πνεύματος*.

— l. 3. *τοῦ κυρίου*] Artic. Mon. AB om. In seqq. pro *ἔσχον* Mon. B dat *ἔχουσιν*. Deinceps Mon. ABC perperam *ἆρα*. Vid. ad Cap. I. p. 8. l. 8. — *τὸ τῆς ἀληθείας μυςήριον*] Vid. ad Praef. init. Voc. *πνεῦμα* in Mon. B mutatum in *πνεύματι*. *Ὑφηγεῖσθαι, praecipere, docere*, illustrat V. Cl. Astius ad Plat. Legg. p. 133. sq. et Gorg. p. 80.

CAP. V.

In Cod. Mon. B Cap. V. incipit a verbis: *τὴν δὲ κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίαν τοῦ θεοῦ λόγου.* Inscribitur: *κεφ. ε'. ὅτι οὐκ ἀπίθανον, οὐδ' ἀπρεπὲς τῷ θεῷ λόγῳ τὸ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας ἔργον.*

Pag. 12. l. 8. *λόγον*] in Mon. A deest. — *τὴν — κατὰ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομίαν*] Mon. AB legunt *κατὰ ἄνθρωπον*. Ita Cap. XX. p. 40. *ἡ κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομία* et p. 51. *τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας*. Epist. ad Eustath. pag. 24. ed. Hanov. p. *πρὸ τῆς κατὰ ἄνθρωπον οἰκονομίας*. Ceterum his verbis designatur mysterium incarnationis Christi Salvatoris. Vid. Casaubon. ad Ep. ad Eustath. p. 90. sqq. et quos alios laudat Io. Christoph. Wolfius Anecd. Gr. T. II. pag. 6. Neque tamen mutatione opus esse mihi videtur, quum Noster Cap. XVI. p. 36. infr. similiter dicat: *καὶ τοῦτό ἐςι τὸ μυςήριον τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τὸν θάνατον οἰκονομίας*, et Cap. XXXII. p. 59. *ἐν τῷ καιρῷ τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας.* — Deinde Cod. Mon. C recte scribit *κατὰ τὸ ἴσον* pro *κατὰ τὸ ἴσον*. Mox

Mon. B ἀπρεπὲς, non male. Intell. τι. Vid. Annot. ad Synes. Calv. Enc. p. 153.

Pag. 12. l. 14. προαξόμεθα] Mon. AB προαξώμεθα. Morellus: *deducamus.*

— l. 15. παρὰ τῷ τὸ πᾶν συζησαμένου] Cod. Mon. B τὰ πάντα. Proba quidem utraque lectio, sed prior ap. Nostrum frequentior. Vid. infr. l. 19., Cap. VI. pag. 16. l. 23., p. 17. l. 14—15, 18 et 27 et Cap. XV. p. 33. l. 9., quo tamen poster. loco item variat lectio.

— l. 22. αὐτὸ τοῦτο] Noviss. voc. a Mon. B abest. In sq. auctoritate Codicis Mon. A scripsi ἕξις ἐπιζήμιος. Vulg. ἕξ ἐπιζήμιος. Pro σοφίας idem liber habet σοφία.

— l. 7. a f. ὀρεκτικήν τε καὶ ποιητικὴν δύναμιν] Vulg. ὀρεκτήν. Correxi igitur ὀρεκτικήν. Hervetus: bonorum *appetens.* Codd. Mon. AB dant προεκτικήν, cui lectioni convenit interpretatio Morelli, qui vertit: vim illam, quae *bona largitur* et efficit.

— l. 6—5. τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως ἐξῆπται] Cap. XXV. p. 48. Τοῦ — ὄντος ἐξῆπται τὰ πάντα. Cf. Annot. ad Synes. de Prov. p. 133. sq. — Mox Cod. Mon. A vitiose τὸν τῷ κόσμῳ μερῶν et Mon. B ἕλλην pro ἄλλην.

— l. 1. a f. Τοῦτον δὲ] Sic Mon. ABC. Editt. τοῦτο δέ.

Pag. 13. l. 1. ἄλλο τι] Mon. A ἀλλ' ὅτι.

— l. 2. Ὅ, τι γάρ] Mon. AB ὅτι γάρ. Dein Mon. A pro ἓν ἐστι male ἔνεστι.

— l. 7. ὁ θεὸς, ὁ λόγος] Mon. AB ὁ θεὸς λόγος. In sqq. pro ἀγάπης in Mon. C est ἀνάγκης.

— l. 13. αὐτῷ] Mon. AB om. Τὰ ante ἄλλα in Mon. B deest.

— l. 17. ἐφ' ᾧ] *ut.* Vid. ad Synes. de Prov. p. 134.

— l. 19. Καθάπερ γάρ] Γὰρ Mon. A om.

— l. 9. a f. κατεσκευάσθη] Mon. A κατεσκεύασθαι (sic). In seqq. Mon. AC τὸ μέν. Dein A τὸ δὲ, C τὸν δέ.

Pag. 14. l. 4. γνωρίζοιτε] Sic Cod. Mon. A. Reliqui c. editt. γνωρίζοιτο.

— l. 5. Ταῦτά τοι] Sic Codd. Mon. AB. Vulg. τῇ pro τοι. Proxime Mon. AB pro κοσμογονίας scribunt κοσμογενείας, quod Cap. VI. p. 15. l. 7. et scripti et editi libri exhibent. Occur-

rit eadem vocis forma in Orat. II. in verba: Faciamus hominem, T. I. p. 161., de beatitud. Orat. III. T. c. p. 785. A.; altera tamen in Nostro longe frequentior est. Vid. Hexaëmer. T. I. p. 1. A., 5. C., 6. B., 8. A., 12. C. et 43. A.

Pag. 14. l. 7—8. ἐν γὰρ τῇ ὁμοιώσει] „Mutilus erat hic locus in utroque Codice Vulcob. et Morell., sed ita tamen, ut coniunctis utriusque fragmentis et symbolis in integrum posset restitui, priori parte ex MS. Morell., posteriori ex Vulc. desumpta, quo factum est, ut in Herveti et Morelli editionibus truncata sententia sit hactenus expressa, quod neuter satis integro Codice usus esset: quia tamen typographus in hac [imo utraque] Graecolatina Parisiensi priora notarum nostrarum monita sequutus non est, emendandum hic restat ex altero istorum ἁπάντως ἐξὶ τῶν τὸ θεῖον, et περὶ τούτων καὶ τῆς αὐτῆς ἔχεται. Expunximus igitur ex vulgata versione, *in ea enim assimilatione ad imaginem omnino est enumeratio eorum, quae Deum exprimant et quaecunque de hac mox sequuntur doctrina.*“ Fronto Ducaeus. — Codd. Mon. AB recte scribunt πάντων (pro vulg. πάντως) ἐξὶ τῶν (artic. in Editt. defit. Cod. Mon. C in contexto quidem c. Editt. conspirat; habet tamen in marg. τῶν ἴσ. μάξ.) τὸ θεῖον χαρακτ. Ἀπαρίθμησις ap. Ruppium p. 175. abiit in ἐπαρίθμησις. Dein ut Vulcobianus liber, etiam Mon. C mutile habet ὅσα περὶ τῆς τοιαύτης ἔχεται διδασκαλίας. Pro περὶ Maximus Margunius orae adscripsit περ. ἴσ. In pr. Edit. Paris. perperam excusum περὶ τοῦτον. Tum Mon. A vitiose habet ὁ μοσῆς. Cf. Cap. VIII. p. 22. l. 16. Mox idem εἴδη. Proxime pro τῆς τοιαύτης ex Mon. AB rescripsi τῆς αὐτῆς. Loquutionem ἔχεσθαί τινος, *coniunctum esse cum aliqua re*, attigi iam ad Synes. de Regn. p. 185 et de Prov. p. 173. Vid. etiam Ast. ad Plat. Legg. p. 348. Siebelis ad Pausan. II. 30, 9., Iacobs. ad Philostrat. Iunioris Imagg. p. 580 et 588.

— l. 13. ἰδιότης] Mon. B. ἀϊδιότης. In seqq. Mon. B ζωῆς om. De verbo ἀνιᾴδειν vid. supra p. 199. Deinde Mon. B vitiose scribit προθεωρημένοις. Paullo post Mon. BC recte habent κατ' ἀρχάς. Vulgati libri c. Cod. Mon. A καταρχάς.

— l. 19. τῷ μή] Mon. C τὸ μή.

Pag. 14, l. 21. *τὸ θεοειδές — — τῆς ζωῆς*] Haec verba Cod. Mon. A in marg. habet, ut in textum inserenda. Ceterum de vocabuli *θεοειδής* apud Platonicos usu dixit Creuzerus ad Plotin. de Pulchrit. p. 231. sq. Cf. infr. p. 17 med. et Cap. VIII. p. 26.

— l. 22. *Ὠχύμορον*] Vid. supra pag. 190.; add. de beatitud. Or. II. T. I. p. 778. C. Vox *ἐπίκηρος* Nostro valde familiare est. Vid. Cap. I. p. 7. l. 4., Cap. VII. p. 20. Cap. XI. p. 29. et Cap. XXXVII. p. 72. In seqq. Mon. AB exhibent *κατά τε σῶμα καὶ ψυχήν*, ord. invers. Pro interrogationis nota post *ἐπιτήδειον* puncto distinxi.

— l. 25. *καταρέχων τῆς φύσεως*] Cap. XV. p. 34. *καταρέχειν ἡμῶν τῆς πίξεως*. Cf. Schaefer. ad Dionys. Hal. de Comp. Verb. p. 401. De verbo *ἀναρέπειν*, h. l. vern. *umstossen*, vid. supra p. 185. Tum Mon. A *λόγον περὶ τῶ ἀνθρώ-*
β α γ
που οἰήσεται. Mon. B *λόγον περὶ τ. ἀ. οἰήσεται*.

— l. 7. *τῆς ἀχολουθίας*] Sic Codd. Mon. ABC. Vulg. *τῆς ἀχολθθ.* *Παραρέπεσθαι* est *a via recta abduci, digredi, in errorem impelli* (vid. Budaei Comment. L. Gr. p. 679.), e. c. Cap. VIII. p. 26. *εἰ — παραραπείη τῆς εὐθείας*. Cap. XII. p. 30. *θεοῦ τὸ παραραπεῖσαν ἐξ ἀσθενείας τὴν φύσιν πάλιν δι' ὑγείας πρὸς ἑαυτὴν ἐπανάγειν*. Cf. Cap. XXI. p. 42 et Cap. XXVI. p. 48. Verbis *ἀναρέπειν* et *παραραπείη* paronomasiam inesse nominem fugit.

— l. 8—7. *Τὸ νῦν ἐν ἀτόποις εἶναι*] Exstant haec in Euthymii Panopliae P. I. Tit. VI., ubi inscriptio haec est: *ἔτι περὶ τῆς θείας δημιουργίας τῶ Νύσσης ἐκ τῶ κατηχητικοῦ λόγου*. — Pro *ἐν ἀτόποις* (Euth. 2. habet *τόποις*) legitur in pr. Euth. *ἐν κακοῖς*. Vertit etiam Zinus: *in malis*.

— l. 5. a f. *ὁ ἄνθρωπος*] Artic. ab Euth. 1. abest. Infra pro *ἐξὶ* Mon. A scribit *ἐξιν*. Deinceps idem dat *τῶ*, quod Mon. B c. Euth. 1. 2. omittit. Euth. 2. habet *γενέσθαι*. Tum Mon. B *περὶ τ. π.* In editis autem libris verba *τοῦτον — — — πεποιηκότος* desiderantur. Deinceps c. Codd. Mon. AB et Euth. 1. 2. dedi *ἀλλ' ἕτερόν ἐξιν αἴτιον*. Pro noviss. voc. in editis male excusum *ἕτερον*. Mon. autem C exhibet *ἀλλ' αἴτιον ἐξὶν ἕτερον*.

Pag. 15. l. 1. *νῦν*] a Cod. Euth. 2. abest. Proxime vulgatum *προτιμοτέρων* praeeuntibus libris Mon. AB et Euth. 1. 2. in *προτέρων* mutavi. His Euth. 1. statim annectit *ὁ γὰρ ἐπὶ μετουσίᾳ κτλ.*

— l. 2. *ἔξω*] Sic Mon. AB c. Euth. Vulg. *ἔξωθεν.*

— l. 4. *τὸν ἄνθρωπον*] Mon. B *τῶν ἀνθρώπων* (sic). Pro *αὐτῳ* non est, quod corrigas *αὐτοῦ* cum Frontone Ducaeo, si recte ceperis verba *τῇ φύσει*, quae h. l., more Platonico, a Nostro posita (vid. Ast. ad Plat. Phaedr. p. 439.), significant *natura, omnino, eigentlich.* Artic. ante *ἀφορμὰς* Euth. 1. 2. om. Post *δι' ἑκάστου* ex Mon. AB et Euth. 1. 2. inserui *καταλλήλως.* Vertit etiam Morellus: *mutuo* cuiusque adminiculo, et Zinus, cuius interpretationem adoptavi; *singulis vicissim excolendis.* In seqq. post *καλλίζου* Codd. omnes, praeter C, praebuerunt *τε.* Pro *ἀπεξέρησε* Euth. 2. perperam habet *ἀπεξερήθης.* Rec. autem m. *ᾱ* delevit. Tum uterque Euth. exhibet *λέγω δέ.*

l. 10. *τῇ ἀνθρωπίνῃ ἐπεξάτει ζωῇ*] Mon. AB c. Euth. 1. 2. *τῆς ἀνθρωπίνης — ζωῆς.* Noster Cap. VI. pag. 16. *παρὰ τῆς τοῦ παντὸς ἐπιστατούσης σοφίας* et p. 17. *παρὰ τῆς τῶν πάντων ἐπιστατούσης ἐξουσίας.* Cf. Mathiaei Gramm. Gr. p. 674. De constructione c. dat. vid. eundem p. 737. Cod. Mon. B *ἐπεξάτη* (sic). Pro *ἂν* in Euth. 2. scriptum *γὰρ*, quod m. rec. delendi signo notavit. In seqq. libri omnes recte habent *ἀνάγκαις τισίν.* Vulg. *τισί.*

— l. 19. *Σαφὴς δέ*] *Δὲ* a Mon. AB et Euth. 1. 2. abest.

— l. 20. *Οὐδεμία κακῶν γένεσις*] Iidem libri dant *οὐδὲ μία.* Margini Codicis B adscriptum *κατὰ Μανιχαίων.* Dein ex Mon. AB et Euth. 1. 2. receptum *ἐκ τοῦ θείου βουλήματος.* Vulg. *τοῦ* deest. In Mon. autem C legitur *ἐκ θείᾳ θελήματος.* Margini libri Mon. A adiecta haec notula: *ὅτι οὐκ ἔχειν αἴτιος τοῦ κακοῦ ὁ θεός.* Proxime pro vulg. *ἢ γὰρ* e Codd. Mon. AC dedi *ἡ γάρ.* Cf. supra p. 197. Tum Euth. 2. a m. pr. vitiose *πέμψεως*, a sec. tamen corr. *μ̄* pro *π̄.* Euth. 1. *ἐπιγραφομένη ἁγιωτῆς*, ord. invers. Deum a Platonicis patribusque ecclesiae saepe vocari *ποιητὴν καὶ πατέρα* docuit Vans Goens ad Porphyr. de antro Nymph. p. 93. Cf. Synes. de Regn. p. 8. CD et Niceph. Gregor. ad eundem de Insomn. p. 414. D et 415.

A. Mox pro ἐμφύεται ex Cod. Mon. C recepi ἐκφύεται. Pro ἔνδοθεν Euth. 1. 2. scribunt ἔξωθεν.

Pag. 15. l. 25. ἡ ὅρασις] Euth. 1. 2. ἡ μὲν ὅρασις, quod placet. In seqq. pro οὕτως καὶ iubentibus libris MSS. omnibus dedi ἅτω καί. Cf. quae supra notavi p. 195. Ἀντικαθέζηκεν restitutum ex Codd. AB et Euth. 1. 2. Vulg. legitur ἀνθέζηκεν. Cf. Cap. VI. p. 18, l. 2. Proxime Mon. AB c. Euth. 1. 2. habent ἄλλως κακίας γένεσιν ἐννοῆσαι. Vitiose deinde Mon. A ἡ ἀρετῆς ἀπουσίαν, Euth. 1. ἡ — ἀπουσία (i. e. ἀπουσίᾳ). Ita etiam Euth. 2. a m. pr.; a rec. autem additum ν̄.

— l. 6. a f. ἕως ἂν παρῇ] Mon. C ἐὰν ᾖ. Reliqui omnes παρῇ, quod adoptavi. Vulg. ᾖ. Mox Mon. A c. Euth. 1. 2. exhibet ἀνύπαρκτόν τι ἐξὶ (sic) καθ' ἑαυτὴν ἡ κακία. Neque tamen obtemperavi, quum τι vel χρῆμα aptius intelligatur. Καθ' ἑαυτὸ referendum ad ἀνύπαρκτον. In seqq. Euth. 1. 2. vulgatum verborum γίνεται τὸ ἐναντίου γένεσις ordinem ita invertunt: τὸ ἐν. γίν. γέν.

— l. 2. a f. αἱρεῖσθαι] Ita Mon. B et Euth. 1. 2. Vulg. ἀναιρεῖσθαι. Et ita Mon. C in texto; in marg. autem αἱ ἴσ. Voc. καταθύμιος (i. e. ἡδύς) Nostro perquam familiare est. Vid. Cap. VIII. p. 22. l. 1., in diem natal. Christi T. III. p. 353. A. et quae annotavit Is. Casaub. in Ep. ad Eustath. p. 52.

P. 16. l. 1. ἀδέσποτόν τε καὶ ἄνετον] Ita supra p. 15. τὸ ἀδέσποτον καὶ αὐτεξάσιον, item de hom. opific. T. I. p. 52. E, de beatitud. Or. III. Tom. c. p. 785. C. al., et hic paullo inferius τὸ αὐτοκρατὲς καὶ ἀδέσποτον, quod legitur etiam de beatitud. Or. III. p. c. A. et Or. V. p. 805. A. — Mox Euth. 1. ἀπὸ τοῦ κρείττονος, ubi desinit h. l. ap. Euthymium.

CAP. VI.

Cod. Mon. B κεφ. ς'. τίνι καὶ ποίῳ τρόπῳ ἐξ ἀβελίας ἔκπτωσις ἀνθρώπων γέγονεν.

Pag. 16. l. 4. καὶ τὴν αἰτίαν] Mon. A καὶ τ. αἰτὴν αἰτίαν a m. pr.; postea tamen deletum αἰτήν. Τυχὸν pro vitioso τυχὼν recte scribunt tres libri Monacc. In seqq. Mon. AB dant τὸν λόγον.

— l. 7. ἢ καὶ τοῦτο σαφηνίσει] Codd. omnes recte ᾗ pro vulg. ᾖ. Mon. B σαφηνήσει.

Pag. 16. l. 10. *ἐν τοῖς ἔσιν ἡ καταγόησις*] Sic Codd. omnes. Vulg. *ἐν τ. οὖσι κατ.*

— l. 12—13. *καταληφθείη*] Mon. C *καταλειφθείη*. De hac confusione vid. Annotatt. ad Synes. de Regn. p. 179. et de Provid. p. 225. Mon. A habet *ληφθείη*. Deinde Mon. B *φερομένης*.

— l. 14. *Διήρηται*] Mon. B *διείρηται* et infra *γνωρίσμασιν*.

— l. 19—20. *τῆς — — καταγοήσεως*] Mon. B vitiose *τοῖς*. Corr. tamen in marg. *τῆς*.

— l. 24. *οὕτως πάσης κτλ.*] Mon. AB *οὗτω*. Sed vid. quae annotavi ad Cap. I. c. f.

— l. 6. a f. *ἀνάχρασις*] Sic correxit Ruppius p. 179. pro vulg. *ἀνάκρισις*, assentientibus libris Monacc. Paullo post praeeunte Cod. Mon. C scripsi *κατὰ τὸ ἴσον* (vulg. *ἴσον*) et in seqq. pro *τῆς κρείττονος φύσεως* cum Codd. Mon. AB *τῆς τὸ κρ. φ.*, i. e. *eius, quod natura praestantius est.* Vid. Ast. ad Plat. Phaedr. 428.

— l. 4. a f. *τὸ μὲν κατάλληλον*] Art. Mon. A om. — *ἡ λεπτὴ καὶ εὐκίνητός ἐςιν οὐσία*] „Vitiose legi monueram in Vulc. *ἡ λογικὴ καὶ εὐκίνητός ἐςιν*, unde verterat Hervetus, *locus est rationis particeps.* Melius in MSS. Reg. et Mor. *λεπτὴ*, unde Pet. Morellus expresserat haec verba, *tenuis et agilis substantia*, sed in uno rursus *μερὶς* pro *χωρίον* mendose scriptum fuit, itaque sententia ex utroque coalescere debuit: *λῆξιν* autem vertimus *regionem*, non *sortem*, ut apud Chrysostomum Billius homil. I. in 2 ad Corinth. *ὅτι εἰς βελτίονα χώραν μετέςη καὶ πρὸς ἀμείνω λῆξιν ἀπεπήδησεν*, *eum ad meliorem regionem migrasse atque ad praestantiorem sedem transiliisse.*" Fronto Ducaeus. — Utraque editio Paris. *ἡ λεπτὴ, λογικὴ καὶ εὐκίνητος ἐςιν. Λογικὴ* autem Mon. libri AB recte om.; Mon. C cum Vulcob. conspirat. In praegressis Morellianum librum mendose habuisse *μερὶς* ex interpretatione Morelliana elucet; vertit enim vir doct.: Quapropter *particula illa*, quae intellectuali naturae convenit. Verba *κατὰ τὴν ὑπερκόσμιον λῆξιν*, quae mere Platonica sunt (vid. Synes. de Provid. p. 89. BC et de Insomn. p. 141. C., Niceph. et Gregor. ad Synes. de Insomn. p. 394. CD, coll. Creuzer. ad Procli Comment. ad Plat. Alcib. I. p. 64 et Iacobs. ad Callistrat. p. 703.),

Hervetus et vernacc. interpretes cum praecedentibus iungunt. Distinguit etiam Cod. Mon. A post λῆξιν, non ante κατὰ, Mon. B utroque loco, priori tantum Mon. C, ut edītt. Pariss. et mea, quam distinguendi rationem sequutus est Ducaeus in vers. Lat. Vertit Hervetus: in supramundana *sorte*. Glauberus: in der oberweltlichen *Gegend*, et Ruppius: im überirdischen Raume. Equidem cum Hervetо dedi *sortem*.

Pag. 17. l. 2. τὴν φύσιν] Mon. AB τ. κτίσιν. — ὁ ἀποστολος] S. Paul. Apost. 1. Timoth. 4, 4.

— l. 7. τῆς κοσμογενείας ὁ λόγος] De voc. κοσμογένεια vid. ad Cap. V. p. 14 l. 6. Tum Mon. AB legunt λαβὼν γὰρ ὁ θεὸς, φησὶ, ord. invers. Respexit Noster Genes. II. 7: Καὶ ἔπλασεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον, χοῦν ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ἐνεφύσησεν εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς. In seqq. pro ἐνεφύσησεν e Codd. AB scripsi ἐνεφύτευσεν, quod h. l. aptius videtur. Vertit etiam Morellus, cuius verba in Lat. interpretationem transscripsi: propria inspiratione figmento vitam *inseruit* (malim *insevit*). Similiter Plato Timae. p. 42. A. de hominum opificio: Ὁπότε δὴ σώμασιν ἐμφυτευθείεν ἐξ ἀνάγκης (sc. ψυχαί). Proxime Mon. A vitiose habet διήκει et Mon. C διήκῃ.

— l. 13. κτίσεως] Mon. C φύσεως. Deinde pro vulg. ἑκάστης recepi ἑκάστῃ (Mon. AB dant ἑκάστῃ). Mon. C in texto quidem cum vulg. facit; in marg. autem habet: στῃ ἴσ. De aoristi forma προσνεμηθείσης vid. Annot. ad Synes. Or. de Regn. p. 336. Mon. A post δύναμις inserit καί. Vocabulo περίγειος in Nostri scriptis nihil est sane frequentius. Vid. quae auctorem nostrum inprimis respiciens annotavit doctissimus Hasius ad Leon. Diac. p. 434. sq. Cf. hic infr. l. 23. De verbo δυναμοῦσθαι, quo utitur Gregorius etiam p. 19., dixi ad Synesii Calv. Enc. p. 133. Post ἀπεικόνισμα pone semicolon. Dein Codd. Mon. ABC recte scribunt τοῦτο δή (in Editt. perperam excusum διά). Hervetus videtur legisse δὲ, quippe qui verterit: erat *autem*. Pro συγγεχραμένον (Mon. C et pr. edit. Paris. dant συγχεχραμμένον) Mon. B exhibet συγχεχρυμένον.

— l. 26. Τὸ δὲ ὅπως] Sic Mon. AC; Mon. B τὸ δέ πως. Editt. τὸ δὲ ὅπερ. Verba ἐπὶ μηδενὶ κακῷ κτισθεὶς genuina Herveti versione non sunt expressa. Unde Fr. Ducaeus: „His duobus membris mutilata periodus a nobis redintegrata est ope

utriusque Graeci manuscripti.“ — In seqq. Mon. A mendose scribit παρὰ τοῦτο πᾶν. Pro δι' ἀκριβείας διεξιέναι ex Codd. Mon. AC recepi δι' ἀκρ. ἐπεξιέναι. Vid. Annot. ad Synes. de Provid. p. 129. Vocabulo πραγμάτεια, quod, observante C. F. Hermanno ad Lucian. libell., quomodo histor. conscribi oporteat, p. 96. sq. „*de operis qualiscunque instituto et tractatione studioque inprimis litterario et vel indagandae veritati vel libris conscribendis intento*“ usurpatur, eodem modo Noster utitur Cap. XXXVIII. Cf. libell. quod non sint tres dii. Tom. III. p. 18. D. Ceterum vid. Rupp. p. 180. seq. In proximis vulgatum τοῖς ἀπειθεστέροις suadente libro Mon. B mutavi in εὐπειθεστέροις. Mon. C in texto quidem legit ἀπ.; corr. tamen in marg. εὐ., addito ἴσ. Vertit etiam Morellus: qui *ad credendum faciliores fuerint.*

Pag. 17. l. 3. a f. ἀντιδιαιρεῖται] Mon. B ἀντιδιαιρῶ, suppletum vero in marg. est ται.

Pag. 18. l. 4. ὥσπερ φαμέν] Sic recte Codd. Mon. et pr. edit. Par.: altera autem habet ὥσπέρ φαμεν. Verba οὐ καθ' ἑαυτὴν — — — φέρησιν a Mon. C absunt. Dein Mon. A praepos. ἐν ante τῇ φύσει om. In seqq. pro τῇ διαχωρήσει τῆς ἀκτῖνος e Codd. Mon. AB restitui τῇ ἀναχωρήσει. Vertit Morellus quoque: radii solaris *abscessu.* In Mon. C vitiose scribitur ἀκτίνος.

— l. 13. ἀπὸ ἀλλοιώσεως] Mon. C ὑπὸ ἀλλ. Infra Mon. A αἴρουμένη (sic). Mox Codd. Mon. AB recte habent ἐπέμυσεν ὄμμα. Mon. C et vulgati libri perperam ἐπέμυσε νόημα. Tum ex Mon. A receptum ὑποβαλὼν pro ἐπιβαλών. Ceterum idem liber τὰς ὄψεις ante ὑποβαλὼν ponit. Cf. Cap. VII. in fin. ibique annotata. Proxime Mon. A mendose αὐτῷ τοῦ μὴ θελῆσαι. Deinde pro νοῆσαι idem liber καταγοῆσαι.

— l. 20. Ὁμολογεῖται] Sic Mon. AB. Vulg. ὁμολογεῖ, quod etiam Mon. C in texto habet; in marg. vero est γεῖται ἴσ. μαξ. Paullo post libri Mon. AB recte scribunt μετ' αὐτήν. In Edit. est μεθ' ἑαυτήν.

— l. 25—26. ἀρχαῖς] Mon. A om.

— l. 28. ἢ διὰ τὸ φθόνος γενομένη] Sic Mon. A; Mon. B πρὸς κακίαν γινομένη ῥοπή, alio insuper ordine. Tum pro μεθ' ἑαυτὴν, quod exstat quoque in Mon. C, ex Mon. AB dedi μετ' αὐτήν.

Pag. 18. l. 5. ἐν ἑαυτῷ γεννήσας] Mon. C γεννήσας ἐν ἑαυτῷ. πρὸς Mox liber Mon. B εἰς τὸ πρανές (sic). In seqq. vulgatum βαρήσας auctore Cod. Mon. A mutavi in βρίσας. Quae deinceps sequuntur verba καὶ καταγεύσας in eodem MS. desunt.

Pag. 19. l. 2—3 εἰς τὴν συνέργειαν] Mon. AC artic. om. Prior scribit συνεργίαν. Ante τῆς Mon. B inserit ἀντί. Mox in Mon. B male legitur εἰς αἵρεσιν. Pro inepto διέρχεται cum Mon. A scripsi περιέρχεται, quod exstat quoque in Mon. B, eo tamen discrimine, ut duobus punctis notatum sit. Tum Mon. A dat γενέσθαι πείσας (ord. invers.) φονέας τε καὶ αὐτόχειρα.

— l. 8. δυναμωθείς] Vid. supra p. 207. — τῶν ἐπ' αὐτῆς πάντων] Mon. B ἁπάντων. — ταῦτα δέ] Λέ, h. l. in apodosi positum, est vern. *so.* Vid. Ast. ad Plat. Phaedr. p. 486. De metaphorico vocis ὑπέκκαυμα, *fomes*, *suscitabulum*, usu vid. Budaeus in Comment. L. Gr. p. 549. Eodem sensu occurrunt ἐμπύρευμα, ἔγκαυσμα aliaque, de quibus plura notavi in Additament. ad Synes. Or. de Regn. p. 199. Pro κατεργάσασθαι Mon. A exhibet κατεργάζεσθαι.

— l. 21. περιδεδραγμένῳ] Mon. C ἐπιδεδραγμένῳ. Sed vid. Cap. X. p. 28. l. 2. a f. — ἐμμίξει τῷ ἑλαίῳ] Ita ex coniectura dedi. Mon. AB scribunt ἐμμίξειε τ. ἐ. Tertius Monac., ut vulg., ἐμμίξει ἐν τ. ἐ. Quod sequitur καὶ in Cod. A deest. Dein idem liber pro οὕτως (vid. quae supra notavi p. 195.) scribit οὕτω et infra corrupte ἧς ἐπιλούσης· ἐξῇ μὲν ὁ θάνατος. Mon. B ἐπεισέρχεται pro ἀντεισέρχεται.

— l. 2. a f. ἔσι] Sic Mon. BC. Artic. ante τοιούτῳ praebuerunt Mon. AB.

CAP. VII.

Cod. Mon. B κεφ. ζ'. ὅτι ἄτοπον ζητεῖν διὰ τί προεἰδὼς ὁ θεὸς τὴν ἀνθρωπίνην συμφορὰν ἦλθεν εἰς τὸ κτίσαι τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἀπόδειξις ὅτι οὐκ ἔξιν ὁ θεὸς αἴτιος τῶν κακῶν. Suffragatur Morelli interpretatio.

Pag. 20. l. 5. τοῖς — δόγμασι] Mon. B τῆς, iotacismi perturbatione. Tum Mon. C παρασυρρέντες (sic). L. seq. praeeuntibus libris Mon. AB pro διὰ τοῦτο scripsi διὰ τούτῳ. Mon. C dat διὰ τούτων.

Pag. 20. l. 9. ὁ θεὸς οὐδέν] Mon. AB οὐδὲν ὁ θ. Proxime iidem libri οὐκ ἔτ' ἄν. Omnes παρήγαγεν. Recte. Vulg. παρήγαγε. Deiu pro εἰ Mon. B vitiose ἤ.

— l. 13. κατὰ τὸ ἀγαθόν] Sic tres Monacc. Ab editt. artic. abest. Mox Mon. AB scribunt οὐκ ἔτ' ἄν. Mon. A φησι. — ᾧ πρὸς πονηρίαν] Mon. B in texto ᾧ, in marg. γρ. ᾗ. Mon. A ὅ.

— l. 17. Ταῦτα γὰρ πάντα] Mon. B πάχτα γ. ταῦτα. Tum Codd. omnes καθάπερ τινα. Δευσοποιὸν βαφὴν, quod h. l. restituendum iam monuit Is. Casaub. Not. in Epist. ad Eustath. p. 99., libri Mon. AB egregie confirmant. Editt. repraesentant lectionem Vulcob. libri ψευδοποιὸν β., unde Hervetus: *fallacem* quendam colorem. Nec aliter legitur in Mon. C. De voc. δευσοποιὸν, quod Timaeus Lexic. Vocc. Platt. p. 64. ed. Koch. explicat ἔμμονον καὶ δυσαπόπλυτον, copiosissime doctissimeque exposuit Ruhnken. l. c. Σαθρὸς est *putidus*, *infirmus*, *futilis*. Vid. Wyttenbach ad Plutarch. Mor. p. 866. sq. et Baehr. ad Plutarch. Alcib. p. 81. sq.

— l. 24. τῆς κατ' αὐτῶν κατηγορίας] Sic Mon. AB; Mon. autem C et editi τ. κ. αὐτὸν παρηγορ.

— l. 25. ἐν τῷ πρὸς Κορινθίους λόγῳ] Sc. 1 Cor. 2, 15. Mox Cod. Mon. B legit καὶ τὰς ψυχικὰς καταξάσεις. In sqq. Mon. AB κρίνειν προσήκει, ord. invers. Pro vulg. ἀποξήσαντα ex iisdem libris restitui ἀποξήσαντας.

— l. 4. a f. φησίν] Mon. A φησι.

— l. 3. a f. τῶν δογμάτων τούτων] Novissimum vocab. in Mon. B ę τῶν correctum. Deinde Mon. A scribit προσφέρουσιν. Ἂν Codd. Mon. omnes om. Pro γεγενῆσθαι in Mon. AC exstat ἐγγεγ.

Pag. 21. l. 1. ὁριζόμενοι] Mon. B γνωριζόμενοι. Πάθη et ἀῤῥωσήματα, observante Segaario ad Clement. Alex. Lib., Quis dives salutem consequi possit p. 209., saepius iunguntur. Ἀῤῥωσήματα sc. a Stoicis vocabantur *corporis et animi aegrotationes, quae ex perturbationibus exsistunt, quum*, ut Ciceronis verbis. (Tusc. IV. 10.) utar, *fervor concitatioque animi inveteraverit et tanquam in venis medullisque insederit*. Τὰ τῆς ψυχῆς ἀῤῥωσήματα habet Gregorius Cap. VIII. p. 24. Cap. XXIII. p. 44. τῶν τῆς φύσεως ἀῤῥωσημάτων διόρθωσιν. Ἀῤῥώσημα et πάθος ab eo sibi

opponuntur Cap. XVI. p. 35. — Quod post πονηροῦ ex Codd. Mon. AB addidi θεοῦ ab Edditt., quibuscum facit Mon. C, abest.

Pag. 21. l. 12. ἐφ' ἑαυτῆ] Mon. B ὑφ' ἑαυτῆ. Pro τῷ μὴ scripsi e. eodem libro τὸ μή. Cod. B habet τῷ μὴ εἶ, in marg. ἴσως· εἶναι.

— l. 15. ὑφεῳώτων] Mon. B vitiose ὑφεῳάτων.

— l. 15—16. τῶν κακῶν] Artic. idem liber om. Infra ex Codd. AB scripsi ὁ ἄθλον. Art. vulg. abest, Cod. B mendose habet ἄθλον. Deinde Codd. AB recte γέρας. Editt. et Cod. C πέρας. Mox Mon. AB male legunt προσθείς. In seqq. tres libri Mon. pro ἔμψυχον recte scribunt ἄψυχον. Vertit Hervetus quoque in genuina interpretatione *inanimatum*, itemque Morellus. In Editt. autem Pariss. legitur *animatum*. Veram lectionem expressit etiam uterque interpres Germ.

— l. 23. περιλάμποντος] Mon. B ἐπιλάμποντος. Deinceps scripsi ὑποβάλοι. Mon. A dat ὑποβάλλοι, Mon. C ἐπιβάλοι, Mon. B c. Editt. ἐπιβάλλοι. Ceterum cf. Cap. VI. p. 18. et quae annotavi p. 208.

CAP. VIII.

In Mon. B et Morelli interpret. nulla h. l. textus est divisio. In utraque edit. Paris. praefixa haec inscriptio: *Περὶ τῶν ἀγαναχτούντων διὰ τί ἀποθνήσκει ὁ ἄνθρωπος, τούτου μᾶλλον ἐπ' εὐεργεσίᾳ τοῦ ἀνθρώπου τυγχάνοντος καὶ διὰ τοῦτο ὁ θάνατος.* Sed Hervetus vertit: *et cur* est mors. Legit igitur διὰ τί.

Pag. 21. l. 8. a f. πρὸς τὴν διάλυσιν] Sic Mon. AB, nec aliter legerunt Hervetus et Morellus, quippe qui verterint *ad dissolutionem*. Cf. supra h. pag. l. 3. et p. 24. Mon. C et editi libri male habent πρὸς τ. ἀνάλυσιν. Quae mox sequuntur verba καὶ τοῦτό φησί ——— σβέννυσθαι recepta sunt ex Codd. AB, eaque fuerunt etiam in Cod., quo usus est Pet. Morellus; vertit enim: *et hoc malorum extremum esse ait, quod vitae nostrae finem mortalitas afferat.* A Cod. Mon. C et vulgatt. libris haec absunt.

— l. 3. a f. τάχα γὰρ ἄν] Codd. AB ἄν post μᾶλλον inserunt. Deinde iidem MSS. exhibent διὰ τούτων. In Cod. B est κηδαιμονίας (sic, a m. pr.).

Pag. 22. l. 1. *τῶν καταθυμίων*] Sic tres libri mei. Art. ab Editt. male abest.

— l. 2 *εἴ γέ τις*] Mon. A *εἴ γε τι* (sic). Idem *παραπολύ*, iunctim. Mon. B *ἀλιγηγῶς* (sic, a m. pr.).

— l. 4—5. *ὁ τῆς ζωῆς χορηγός*] Vid. Annotat. ad Synes. de Provid. pag. 237. Dein e Codd. AB rescripsi *βλέπει* (vulg. *βλέπῃ*). *Βλέπει* in Mon. C emendatum e *βλέπων*.

— l. 7. *ἐπεσπασάμεθα*] Sic Codd. AB; C autem, ut Editt., *ἐξεσπ.* *Παραρτυθὲν* in Mon. A corruptum in *παρατυθέν*. — *κατὰ τὸ ἀπαθές*] Cf. Cap. VI. p. 18. l. 10. sq. a f. Cum sequentibus Glauberus apte comparat Theophil. episcop. Antiochen. ad Autolyc. II. 36. p. 184.: *Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ καθάπερ σκεῦός τι, ἐπὰν πλασθὲν αἰτίαν τινὰ σχῇ, ἀναχωνεύεται ἢ ἀναπλάσσεται εἰς τὸ γενέσθαι καινὸν καὶ ὁλόκληρον· οὕτω γίνεται καὶ τῷ ἀνθρώπῳ διὰ θανάτου· δυνάμει γὰρ τέθραυται, ἵνα ἐν τῇ ἀναστάσει ὑγιὴς εὑρεθῇ· λέγω δὲ ἄσπιλος καὶ δίκαιος καὶ ἀθάνατος.* — *ἐναπειλημμένης*] Vitiose Mon. B *ἐναπολημένης*. Mon. A *ἀπειλημμένης*. Post *ἀναπλασθείη* ex Codd. AB inserui *εἴγε τὸ κατ' εἰκόνα ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ διεσώσατο*. Vertit etiam Morellus, *si saltem hac in vita imaginem dei sartam tectam conservaverit*, quae verba in Lat. interpretat. recepi.

— l. 16. *ἐξορικώτερον*] Cf. Cap. V. p. 14. Mon. AB *ὁ μωϋσῆς ἡμῖν*. Morellus: nobis — — Moyses exponit. Hervetus: nobis exponit Moses. *Ἡμῖν* agnoscit etiam Mon. C. Vulg. *ὑμῖν*.

— l. 19. *φησίν*] Mon. A *φησι*. Mon. B *φησὶ* per compend. *Πρῶτοι* Mon. C om. In seqq. Mon. C pro *δερματίνας ἐπιβάλλει χιτῶνας* legit *δ. περιβάλλει χ.* Respexit Gregorius Genes. III. 21., quem locum eodem modo explicuerunt iam Gnostici. Vid. quos hic illic laudat Semlerus ad S. I. Baumgarteni opus, cui titulus est: Untersuchung theologischer Streitigkeiten, Irenae. contra haeres. c. 5. p. 27. ed. Massuet., Clem. Alex. Strom. III. 14. T. I. p. 554. 21. sq. ed. Potter., Tertullian. de resurrect. carnis c. 7. et advers. Valentin. c. 24. sq., Method. ap. Phot. Cod. 234. p. 293. col. 2. l. 22. sq. ed. Bekker. et Gregor. Naz. Or. XXXVIII. p. 670. E. ed. Maurin. Cf. Noster infr. p. 24.

Pag. 22. l. 23. *φέρειν*] Sic Mon. A. Reliqui c. Editt. *φέρων*. Post *ἀποσφαγέντων* ex eodem libro inserui *τε*. L. 25. *πᾶν* Mon. B om. — L. 26. pro *ἢ* Mon. A habet *ἤ*. Item Mon. B in texto; in marg. autem *ἴσως ἤ*. In seqq. Mon. C scribit *εἰσαεί*. Sed praeferenda vulgata scribendi ratio, quae et infra recurrit p. 26. l. 11—10. a. f., Cap. XVI. p. 36. l. 7., Cap. XXI. p. 42. l. 1. et Cap. XXXVII. p. 69. l. 3. a f. Eodem modo scribitur Cap. XXXV. pag. 66. l. 14. *ἐφ' ἅπαξ*. Vid. Matthiaei Gramm. Gr. §. 578. e. et Ast. ad Plat. Gorg. p. 8. In seqq. tres libri mei recte scribunt *τῷ σώματι* pro vulg. *τοῦ σώματος*.

— l. 4. a f. *ἡ νεκρότης*] Mon. C in marg. supplet. Mox *φύσει* Mon. B om. Pro *ἔσωθεν* Mon. A perperam scribit *ἔωθεν*. Deinceps idem liber *καὶ* neseit. Articulum *τὰ* Cod. B superscriptum habet.

Pag. 23. l. 1. *τῆς θείας εἰκόνος*] I. e *τῆς ψυχῆς*. Cf. p. 24. l. 3—4. — *ἔσχε*] Sic Codd. mei omnes. Vulg. *ἔσχεν*. Pro *διάλυσις* ex Cod. A *διάχυσις* reduxi.

— l. 8. *τὸ παχύ*] I. q. *τὸ ὑλικόν*. In seqq. pro vulg. *κρείττονος δὲ καὶ ὑψηλοτέρας* Codd. Mon. omnes praebuerunt *κρείττων δὲ καὶ ὑψηλοτέρα*. Quae sequuntur verba *κατ' αἴσθησιν κινημάτων — — διὰ τοῦτο τῆς*, quae in utraque edit. Paris. desiderantur, suppeditarunt Codd. AB. Eadem vertendo expressit Morellus. *Τῆς* pro vulgato *τῶν* ante *περὶ τὸ καλὸν κρίσεως* agnoscit etiam Cod. Mon. C. Mox Cod. Mon. B vitiose scribit *ταῖς δὲ — διαμαρτίας* et *τῷ ἀχρειωθέν*.

— l. 17. *μολύβδᾳ — μόλυβδον*] Sic Mon. B; reliqui c. Editt. *μολίβδᾳ — μόλιβδον*. *Δὲ* ante *μόλιβδον* (sic) Mon. C in texto om.; habet tamen in marg. *δὲ ἴσ*. Pro *ἐχυθέντα* ex Mon. C restitui *ἐγχυθέντα*. Mon. A scribit *ἐγχεθέντα*, qua de forma vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 731. sq. et Iacobs. ad Callistrat. Stat. p. 706. Deinde Codd. mei omnes recte scribunt *ἀπρόχυτον*, quo vocabulo lexica ditanda sunt. In Editt. Pariss. male excusum *ἀπρόσχυτον*. *Δὲ* post *ἀντιποιεῖσθαι* Mon. B om. Paullo post Mon. C exhibet *περιθρύψασθαι*. *Τε*, quod editi libri inserunt post *περιθρύψαι*, expunxi. Tum ex Mon. B receptum *μολύβδῳ*. Reliqui MSS. c. vulgg. libris habent *μολίβδῳ*. Tum Mon. C *οὕτω πάλιν*. Sed vid. Annotat. ad Cap. I. c. f.

Pag. 23. l. 24. τῷ αἰσθητῷ μέρει] Mon. AB αἰσθητικῷ. Deinceps libri mei omnes exhibent τῷ, quod adoptavi, post σῶμα commate distinguens. Vulg. legitur τὸ, sine commate post σῶμα. Infra Mon. A pro ἐξ ἀρχῆς scribit ἐξαρχῆς. — ἀναξοιχειώσει τὸ σχεῦος] Verba ἀναξοιχειοῦν, ματαξοιχειᾶν, ἀναμορφᾶν, μεταμορφᾶν, μεταβάλλειν, μεταποιεῖν et μετατιθέναι, significant ap. Nostrum aliosque patres Graecos, quibus valde familiaria sunt, *instaurationem humanae naturae per Christum, qui illam assumpsit.* Vid. Casaub. in Epist. ad Eustath. p. 100. eq. et 106. Cf. Nostrum Cap. XXXV. pag. 65 et 67. et Cap. XXXVIII. p. 69, 71, 72.

— l. 3. a f. οὕτως καί] Mon. AB οὕτω καί. Vid. ad Cap. I. c. f. Dein ψυχῆς in texto Codicis A neglectum; suppletum tamen in marg. a m. rec. Idem liber in seqq. recte scribit ἐστιν ἡ τῦ κακῦ καινωνία pro ἐστι τ. κ. κ.

Pag. 24. l. 1. ἐν ψυχῇ τεθεωρημένη καὶ σώματι] Mon. A ἐν ψ. τεθεωρημένη. Mox idem πρόεισι (ν eras.) τὸ πονηρὸν εἰς ἐνέργειαν. Τὸ πονηρὸν Hervetus non expressit; vertit enim: per utrumque procedit anima ad operationem.

— l. 5. Ἐπειδὴ δὲ ἡ χρεία] Sic Mon. AB; Mon. A ἐπεὶ δέ. Vulgo ἐπειδὴ sine δέ. Ad voc. χρεία intell. ἐστί. Dein e Cod. Mon. A scripsi κηλίδας. Reliqui c. Editt. male habent κηλίδας. Mon. A ἐξερεθῆναι. De ὁμοφωνίᾳ, quae inest verbis τοῦτο ἕνεκεν ἐν μὲν τῇ παρούσῃ ζωῇ, vid. supra p. 190.

— l. 9. Εἰ δὲ ἀθεράπευτος μένει] Mon. AC μένοι. Mox Cod. A τεταμίευται· Cf. Cap. XXXV. pag. 65. l. 1. a f., ubi pro ταμιεύεται Cod. Mon. B item τεταμίευται habet. Annotavit de h. l. Semlerus ad Baumgart. *Untersuchung theologischer Streitigkeiten.* Tom. III. p. 224.: „*Hier ist an keine Versöhnung Christi und ihre Anwendung gedacht, sondern die eigne Ausbesserung, so in dem Subiecto bewerkstelligt wird, ist das φάρμακον wider alle moralische Mängel. Übrigens entdeckt sich hier der Verfasser wieder als einen Schüler des Origenes und anderer Lehrer, welche um der gelehrten Heiden willen, welche platonischer Meinungen voll waren, dergleichen Lehrbegriff von künftigen moralischen Veränderungen beibehalten haben. Noch deutlicher ist die Stelle zu Ende des 26. Kapitels: ebenso, wenn*

„nach μακραῖς περιόδοις das κακὸν aus der φύσις wird wegge-
„schafft worden seyn, ἐπειδὴ ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάσασις τῶν
„νῦν ἐν κακίᾳ κειμένων γένηται; so wird von aller κτίσις zusam-
„menstimmender Dank entstehen, sowohl von denen, welche in der
„Reinigung gepeinigt worden, τῶν κεκολασμένων, als auch derer,
„welche keine κάθαρσιν nöthig hatten [Cap. 26. p. 50.] etc.“

Pag. 24. l. 11. ὥσπερ εἰσί τινες] Sic Codd. omnes. Ed. Paris. 1. ὥσπέρ εἰσι τινὲς, 2. ed. Paris. ὥσπέρ εἰσί τινες. Tum Cod. B τῶν παθημάτων κατὰ τὸ σῶμα, ord. invers. Pro καυτήριαι corr. καυτήρια (ita Cod. A et ed. Par. 2.). Pr. ed. Par. καυτηρία. Codd. AB καυτηριαι. Recte omnes libri mei φαρμακοποσίαι. Edd. Pariss. φαρμακοποιΐαι. Deinde c. Cod. A scripsi τῷ ἐνσκήψαντος τῷ σώματι πάθους pro τῷ ἐνσκηψ. πάθ. τῷ σώματι. De verbb. τῶν τῆς ψυχῆς ἀῤῥωσημάτων vid. supra p. 210. Pro ἐπανάσασις (fort. leg. ἐπανάτασις) e Codd. AB recepi ἐπανόρθωσις, quo de vocabulo vid. Annot. p. 185. — In seqq. Cod. A scribit ἐξαρχῆς, ut supra.

— l. 23. τοὺς ἥλους τε καὶ τὰς ἀκροχορδόνας] Sic Codd. AB; Cod. C et editi libri τε om. et pro τὰς exhibent τάς. Pro ἐπιγενομένους c. Mon. C scripsi ἐπιγενομένας (Mon. A habet ἐπιγινομένας, Mon. B ἐπιγενομένας). L. 27. Codd. Mon. ABC οὕτω καὶ legunt. — ἐπιπωρῶται] „Πώρους appellant Graeci, quos Latini tophos, ut in definitionibus medicorum πῶρός ἐστιν ὀστέου λιθώδης καὶ ἀπόκροτος. Tophus est substantia callosa et renitens. Nascuntur huiusmodi calli in oculis et fistulis aliisque ulceribus atque etiam in cute, de quibus Paulus Aegineta Lib. III. Cap. 78. Hinc ἐπιπωροῦσθαι dicuntur, hoc est *in modum calli obdurari*, quae ex eiusmodi morbo in corpore oriuntur, unde Pet. Morellus hic vertit *callorum excrementa*, sed mutilo codice usus, quemadmodum et Hervetus integram sententiam non exhibuit, quam habet MS. Vulcob.; at in eo tamen corrigendum est ex altero MS. Mor., cui et Reg. suffragatur, ἐν τῷ καιρῷ κρίσεως [sic], non, ut illic est, καιρῷ κτίσεως, et apud Hervetum, *tanquam pori quidam materialia existunt, incrementa in tempore creationis*. De iudicio enim hic agitur, non de creatione animarum. Corrige item d. 9. ἀποσαρκωθείσαις [exstat enim in 1. ed. Par. perperam ἀποσαρκωθεῖσα].“ Fren-

to Ducaeus. — Pro τέμνεται τε corr. τέμνεταί τε. Particulam τε, quae vulg. abest, inserui ex Codd. AB. Post δυνάμει comma delendum. Τῦ, quod Codd. Mon. BC una cum editt. Pariss. post τὸ εὐαγγέλιον ponunt, auctore Codice Mon. A ante καθὼς inserui. Tum idem liber Mon. pro τὺς κακῶς ἔχοντας exhibet τὺς κακὺς, quod glossam redolet.

Pag. 24. l. 4. a f. φησίν] Mon. A φησι. Deinde post ἰσχύοντες, quod tuentur S. Matth. IX. 12 et S. Marc. II. 17., Codd. Mon. AB praebent ὑγιαίνοντες, ut legitur ap. S. Lucam. V. 31.

— l. 1. a f. τῆς μυρμηκίας] Margini Codicis Mon. B adscriptum hoc scholium: Πάθος τι περὶ τὸ δέρμα τῦ σώματος ἡμῶν γίνεται, ὃ μυρμηκία καλεῖται· σαρκώδης (Cod. scribit σαρκῶδες) γάρ τις ἐπίφυσις μικρὰ ἐπανίζαται τῷ δέρματι, ἥτις δοκεῖ μὲν μέρος εἶναι τῦ δέρματος, ὡς προσπεφυκυῖα αὐτῷ, ἡ μὴν κατὰ ἀλήθειαν οὔτως ἔχει (Cod. ἔχειν), ὅθεν καὶ τὴν ἄρσιν πρὸς τὴν θεραπείαν ἐπιζητεῖ. Τούτῳ ὑποδείγματι ἐχρήσατο πρὸς τὸ προκείμενον σφόδρα καταλλήλῳ. Eadem verba ad Gregorii nostri de anima et resurrectione dialogum, qui inscribitur Macrinia, ubi Tom. III. p. 204. A. similis est locus, ex Cod. Uffenbach. enotavit Io. Christoph. Wolfius in Anecdott. Gr. Tom. III. p. 2., ubi recte legitur ἔχει (vertit etiam Hervetus in marg. edit. Paris. T. c. p. c.: revera tamen ita se res non *habet*).

P. 25. l. 1. ἐμφυέν] Sic libri mei omnes. Edit. Paris. 1. vitiose ἐμφυτὲς, altera ἐμφυές. Deinceps Cod. Mon B συμπαθείας (sic) ab una eademque manu. Mox pro παράλογος in Mon. C scribitur ἀνάλογος. De eleganti usu verbi δάκνεσθαι, *morderi*, i. e. *dolore affici*, vid. ad Synes. Calv. Enc. p. 76. In seqq. libri Mon. omnes dant ἐλεγμοῖς, recte. Vid. Psalm. XXXVIII. 12. Ed. Paris. 1. vitio typographico habet ἐλεγχοῖς. Altera Paris. ex corr. ἐλέγχοις. In Mon. B est καθώς πῦ φύσιν (η̄ a m. rec. suprascripto). Mon. A offert καθώς φησί πῦ.

— l. 12. ἢ τῷ ϛοχασμῷ] Mon. C ἢ om. Τῷ ϛοχασμῷ lectio est Codicis Mon. B. Mon. A mendose habet τῶν ϛοχασμῶν, Mon. C atque editi libri τὸν ϛοχασμόν.

— l. 14. οὐκέτ' ἄν] Cod. AB ἔκ ἔτ' ἄν. Paullo post Cod. B vitiose κατωνομάζοι. Pro πεποιηκότα in Cod. C est πεπονηκότα. Deinceps in contexto libri Mon. B ἔξω τῆς πονηρᾶς ὁρμῆς

εἶναι, in marg. autem colore rubro corr. τῆς πρὸς τὸ πονηρὸν ὁρμῆς εἶναι.

Pag. 25. l. 19. τὴν πρὸς τὸ γινόμενον ὁρμήν] Legendum videtur γενόμενον. Vertit etiam Glauberus: *die Neigung zu dem, was geschehen ist*, et Ruppius: *die Neigung zu dem, was geschah.* Sequentia a verbis ὅτι μὲν (sic) ἐκτραπήσεται Euthymius transscripsit in Panopliae suae Part. I. T. IV. Οὐκ ἠγνόησεν est *non ignoravit, er wusste wohl*, vid. Annot. ad Synes. de Provid. p. 243. sq. Ἐμπεριχρατεῖν Lexicis inserendum. Deinceps Codd. Mon. AB Euth. 1. 2. legunt τῇ γνωστικῇ δυνάμει, et Morellus vertit: *scientiae suae* virtute. Mon. B in marg. τῇ προορατικῇ habet, colore rubro scriptum, ita ut hoc pro illo ex marg. in textum immigrasse videri possit. Sed cf. l. 27. Mox Codd. AB et Euth. 1. 2. alio verborum ordine legunt κατὰ τὸ ἴσον (Euth. 1. 2. ἴσον) βλέπων. Ἴσον pro vulgato ἴσον agnoscit etiam Mon. C. Vid. Annot. ad Synes. de Prov. p. 177.

— l. 23. οὕτω καί] Mon. C οὕτως καί. Bene.

— l. 26. ἐπειδὴ — — προεώρα τὸν γενησόμενον] Euth. 1. προεώρα (sic) statim post ἐπειδὴ inserit. Τὸν γενησόμενον receptum e Codd. AB et Euth. Vertit Morellus: *natum* (imo *naturum*) *hominem.* Mon. C, ut pr. ed. Paris., exhibet τὸ γενησόμενον. Sec. autem Paris. τὸ γεννησόμενον. Pro γενοσηκότα ex Codd. Euth. dedi γενοσηκυῖαν (sc. τὴν φύσιν ἡμῶν). Tum Euth. 2. scribit ἐξαρχῆς, iunctim. Post χάριν e Codd. AB et Euth. 1. 2. addidi διὰ μετανοίας, quae duo verba in vulgatis libris desiderantur. Deinde corr. ἀναχαλέσασθαι, apposito interrogationis signo. Morelli interpretatio h. l. mutila est; habet enim: *an vero ut cum hominem produxisset denuoque corporeis morbis addixisset, qui fluxae caducaeque naturae necessario accidunt etc.*

— l. 25. l. 5. a f. κακῶν ποιητήν] Euth. 2. κακὸν π. Mox Mon. B ἀλγηνόντων. Mon. C ἀλγεινόντων. — τῆς ἐσχάτης μικροψυχίας] *Extremae* (s. *summae*) *pusillanimitis.* Vid. Annot. ad Synes. Calv. Enc. p. 113. Cf. infr. Cap. XXXIII. p. 32. l. 8.

Pag. 26. l. 1. οὐ ἡ αἴσθησις] Mon. B ἧ. Art. ἡ Cod. A et Euth. 1. 2. om. Proxime Codd. AB una cum Euth. 1. 2. pro τῷ

ἀγαθὲ exhibent τῷ ἀληθινοῦ καλοῦ, eandemque lectionem in suo libro Morellus invenit.

Pag. 26. l. 3. τὸ μὴ καλὸν διακρίνειν] Artic. Euth. 2. om. Μὴ καλὸν pro vulg. κακὸν receptum ex Codd. omnibus. Pro κρίνειν c. Cod. Euth. 2. scribendum duxi διακρ. Cf. p. 25. l. 1. a f. Tum Euth. 1. 2. scribunt ἐξὶν ἴδιον, ord. invers. Mox Cod. Mon. B τοῦ ἀληθινοῦ καλοῦ. In Mon. C ἀληθῶς corr. ex ἀληθὲς. Euth. 1. dat ἡ τοῦ ἀληθῶς καλὲ καταγόησις, ord. mutat. Deinde Mon. B habet αὐτό. Locus ab Euthymio excerptus in verbb. χώραν ἐκ ἔχει desinit.

— l. 13. οὐσιώδης — — καὶ λόγος] in Mon. C desiderantur. Receptum deinde ex Codd. BC ἐμπερειειληφώς. Edit. Par. 1. mendose habet ἐκ περιειληφώς. Alt. Par. et Cod. A ἐκπεριειλ. Tum Mon. B scribit αὐτοδύναμος pro αὐτοδύναμις, quod praestat. Sic Noster in Hexaëmer. T. I. p. 8. D.: θεοῦ μὲν ἐσίαν, ἥτις ἐξὶν, ἐ γινώσκομεν· τὴν δὲ αὐτοσοφίαν καὶ τὴν αὐτοδύναμιν ἐν νῷ λαβόντες, τὸν θεὸν ἀνειληφέναι τῇ διανοίᾳ πιστεύομεν. Cap. I. p. 7. dixit αὐτοζωὴν εἶναι τὸν λόγον. Cap. XV. p. 34. in divinis proprietatibus censetur αὐτοσοφία, item ab Ioanne Damasceno de fid. orth. I. 8. T. I. p. 132. αὐτοαγαθότης, αὐτουσία. Vid. etiam Io. Christoph. Wolf. Anecdott. Gr. T. III. p. 161. sq. Mox c. Codd. AB dedi πρὸς πᾶν ἀγαθὸν deleto ἔργον, quod vulgati libri et Cod. Mon. C ante ἀγαθὸν inferciunt. Deinceps Codd. AB habent τὴν ὁρμήν. Pro ὅτιπερ Mon. C recte scribit ὅ, τι περ. Vitiose Mon. A τὸ συνδρ.

— l. 21. ἔχον τὴν γένεσιν] Mon. A ἔχων. Scripsi deinde c. Codd. omnibus τὰ δ' ὅσα. Vulgo legitur τὰ δὲ ὅσα. Tum Mon. A mendose habet ἐκ τῷ μὴ ὄντως. Recte Codd. omnes τοῦ εἶναι. Ab editis artic. abest. Mon. C dat πρόεισι. Καὶ, quod dein vulgati libri interponunt, Codd. AB merito omittunt. Tum Mon. A offert πράττει. Pro εἰσαεὶ auctoribus Codd. AB scripsi εἰς ἀεί. Vid. Annot. p. 213. Deinde Cod. A habet γιγνομένης, Cod. B γεν. De verbo παρατρέπεσθαι vid. p. 203.

— l. 8. ἐν τούτοις] Cod. B ἐν om. In Cod. C exstat ἐν τοιούτοις. — ἀντειςαχθῆναι] Mon. B mendose ἀντησαχθῆναι. Infr. Mon. B ἀντισαχθῆναι. Hoc verbo Noster mirum in modum h. l. delectatur, ut infra Cap. XXXVII. p. 71. verbo μεταποιεῖσθαι. Voc. ἰδέᾳ, quod in Editt. deest, restitui ex MSS.

AB. et pro vulg. καταριθμηθῆναι ex iisdem libris ἀνταριθμηθῆναι. Antea Mon. C vitiose scribit τὸν τὸν ἐναντίων.

Pag. 27. l. 4. διὰ τίνος] Codd. ABC διά τινος. Recte vero Euth. 1. 2. Part. I. Tit. VII. διὰ τίνος. Loco vocis πάλιν uterque Euth. habet τὸν ἄνθρωπον. Tum Mon. A et Euth. 1. 2. τίνι διέφερεν (pro ἔπρεπεν). Hervetus: *Cuinam autem conveniebat* erectio etc. Unde Fronto Ducaeus; „Sequutus est lectionem Codicis MS. Vulcob. interpres, quae verior est: τίνι δὲ ἔπρεπεν ἡ τῦ πεπτωκότος ἀνόρθωσις, quam illa Cod. Morell. et Reg., quam expressit Petr. Morellus: τίνι διέφερεν ἢ τῦ. *Cuiusnam intererat lapsum erigere?* Ita postea coniungit τὸ δυνατὸν καὶ τὸ πρέπον, *poterat eumque decebat.*"

— l. 8. πάντως] Cod. B, om.

— l. 9. καὶ πρέπον] A Cod. B abest *καί*. Dein pro ἀπολλυμένην c. Cod. A scripsi ἀπολομένην. In Codd. BC et Euth. 1. male exaratum ἀπολλομένην, in Euth. 2. ἀπολωμένην.

— 10. τοῦ μυςηρίυ τῆς ἀληθείας] In Cod. B scribitur ἀληθίας. Vertit Glauberus: Diess lernen wir aus dem *Geheimnisse der christlichen Religion.* Ruppius: Diess sagt die *göttliche Lehre.* Vid. Annot. p. 180. et Staudenmaier. Io. Scot. Erigen. Tom. I. p. 464. sq. Κατ' ἀρχὰς (vulgo ἐξ ἀρχῆς) receptum e Cod. B et Euth. 1. 2. Cod. A scribit καταρχάς. Deinde libri mei omnes recte διαπεπτωκότα legunt, itemque Morellianus, annotante Frontone Ducaeo p. 46. Vitiose Editt. διαπεπτωκέναι.

CAP. IX.

Cod. B κεφ. ή. ὅτι ὐκ ἀπρεπῶς (leg. ἀπρεπὴς) ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριςοῦ, καὶ ὅσα ἀνθρώπινα ἀνεδέξατο, ὐκ ἀνάξια τῆς θεοπρεπῦς οἰκονομίας. Convenit Morelli interpretatio.

Pag. 27. l. 14. ὁ — — βλέπων] Articulum, qui ab editt. libris abest, inserui ex Codd. Mon. AB et utroque Euth. De voc. θεοπρεπὴς vid. supra p. 187. sq. Verba δὲ τὸ (sic) ἐφεξῆς ὐχ ὁμοίως ἔξει — — τὸ μυςήριον in marg. superiore Codicis A suppleta sunt a m. rec. Τὸ ἐφεξῆς legitur etiam in utroque Euth. Mon. B scribit ἐφ' ἑξῆς. Deinde Euth. 1. exhibet τὸ μυςήριον τῆς οἰκονομίας, quam lectionem in suo Codice deprehendit etiam Zinus, vertens *dispositionis mysterium.* Sed alter Euth. liber τῆς ἀληθείας servat. Deinde pro γένεσις ἀν-

ἀνθρωπίνη καὶ (Cod. AB inserunt ἡ) ἐκ νηπίου — αὔξησις, βρῶσίς τε καὶ πόσις, καὶ κόπος, καὶ ὕπνος, καὶ λύπη, καὶ θάκρυον, συκοφαντία τε (Mon. C τε om.) καὶ δικαςήριον, καὶ (in Mon. A et Euth. 1. 2. καὶ deest) ςαυρὸς καὶ θάνατος, καὶ ἡ (artic. Mon. C non agnoscit) — θέσις auctoritate Codicum Euth. 1. 2. scripsi γένεσιν (Euth. libri habent γέννησιν) ἀνθρωπίνην λέγω, καὶ τὴν — — αὔξησιν, βρῶσιν — πόσιν — κόπον — ὕπνον — λύπην — — συκοφαντίαν — — — ςαυρὸν — θάνατον καὶ τὴν — θέσιν. Referenda sunt haec verba ad τὰ ἐφεξῆς.

Pag. 27. l. 21. Ταῦτα γάρ] Mon. C γὰρ om. Deinde in Codd. AB et utroque Euth. recte scribitur ἀμβλύνει πῶς. Editt., quibuscum facit Cod. C, habent ἀμβλύνει πως. Mox pro τὸ ἐφεξῆς e Cod. B et Euth. 1. 2. correxi τὰ ἐφεξῆς.

— l. 26. προςίενται] Sic Codd. omnes, excepto C, qui, ut editt., προςίεται habet.

— l. 27—28. ἀποςήσαντας, αὐτὸ τὸ καλον] Euth. 1. ἀποςήσαν ἀ τὸ καλὸν (sic), tribus punctis margini appositis.

— l. 2. a f. τὸ κατὰ κακίαν πάθος] Euth. 1. vitiose τὸν — — πάθος moxque Cod. B παντὼς pro παντός. Verba ᾧ δὲ — — — τῷ ἐναντίου Euthymius non habet. Pro δὲ in Mon. B est γὰρ et in Mon. C μὴ pro μηδέν. Αἰσχρὸν receptum ex MSS. AB pro vulg. ἐναντίῳ. MS. C neque αἰσχρὸν, nec ἐναντίου habet.

Pag. 28. l. 1. καταμέμικται] Sic Codd. ABC. Vulg. μέμικται. Mox Cod. B παραλαμβάνεται. Deinde Cod. A τὸ δὲ ἀληθῶς (pro ἀληθὲς) καλόν. Recte.

— l. 3. τῷ θεῷ] Art. Cod. A c. Euth. 1. 2. om. Iidem libri ὅτιπερ. Dein e Codd. AB et Euth. 1. 2. inserui ἄν, quod in vulgatis libris deest. Pro θεωρεῖται, quod exstat etiam in Codd. ABC et Euth. 1., c. Euth. 2. scripsi θεωρῆται. Cf. Cap. VIII. p. 26. l. 16.

— l. 6. τὴν γένεσιν] Cod. B in texto habet γέννησιν, in marg. γρ'. γένεσιν, quod recepi. Reliqui c. editt. γέννησιν. — πρόοδον] „Omissa fuerant ab interprete, vel certe a librario, qui Graecum apographum eius exscripserat, quae sequuntur usque ad finem periodi, et scripserat μὴ ἕπεσθαι sub finem capitis, *in deo minime consequi*, non ut habet uterque MS.: τὸ καλὸν μὴ πρέπειν, *minime convenire*, et interpres Euthymii, *qui honesta deo asserunt non convenire*“ Fronto Ducaeus. — In

seqq. Codd. omnes τῦ (τῦ in Editt. defit) θανάτου πεῖραν praebent. Recte. Post πεῖραν Cod. B infercit καί. Mox Euth. 2. εἰ post ἤ om. Verba τὰ εἰρημένα Cod. A in marg. habet ab una eademque manu. Cod. C dat κακίας τὰ εἰρημένα εἶναι σ. Euth. 1. συντίθεται. Euth. 2. καὶ οὐδέν.

Pag. 28. l. 9. ἀναδεικνυμένου] Euth. 2. ἀποδεικνυμένῳ. Verba τῦ πάσης αἰσχρότητος καὶ κακίας ἀπηλλαγμένου, quae vulg. desunt, praebuerunt Codd. AB et Euth. 1. 2. Neque aliter legit P. Morellus. De verbo δογματίζειν vid. quae annotavi p. 119.

CAP. X.

Codd. Mon. B et Morell. κεφ. ϛ'. ὅτι ὁ περιελήφθη τῇ περιγραφῇ τῆς σαρκὸς ἡ ἄπειρος θεότης (a m. pr. male scriptum fuit θεότητος) τῦ θεῦ λόγῳ, ἀλλὰ τῇ ἑνώσει αὐτῆς ἐξημμένη ἦν.

Pag. 28. l. 13. φησί] Intell. τις (i. e. *dicunt*). Vid. ad Synes. Calv. Enc. pag. 90. Cf. Noster Cap. XIII., XIV init., Cap. XV. pag. 33. l. 7. et Cap. XVI init. — καὶ περίγραπτον] Ita corr. pro vitioso περιγραπτόν, quod ex editt. Pariss., in meam transfluxit. Codd. Mon. BC c. Euth. 2. legunt εὐπερίγραπτον, quam lectionem veram esse censeo. Vertit etiam Morellus: et *circumscriptu facilis* natura humana, et Fr. Turrianus ap. Leont. Byzant. contra Nestor. et Eutych. L. III. in Henr. Canisii Antiq. Lect. T. IV. p. 104. ed. Ingolst.: *facile praefinita* etc. Voc. εὐπερίγραπτος, *non late patens, brevis*, pluribus auctorum (imo et Nostri in Hexaëmer. T. I. p. 2. A) testimoniis firmatur a C. B. Hasio ad Leon. Diac. p. 437. Reliqui libri dant ἀπερίγραπτον. Sed ε̄ν et α̈ in Codd. non raro confusa reperiuntur. — καὶ πῶς ἄν] „Hoc membrum deerat interpretationi Herveti, non duobus MSS. Τὰς ἀτόμους appellabant philosophi individua corpuscula Democriti, quae Cicero [I. 6.] de finibus atomos appellat: hic ergo intellige corpus individuum hominis, ut vertit etiam hoc loco Zinus apud Euthymium: *Quonam igitur pacto quod infinitum est, individuo corpusculo concludatur?* Iustinus etiam dixit, τὸ ἐξαίφνης, τὸ ἄτομον, τὴν ϛιγμὴν χρόνου, in eversione dogmatum Aristotelis p. 105. edit. Commel.“ Fronto Ducaeus. — τῷ ἀτόμῳ] Mon. C ἐν τῷ ἀτόμῳ. Vitiose Euth. 1. τὸ ἀτόμῳ. Proxime Mon. A φησι. — ἡ ἀπειρία τῆς θεότητος περιελήφθη] „Citat

hunc locum Theodoretus Dialogo 2., qui inscribitur Inconfusus, ut probet duas fuisse in Christo naturas, cum dicat Gregorius carnem circumscriptione tanquam vase divinitatem non contineri, sed illic [in edit. Roman. fol. 44. part. avers.] legitur τὸ ἄπειρον τῆς σαρκὸς (mendose pro τῆς θεότητος) περιείληπται, et apud Interpretem, *infinitas carnis circumscripta est*, corrige *infinitas divinitatis.*" Fronto Ducaeus. — At in Sirmond. Theodoreti edit. T. IV. p. 99. C. receptum τῆς θεότητος. Leontii interpres item vertit: *infinitas divinitatis comprehensa est.*

Pag. 28. l. 18. ἐντὸς καταχλείεται τῶν — ὅρων] Ἐντὸς Cod. A in marg. a m. rec. habet. Idem deinde καταλείεται, ι ab ead. m. superaddito. Ceterum ἐντὸς item a genitivo suo dirimitur Cap. XI. p. 29. ἐντὸς γενέσθαι τῆς σῆς καταλήψεως, et Cap. XIII. p. 31. ἐντὸς ἦν τῶν τῆς φύσεως ὅρων. Iungitur autem c. genit. suo Cap. XXVI. p. 48. ἐντὸς τοῦ κρατοῦντος γενέσθαι.

— l. 19. ὁ μὲν ὄγκος τοῦ σώματος] Morellus vertit: *corporis quidem tumor.* Hervetus, quocum facit Turrianus ap. Leont., *corporis magnitudo.* Glauberus: *die Masse des Körpers.* Ruppius: *der Umfang des Leibes.* — ἡ δὲ ψυχή] Respexisse videtur Noster Platon. Phaedr. p. 246. B.: Πᾶσα ἡ ψυχὴ παντὸς ἐπιμελεῖται τοῦ ἀψύχου, πάντα δὲ οὐρανὸν περιπολεῖ, ἄλλοτ' ἐν ἄλλοις εἴδεσι γιγνομένη. Τελέα μὲν οὖν οὖσα καὶ ἐπτερωμένη μετεωροπορεῖ τε καὶ πάντα τὸν κόσμον διοικεῖ. In seqq. Mon. B mendose scribit πλάττει pro πλάτει, et pro ἐπερχομένη Euth. 1. ἐπερχομένῳ. — τῷ τῶν οὐρανίων θαυμάτων] Codd. A et Euth. 2. ὑπερουρανίων (Euth. 1. ὑπὲρ οὐρανίων), Cod. B ἐπουρανίων. Idem θεαμάτων. Cod. C in contexto quidem habet τῶν οὐρανίων θαυμάτων, in marg. autem θεα ἴσ. Sed vulgata lectio egregie firmatur duobus locis e Nostri Dialogo de anima et resurrect. in I. Ch. Wolfii Anecdott. Gr. T. II. p. 307: τῶν οὐρανίων θαυμάτων ἀθέατος μένει, et p. 315. βλέπων τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν, τῶν τε οὐρανίων καὶ τῶν κατὰ γῆν θαυμάτων, alioque ex Or. in diem natal. Christi T. III. p. 349. C.: ἀναβλέψωμεν εἰς τὰ οὐράνια θαύματα. — τῷ ἐφολκίῳ τοῦ σώματος] Vid. Creuzer. ad Plotin. de Pulchrit. p. 252.

— l. 6. a f. συγκεκραμένη] Mon. B συγκεκραμμένη. Mon. C πάν pro παντα χῶ. Mox iubentibus omnibus libris MSS. et

utraque Theodoreti editione pro γίγνεται recepi γίνεται. Deinde Cod. Mon. A et Euth. 1. 2., legunt τίς ἀνάγκη omisso articulo, itemque Theodoretus. Vitiose Mon. A ἐνπεριείργεσθαι. Vocab. χωρητῶν Codici B m. divers. in fin. lin. addidit. Proxime Codd. AB c. Euth. 1. 2. recte exhibent ϛοχασμόν τινα, om. ἡμῖν, quo non opus est. — περὶ τῆς θείας οἰκονομίας] Vid. ad Cap. V. init.

Pag. 28. l. 2—1. a f. ἐπὶ τῆς λαμπάδος] Mon. B ὑπὸ τ. λαμπηδόνος. Tum in Mon. AB perperam scribitur περιδεδραμένον. Ed. Paris 1. habet περιδεδραγμένην, quod in — μένον mutandum iam monuit Ducaeus. Ceterum cf. Cap. VI. p. 19.

Pag. 29. l. 3. ἐφ' ἑαυτῆς] Sic Codd. AB c. Euth. 1. 2. Unus Cod. C, ut editi libri, habet ἐφ' ἑαυτήν. L. 5. Cod. B scribit γίγνεται. Dein expunxi οὕτω, quod Cod. B et uterque Euth. nesciunt. Μοι, quod vulg. abest, insertum e Codd. AB et Euth. 1. 2. In seqq. verba ἀνοίκειον καὶ unus Mon. C agnoscit. Cf. Cap. XV. p. 34. l. 3. Proxime Euth. 1. 2. οὖν om. — ἐξημμένην τοῦ ὑποκειμένου] „In MSS. Morell. et Reg. erat καὶ ἐξηρμένην τῷ ὑποκειμένῳ, mendose pro ἐξημμένην, ut suggerit Vulc. *quae a subiecto dependet*, vel *subiecto adhaeret*. Non enim a verbo ἅπτεσθαι deducitur, quod est *tangere*, ut intellexit Hervetus, *quae subiectum attingit et apprehendit*, et Zinus apud Euthymium, *flammam attingere subiectam materiam*, sed ab altero verb. ἅπτεσθαι vel ἐξάπτεσθαι, quod est *coniungi ac dependere*, ut dixit Dionysius, ἐξημμένος χορυφῆς, *a summitate dependens*. Potes etiam ad tertium verbum ἅπτεσθαι referre, quod sonat *accendi, quae ex subiecta materia accensa est*, ut dixerat paullo ante τὴν τὸ πῦρ ἐξάπτουσαν ὕλην, *materiam, quae accendit ignem*.“ Fronto Ducaeus. — Paullo post ex Euth. 1. 2. ante θείας φύσεως artic. inserui. Pro καταναοήσαντας ap. Theodoret. legitur γνωρίσαντας. De voc. θεοπρεπὴς vid. Annot. pag. 187. seqq. Deinde Cod. Mon. A, Euth. 1. 2. et Theodoret. ed. Rom. exhibent διασώσασθαι, moxque Theodoret. ed. Rom. πιϛεύοντες, pro διασώζεσθαι et πιϛεύοντας. Tum ap. Theodoret. est ἐν ἀνθρώποις, non ἐν ἀνθρώπῳ. Ἦι pro vulg. ἦν praebuerunt Codd. omnes itemque Theodoretus.

CAP. XI.

Cod. B *κεφ. ι.* *ὅτι δ' δεῖ περιεργάζεσθαι ἢ ζητεῖν, πῶς κατακιρνᾶται θεὸς τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει.* Ap. Morell. hoc Cap. ita inscribitur: *Quod coniunctionis naturarum Christi ratio ignoretur.*

Pag. 29. l. 15. *Εἰ δὲ ζητεῖς*] Mon. A *ζητῇς.* Tum Euth. 2. et Cod. C scribunt *κατακίρνανται* (vitiose Cod. A *κατακρίνανται*) pro *κατακιρνᾶται*, quod exhibent Cod. B et Euth. 1. una cum editt. — *ὥρα σοι πρὸ τούτου ζητεῖν*] Sic Codd. AB c. Euth. 1. 2,; Cod. autem C et vulgati libri *ζητεῖν πρὸ τούτου.* Ceterum de loquendi modo vid. ad Synes. Or. de Regn. p. 353. et Additam. p. 199.

— l. 18. *ὁ τρόπος*] Euth. 1. *ὁ τρόπως* (sic). Euth. 2. *οἵᾳ*, itemque Cod. A ex corr. De locatione voc. *ἐντὸς* vid. supra p. 222. — l. 22—23. *γίνεσθαι*] ex Codd. AB et Euth. 1. 2. recepi. Vulg. legitur *γενέσθαι.* Proxime Mon. C pro *ἑνώσεως* dat *γενέσεως.* „Hic quoque suffragatur Herveti interpretationi MS. Vulc. *καὶ τὸν τῆς γενέσεως οὐκ ἐπιγινώσκομεν*: sed frustra; verior enim lectio MS. Mor. et Reg., quam sequuntur Pet. Morellus et Zinus, *καὶ τὸν τῆς ἑνώσεως* [*τρόπον*], et *coniunctionis modum.* Convenit enim magis cum eo, quod subditur, *τὸν δὲ τῆς ἀνάκράσεως τρόπον.*" Fronto Ducaeus. — In seqq. verba *θνητὴν καὶ* Cod. A in marg. a m. rec. habet. — *τῆς ἀνακράσεως*] „Coniunctionem duarum naturarum in Christi persona Graeci patres vocant etiam *ἀνάκρασιν* et *σύγκρασιν.* Gregorius modo [Cap. XVI. p. 36.] inenarrabilem *συνανάκρασιν.* Proprie vero *ἕνωσιν*, quam semper cape *δίχα τροπῆς καὶ συγχύσεως.*" Casaub. in Epist. ad Eustath. p. 95. — *Τρόπον* Mon. C in marg. habet. Deinde Mon. BC recte scribunt *πρὸς τὸ ἀνθρώπινον.* Cod. A et uterque Euth. legunt *πρὸς τὸν ἄνθρωπον.* Editt. *πρὸς τὸν ἀνθρώπινον.* Pro *συνιδεῖν* in Cod. B est *ἰδεῖν.* *Οὐ χωροῦμεν* in Cod. A corruptum in *οὐχ ὁρῶμεν.*

— l. 5. a f. *τὸ δὲ πῶς*] Codd. AB c. Euth. 1. *τὸ δ' ὅπως.* De loquutione *ὡς μεῖζον ἢ κατὰ λογισμῶν ἔφοδον* vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 843. sq. Euth. 1. a m. pr. *κατὰ λογισμῶν*, a sec. vitiose habet *καταλογισμῶν*, accentu super *κατὰ* eraso. Euth. 2. *καταλογισμῶν. Παραιτεῖσθαι*, quod est *repudiare*, illustrat Held. ad Plut. Vit. Timol. p. 496.

Pag. 29. l. 3. a f. *πᾶσαν — — κτίσιν*] Sic Codd. ABC et Euth. 1. 2. Vulg. *πᾶσαν — γέννησιν*. Tum in Euth. 2. pro *παρὰ* scribitur *περὶ*, confusione solenni. Mox e Cod. A et Euth. 1. 2. recepi *πῶς*. Editt. habent *ὅπως*.

Pag. 30. l. 2. *τὸν τρόπον*] Sic Codd. omnes. A vulgatis libris artic. abest.

CAP. XII.

Cod. B *κεφ. ιά. ἀπόδειξις ὅτι ὁ θεὸς ὄντως ἐφανερώθη ἐν* (praepositio in Cod. non est) *σαρκὶ, καὶ ὅτι πιστευτέον*. Morellus: *Demonstratio, quomodo credendum sit, quod deus re vera in carne apparuerit.*

Pag. 30. l. 5. *ἐν σαρκὶ πεφανερῶσθαι*] Praepositionem Cod. C om. Dein Codd. Euth. 1. 2. exhibent *φανερωθῆναι*.

— l. 8. *ἔχοι*] in Euth. 2. a m. sec. mutatum est in *ἔχῃ*. Tum Codd. AB et Euth. 1. 2. recte habent *πλὴν* (vulg. *διὰ*) *τῆς δι' αὐτῶν* (novissima duo verba in Editt. desunt) *τῶν ἐνεργειῶν μαρτυρίας*. Mon. C *πλήν διὰ τῆς τῶν ἐνεργειῶν*, in marg. *τῆς διὰ ἴσ. μάξ*. Pro *μαρτυρίας* in eodem Cod. est *τονίας*, ita, ut ante *τονίας* (legendum fortasse *χειροτονίας*) lacunula pateat.

— l. 10. *ἐπισκοποῦντες*] Cod. B *ἀποσκοποῦντες*. Cod. C *ἐναποσκοποῦντες*. *Θεόθεν*, quod Ruppio p. 198. a m. rec. illatum videtur, Codd. omnes confirmant. Cf. Cap. XV. p. 82. Ceterum de huius vocis usu ap. scriptores recentiores valde frequenti vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 94. Mox pro *γιγνομένων* Codd. AB c. Euth. 1. 2. exhibent *γινομένων*. Deinde omnes *οὕτω καί*.

— l. 20. *διὰ σαρκός*] Sic Codd. omnes. Vulg. *διὰ* abest. Pro *χαρίζεσθαι* Cod. C scribit *πορίζεσθαι*. Paullo post e Codd. AB et Euth. 1. 2. ante *εὐεργετεῖν* inserui artic. *τὸ*, qui in Cod. C et vulgg. libris desideratur. In seqq. errore typothetico irrepsit *δι' ὑγίειας*. Corr. *δι' ὑγείας*. — *τὸ πάσης ἐπικρατεύειν — τῆς κτίσεως*] Fluctuat lectio. Cod. enim A cum Euth. 1. 2. habet *ἐπιζατεῖν*, Codd. autem BC *ἐπιβατεύειν*. Mox Codd. AB et Euth. 1. 2. ante *τῶν ὑπὲρ τὸν* (ita legendum) *ἑτέρα τόπων* inserunt *καί*. In seqq. Cod. C mendose habet *ἔχει*.

— l. 5—4. a f. *καὶ τῶν τοιούτων*] Revocavi haec verba, quae in Edd. desiderantur, ex Codd. omnibus. Cf. Cap. V.

p. 14. l. 24. sq., Cap. VII. p. 20. l. 17., Cap. VIII. p. 27. l. 1. et Cap. XXVI. p. 50. l. 9. a f. *Ἡμῶν*, quod Codd. BC una cum Editt. post *τῆς πίστεως* addunt, delevi assentientibus Codd. A et Euth. 1. 2., neque expressit Ruppius idque recte, quum haud dubie ex praecedentibus illatum sit. Verba *πάντα — καθορᾶται* in Euth. 1. exciderunt. Deinde Euth. 2. mendose scribit *ἐμποδίζων*.

CAP. XIII.

Cod. Mon. B *κεφ. ιβ'*. [*ὅτι ἡ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ οὐκ ἐκ πάθους συνέστη, ἅτε ὁ θάνατος αὐτοῦ εἰς πάθος κατέληξεν.* Ita et Cod. Morell.

Pag. 31. l. 1. *φησί*] Vid. ad Cap. X. init.

— l. 2. *τὸ πρὸ τῆς γεννήσεως*] Art. *τὸ* inserui ex Codd. AB et utroque Euth. Cod. A scribit *γενέσεως*.

— l. 1—3. *Εἰς γὰρ ἑκάτερα τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς τὰ πέρατα κτλ.*] Hanc eandem sententiam iisdem verbis expressit Noster in Epist. ad Eustath. p. 31. sq. ed. Casaub. Hanov.: *Καὶ ἐπειδὴ δύο πέρατα τῆς ἀνθρωπίνης ἐστὶ ζωῆς, ὅθεν ἀρχόμεθα καὶ εἰς ὃ καταλήγομεν*, ubi Casaub. p. 106. non solum hunc catecheseos locum laudat, sed etiam Cap. XXVII. p. 51. itemque legendum monet Cap. XVI. p. 35., ubi quae heic Noster appellat *πέρατα*, etiam *κινήσεις* recte dici posse disputat.

— l. 6. *Ἐκ πάθους*] Verti cum Herveto: *ex affectione*. Male Morellus: *a corruptione*. Glauberus: *durch Unvollkommenheit*. Artic. ante *ἄνθρωπος* Euth. 2. om.

— l. 8. *οὔτε ἡ γέννησις*] Mon. B *οὐδέ*. Mon. A *γένεσις*. Post *ἤρξατο* Euth. 1. ex seqq. haec subiungit: *ὅτε τὸν θάνατον φθορὰ διεδέξατο*. Paullo post Mon. A pro *γεννήσεως* habet *γενέσεως*. — *οὔτε τὸν θάνατον φθορὰ διεδέξατο*] Ducaeus comparat Psalm. XV. 10. et Act. Apost. II. 31.; item, quae Noster infra habet: *ἐν διαφθορᾷ γίνεται*.

— l. 11. *Ἀπιστεῖς τῷ θαύματι;*] desunt in Morelli interpretatione.

— l. 12. *Χαίρω σου τῇ ἀπιστίᾳ*] *Σου* inserui ex Codd. AB et utroque Euth. Vertit etiam Hervetus: Laetor de *tua* incredulitate. Morelliana interpretatio nil nisi: *Gaudeo*, habet. In proximis Mon. B *πάντως* om.

Pag. 31. l. 15. τὸ μὴ δι᾽ὰ τῶν κατὰ φύσιν] Pro τὸ in Mon. B exstat τῶν. Post μὴ Euth. 1. 2. inserunt δι᾽ ὅλου. Vertit etiam Morellus: nullo *prorsus* modo. In seqq. Euth. 1. 2. exhibent πάντα (quod expressit Morellus) τὰ περὶ τοῦ (hunc artic. Cod. B om.) Χριστοῦ διηγήματα. Proxime post τὴν φύσιν uterque Euth. addit ἐν πολλοῖς. Morellus: Porro cum *multorum*, quibus fidem non habes, ratio naturam superet. Deinde pro ἐστὶν Mon. A recte scribit ἔστιν. Mox Euth. 1. 2. τοῦ καὶ θεὸν εἶναι. Reddidit etiam Morell.: deum *etiam* esse. Euth. 2. κηρυττόμενον.

— l. 20—21. ἐν διαφθορᾷ] Mon. A ἐνδιαφορᾷ.

— l. 22. εἶναι πάντως] Mon. B εἶναι om. Euth. 1. habet πάντως εἶναι.

— l. 23. Ἐπεὶ δὲ γεγεννῆσθαι] Mon. B ἐπειδή. Idem c. Euth. 2. γεγεννῆσθαι. Euth. 1. γεγενῆσθαι. Ed. Paris. 2. typothetae errore γεγενῆνσθαι. Mon. AC una cum ed. Paris. 1. γεγενῆσθαι. Tum Mon. AB et Euth. 1. 2. αὐτὸν ἀκούεις, ord. invers.

— l. 25. τῆς γεννήσεως] Sic Cod. B et Euth. 2.; reliqui c. vulgatt. libris γενέσεως.

— l. 27—28. τῇ ἀπιστίᾳ] Euth. 1. τ. ἀτοπίᾳ. In seqq. verba εἰς τὴν περὶ τὸ θεὸν αὐτὸν εἶναι in Cod. Euth. 1. desunt. Reliqui exhibent περὶ τοῦ. Sed vulgatam construendi rationem probam, nec apud Nostrum infrequentem esse monui iam p. 191. Idcirco mutatione non opus. Mon. A mendose scribit θεοῦ. Pro ἐναχθῆναι in Cod. B. et Euth 2. legitur ἀναχθῆναι. γεγεννῆσθαι αὐτόν] Mon. A et Euth. 1. c. 1. ed. Par. γεγενῆσθαι. Dein pro vulg. οὕτως ex Codd. AB et utroque Euth. recepi ἐκ παρθένου. Mon. A et 1. ed. Paris. γεγενῆσθαι. Mon. B mendose συνδιηγήσεται. Respexit sc. Noster S. Matth. Evang. I. 16 et 23. Verba συνδιηγήσατο — — — τὸ γεγενῆσθαι Mon. A in marg. a m. rec. habet.

— l. 2. a f. διὰ τῶν εἰρημένων τὸ γεγ.] Mon. B τὸ διὰ τ. εἰρ., τὸ γ. Mox Mon. C διὰ τὸν αὐτὸν τοῦτον.

Pag. 32. l. 1. γεγεννῆσθαι] Sic Codd. BC et Euth. 1. 2. Vitiose Par. 2. γεγενῆνσθαι, ut supra. Reliqui c. 1. ed. Paris. γεγενῆσθαι. L. seq. Mon. B καὶ post εἰπὼν om. Pro ἐκ παρ-

θένα ex Codd. AB et utroque Euth. receptum ἐκ παρθενίας. Sic Noster contra Eunom. Or. II. T. II. p. 536. C.: Πῶς οὖν ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ ὁ θεός; Διὰ τόκου πάντως ἐρεῖς. Ποίου οὖν τούτου μνησθεὶς, ἢ δῆλον ὅτι τῆς παρθενίας, καὶ ὅτι τὸ ἐν αὐτῇ γεννηθὲν ἐκ πνεύματος ἁγίου ἦν; κτλ. Προσέθηκεν adoptavi ex Cod. Mon. B. Reliqui c. editt. habent προσέθηκε. Sed ν ἐφελκ., licet consonans sequatur, praesertim in clausulis et interpunctis, cum vi poni solere monitum iam ad Synes. Calv. Enc. p. 84. et de Provid. p. 141.

Pag. 32. l. 4—5. καὶ τὸ γεγεννῆσθαι καὶ τὸ τεθνάναι] Mon. AB et uterque Euth. dant καὶ τεθνάναι (Euth. 1. τεθνᾶναι) καὶ γεγεννῆσθαι (Mon. A et 1. ed. Paris γεγενῆσθαι). Mon. C ἀκόλουθος καὶ τεθνάναι δίδωσι. Editt. Pariss. τεθνᾶναι. Paullo post Mon. A γένεσιν et pro τὸν θάνατον Mon. B τὴν ἀνάστασιν.

— l. 7. Ἀλλὰ μὴν ταῦτα κτλ.] „Hic vice versa MS. Mor. cum Herveti interpretatione mutilus erat: *Atqui maior est natura, qui ostenditur esse natus in iis, quae sunt supra naturam:* nullo penitus certo sensu; at in Vulc. integer et sanus exstabat locus, ut edidimus, in Regio tamen legebatur non γεγενῆσθαι, ut videtur legisse Zinus apud Euthymium, *qui propter haec natura superior fuisse demonstratur*, sed γεγεννῆσθαι ἀποδεικνύμενος, *supra naturam ostenditur fuisse generatus*: et haec verior lectio censenda," Fronto Ducaeus. — In Cod. Mon. B hic incipit κεφ. ιγ'., eiusque margini adscripta sunt haec: τίς ἡ αἰτία τῦ πρὸς τὴν ταπεινότητα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καταβῆναι τὸ θεῖον καὶ ὅτι οὐκ ἐξευτελίσθη διὰ τῆς ἐπιμιξίας, quae fuerunt etiam in Cod. Morell.

— l. 8. πάντως ἐντὸς τῆς φύσεως] Euth. 1. 2. post ἐντὸς addunt πάντη. Mox in Mon. B legitur δι (omissis voculis ἐν τοῖς) ὑπὲρ τὴν φύσιν. Articulum ante φύσιν, quo Mon. C et vulgati libri carent, ex Codd. AB et utroque Euth. recepi. Deinde c. Cod. Mon. B scripsi γεγεννῆσθαι. Euth. 1. habet γενῆσθαι (sic). Reliqui c. editis γεγενῆσθαι.

CAP. XIV.

Pag. 32. l. 11. ἡ αἰτία] Sic Cod. B et Euth. 1. 2. Reliqui c. editis artic. om. Pro τῷ εὐτελεῖ ἑλύτρῳ Codd. AB c. utroque

Euth. exhibent τῷ λύθρῳ. Retinui tamen vulgatam lectionem ob sq. συνευτελίζεσθαι.

CAP. XV.

Pag. 32. l. 18. καὶ πρὸς τοῦτο] *Καὶ* addidi ex Codd. AB et utroque Euth., idque expressit etiam Morellus.

— l. 19. γεγενῆσθαι θεόν] Codd. AB c. Euth. 1. 2. dant γενέσθαι. Euth. 1. τὸν θεόν.

— l. 20. τὰς θεόθεν γινομένας εὐεργεσίας] Sic Cod. A; reliqui γενομένας Vulg. ἀπογενομένας. Cf. Cap. XII. pag. 30. l. 10. seq. et Annot. pag. 225. Mox Cod. B habet ὁις ἔχεις (sic).

— l. 22. εὖ πάσχομεν] *Εὖ*, quod vulg. abest, e Codd. AB et utroque Euth. recepi. Morellus: *Beneficiis* enim, quibus afficimur, benefactorem agnoscimus. In seqq. pro τὰ γιγνόμενα auctoritate Codicum AB et Euth. 1. 2. dedi τὰ γιν.

— l. 6—5. a f. τὴν αἰτίαν τῆς παρουσίας] Cod. B pro τῆς mendose scribit τᾶ, Cod. Euth. 1. τοῖς iotacismi errore. — τοῦ ζωοποιοῦντος] Respicitur S. Ioann. Evangel. V. 21.: ὁ υἱὸς οὓς θέλει ζωοποιεῖ. Cf. Casaub. Epist. ad Eustath. p. 55. Dixit Noster Cap. XII.: θεοῦ τὸ ζωοποιεῖν τὰς ἀνθρώπους. Deinde Euth. 1. 2. recte scribit ἀφαμαρτών. Cod. A ὁ ἀφαμαρτῶν. Elegantem usum verbi ἀποῤῥεῖν, *defluere*, i. e. *decidere*, s. *excidere*, attigi ad Synes. Calv. Enc. p. 75. sq. Cf. Cap. XXI. pag. 42.

Pag. 33. l. 1. τοῦ φωτός] Art. Cod. B in marg. habet. Deinde male scribit καθειρμένος. Idem liber praebet ἐν σκότῳ. Ita Noster Cap. XXIII. p. 45. τῶν ἐν τῇ τᾶ θανάτᾳ φρουρᾷ καθειργμένων. Xenoph. Hist. Gr. III. 2, 3. ἐποίουν δ' ἃ δέοι, καθειργμένοι ἐν τῷ σαυρώματι. Sed reliqui libri, excepto Cod. C, suppeditant τῷ σκότῳ, quod in textum recepi. Nam καθείργειν sine praepos. ἐν legitur etiam in Dialog. de anima et resurr. (Wolf. Anecd. Gr. T. II. p. 307.): ὥςπερ ὁ οἰκίσκῳ τινὶ καθειργμένος. Ceterum τῷ σκότῳ omnino praeferendum τῷ σκότει. Vid. quae annotavi ad Synes. Calv. Enc. p. 238. sq. Deinceps pro ἐζήτει Codd. omnes, praeter C, dant ἐπεζήτει.

Pag. 33. l. 7. Ἀλλ' ἐξῆν] Ab his verbis in Cod. B et interpretat. Morell. incipit κεφ. ιδ'. Margini eius adscripta sunt haec: Ἀντίθεσις τῶν ἐναντίων τῆς πίστεως. — Διὰ τί φησιν, ὥσπερ τὰ πάντα συνεστήσατο βουλήματι καὶ ἐξουσίᾳ, οὐχὶ καὶ τὸν ἄνθρωπον διὰ αὐθεντικῆς καὶ θεϊκῆς ἐξουσίας πρὸς τὸ ἐξ ἀρχῆς (Cod. ἐξαρχῆς) ἐπανήγαγε, καὶ μὴ διὰ μικρᾶς περιόδου τουτι κατεπράξατο. Eadem ex suo Cod. vertit Morellus. — Pro εὐεργετηθῆναι idem liber habet ἐνεργηθῆναι et in seqq. τὰ πάντα συστησάμενος. Vid. ad Cap. V. p. 12. l. 15. Proxime ante μόνῃ ὁρμῇ om. ἐν. L. 11. Mon. C pro τινὸς scribit τίνος. — τῆς ἐναντίας δυνάμεως] I. e. *a diabolo*. Cf. Cap. VI. p. 17. et Cap. XXIV. p. 46. l. 25. — παρεὼν εἰς τὸν βίον] Cod. A περιὼν, Cod. B παρών. L. 17. pro οὕτως Cod. A et Euth. 1. 2. dant ὅτω. — ὡς οὐκ ἐξόν] I. q. οὐκ ἐξόντος. Vid. ad Synes. de Provid. p. 142. Sic Cap. XVII. p. 87. positum ἐξὸν et paullo inferius ἕτερον δέον. Tum Euth. 1. exhibet ἐπὶ ὕψος, Mon. B ἐπὶ τὸ ὕψος. Vid. Annot. ad Synes. Calv. Enc. p. 174. Infra in edit. Paris. 1. perperam exstat ἔᾶσαι, in 2. Paris. et Cod. Mon. A ἐάσαι.

— l. 21. ἀντιθέσεων] Mon. B. ἀντιθέτων.

— l. 24. Πρῶτον μὲν οὖν] „Hanc periodum et sequentem omissam ab Herveto Morelli versio una cum duobus MSS. suppeditavit, quas etiam interpres Euthymii Zinus agnoscit. Sed paullo post κτῆσιν τινὰ minus apte legitur, quam in Mor. κτίσιν τινά." Fronto Ducaeus. — Verba ὅπερ — ἐξήτασαι in utroque Euth. desunt. Dein e Codd. AB et Euth. 1. 2. restitui ἀντικαθέστηκεν. Editt. Pariss., quibuscum conspirat Mon. C, habent καθέστηκεν. Cf. Annot. p. 205.

— l. 27. οὕτω τῇ ἀρετῇ ἢ κακίᾳ] Sic Codd. AB et Euth. 1. 2.; Cod. C editique libri ὅτω καὶ τῇ κακίᾳ ἢ ἀρετῇ. Pro δηλονότι ex Cod. A dedi δῆλον ὅτι. Vid. Ast. ad Plat. Protag. p. 7. et Phaedr. p. 218.

— l. 7. a f. πολλῶν] Cod. B πολλοῖς (sic). In seqq. in Euth. 1. 2. pro τὴν ἀντιδιαίρεσιν scribitur τὴν ἀντίθεσιν. Mox Codd. omnibus ἄλλό τι. L. 1. a f. Cod. B et Euth. 1. αὐτῇ om.

Pag. 34. l. 1. ἐν κακίᾳ] Cod. B κατὰ κακίαν. In Cod. C scriptum fuit γεγεννῆσθαι. Sed alterum ν posthac deletum. Re-

cte. Cf. infr. l. 9—10. Morellus pro ὁ ἡμέτερος λόγος legit ὁ ὑμετ. λ.; vertit enim vestra oratio. Proxime Codd. AB c. Euth. 1. 2. ἂν om., quod post καιρὸν excidere facile potuit. De verbo καταιρέχειν, *insultare*, vid. Annot. pag. 203. — δογματιζόντων] Sic Codd. AB et uterque Euth. Vertit etiam Morellus: *doceremus*. Usum verbi δογματίζειν attigi iam supra p. 199. Vulgo legitur δοξαζόντων. — Οὐ γὰρ δὴ θεμιτὸν ἦν] Euth. 1. εἰ γὰρ δαὶ θ. Deinde suspicor ἄν ἦν. Artic. τὴν ante αὐτοσοφίαν auctoritate Codicum AB et utriusque Euth. expunxi. Pro ἀγαθότητα scribendum videtur αὐτοαγαθότητα. Cf. Io. Damasc. de fid. orth. I. 8. T. I. p. 132. Deinde Cod. BC scribunt ὕψηλόν ἐστιν ὄνομά τε καὶ νόημα.

Pag. 34. l. 7—8. ἡ ἀληθὴς ἀρετή] Artic. in Cod. A. sec. m. superscripsit. — οὔτε γέγονε θεός] Mon. B οὐδέ. Tum Codd. AB c. Euth. 1. 2. dant γέγονεν ὁ θεός. Praestat tamen vulgata lectio, quum vox θεὸς sine artic. (ut in praegressis), si simpliciter et generatim dicatur, poni soleat. Vid. Ast. ad Plat. Protag. p. 19. Deinde Codd. AB et Euth. 1. 2. artic. τῶ, quem Cod. C et vulgati libri ante γενέσθαι insertum habent, rectissime omittunt. De loquutione φύσιν ἔχει c. infinitivo vid. Iacobs. ad Aelian. p 76 et 345. et quae annotavi ad Synes. de Provid. p. 220. Proxime vulgat. τὴν ὁμολογίαν c. Codd. AB et utroque Euth. mutavi in τῇ ὁμολογίᾳ. Tum Euth. 2. dat ἅψεσθαι. Cuius vérbi usum pluribus illustravi ad Synes. Calv. Enc. p. 175. Cf. Cap. seq. p. 34. l. 8. a f. Deinceps Cod. A scribit οὐδὲ μιᾶς, disiunctim. Pro ὡς πρὸς in Cod. C est ὥσπερ. — ἄλλο τι] Codd. AB et Euth. 2. ἄλλό τι. Euth. 1. ἀλλότι. Cod. C et utraque edit. Paris. τι om.

CAP. XVI.

Codd. Mon. B et Morell. κεφ. ιέ. ὅτι κυρίως πάθος λέγεται ἡ πρὸς τὸ ἐναντίον ῥοπὴ ἐκ προαιρέσεως γινομένη· ἡ δὲ τῆς φύσεως τροπὴ ἔργον μᾶλλον ἢ πάθος λέγεται.

Pag. 34. l. 19. αὐτὴ, φησίν] Mon. A et Euth. 2. αὕτη.

— l. 20. γίνεται] Euth. 1. mendose γίνεσθαι. Post ἁπλῶς Mon. C δὲ om.

— l. 23. διορίζονται] Euth. 1. 2. τὸ κήρυγμα διορίζεται.

Pag. 34. l. 24. χρησώμεθα] Codd. AB et Euth. 1. 2. χρησόμεθα. Vertunt etiam Morellus et Hervetus *utemur*. Artic. ante πάθος Codd. Euth. 1. 2. om.

— l. 7. a f. τὸ δ' ὅσον] Articulus h. l. vice pronominis fungitur. Vid. ad Synes. Calv. Ene. p. 117. et 250. Pro πορευομένη ex Cod. B receptum πορευόμενον, quod expressit etiam Morellus, vertens: Quicquid autem in rerum naturam (l. natura), quadam quasi propria serie, transitive *progredi* consideratur. Τοῦτο cum emphasi additum. Cod. C habet πορευομέν δ ιεξ. (sic). In seqq. Cod. B vitiose scribit ἀποῤῥήτω τῆς τρυφῆς. Ante τροφῆς praeeunte utroque Codice Euth. articulum omisi. Mox Cod. A συντιθέντος habet.

Pag. 35. l. 2—3. κακία ἐστίν] Deinceps in Cod. B spatium vacuum duorum triumve vocabulorum relictum. Verumtamen nihil deest. Tum auctoribus Codd. AB dedi κατὰ τὴν φύσιν. Cf. p. 34. l. 22. et Cap. XXI. p. 42. l. 14—15. Reliqui libri una cum editis articulum om.

— l. 3—4. ἐν τοῖς ἀπηγορευμένοις] Euth. 1. 2. ἐν τ. ἀπαγορευομένοις. Cf. tamen Cap. VIII. p. 22. l. 19. Ante λόγος a Mon. B articulus abest. — οὐδὲν ὑγιές] *Nihil sani ac. sinceri.* Vid. ad Synes. de Regn. p. 276., Creuzer. ad Procl. de Unitat. et Pulchrit. p. 83. et Grauert. ad Aristid. Declamatt. Leptin. p. 87. Tum Cod. B pro περὶ τῆς θείας φύσεως exhibet περὶ τῦ θείυ δόγματος. Vertit etiam Morellus: *de divino dogmate.* — θεῷ πρεπούσης] Casaubonus, h. l. laudans in Notis in Epist. ad Eustath. p. 110., tacite scripsit θεοπρεποῦς. Dein Cod. B offert διαμαρτάνοι. Proxime Cod. A et Euth. 1. μὴ δὲ μιᾶς. Tum Codd. AC et uterque Euth. 1. 2. συνειςιούσης. Cod. B συνοιούσης (sic), unde scribendum duxi συνιούσης. Vulg. εἰσιούσης.

— l. 12. γίνεσθαι] Cod. B γενέσθαι. Quae subsequuntur verba: ὅταν θεραπ. τ. ἐν πάθ. γενόμ. in eodem libro desunt. Cod. C scribit τὸ (pro τὸν) ἐν παθ. γεν. Γινόμενον ex Cod. A et utroque Euth. receptum. — προςάψηται] Euth. 1. προσάψ φηται. Euth. 2. προςάπτηται ex corr. m. rec.

— l. 15. τὴν ζωήν] Sic Codd. omnes. Vulg. τῇ ζωῇ.

Pag. 35. l. 16. τὸ καθ' ἡδονὴν πάθος] Codd. Euth. dant φησὶ πάθος. Deinceps excidisse ὅ suspicabatur Glauberus. Mox Codd. AB et Euth. 1. 2. exhibent τῶν ζώντων ὁρμή, ord. invers. Τοῦτο cum vi appositum. Vid. ad Synes. Calv. Enc. p. 142. Post φύσεως ex Codd. AB et utroque Euth. addidi ἡμῶν, neque aliter exhibuit liber Morell. Vulgo ἡμῶν deest.

— l. 19. αὐτόν] Cod. B c. Euth. 2. mendose αὐτων.

— l. 20. ἡ γένεσις αὐτῆ] Sic Euth. 1. 2. A reliquis libris scriptis atque editis αὐτῇ abest. In proximis pro ὑπολείπεται ex Codd. AB et Euth. 1. 2. adoptavi ὑπολέλειπται. Cf. Cap. XVIII. p. 39. l. 17. Deinde Euth. 1. scribit πάθος. — τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον] Vid. Annot. p. 179.

— l. 22—23. Εἰ δὲ τὴν τοῦ σώματος — τις δ.] Cod. B et uterque Euth. τις, quod in Cod. A deest, post εἰ δὲ inserunt. Ante διάζευξιν Cod. A artic. om.

— l. 24—25. δίκαιος ἂν εἴη — — κατονομάσαι] Sic Codd. mei omnes, idque recte. Vid. ad Synes. Or. de Regn. p. 355. et Additam. p. 200. In editt. Pariss. male excusum δικαίως. — τῶν συνημμένων] Euth. 1. 2. συνηνωμένων. Quae post ἡ συνά (sc. συνάφεια) sequuntur, in Cod. Euth. 2. desiderantur. In seqq. post τῶν συμπεπλεγμένων pro vitiosa lectione ἡ νοουμένη, quae exstat in editt. Pariss. et Cod. Mon. C (Codd. Mon. AB habent ἢ νοουμένων) e Cod. Euth. 1. adoptavi καὶ ἡνωμένων. Venit in mentem ἢ ἡνωμένων. Morell. vertit: in disiunctorum concretione atque *coniunctorum* discretione.

— l. 7. a f. ἡ τελευταία κίνησις] Art. praebuerunt Codd. AB et Euth. 1.

— l. 5. Εἰ δὲ ἡ πρώτη κίνησις] Euth. 1. mendose ἢ δέ. Idem deinde γένησιν. Verba οὐκ ἔξιν — — — — πάθος, quae in editt. Pariss. desiderantur, e Codd. ABC et Euth. 1. inserui. Eadem fuerunt in eo libro, quo usus est P. Morellus. De particula ἂν repetita vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 1203.

— l. 1. a f. et p. sq. γεγενῆσθαι] Euth. 1. γεγενῆσθαι (*sic*, ῆ a m. al., ut videtur, supra scripto).

Pag. 36. l. 1. τῆς φύσεως ἡμῶν] A Cod. Euth. 1. ἡμῶν abest. Idem habet πρὸς σῶμα. Deinde Cod. A συντρέχειν

(sic). Euth. 1. τὸ (τε om.) σῶμα. In eodem libro desinit hic locus in verb. διακρίνεται. — κατα μιχθέντος] Codd. AB καταμιχθέντα. Laudat haec Casaub. in Epist. ad Eustath. p. 95. — διὰ τῆς ἀῤῥήτου — καὶ ἀνεκφράστου συναναχράσεως] Ἄῤῥητος et ἀνέκφραστος item iungit Noster Cap. VIII. p. 25.: ἄῤῥητοί τινες καὶ ἐνέκφραστοι ἀλγηδόνες. In libello, quod non sint tres dii T. III. p. 18 D.: ἀκατωνόμαστόν τε καὶ ἄφραστον αὐτὴν (i. e. θείαν φύσιν) μεμαθήκαμεν. Ceterum vid. Casauboni Annot. supra p. 224. a me receptam. Vox συναναχράσις in Lex. Passov. frustra quaeritur. Pro τοῦτο Glauberus legi volebat τοῦτον (sc. θεὸν), qua mutatione non opus est; nam pronomine demonstrativo, quod auctor noster cum vi posuit, quae sequuntur verba τὸ — διαμεῖναι praeparantur. Vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 877. sq. Paullo post auctoribus Codd. AB pro εἰσαεὶ scripsi εἰς ἀεί. Vid. quae de hac scribendi ratione supra posui p. 213. — πρὸς τὴν ἄῤῥητον ἕνωσιν] Codd. AB exhibent ἄῤῥητον. Cod. C ἄῤῥητον e corr. Cod. B vitiose συναρμώσας.

Pag. 36. l. 13. τοῦτό ἐστιν ἡ ἀνάστασις] De hac loquendi ratione multus est C. Frid. Hermannus ad Lucian. libell. de histor. conscrib. p. 305. sq. Infra Cod. A mendose scribit ἐκ ῥυείσης et Cod. B ἐκρυήσης. Deinde uterque hic liber περιτριφθέντος. Scripsi igitur περιτρυφθέντες. Cod. C una cum editt. Par. dat περιθρυφθέντες. Ceterum cf. Cap. VIII. pag. 23. l. 20. Tum in Cod. A fuit αὐτῶν. Posthac ν erasum. — μηδενὸς ὄντος τῶ περιεχομένου] Ita et Synes. Epist. 139. pag. 275. D. ἐκ ὄντος τῶ συγκορυβαντιῶντος. Epist. 123. p. 260. A. πατρὸς ὄντως ζῶντος. De Provid. p. 97. D. ἀλλ' ἀσθενεῖ κατιόντα τὰ ὄντα, ad quem locum vid. Annotat. p. 200. sq.

— l. 20. Καθάπερ δέ] Mon. B pro δὲ scribit γάρ. Vertit etiam Morellus enim. — ἐπὶ πᾶσαν] Cod. C ἐπὶ πᾶσι. Mox c. Cod. A dedi διὰ τῆς δυνάμεως ἑαυτῆ (vulg. αὐτῆ). Paullo post pro ἅτος e Codd. AB receptum οὕτω. Tum iubentibus tribus Codd. meis scripsi λόγῳ (pro τρόπῳ) τὴν (artic. in editis libris deest) νοερὰν ἀσίαν. Hervetus: *Is generosiorem quandam intelligentem essentiam commiscuit sensili principio, ut est consequens ac consentaneum recte ac feliciter procedente ad finem.* Συγκατέμιξεν (pro συγκατέμιξε) praebuit Cod. A. In proximis

Codd. AB exhibent *ἀνθρώπῳ* pro *ἀνθρωπίνῳ συγκρίματι*. Deinceps pro *πάλιν* in Cod. B est *πᾶσι*.

Pag. 36. l. 2—1. a f. *τῆς τοῦ θεοῦ περὶ τὸν θάνατον οἰκονομίας*] Sic Codd. AB et Theodoret. Dialog. III. adv. haeret. p. 73. ed. Roman. (Sirmond. T. IV. p. 164. B in contexto perperam habet, ut ap. Nostrum vulg. legitur, *περὶ τὸν ἄνθρωπον*) probantibus Frontone Ducaeo et Glaubero. In praegressis tamen ap. Theodoret. *τὸ μυστήριον* depravatum in *τὸ φύσει μέν*. Ceterum Glauberus optime vertit: *und diess ist das Geheimniss des göttlicheu Plans bei seinem Tode. Ἡ κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομία* legitur etiam Cap. XXXV. p. 65.

Pag. 37. l. 2. *καὶ τὴν ἀναγκαίαν τῆς φύσεως ἀκολουθίαν*] Cod. AB et Theodoret. *κατὰ τὴν ἀ. τ. φ. ἀκολ.* moxque *κωλύσαι*. — *ὡς ἂν αὐτὸς γένοιτο μεθόριον κτλ.*] Sic Codd. ABC; Vulcob. autem, quem sequutus est Hervetus, legit *αὐτοῖς*, quod exstat quoque in editt. Pariss. Alteram vero lectionem a me receptam in suo Cod. invenit etiam Morellus, vertens *Christus ipse*. Proxime pro *διαιρουμένην* e Codd. AB adoptavi *διαιρεθεῖσαν*.

CAP. XVII.

Cod. B et Morell. *κεφ. ις'*. *ἐπαναλήψις τῆς ἐπενεχθείσης ἀντιθέσεως παρὰ τῶν ἐναντίων τῆς πίστεως*.

Pag. 37. l. 8. *οὔπω φήσει τις*] Cod. A *ὅπω φύσει* (sic). Dein Cod. B recte *λελύσθαι*. Reliqui c. editt. *λελῦσθαι*. — *ἀπέδειξεν*] Codd. AB *ἐπεδ*. In seqq. Cod. B male scribit *τρεφόμενον*. Mox pro *ἐν τούτῳ* c. Codd. AB dedi *ἐν τούτοις*. — L. 22. uterque liber habet *διατί*, iunctim. Paullo post e Codd. AB recepi *ἐπενόησεν*. Mon. C offert *ἐννενόησεν*. In editt. autem legitur *ἐνενόησεν*.

— l. 9. a. f. *φησιν ὁ προφήτης*] Cod. A *φησι*. Tum AB *ἡ προφητεία*, quod Nostri scriptis aeque probatur. Cf. Cap. VIII. p. 25., Cap. XL. p. 77., Hexaëm. T. I. p. 8. B., in Christi resurrect. T. III. p. 436. C. — *τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος*] „Hervetus ediderat, *divitiae benignitatis dei occultam habent utilitatem*, quasi scriptum offendisset, *ὁ πλοῦτος τῆς χρηστότητος*: sed uterque tamen MS. constanter habuit, ut est apud Davidem *τὸ πλῆθος τῆς χρηστότητος* Psalmo 30, 20.: *ὡς*

πολὺ τὸ πλῆθος [τῆς χρηστότητός σου κύριε, ἧς ἔκρυψας τοῖς φοβουμένοις σε, *quam magna multitudo dulcedinis tuae, Domine, quam abscondisti timentibus te.* Χρηστότητα *bonitatem* etiam vertit Hieronymus e Graeco in Commentario in cap. 3. ad Ephesios: *Quam infinita multitudo bonitatis tuae*, et in Psalterio suo ex Hebraeo: *Quam multa est bonitas tua*: itemque Aquila et Symmachus τί πολὺ τὸ ἀγαθόν σου, ὃ ἔκρυψας, *quam multa est bonitas tua, quam abscondisti.* Haec addenda censui propter eos, qui posterioris significationis exemplum in Thesauro Graecae linguae requirunt" Fronto Ducaeus. — De hoc usu vocis πλῆθος vid. quae annotavi ad Synes. de Provid. p. 202. Pro κεκρυμμένην in Cod. B mendose scribitur κεκρυμμένον. Vocabulo poetico τηλαυγῶς utitur Noster etiam in bapt. Christi T. III. p. 373. C. et al. — ἥ γάρ] Codd. AB ἤ γάρ. Male. Vid. p. 197. In seqq. pro νῦν δὲ Codd. omnes praebuerunt νυνὶ δὲ et ἐπερχομένας pro ὑπερχομένας. Mox liber Mon. A vitiose scribit καλυφυφθῆναι. Deinde in Cod. B τὰ νῦν mutatum in ταυτῦν. Post ἐγχωροῦν a Cod. C abest καί. Tum pro vulg. τοῖς προλαμβάνουσι ex Codd. AB receptum τοῖς προλαβοῦσι, quod idem est, atque τοῖς φθάσασιν (vid. Budaeus in Comment. L. Gr. p. 563.). Ἐν τοῖς φθάσασιν ap. Nostrum frequenter occurrit. Cf. Cap. V. p. 12., Cap. XV. p. 33., Cap. XX. p. 41., Cap. XXXV. p. 65. et de anima et resurr. T. III. p. 227. C. Verbum συμβαίνειν illustratum dedi p. 198. sq.

CAP. XVIII.

Cod. B κεφ. ιζ'. ἀπόδειξις τῆς ἐπιδημίας τοῦ σωτῆρος. Morellius: *Demonstratio adventus servatoris et domini nostri Iesu Christi.*

Pag. 38. l. 1. Καί τοι] Codd. Καίτοι. Ἴσως h. l. non est *fortasse*, ut vertunt, sed *sane*, nostr. *wohl*. Vid. ad Synes. Or. de Regn. p. 315. et Held. ad Plutarch. Timol. p. 344. sq. Pro ἐξὶ Mon. A habet ἔτι. Deinde loco vulgati πιστευσάντας ex Cod. B restitui πιστεύοντας. Hervetus: qui *crediderint*. Morellus: qui *credunt*. Et ita corr. in Lat. contextu. Διαβάλλειν est *calumniari*, *turpem*, *infamem reddere*. Vid. ad Synes. Or. de Regn. p. 273. — τὴν παρουσίαν, s. τὴν ἐπιδημίαν, ut l. 5. et ult., i. e. τὴν τοῦ Χριστοῦ θεοφανείαν (p. 39. l. 3—4.).

Cap. seq. init. est *θεία παρουσία*. „Mysterium incarnationis Christi salvatoris," inquit Casaubonus in Epist. ad Eustath. pag. 90., „variis nominibus designatur a Graecis patribus, cuiusmodi sunt haec: *ἡ τοῦ Χριστοῦ ἐπιφάνεια, ἡ σωματικὴ ἐπιφάνεια, ἡ δεσποτικὴ ἐπιδημία, ἡ διὰ σαρκὸς ὁμιλία, ἡ δι' ἄνθρωπον* vel *δι' ἀνθρωπότητος φανέρωσις, ἡ τοῦ λόγου ἐνσάρκωσις, ἡ παρουσία, ἡ ἐναν θρώπησις, ἡ ἔλευσις, ἡ κένωσις, ἡ συγκατάβασις* vel *συγκατάβασις εἰς τὸ ἀσθενὲς*, ut in catechesi Noster loquitur. Designant et aliis permultis modis. Sed nullum in ea re frequentius verbum apud eos occurrit, quam vocabulum *οἰκονομία*." — Pro *γεγενημένην* Codd. AB dant *γενομένην*.

Pag. 38. l. 3—4 *Τοῖς γὰρ μή*] Cod. B *τοῖς μὴ γάρ*. Idem in seqq. *πρὸς τῆς μέλλους ζωῆς* (sic). Paullo post Codd. AB exhibent *αὐτῶν πραγμάτων*, ord. inverso.

— l. 13. *Ἀφ' οὗ*] Cod. B *ἀφ' ὧν*. Deinde Cod. A *φησι ὁ ἀπόστολος*. Vid. S. Apost. Paul. Epist. ad Tit. II. 11. Codd. omnes recte scribunt *ἐπεφάνη*. Vulg. *ἀπεφάνη*. L. 17. Codd. omnes praebuerunt *χρηστηρίων*. In Editt. vitiose legitur *χρις*. Mox Cod. B perperam scribit *αἰτησίας* et *ἑκατόμβαις*. Post *βωμοὺς* Codd. AB *τε* om. — *ἐπὶ ἀπάτῃ*] Sic libri MSS. omnes. Recte. Vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 1165. sq. Vulg. *ἐπὶ ἀπάτης*. Proxime pro *ἐπιτετήδευτο* Codd. AB dant *ἐπετηδεύετο*. — *τοῦ Χριστοῦ*] Artic., qui a Cod. C et Editt. Pariss. abest, suppeditarunt Codd. AC. Iidem *τε* post *ναοὺς* om. — *τὴν σεμνήν τε καὶ ἀναίμακτον ἱερωσύνην*] Cod. A *ἀνέμακτον* (*αἱ* a m. al. supra corr.). „In hoc conveniunt duo MSS. [item Monaco. omnes], ut hic legant non *θυσίαν*, *sacrificium*, sed *ἱερωσύνην*, *sacerdotium*. Solent quidem sancti patres *sanctissimum altaris sacrificium ἀναίμακτον θυσίαν* appellare, sed et *incruentum sacerdotium* dici potest dignitas sacerdotum, qui incruentas immolant hostias. Gregorius Naz. in Poëmat. [Carm. XI. v. 1. et XII. v. 1.]: *Ὦ θυσίας πέμποντες ἀναιμάκτους ἱερῆας*. Tractant et hunc locum saepe iidem doctores docentque in locum veteris legis sacrificiorum sanctissimum eucharistiae sacrificium successisse. Irenaeus Lib. IV. cap. 32. [IV. 17 §. 5. pag. 249. ed. Massuet.]: *Accepit panem et gratias egit et novi testamenti novam docuit oblationem, quoniam prior*

populus cessavit offerre deo. S. Ioann. Chrysostomus in Psalm. 95. [T. V. p. 630. D. ed. Montfauc.] citato Malachiae loco, *ὅρα πῶς λαμπρῶς καὶ περιφανῶς τὴν μυστικὴν ἡρμήνευσε τράπεζαν, τὴν ἀναίμακτον θυσίαν*, et paullo post [l. c. E.], *καὶ πολὺς ἦν, καὶ ἄμετρος ἀριθμὸς θυσιῶν τῶν κατὰ νόμον, ἡ νέα χάρις ἐλθοῦσα διὰ μιᾶς περιγράφει πάσας, καὶ μίαν ἀληθίνην ἔστησε θυσίαν.* Eusebius Caesariens. de demonstrat. Evang. Lib. VIII. [p. 402. B.]: *ἧς θυσίας πᾶσιν ἀνθρώποις κατὰ τὰ καινὰ μυστήρια τῆς καινῆς διαθήκης παραδοθείσης τὰ τῆς παλαιᾶς περιῄρητο.* Ait Eusebius Christum ea nocte, qua mysteria discipulis tradidit, omnia legis Mosaicae sacra finem accipere voluisse, verum id non ostendit ex eo, quod angeli tum temporis in templo voces illas emiserint, *μεταβαίνωμεν ἐντεῦθεν*, ut putat Iosephus Scaliger in Animadversionibus in Eusebium: sed haec citat Eusebius, ut ostendat [l. c. D.] instituto illo sacrificio cetera antiquata esse ac templum fuisse profanum: *ἀρθείσης γοῦν ἐξ ἐκείνου — θυσίας καὶ σπονδῆς αἱ μετὰ ταῦτα νομιζόμεναι αὐτόθι ἐπιτελεῖσθαι θυσίαι ἄσπονδοι καὶ ἀνίεροι ἐν βεβήλῳ τόπῳ καὶ ὑπὸ βεβήλων καὶ ἀνιέρων ἐπετελοῦντο. Λέγω δὲ καὶ τὰς περὶ τούτων Ἰωσήπου μαρτυρίας.* De eo nimirum, quod dixerat profanum deinceps templum fuisse, utpote a praesidibus virtutibus desertum, et profanos sacerdotes in eo sacra facientes, licet id post multos annos dictum fuerit. Falsum enim est, quod fingit Scaliger, Eusebium scripsisse *κατὰ τὸ πάθος* tempore passionis haec esse dicta, et *μετὰ τὸ πάθος*, atque permiscere gesta passionis eum excidio Hierosolymitano, sed nimio reprehendendi studio praeceps actus hic censor antiquitatis, non ut desultor aliquis, cum quo Eusebium confert, ex equo labitur solum, sed ut infelix quidam agitator famae suae currum ad metam venerandae patrum auctoritatis allidit." Fronto Ducaeus. — Vertit uterque interpres Latinus *venerandum et incruentum sacrificium.* Glauberus: das heilige und blutlose *Priesterthum.* Ruppius: der ehrwürdige und unblutige *Opferdienst.* — *τὴν ὑψηλὴν φιλοσοφίαν*] i. e *vitam asceticam et monasticam.* Vid. Gregor. Naz. Or. XXV. p. 457. A.

Pag. 38. l. 5. a f. *ἦν*] Cod. B *ἦν*. Paullo inferius pro *ἂν ὑποσάντες* Cod. A perperam scribit *ἀνυπόσαντες*.

Pag. 39. l. 2. *ἱκανόν ἐστι σημεῖον*] Sic Codd. ABC. In editt. *ἐστι* om.

— l. 7. *μυστικῶς*] Sic Codd. omnes. Vulg. *μυστικοῖς*. Pro *δυναμένοις*, quod una cum editt. Cod. C agnoscit, libri AB optime scribunt *ἐπισταμένοις*. Nec aliter legit Morellus, verens: qui *norunt* ea mystice intelligere. — *μέρι τότε*] Sic omnes. Vulg. *μέχρις τότε*. Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 46. Ante *θρησκείαν* in Cod. A corr. m. articulum inseruit sine causa vel potius errore, quum idem liber post *κατὰ* recte habeat *τήν*.

— l. 10. *καὶ ὅν*] Codd. AB *καὶ* om. In priore libro *διὰ* bis scriptum. Dein posterior male habet *προτιμωτέραν*. In seqq. ante *ἐσφαλμένην* ex iisdem duobus libris recepi *λοιπὸν*, quod h l. significat *iam*. Vid. Schaefer. ad Long. p. 400. Mox e MSS. AB pro mendoso *ἐκβαλόντες* reduxi *ἐκλαβόντες*. Vertit Morellus quoque *male interpretantes*. Nam *ἐκλαμβάνω* est *excipio*, *intelligo*, *interpretor*, (vid. Budae. Comment. L. Gr. p. 562. sq.), quo sensu usurpatur etiam simplex verbum *λαμβάνω* eiusque compositum *μεταλαμβάνω*, de quibus vid. Hasius ad Leon. Diac. p. 398. sq. — *ὑπολέλειπται*] Codd. AB *ὑπολείπεται*. Cf. Cap. XVI. p. 35. Verba *καὶ τὰ σεμνὰ τῆς παρ' αὐτοῖς θρησκείας — ὑπολέλειπται* pro apodosi accipienda sunt. Post *ὑπολέλειπται* intellig. *ὥστε*. Deinceps pro vulg. *ἐπιγινωσκομένου* cum Codd. AB scripsi *ἔτι γινωσκ.* — *μεῖναί τε*] Codd. AB *μεῖναι δέ*. Quod in proximis sequitur *τόπον* in Cod. B correctum e *τόποις*.

CAP. XIX.

Cod. A *κεφ. ιή. τῆς ἐπενεχθείσης ἀντιθέσεως* (Cod. *ἀντσέσ, sic*) *ἡ λύσις, τίνος χάριν ἡ θεία φύσις πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπεπλάκη, δι' αὐτῆς σώσασα τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ ὃ διὰ προστάγματος*.

Pag. 39. l. 8. a f. *ἡμῖν ἰδίᾳ*] Pronomen, quod ab editt. Pariss. abest, receptum ex Codd. AB. Fuit etiam in Cod. Morell.

— l. 4. *ἡμῖν ἀρχὴ πρὸς τὸν προκείμενον σκόπον*] Cod. B etiam ante *σκόπον* inserit *ἡμῖν*. — *περὶ τοῦ θεοῦ*] Idem liber artic. om. Non male. Cf. Cap. XX. p. 40. l. 20.

CAP. XX.

Cod. B κεφ. ιθ'. ὅτι μετὰ τῦ δυνατῦ δίκαιον καὶ ἀγαθὸν καὶ σοφὸν τὸ θεῖον. Hoc argumentum in Morell. interpretat. praefixum est Capiti XVIII., quod ibi cum hoc in unum coaluit.

Pag. 40. l. 2. δεῖν πιςεύειν τὸ θεῖον] Cod. B τὸ θεῖον δεῖ πιςεύειν. Infra pro vulg. ἡ διάνοια φέρει, quocum facit Mon. C, Cod. A recte exhibet τὴν διάνοιαν φ. Cod. B διάνοιαν sine artic. Genuina Herveti interpretatio habet *fert cogitatio*. Optime Editt. Pariss. *fert cogitationem*. Morellus: *cogitationem deducit*.

— l. 5. τὸ μέν τι] Codd. AB iotacismi errore τοι pro τι. Cf. I. p. 7. l. 1. a f. et Annot. p. 193, itemque Cap. XXI. p. 42., ubi eadem est lectionis varietas. Synes. de Prov. II. 2. pag. 50.: Ὁ μέν τις ἀποθνήσκει πληγείς, ὁ δὲ ἀποκτείνει Σκύθην, ubi vid. quae annotavi p. 326. — καθ' ὅλου] Sic Cod. B. Reliqui c. editt. καθόλε. Mox Cod. B vitiose διαζευγμένον. Deinde Cod. A καταμόνας, iunctim.

— l. 15. τὸ σοφὸν φέροιτο] Cod. B καὶ τὸ σοφὸν φ. Paullo post e Cod. A recepi μετὰ τοῦ δυνατῦ τε καὶ τοῦ ἀγαθῦ. Cod. B exhibet μετὰ τῦ ἀγαθῦ τε καὶ θεωροῖτο (sic cum lacuna). Cod. C et editi libri articulos om. — κυρίως τὰ τοιαῦτα] Sic Codd. AB; Cod. autem C et vulgg. libri τὰ τοιαῦτα κυρίως. Deinceps c. Cod. A scripsi κατονομάσειεν (addito ν ἐφελκ., vid. Annot. p. 228.). Cod. B perperam exhibet κατωνομάσοιε.

— l. 19. Εἰ δέ] Cod. C δή. Mox post εἰ ex MSS. AB inserui τινος. Ante οἰκονομία iubentibus iisdem libris verba τῦ θεῦ omisi, nec non τι post λείπεται. Convenit etiam Morelli interpretatio. De verbi λείπεσθαι cum genitivo constructione vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 672. sq.

— l. 26. εὐμεταβλήτῳ] Cod. A ἀμεταβλ. Posterior tamen in marg. εὐ ἴσ.
μάξ.

— l. 7. φησιν ὁ Δαβίδ] Psalm. CV. 4—5. et CXVIII. 65, 66 et 68.

— l. 5. a f. ὤνησε] Cod. A ὤνησεν.

— l. 3. a f. ἴσως] *Haud dubie*. Vid. Locella ad Xenoph. Ephes. p. 188 et 224.

Pag. 41. l. 1. ἐνεργεῖ] Sic Codd. AB; Cod. autem C una um editt. Pariss. συνεργεῖ.

— l. 2. συνεζεῦχθαι] Cod. B συνεζεύχθαι.

— l. 6. διὰ τῶν γιγνομένων] Codd. AB δ. τ. γινομένων.

— l. 9. Ἐπεὶ δέ] In Morell. interpret. hic incipit Cap. IX., cui praefixum est idem argumentum, quod Cod. Mon. B ifra habet.

— l. 10. τῷ δικαίῳ τὸ σοφόν] Cod B τῷ σοφῷ τὸ δίκαιον. Morellus: si *sapientiae iustitia* prorsus adhaereat. De vid. p. 40.

— l. 10—11. γίγνεται] Codd. AB γίνεται. Mox pro vulg. παμένῃ ex Codd. BC recepi κατὰ μόνας (Cod. A scribit κατα-όνας). Cf. supra pag. 40. l. 8—9. Ad εἶναι intell. λέγω vel si-ile quid. Vid. Bernhardy in libro, qui inscribitur: wissen-chaftliche Syntax d. Gr. Spr. p. 368.

CAP. XXI.

Cod. B κεφ. κ'. ὅτι μίμημα τῆς θείας φύσεως κατασκευα-θεὶς ὁ ἄνθρωπος τρεπτῆς ἐστὶ (Cod. τρεπτής ἐστι) καὶ ἀλλοιωτῆς ύσεως. Ap. Morellum h. l. nulla est Cap. divisio.

Pag. 41. l. 16. εἰρημένων] Codd. AB hene habent διῃρημέ-ων. Et Morellus vertit *divisimus*. Similiter Noster Cap. XXVII. p. 71. l. 6—7. καθὼς ἐν τοῖς πρώτοις διῄρηται. Cf. chaefer. Apparat. crit. et exeget. ad Demosth. T. III. p. 111. Deinde Cod. B perperam scribit κατεσκευάσθαι. L. 21. pro γοντα corr. σχόντα, quod Codd. mei omnes praebuerunt. Vulg. gitur ἔχοντα. Paullo inferius verba καὶ ἄλλως — — θεωρη-ένης in libro Mon. B itemque in Morell. interpret. desides-ntur.

— l. 1. a f. μὴ — — μένειν] Utrumque vocabulum re-ptum e Codd. AB. Vertit etiam Morellus: quod autem alte-tur *nullo* prorsus *modo* in rerum natura *maneat*. In editt. tem Pariss., quibuscum conspirat Cod. C, μὴ deest, et pro νειν legitur μίμημα. Eandem mendosam lectionem in Vul-b. libro fuisse testatur Herveti interpretatio, cuius verba ec sunt: Omnino autem alteraretur, *propterea quod imitaretur*.

Pag. 42. l. 1. κίνησίς τίς ἐστιν] Sic Codd. AB; a Cod. tem C. et vulgg. libris abest τις, quod expresserunt tamen

Morellus et Hervetus. Dein auctoritate Codicum Mon. AB pro εἰσαεὶ scripsi εἰς ἀεί. Vid. Annot. p. 213. — δύο δέ] Sic Codd. AB; Cod. autem C in texto habet λέγει, quod exstat quoque in editt. Pariss., in marg. vero δὲ ἴσ. μάξ. Vertit tamen Hervetus: duo *sunt* genera eiusmodi mutationis. Item Morellus: cuius quidem motus genera duo *sint*. — ἀεὶ γιγνόμενον] Cod. B ἀεὶ om. Idem liber cum A scribit γινόμενον. Articulum ἡ ante πρόοδος, qui ab editt. Pariss. abest, exhibent Codd. mei omnes. — πέρας οὐδέν] Ita Codd. AB; Cod. autem C in contexto, ut editt. Pariss., οὐδὲ, in marg. tamen δὶν ἴσ. — τοῦ διεξοδευομένου] Glauberus: „Die Lateinische Uebersetzung hat hier: *eius, quod transit.* Diese Uebersetzung giebt, nach meiner Einsicht, keinen Sinn. Ich glaube διεξοδευομένῳ mit Recht *passive* genommen zu haben, und dann geht es auf das Gute selbst. Gregorius scheint hier Platonische Ideen zu haben, nach denen αὐτὸ τὸ καλὸν, αὐτὸ τὸ ἀγαθὸν, *ewig* ist. Man sehe den Phaedon des Plato.“ Morellus vertit *eius, quod decurrit.* Glauberus: weil selbst dasienige ohne Ende ist, *in dem man thätig ist.* Equidem dedi: *eius, quod evolvitur.* — οὗ ἡ ὑπόστασις] Cod. C in contexto οὖν, in marg. οὗ ἴσ. Artic. ἡ, qui vulg. abest, ex Codd. AB inserui. Proxime Cod. A recte scribit ὑφεστάναι ἔστιν. Vitiose Cod. C ὑφεστάναι ἐστίν (Cod. B ὑφεστάναι ἐστί). Ed. Paris. 1. ὑφεστᾶναι ἐστίν. Alt. Paris. ὑφεστᾶναί ἐστιν. In seqq. e Codd. AB ante ἔμπροσθεν inserui ἐν τοῖς, quae duae voculae in Cod. C et utraque edit. Paris. desunt. Cod. B scribit πρόσθεν. Tum idem liber vitiose habet τοιοῦτόν τι νοῦν. Pro κατὰ τὴν διαστολὴν e Codd. AB correxi κ. τ. ἀντιδιαστολήν. — ἐφ' ἑαυτῆς μένειν] Sic Cod. A. Mendose Cod. C, ut editt. Pariss., ἀφ' ἑ. μ. Priora duo vocabula in Cod. B exciderunt. Ἐφ' ἑαυτῆς est vernac. *für sich.* Vid. Matthiaei Gramm. Gr. p. 1163. sq. In seqq. pro ἴστατ Cod. C iotacismi perturbatione habet οἵστατ. Tum Codd. AB dant ἑαυτὴν φυσικῶς ἐφελκομένης, assentiente Morelli interpretatione. — τὸ μέν τι] Ita libri Mon. omnes. Editt. Pariss. τοι pro τι, ut supra. — τινὶ τῷ καλῷ φαντασίᾳ] Artic. ante καλοῦ de meo interposui. Φαντασία h. l. est *species.* Vid. ad Synes. Or. de Regn. p. 228. Cf. infr. l. 7. a f. — τῷ ὄντως

καλῶ] Sic Codd. AB. Infr. l. 24. dixit Noster, πρὸς τὸ ὄντως ἀγαθόν. De verbo παρατρέπεσθαι vid. Annot. p. 203. Ἀποῤῥυῆναι attigi in Annot. p. 229. — ὁ ἔξωθεν μῦθος] Ἔξωθεν praebuerunt Codd. AB. Cod. C una cum editt. Pariss. legit ἔξω μέν. Ὁ ἔξωθεν μῦθος est *externa*, s. *ethnica fabula*. Ita Basil. Magn. de gentil. libris utiliter legendis Cap. VI. init. habet μαθήματα τὰ ἔξωθεν. Cap. XXII. ἐκ τῶν ἔξωθεν παιδευμάτων. Cap. IV. fin. τοῖς ἔξω δὴ τούτοις προτελεσθέντες, ubi cf. I. H. Maius p. 15. Ibid. Cap. V. τὴν θύραθεν σοφίαν περιβεβλῆσθαι. A Luca Notara in Boissonadii Anecd. Vol. V. p. 133. vocatur *Libanius* ὁ θύραθεν σοφιστής. — In proximis tres Codd. Mon. recte habent ἀπιδοῦσαν, quod in Cod. C et utraque edit. Paris. abiit in ἀποδιδοῦσαν. Mox pro μεθεῖναι μὴν c. libris meis omnibus scripsi μεθ. μέν. — τὸ τῆς τροφῆς εἶδωλον] Cod. A τῷ τ. τρ. εἰδώλῳ. Cod. B πρὸς τὸ τ. τρ. εἶδωλον. Sed nihil mutandum; nam verbum περιχαίνειν cum accusandi casu construi testis est Lucian. de merced. conduct. T. III. p. 218. ed. Bip. Ante ἐπεὶ ὅν semicolo posito, quae sequuntur usque ad προσάψειεν cum praecedente capite iunxi. Margini Codicis B adscripta sunt haec: κεφ. κά. ὅτι τραπέντα τὸν ἄνθρωπον ὁ τυραννικῶς, ἀλλὰ δικαίῳ λόγῳ ἐλυτρώσατο. Morell., in cuius interpretatione hoc Caput numero XX. insignitur, vertit: Quod lapsum hominem *deus* non tyrannide, sed *verbo* redemerit. — παρενέχθη] De hoc verbo vid. quae notavi ad Synes. Calv. Enc. p. 125. Cf. Cap. XXIV. p. 47. Pro περιπλασθείσης Cod. B exhibet ἐπιπεριπλασθείσης. In seqq. post τῷ ἀνθρώπῳ tres Codd. Mon. recte addunt articulum τῷ, qui vulg. abest. Pro κατὰ τὸν αὐτὸν (Cod. A scribit κατ' αὐτὸν) ex Cod. B recepi κατὰ ταὐτόν. Dein post τὸ ἀγαθὸν ex Codd. AB inserui τὸ σοφὸν (in Cod. C legitur καὶ σοφὸν) et artic. τὸ ante δίκαιον et δυνατόν, moxque ex MSS. AB dedi τῆς τῷ κρείττονος σημασίας. Alterum articulum in Codd. MSS. a librariis non raro neglectum esse monui ad Synes. Calv. Enc. p. 81.

Pag. 43. l. 1 καὶ ὡς σοφός] Καὶ Codd. AB. om.

— l. 43. προσάψειεν] Codd. BC προσάψεις.

CAP. XXII.

Pag. 43. l. 5—6. *Τὸ μὴ τυραννικῇ τινὶ χρήσασθαι — — αὐθεντίᾳ*] Cod. A scribit *αὐθεντείᾳ*. Tetigit hunc Nostri locum Dionys. Areop. de eccles. hierarch. C. 3. §. 11. p. 297. ed. Corder.: *Ἡ δὲ τῆς θεαρχικῆς ἀγαθότητος ἀπειροτάτη φιλανθρωπία, καὶ τὴν αὐτεργὸν ἡμῶν ἀγαθοπρεπῶς οὐκ ἀπηνήνατο προόνοιαν, ἀλλὰ ἐν ἀληθεῖ μεθέξει τῶν καθ' ἡμᾶς γενομένη πάντων ἀναμαρτήτως, καὶ πρὸς τὸ ταπεινὸν ἡμῶν ἐνοποιηθεῖσα, μετὰ τῆς τῶν οἰκείων ἀσυγχύτου καὶ ἀλωβήτου παντελῶς ἕξεως, τὴν πρὸς αὐτὴν ἡμῖν κοινωνίαν ὡς ὁμογένεσι λοιπὸν ἐδωρήσατο, καὶ τῶν οἰκείων ἀνέδειξε μετόχους καλῶν· τῆς μὲν ἀποστατικῆς πλήθυος, ὡς ἡ τρυφία παράδοσιν ἔχει, τὸ καθ' ἡμῶν καταλύσασα κράτος, ὃ κατὰ δύναμιν, ὡς ὑπερισχύσα, κατὰ δὲ τὸ μυστικῶς ἡμῖν παραδοθὲν λόγιον, ἐν κρίσει καὶ δικαιοσύνῃ*, ubi S. Maxim. in Schol. III. 11. p. 313. ad verba: *Οὐ κατὰ δύναμιν*, annotavit haec: *Σημείωσαι, ὅτι οὐκ ἐν ἰσχύϊ ἐνίκησεν ὁ Χριστὸς τὸν σαταναῦ, ἀλλὰ κρίσει καὶ δικαιοσύνῃ. Τοῦτο καὶ Γρηγόριος ὁ Νύσσης ἐν τῷ κατηχητικῷ φησίν.*

— l. 10. *τὴν ἑαυτῶν ἐλευθερίαν*] Edit. Paris. 2. mendose *ἑαυτόν*. In seqq. pro vulg. *εὐπατρίδες* (Mon. C habet *εὐπάτριδές τινες*) e Codd. AB recepi *εὐπατρίδαι τινές*. Paullo post Cod. C in contexto perperam scribit *χρὼ τὸν ἄδικον*, in marg. tamen *ἴσ. χρῶτο ἄδικος*. Pro *τῷ νόμῳ κτηθέντα* tres libri Monacc. recte habent *τὸν ν. κτ.*, moxque *τὸν τοιοῦτον* pro *τῶν τοιούτων*. — *κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον*] Haec usque ad verba *ἀντὶ τοῦ κατεχομένου λαβεῖν* Morellus recte cum praecedentibus iungit, novum Caput, quod ap. eum est XXI., a verbis: *Τί τοίνυν εἰκὸς ἦν*, incipiens. Cod. B hic habet *κεφ. κβ'. ὅτι συναλλαγματικήν τινα ποιεῖται τὴν λύτρωσιν.* Idem argumentum fuit in Morell. libro. — *ἑαυτός*] Cod. B *ἑαυτῶν*. Hoc pronomen etiam de prima et de secunda usurpari persona monui a Synes. Calv. Enc. p. 88. sq. Post *πάλιν* idem liber om. *ἡμᾶς*.

— l. 23. *τῷ ἐπικρατοῦντι*] Codd. AB *τῷ ἐπὶ τῷ κρατοῦντι*.

CAP. XXIII.

Pag. 43. l. 5. a f. *εἰ τὰ πρόσηλα*] Sic Codd. AB; C in contexto *εἶτα πρ.*; in marg. *εἰ τά.*

μάξ.

— l. 2. a f. *πρὸς μὲν τὸ ἀγαθόν*] *Μὲν* insertum e Codd. AB. Vulg. abest. De verbo *ἐπιμύειν* vid. Creuzer. ad Plat. de Pulchrit. p. 357. seqq.

Pag. 44. l. 1. *τῆς — ῥοπῆς*] Art. Cod. C om. — *τὴν φιλαρχίαν νοσήσας*] De verbo *νοσεῖν* c. accus. vid. ad Synes. Calv. Enc. p. 201. Margini Codicis B adscripta sunt haec: *ὅτι ἀπὸ φιλαρχίας ἐτραχηλίασεν ὁ διάβολος.* — *ἀντηλλάξατο* Cod. B e corr. habet. In Cod. A perperam scribitur *ἀντιλλέξοιτο.* — *τὸν τῦφον*] Codd. et Editt. *τ. τύφον*, quod mutasse me nunc poenitet. Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 107. Cf. infr. Cap. XL. p. 76. l. 20. Deinde pro *θρέψειε* ex Cod. A receptum *θρέψειεν.* De usu *τὸ ν ἐφελκ.* ante consonantem vid. p. 228.

— l. 8. *περὶ τὸν τότε φαινόμενον, κυοφορίαν*] Sic tres libri Monacc. itemque Vulc., quum Hervetus verterit: *in eo, qui tunc apparebat.* Pro *nunc*, quod ex editt. Pariss. in meam influxit, corr. *tunc.* Vulg. *περὶ τὴν — φαινομένην κυοφ.* Tum *ἀσυνδύαστον* (Codd. AB vitiose scribunt *ἀσυνδίαστον*) pro corrupto *ἀσυντρίαστον* suppeditavit Cod. C. Noster Cap. XIII. p. 32.: *Ἄνθρωπος μὲν γὰρ ἐκ συνδυασμοῦ τίκτεται. — θήλην ἐκ παρθενίας*] Similem dictionem excitavit Glauberus ex Augustin. de catechiz. rud. Cap. 22., ubi est *virgo concipiens, virgo pariens.* — *ἀπραγμάτευτόν τινα καὶ ὑψηλήν*] Cod. B *τε* pro *τινα.* *Ὑψηλὴν* ex eodem libro assumpsi. Vulg. legitur *ψιλήν.* — *ὁρμῇ*] Cod. A vitiose *ὁρμὴ* et Cod. C *ὁρμὴν* — — *παρ' αὐτὴν γινομένου. Γενομένην* praebuit Cod. B; in Cod. autem A, ut in editt. Pariss., exstat *γιν.* — *τὴν — τῶν τεθνηκότων ἐπὶ τὸν βίον ἀνάλυσιν*] Pro *ἀνάλυσιν* in mentem mihi venit *ἀνάκλησιν.* Quae sequuntur verba *καὶ τὴν τῶν [καταδίκων ἀνάῤῥυσιν* restitui ex Cod. B; in reliquis et scriptis et editis libris desunt. Vertit etiam Morellus *damnatorum absolutio.* Haec Originem sapiunt, qui damnatorum poenis finem statuit. Vid. Huet. Origenian. L. II. Quaest. XI. C. 16. et 25. Tom. IV. pag. 225 seqq. et 231. seqq. ed. De la Rue., Coll. Nostro Cap. XXVI. pag. 50. c. Annot. pag. 252. — *τῶν*

κατὰ τὸν ἀέρα παθῶν τὴν ἐξουσίαν] Hervetus, quem sequutus sum, vertit: potestatem in *affectiones* aëris. Morellus: potestas in aërios *spiritus* Glauberus: (dass er) *über Stürme* Gewalt hatte. Ruppius: Herrschaft *über die Luft*. Respexit haud dubie Gregorius S. Matth. VIII. 37. — τὴν διὰ θαλάσσης πορείαν] Ap. S. Matth. XIV. 25., quem ob oculos habuit Noster, legitur ἐπὶ τῆς θαλάσσης. Sed διὰ comparationis causa cum Mosaica illa historia procul dubio posuisse Gregorium observavit iam Glauberus. — κατὰ τὴν ἐπὶ Μωσέως θαυματουργίαν] Sic Codd. AB; Cod. autem C editique libri praeposit. ἐπὶ om.!, quae fuit etiam in MS., quo usus est Morellus, quum verterit: miraculum illud, quod *tempore* Mosis obtigit. — ὑποχωρουμένης] Deest hoc verbum in Lexicis. — διά τινος ἀσφαλοῦς ἀντιτυπίας] Τινος e Codd. AB insertum. Interpretatur etiam Morell.: *quadam* tuta repercussione. — ταμιείων] Sic Codd. AC. Vulg. ταμείων. Cf. Iacobs. ad Achill. Tat. p. 946. sq. Paullo post Cod. C, sicut editt. Pariss., perperam habet ἐνγεωργόμενος, et Cod. A αἰσθιόντων. Tum libri omnes γινόμενος, et in seqq. Cod. C ἀλλὰ καὶ τῇ θαλάσσῃ (sic). Mox pro κατασπείραντος e Codd. AB scripsi ἐγκατασπ.

Pag. 45. l. 4. αὐτόν] Ita Codd. AB; in Cod. C editisque libris hoc pronomen deest. — γυμνῇ — τῇ τοῦ θεοῦ φαντασίᾳ] Eodem sensu Cap. seq. p. 46. usurpat Noster γυμνὴν — αὐτῇ τὴν ἐμφάνειαν. Pro ἐν αὐτῷ, quod una cum Codd. Morell. et Reg. agnoscunt Mon. AB, tertius Mon., ut Vulcob., male scribit ἐν ἑαυτῷ. In marg. tamen habet αὐ ἔσ. Dein Mon. A mendose κεχήρωτο.

— l. 6. περικαλύπτεται] Sic tres libri Monacc. et Vulc.; Morell. autem et Reg. c. editt. Pariss. περικεκάλυπται, probante Ducaeo. Paullo post Cod. Mon. B vitiose habet πτωηθείη. Verbum πτοεῖσθαι egregie illustravit Creuzerus ad Plotin. de Pulchr. pag. 211. seqq. „Diese Stelle," inquit Glauberus, „ist merkwürdig, weil sie die eigene Lehre einiger Kirchenväter von der Erlösung Christi vom Teufel enthält. Unser Gregorius gehört also zu denen, die das Lösegeld (λύτρον) dem *Teufel* geben lassen. Andere geben es *Gott dem Vater*, wie Gregorius von Nazianz. Tom. I. Orat. 42. [p. 691.

II. ed. Bill.; ed. Maurin. p. 862. C.] und Iohann. Damascen. de fide orth. Lib. III. cap. 27. [p. 250. D.]. Mit unserm Verfasser hingegen stimmt Origenes, Ambrosius, Augustinus u. a. überein. Letzterer sagt: Sanguine Christi diabolus non ditatus est, sed ligatus.“ — τὸ φανέν] Mon. B om. Quod sequitur νομίσῃ ex corr. habet. Sed legendum potius videtur νομίσειεν.

Pag. 45. l. 15. ἐπινοῆσαι γενέσθαι] Similiter infr. ἐλέσθαι σῶσαι. Cap. seq. p. 45. l. 3. a f. καταβῆναι ἰσχῦσαι, p. 47. l. 13. προελέσθαι σῶσαι et l. 17. ἐλπισθῆναι δύνασθαι. Plura de hac ὁμοφωνίᾳ collegit exempla Förtsch. Observatt. critt. in Lys. Oratt. p. 15.; cf. etiam annotata ad Synes. de Provid. II. 1. p. 322. — τῷ φόβῳ τῆς θείκης ἐπιφανείας] Sic Codd. Mon. AB et Morell. Vulgo legitur τῆς ὑψηλῆς ἐμφανείας. Deinde pro πάντως tres libri Monacc. recte scribunt πάντων, quod Morellus quoque expressit.

— l. 18—19. τὸ μὲν γὰρ ἑλέσθαι] Hanc lectionem praebuerunt Codd. Mon. AC. In Mon. B haec verba desiderantur. Vulg. legitur ἐθελέσθαι. Deinde Cod. A scribit τῷ δὲ συναλλαγμ. ποιησ. Artic. τὴν a Cod. Mon. C abest. In seqq. Mon. B habet ποιῆσαι δι' ἐπινοίας, ord. invers.

CAP. XXIV.

Pag. 45. l. 8. a f. τῆς θείας δυνάμεως] Voc. θείας Cod. B om.

— l. 7. Ἵνα τοίνυν] In eodem libro hic incipit κεφ. κγ'.; in Morell. autem, ut in editt., a verbis: Ἀλλ' ἐπιζητεῖν. Praefixum hoc argumentum: ὅτι τῇ περιουσίᾳ τῆς δυναμέως ἡ πρὸς τὸ ταπεινὸν συγκατάβασις. Eadem verba exprimuntur Morell. quoque interpretione. — Pro δείκνυται in Mon. C exstat φαίνεται. Idem vitiose habet συγκεκραμμένη.

— l. 4. a f. τὸ τὴν παντοδ. φύσ.] Cod. C τὸν τ. π. φ., in marg. τὸ ἴσ. Post φύσιν ex Codd. AB insertum καί. Mox libri omnes scripti et editi dant ἰσχύσαι, quod mutavi in ἰσχῦσαι. Tum auctoritate Codicum AB scripsi πλείονα τῆς δυνάμεως τὴν ἀπόδειξιν ἔχει. Cod. C et utraque editio Paris. hunc verborum ordinem observant: πλ. τὴν ἀπόδ. τῆς δυνάμ. ἔχ. — τὰ μέγαλα — τῶν θαυμάτων] Pro τὰ μέγαλα θαύματα. Vid. ad Synes. de Provid. p. 191. Codd. Mon. AB pro τῶν θαυμάτων legunt τῶν δογμάτων.

Pag. 46. l. 4. ἔξω τῶν φαινομένων] Ἀν, quod editi libri una c. Cod. Mon. C ante ἔξω insertum habent, auctoribus MSS. Mon. AB omisi. Mon. B habet ἐξ αὐτῶν τῶν φ. Deinde pro ἐν τῇ θεοῦ δυνάμει c. Cod. A scripsi ἐν τῇ δυνάμει τοῦ θεοῦ. Cod. B habet ἐν δυνάμει τοῦ Θ.

— l. 8. οὐδέν] Cod. A vitiose οὐδ' ἄν.

— l. 10. ἐπὶ τῆς φλογός] Cod. B ἐπὶ om. Deinceps e Cod. A dedi ἠγήσαιτο. Cod. B habet ἡγήσοιτο, Cod. C ἡγοῖτο, editi libri ἥγειτο. — ἐν θαύματι] Cod. A ἐν θαύμασι (ι ex σι corr.). Καὶ ante διαμένει insertum ex Codd. AB. Mox Cod. B habet ἐπὶ τῷ κάτω φερόμενον (sic). — ἢ ἐπὶ τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως ἡμῶν συγκατάβασις] Vid supra p. 237. — ἐν τῷ ταπεινῷ] Cod. B ταπεινόν. Verba: γενόμενον, καὶ ἐν τῷ ταπεινῷ, quae in editis libris desunt, Codd. omnes suppeditarunt. Morell.: quandoquidem sublimitas *insita humilitati ipsa in humilitate* elucessit (l. elucescit). — οὐ καταβαίνει τὸ ὕψος] Sic Codd. AB; item Morellus: nec *ex alto* descendit. Vulg. τὸ ὕψος. Paullo post scripsi ἐκεῖνο ἐστιν pro ἐκεῖνό ἐστιν, quod exstat in Codd. AC et 2. ed. Par. (Cod. B et 1. ed. Par. dant ἐκεῖνο ἐστίν). De re Glauberus cum h. l. comparat Nostrum de fid. T. III. p. 39. A. — ἐν τοῖς ἔμπροσθεν] Cod. A ἐν τοῖς πρόσθεν. Cf. Annot. p. 242. — ἀκροάτῳ προσμίξαι τῇ — παρουσίᾳ] Cod. AB ἀκροατήν. Deinde libri omnes scripti atque editi vitiose habent προσμίξαι. Pro γένοιτο Cod. B offert γένηται. — κατὰ τοὺς λίχνους] Cod. A τοὺς om. Τῷ ante δελέατι idem liber in marg. habet. Dein ex Codd. AB pro συναποσπασθῇ correctum συγκατασπασθῇ. Pari similitudine utitur Ioann. Damasc. de fid. orth. III. 27. p. 250. D., de morte loquens: πρόσεισι τοιγαροῦν ὁ θάνατος καὶ καταπιὼν τὸ σώματος δέλεαρ, τῷ τῆς θεότητος ἀγκίστρῳ περιπείρεται, καὶ ἀναμαρτήτου καὶ ζωοποίου γευσάμενος σώματος, διαφθείρεται καὶ πάντας ἀνάγει, ὃς πάλαι κατέπιεν· ὥσπερ γὰρ τὸ σκότος τῇ τοῦ φωτὸς ἐπεισαγωγῇ ἐξαφανίζεται, ὅτως ἡ φθορὰ τῇ τῆς ζωῆς προσβολῇ ἀπελαύνεται καὶ γίνεται πᾶσι ζωή, φθορὰ δὲ τῷ φθείραντι. — τῷ σκότῳ] Sic Codd. omnes. Vulg. σκότει. Vid. quae annotavi p. 229. Tum pro ἐμφανέντος auctoribus libris Mon.

AB dedi ἐπιφανέντος et pro ἐξαφανισθήτω ex omnibus Codd. restitui ἐξαφανισθῇ τὸ (τὸ quod in utraque edit. Paris. post ζωῇ occurrit, suadentibus libris omnibus deleto). In seqq. Cod. B mendose scribit διαμένει.

Pag. 46. l. 1. a f. seqq. ἐπὶ κεφαλαίων] Sic Codd. AB. Vulg. ἐπὶ κεφαλαίῳ.

Pag. 47. l. 2. ποιησώμεθα] est lectio Codicis B. Vertit etiam Morell. *contexamus*. Reliqui tamen libri et scripti et editi habent ποιησόμεθα. — κατεργάζεται σωτηρίαν] Οὐ, quod editiones Pariss. ante κατεργάζεται insertum habent, Codd. mei omnes omittunt, nec vertit Morellus, unde delendum censui, assentiente Glaubero. Cf. Cap. XIX.

— l. 6. καὶ μή] Καὶ, quod vulgo abest, e Codd. AB insertum. Deinde Cod. B habet ὑπ' αὐτῶ. Post ὑψηλὸν auctoribus Codd. AB adieci τε, moxque κἂν ante συνηρτῆσθαι praeeuntibus iisdem MSS. mutavi in καί. Tum Cod. B perperam scribit τὸ τῷ ἑτέρῳ τὸ ἕτερον.

— l. 12—13. Ἡ ἀγαθότης] Cf. Cap. XXIII. p. 45. l. 18 — 19. In seqq. pro ἐν τῷ γενέσθαι Cod. B dat εἰς τὸ γ. Proxime ἐλπισθῆναι referendum ad satanam. — καὶ κατὰ φύσιν] Καὶ, quod in editt. deest, insertum e Codd. AB.

— l. 22. τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρενεχθέντες] Cod. Mon. C pro εὐθείας exhibet, ut Vulcob., θείας, quod expressit Hervetus. Deinde in 1. ed. Paris. male excusum ὁπῶ. Παρενεχθέντες una cum Codd. Morell. et Reg. tenent Mon. AB; Mon. autem C et Vulcob. c. utraque ed. Paris. κατενεχθέντες, quod merito reprobavit Ducaeus. De verbo παραφέρεσθαι dixi iam supra p. 243. Paullo inferius Cod. B habet τῶ εἰκότως. Verba καὶ ἡ πλάνη θεραπευθείη in Cod. A desunt.

CAP. XXV.

Cod. Mon. B et Morell. κεφ. κδ'. Ὅτι οὐκ ἀπεικὸς τὴν θέσιν ἐν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπίνῃ γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ εὔλογον.

Pag. 47. l. 4. a f. ἡμῶν γενέσθαι] Codd. AB γενέσθαι ἡμῶν. Tum utraque ed. Paris. mendose habet μικροψύχοις.

— l. 1. a f. εἰς τὸ πᾶν βλέπων] Sic Codd. AB. Vulg. ἀποβλέπων. Βλέπειν εἴς τι, vel πρός τι Gregorio nostro valde familiare est.

Pag. 48. l. 1. ἐνδυόμενον] recte habent tres MSS. Mon.; editi libri vitiose ἐνδύον μέν. Dein e Codd. AB pro περιέχον correctum ἐμπεριέχον.

— l. 2. Τοῦ γὰρ ὄντος ἐξῆπται τὰ πάντα] De verbo ἐξάπτεσθαι vid. Annotat. p. 201 et 223. Pro τὰ πάντα Codd. AB perperam exhibent τὰ ὄντα.

— l. 4. ἐκεῖνο] Cod. B ἐκείνω (sic). — ἐπαισχύνονται τῇ οἰκονομίᾳ] Sic Codd. AB; C autem et utraque edit. Paris. male ἐν τῇ οἰκ. Post μυςηρίου Codd. ABC recte addunt τοῦ, quod in editis deest. Deinceps pro ἐν ἀνθρώποις Codd. AB legunt ἐν ἀνθράπῳ. Quae mox sequuntur verba: τὸν οὐδὲ γὶν ἔξω τοῦ ἀνθρώπου (τοῦ ἀνθρώπου exstat etiam in Cod. A. Hervetus vertit *extra hominem* et Morellus *ab homine seiunctum*), Cod. B ab eadem manu in marg. habet.

— l. 8. τ|ο ῦ| θεοῦ] Cod. B om. — οὐχ ὁ αὐτὸς ἕτος] Sic tres Codd. Mon. Ed. Par. 1. οὐχ αὐτὸς (sic) ἕτος. Alt. ed. Par. οὐκ αὐτ. οὖτ. Mox in Cod. B ante τότε neglectum καί. Deinde c. Cod. A pro κατὰ τὸ ἴσον dedi κατὰ τὸ ἴσον. Cf. Annot. p. 217.

— l. 10. Νῦν μὲν ἓν] Μὲν a Cod. B abest. Tum Cod. A ὡς (pro ὁ) συνέχων. — Ἵνα in Cod. C excidit; est tamen in marg. ἵνα ἴσ. Deinceps e Codd. AB inserui τὸ ἡμέτερον. Cod. C non πρὸς [τὸ] θεῖον, sed τοῦ θείου habet, et in seqq. Cod. B καὶ τῆς ἀντικειμένης τυραννίδος. In Cap. fin. pro γίγνεται Codd. AB scribunt γίνεται.

CAP. XXVI.

Codd. Mon. B et Morell. κεφ. κέ. ὅτι καὶ ἐν τῷ διὰ τῆς τοιαύτης μεθόδου ἀπατηθῆναι τὸν διάβολον παρὰ τοῦ σωτῆρος τὸ δίκαιον αὐτοῦ παραδείκνυται.

Pag. 48. l. 17. ἐν τῇ τῆς δικαιοσύνης ἐξετάσει καὶ σοφίας] Codd. AB dant — — δικαιοσύνης τε καὶ σοφ. ἐξετάσει. Pro ἀνάγεται praeeuntibus libris omnibus scripsi ἐνάγεται et pro ἀπάτην τινὰ c. marg. Codicis C ἀπάτῃ τινί, quae est coniectura Max. Margunii. Ante τοιαύτην μεθόδον e Codd. AB artic. insertus. Deinceps in Cod. B male exaratum ἐπινενοεῖσθαι. — μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι] Sic Codd. AB; Cod. autem C in texto om. μὴ; habet tamen in marg. μὴ ἴσ. In Editt. exstat ὃ

pro μή. — τῶν ἀπατώντων] Cod. C ἀπάντων, in marg. ἀπατώντων ἴσ.

Pag. 48. l. 6 a. f. ἑκάς φ] Cod. B ἑκάςῳ.

Pag. 49. l. 3. Ἡ μὲν γάρ] Cod. B εἰ μὲν γ. Idem c. Cod. A γινομένου et γίνεται. In seqq. Cod. C et 1. ed. Paris. προκατεβάλλετο. Paullo post pro vulg. ἀναδίδωσι ex Cod. B receptum ἀντιδίδωσιν (Cod. A scribit ἀντιδίδωσι).

— l. 13. τὸν ἐπιβουλευθέντα] Cod. B τῶν ἐπιβουλεύοντα. Mox in Codd. AB recte scribitur ἀλεξητήριον. Cod. autem C et utraque edit. Paris. habent ἀλεξιτήριον. — μίξις — γίγνεται] Scr. μῖξις. Codd. AB γίνεται. — τῷ δὲ χαλεπαίνομεν] Sic tres libri Mon. Vulg. τὸν δέ. In seqq. Mon. A vitiose habet ἀντιλαμβάνειν. Mox idem liber κατεβάλλετο. Verba ὁ προαιτήσας — — — δελεάσματι in Cod. B desiderantur.

— l. 24. τῶν γιγνομένων] Codd. AB τ. γινομένων.

— l. 26. δίκαιος ἅμα καὶ ἀγαθός] Cod. B δίκαιος καὶ ἀγαθ. ἅμα. Infra iubentibus libris omnibus ante ἀπώλειαν inserui artic. τὴν, qui in utraque edit. Paris. deest.

— l. 5 a f. τῷ φωτὶ δέ] Cod. B τῷ φωτὶ μέν. L. 4—3. a f. pro γίγνεται tres Codd. Mon. habent γίνεται. Dein ex Cod. C receptum τῷ καθαιρομένῳ. Vulg. τῷ — καθαιρομένου. Ante ἀτιμοτέρας ὕλης auctoritate Codicum AB articulum omisi.

Pag. 50. l. 1. οἱ θεραπευταὶ τῷ χρυσίῳ] Morell. *artifices*. Hervetus *aurifices*. Rectius Glauberus: *die Ärzte des Goldes*, adnotans: „Gregorius denkt noch immer an die Vergleichung, die er kurz vorher machte; und gleich im Folgenden sagt er auch, es sei eine Kur für das Gold.“ — Codd. AB exhibent χρυσοῦ. Paullo post Cod. B perperam scribit ὃκ ἀπόνως. Margini Codicis C addita sunt haec: „*Caute legenda, quae hic dicuntur, ut et superius; videntur enim sapere Origenis sententiam.*“ — τὸ νόθον] Cod. A τὸν νόθον. Cod. B τὸ θεῖον. — τὸ ἐχταχῆναι αὐτὸ τὸ — — ἐγχείμενον] Sic Cod. B. Cod. A habet αὐτῷ, edd. c. Cod. C παρ' αὐτῷ, commate apposito. Pro vulg. τῷ καλοῦ ex Codd. AB recepi τῷ κάλλους. Deinde a Cod. B abest τρόπον. Proxime Cod. A scribit ἔγγονον pro ἔκγονον. — εὐεργετεῖ τῇ καθάρσει τὴν φύσιν] Ducaeus, qui pro τῇ καθάρσει legit τῇ ἀφθαρσίᾳ, vertitque *naturam incorruptionis afficit beneficio*, h. l.

hanc notam adiecit: „Hic rursus MS. Morell. lectionem suppeditavit aptiorem, quam alter Vulcob. et interpres Hervetus prae se ferunt, *εὐεργετεῖ τῇ καθάρσει τὴν φύσιν*, *naturam purgatione afficit beneficio:* fuit enim illud beneficium exponendum et morti atque interitui, vel potius corruptioni *τῷ θανάτῳ καὶ τῇ φθορᾷ*, opponendum, *εὐεργετεῖ τῇ ἀφθαρσίᾳ*, unde et Pet. Mor., *naturaque a corruptione asseritur.* Dixerat enim antea [q. 49. l. 6—4. a f.], *ἐκ γὰρ τοῦ προσεγγίσαι τῇ ζωῇ μὲν τὸν θάνατον, τῷ φωτὶ δὲ τὸ σκότος, τῇ ἀφθαρσίᾳ δὲ τὴν φθοράν.*" — Equidem nihilo secius praetuli alteram lectionem *τῇ καθάρσει*, utpote a tribus libris Monacc. oblatam et re ipsa confirmatam; nam si ad verba praegressa: *πάλιν ἐπανάγουσι* (sc. *τῇ καθάρσει*) *πρὸς τὴν κατὰ φύσιν λαμπηδόνα τὴν προτιμοτέραν ὕλην*, accurate respexeris, itemque ad infra posita: *ἐπειδὰν ἡ εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκατάστασις τῶν νῦν ἐν κακίᾳ κειμένων χένηται, ὁμόφωνος ἡ εὐχαριστία παρὰ πάσης ἔσαι τῆς κτίσεως, καὶ τῶν ἐν τῇ καθάρσει κεκολασμένων καὶ τῶν μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐπιδεηθέντων καθάρσεως*, et quae in fine huius Cap. sunt: *πάντα κατείργασαι, τόν τε ἄνθρωπον τῆς κακίας ἐλευθερῶν καὶ αὐτὸν τὸν τῆς κακίας εὑρέτην ἰώμενος. Ἴασις γάρ ἐστιν ἀῤῥωστίας ἡ τοῦ νοσήματος καθάρσις κτλ.* (cf. etiam Cap. XXXV. fin.), facile intelliges de receptae lectionis veritate minime esse dubitandum. De re dignus est in primis qui apponatur insignis locus Origenis contra Cels. VI. 44. Tom. I. p. 666. D. ed. Dela Rue: *Ἐχρῆν — τὸν ἐπισάμενον συγχρῆσθαι θεὸν εἰς δεόν καὶ τοῖς ὑπὸ κακίας ἀποξᾶσι κατατάξαι πᾶ τοῦ παντὸς τοὺς οὑτωσὶ κακῶς καὶ γυμνάσιον τὸ ὑπὲρ ἀρετῆς ποιῆσαι ἐκκεῖσθαι τοῖς βουλομένοις νομίμως ἀθλεῖν ὑπὲρ τῆ αὐτὴν ἀναλαβεῖν, ἵν' ὡς χρυσὸς ἐν πυρὶ τῇ τῶνδε κακίᾳ βασανισθέντες, καὶ πάντα πράξαντες, ἵνα μηδὲν κίβδηλον πρόωνται ἐπὶ τὴν λογικὴν ἑαυτῶν φύσιν, ἄξιοι φανέντες τῆς εἰς τὰ θεῖα ἀναβάσεως, ἀνιμηθῶσιν ὑπὸ τοῦ λόγου ἐπὶ τὴν ἀνωτάτω πάντων μακαριότητα, καὶ ἵν' ἔτως ὀνομάσω ἀκρώρειαν τῶν ἀγαθῶν.* Cf. Annot. ad Cap. XXIII. p. 245.

Pag. 50. l. 14. *ἀμφιβάλοιτο*] Ita Codd. AB. Vulg. *ἀμφιβάλλοιτο.* Mox Cod. A scribit *ἔλθοι νῦν· καὶ γάρ.* Cod. B *ἐλθαι νῦν· ὡς γάρ.*

Pag. 50. l. 16. ἐπὶ θεραπείᾳ] Cod. B ἐκ θεραπείας. Deinde idem liber χαλεπαίνουσι τοῖς θεραπευταῖς. Sed praestat vulg. τοῖς θεραπεύουσι. Similiter Noster Cap. XVIII. p. 36. μηδενὸς ὄντος τῶ περιεχέγοντος. Cf. Annot. pag. 234. In seqq. pro διὰ τάτε Codd. Mon. exhibent διὰ τούτων, moxque pro ἐπ' αὐτοὺς Codd. AC dant ἐπ' αὐτῶν, quod in ordinem recepi. Cod. B vitiose scribit ἐπ' αὐτόν. — τῶ γῦν αὐτῇ καταμιχθέντος] Sic Codd. Aß. Vertit etiam Morell.: quod ei (sc. naturae) nunc commixtum coaluit. Vulcob. et Mon. C una cum editt. Pariss. perperam legunt αὐτοῖς. Margini genuinae Hervet. interpretat. addita sunt verba: *Caute legendum.* — Artic., qui refertur ad v. ἀποκατάςασις, Cod. B om. In seqq. ante εὐχαριςία (Cod. C scribit εὐχαρίςεια) ex MSS. AB artic. inserui. Infra Cod. C habet τηναρχὴν (sic).

— l. 8. a f. τῆς θείας ἐναν θρωπήσεως] Cod. C om. θείας.

— l. 2. a f. Ταςις γὰρ] Cod. B γὰρ in marg. habet. Pro νοσήματος Cod. A offert σώματος.

CAP. XXVII.

Cod. Mon. B κεφ. κς'. ὅτι ἀκολούθως διὰ τῆς κατὰ σάρκα γεννήσεως καὶ τῆς τοῦ θανάτου γεύσεως τὴν καθ' ἡμᾶς οἰκονομίαν ἐτέλεσεν. Morellus: *Quod Christus per incarnationem et mortis regenerationem ea rite perfecerit, quae saluti nostrae necessaria erant.*

Pag. 51. l. 3. Καθάπερ γάρ] Codd. AB γὰρ om. Deinde Cod. C scribit τὸν ῦπον. Vid. Phrynich. ed. Lobeck. p. 150. — ἀποῤῥύπτουσιν] Ita Cod. A. Reliqui libri c. editt. ἀποῤῥίπτουσιν. Cf. Cap. XXXVI. Noster in diem luminum T. III. p. 367. C. τὴν δυςέκνιπτον ἁμαρτίαν ἀποῤῥύπτει τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος. Tum Cod. B μέχρι (pro ἄχρι) τέλους. — ὁμότιμον ἑαυτῷ] Cod. B ἑαυτῶν. Cod. C διόλε, iunctim. Pro vulg. γέγοιτο, quod amplectuntur etiam Codd. AC, ex Cod. B dedi γέγηται. Quod subsequitur τὸ Codd. AB om. Dein praeeuntibus MSS. AC scripsi κατὰ τὸ ἴσον (vulg. ἴσον). Pro οὕτως in libris meis exstat οὕτω. In seqq. Codd. AB post τὸ μὲν om. τι. Sed vid. Annot. ad pag. 193.

Pag. 51. l. 14. τῷ κατὰ τὴν ἀρχήν] Sic Cod. B; reliqui libri c. utraque edit. Paris. τὸ καὶ τ. ἀ. Εὑρίσκεται Cod. B om. Idem liber deinde habet μέχρι τέλους ἑαυτὴν ἐπεκτείνουσα. Tum Cod. A καὶ τὸ διά μέσου.

— l. 18. Μιᾶς δέ] Inserta haec Euthymii Panopl. dogm. P. I. Tit. VII. Pro τῆς Cod. B habet τοῖς iotacismi vitio. Cod. A ὅση pro οὔσης. — τὸν εἰσιόντα] „Euthymius nactus codicem videtur, in quo esset τὸν θεὸν εἰσιόντα, *accedentem ad nos deum in vitam ingredi.*" Fronto Ducaeus. — Minime vero. *Deum* mera interpretis additio est; textus enim Euthymii a vulg. non discrepat. Εἰσοικισθῆναι pro οἰκισθῆναι praebuerunt Codd. AB et Euth.

— l. 21. φήσει τυχόν] Cod. B et Euth. φύσει, unde coniectavi φήσει. Morell. *dicet.* Reliqui Codd. c. edd. habent φησί. Tum Cod. B τυχών. Euth. vitiose καὶ διαπτύον.

— l. 24. ἐπεχωρίασεν] Cod. B et Euth. ἐπεχωρίαζεν. Posterior statim annectit verba ἔνθα τοίνυν.

— l. 26. τὸ κακὸν οὐκ ἦν] Inter κακὸν et οὐκ ἦν in Cod. Euth. spatium est vacuum, tribus punctis orae interiori appositis. — ὁ ἀνθρώπινος — βίος] Sic Codd. AB et Euth.; in Cod. C et vulgg. libris art. defit. Pro τι εἴδωλον Cod. B vitiose scribit τὸ εἴδωλον. Cod. C τὶ in marg. habet, ut inserendum.

— l. 4. a f. ζώου νενοσηκότος] Loco ζώου in Cod. Euth. lacunula patet, tribus punctis margini appositis. Pro vulg. ἐπιδημίαν Codicum AB et Euth. lectionem ἐπιμιξίαν in textum recepi. Vertit etiam Morellus *admixtionem.* Dein Cod. B habet ἐδέξαντο.

Pag. 52. l. 2. πρὸς τὸ ἑαυτῆς βλέπουσα πρέπον] Cod. Euth. dat ἑαυτῇ. Nec vero ἑαυτῆς loco movendum est; nam verbum πρέπειν cum genitivo quoque construitur. Vid. Passov. Lex. Gr. In seqq. Cod. A ἡμῖν om.

— l. 4—5. ἐπὶ τῆς θεότητος] Glauberus: „Θεότητος scheint mir nicht die rechte Leseart zu seyn. Es muss nach dem Zusammenhange wohl ein Wort stehen, welches eben das ausdrückt, was oben οὐράνιον im Gegensatze des *Irdischen* hiess." Sed in Codd. nil est varietatis. — ἴσον] Sic Cod. A. Reliqui c. editt. ἶσον. Deinde pro θεμιτὸν in 1. ed. Paris. est θεμιτὸν

et *ἄλλο ὅτι*, quod in *ἄλλο τι* mutandum monuit Ducaeus. Codd. et 2. ed. Par. dant *ἄλλό τι*.

Pag. 52. l. 9. *οὐρανίῳ σώματι ἢ ἐπιγείῳ συσχηματισθῆναι τὸ θεῖον*] I. e. *τὸ ἢ οὐρ. σ. ἢ ἐπιγ. συσχ. τ. θ.*

— l. 12. *κατὰ τὸ ἴσον*] Sic unus Cod. A.

— l. 18. *καθ' ὅλου*] Scripti et editi libri *καθόλου*. Pro vitioso *τὸ δὲ ἀπροσπέλαστον* ex Euth. correxi *τῷ δέ*. Vid. Matth. Gramm. Gr. p. 577. seq. Cod. C in texto vulgatam habet lectionem, in marg. autem *τινὶ δὲ*, quae est Maximi Margunii coniectura. Proxime cum Cod. A dedi *ἐπ' ἴσης*. Reliqui MSS. et utraque edit. Par. exhibent *ἐπίσης*. Verba *τῶν ὄντων* desunt in Cod. A. A v. *ὑπεραναβήσεται* Euth. statim transit ad *ὅπου τοίνυν ἦν*.

— l. 16. *πορρωτέρω τῆς ἀξίας ἐστὶν*] *Ἔξιν* exhibent Codd. mei omnes. Vulg. *ἐστί*. De loquutione vid. Annotationes ad Synes. Calv. Enc. pag. 153. Artic. ante *οὐρανὸς* suppeditarunt Codd. AB. Deinceps Cod. A legit *πλησιαίτερος*, Cod. B *πλησιώτερος*. De comparativi forma *πλησιέστερος*, quam Cod. C una cum edd. agnoscit, vid. Sturz. Lexic. Xenoph. T. III. p. 566. et Matth. Gramm. p. 251. sq. Proxime artic. *τὰ* ante *ἐν ἑκατέρῳ* a Cod. B abest. — *ἢ οὕτω γ' ἄν*] *Οὕτω* exhibent tres libri mei. Vulg. *οὔτε*. Pro *γ' ἄν* in Cod. B est lacunula. Deinde pro vulg. *μήτε* c. Codd. AB scripsi *μή*. Tum Cod. B vitiose habet *δὶ πάντων* (sic). Statim Codd. omnes, ut edd., *ἐπίσης*, quod disiunxi. — *συμβαῖνον*] Vid. Annot. p. 198. sq. Pro *ἐπινοοῖτο* Cod. A scribit *ἐπινοοῖτο*. — *γειτνιῶν*] Cod. A *γειτνιώῃ*. Cod. B *γειτνιώνι* (sic), in marg. *ἴσως γειτνιῶν τι*. Pro vulg. *εὔληπτος* in Codd. AB recte scribitur *εὔλημπτον*.

— l. 6. a f. *κατὰ τὸ ἴσον*] Sic Cod. A. Reliqui libri c. dd. *κ. τ. ἴσον*. Deinceps Cod. B habet *τῆς τοῦ παντὸς ἐπιφανείας δυνάμεως*. — *ἀναξίαν*] De hac feminini generis forma vid. Lobeck. ad Sophocl. Aiac. p. 244. et ad Phrynich. p. 106. Quod infra exstat *ἔχουσα* in Codd. B corr. ex *ἔχθουσιν*.

— l. 3. a f. *ἐπ' ἴσης*] Libri omnes et scripti et editi exhibent *ἐπίσης*. *Ἀπολιμπάνεσθαι*, quae Ionica est forma verbi *ἀπολείπεσθαι* (vid. ad Synes. de Prov. p. 238.), cum genit. constructum, nostr. est *hinter etwas* zurückbleiben. Vid. quae notavi ad Synes. Calv. Enc. p. 195. sq. — *ἓν πρέπον*] Sic Codd.

Mon. et Morell., probantibus Ducaeo et Glaubero. Codd. autem Mon. C et Vulcob. c. edd. exhibent ἐμπρέπον. Artic. ante θεῷ in Cod. C. deest.

Pag. 52. l. 1. a f. Ὅπου τοίνυν ἦν νόσος] Codd. AB et Euth. ἦν om.

Pag. 53. l. 1. ὁμολογοῦντες] Vitiose Euth. ὁμολογοῦντα.

CAP. XXVIII.

Pag. 53. l. 3—4. τὸν τῆς γεννήσεως τρόπον] Ἡμῶν, quod editt. et Cod. C. post γεννήσεως addunt, praeeuntibus MSS. AB et Euth. expunxi. Vertit etiam Morellus *ipsum generationis modum* calumniantur. Bene Cod. A διαθρυλῶσι. Reliqui libri manu exarati et typis excusi dant διαθρυλλοῦσι. Vid. quae de hac varietate annotavi ad Synes. Calv. Enc. p. 203. Dein Cod. Euth. vitiose scribit ὢν θεῷ pro ὂν τῷ θεῷ. Artic. item om. Codd. AB. Similiter Noster Orat. in diem natal. Christi T. III. p. 353. A.: καταχλευάζωσι τῆς οἰκονομίας λόγον, ὡς οὐκ εὐπρεπὲς ὂν σώματος ὑπελθεῖν φύσιν καὶ διὰ γεννήσεως ἑαυτὸν τῇ ἀνθρωπίνῃ ζωῇ καταμῖξαι (scr. καταμῖξαι) τὸν κύριον, ἀγνοοῦντες, ὡς ἔοικε, τὸ περὶ τούτου μυστήριον, ὅπως ἡ τοῦ θεοῦ σοφία τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ᾠκονομήσατο.

— l. 8. ὅτι μόνον αἰσχρόν] Ante μόνον Cod. B male inserit ὃ et ἐφ' ante ἑαυτῷ. Dein pro vulg. ἐστι ex eodem libro adoptavi ἔστιν. In Cod. Euth. ν. ἐφελκ. erasum. Vid. Annot. p. 228. Tum Codd. AB et Euth. recte scribunt καὶ εἴ τι — οἰκείως (Cod. B habet οἰκεῖον) ἔχει. Vulg. legitur κἂν εἴ τι — ἔχῃ, in Cod. C. κἂν — — ἔχοι.

— l. 10. θείῳ βουλήματι] Prius vocab. a Cod. B abest. Infra iubentibus libris ABC et Euth. dedi αἰσχρόν τε. Edd. particulam τε om. Cod. B scribit διαβάλλεται.

— l. 14. μόνης κακίας] Cod. Euth. μόνης nescit. Dein Cod. A exhibet ἡ φύσις δὲ κακία οὐκ ἔστι. Euth. φύσει δὲ κακία οὐκ ἔστι. Vid. Cap. VI. p. 17. sq. Mox pro εἰ δὲ Codd. A et Euth. scribunt ἡ δέ. Cod. C in texto εἰ δέ, in marg. ἡ δὲ ἴσ. — δι' ἧς παραγίνεται ἐπὶ τὴν ζωὴν τὸ γεννωμένον] Codd. AB c. Euth. offerunt παράγεται. Ita quidem Noster Cap. XXXIII. p. 61. τῆς πρώτης γενέσεως ἐπὶ τὸν θνητὸν παραγούσης βίον, et paullo post εἰς ἀθάνατον ζωὴν τὸν γεγεννημένον παράγουσαν.

Nec vero vulgatam lectionem παραγίνεται spernendam esse censeo, quum verba παραγίνεσθαι, παρεῖναι et similia sensu quoque *veniendi*, *adveniendi* vel *ingrediendi* usurpari soleant. Vid. Heindorf. ad Plat. Phaedon. p. 4., Nitzsch. ad Plat. Ion. p. 83. sq., Ast. ad Plat. Phaedon. p. 484. Deinceps edd. Pariss. habent νόμον μεν τίνα. In 2. ed. Paris. post μεν additus asteriscus. Cod. autem Mon. C scribit νόμον μέν τινα, quod videtur quoque in Vulcob. fuisse, quum Hervetus verterit: *legem quandam* deo constituunt, nempe alium modum ingressus ad vitam, quam interpretationem non improbavit Glauberus. Sed Codd. Mon. AB et Euth. ineptum illud additamentum νόμον μὲν, quod ex praecedenti γεννωμένον enatum videtur, recte omittunt, pro τινα legentes τίνα, idque faciendum proposuit iam Fronto Ducaeus, quem sequutus est pr. interpres Germ.

Pag. 53. l. 8. a f. πρὸς ἕνα] Euth. vitiose πρὸς ἕνα.

— l. 6. a f. τὸ διαμένειν] Sic Codd. AB et Euth. Vulg. artic. deest. Dein pro τὸν ἄνθρωπον ex iisdem libris receptum ὁ ἀνθρώπινον.

— l. 4. a f. τῶν ἀνθρώπων] pro vulg. τῷ ἀνθρώπῳ praebuerunt iidem Codd. Tum libri BC vitiose scribunt ἀλλά. Nox ante ἐνεργητικὴ suadentibus Codd. B et Euth. artic. delevi. Vid. ad Synes. Or. de Regn. p. 208 et 219. sq. L. 1. a f. ro φύσει c. omnibus Codd., etiam Euth., dedi τῇ φύσει.

Pag. 54. l. 1. βλέπεις] Cod. B βλέπεις. Verba νομιζομένων εἶναι Cod. B om. Deinde idem vitiose scribit προτιμώτερα. In qq. pro ἐν ἐκείνοις Cod. B dat ἐκείνοις. Paullo post pro τὸν ἕνατον, quod Codd. Mon. ABC, Morell. et Reg. c. Euth. noscunt, in Vulcob. fuit τὸν θεάνθρωπον. Unde Hervetus: deo ut semper in nobis operentur, *ut qui deus est et homo* non quodammodo inefficax et inutilis. Vitiosam hanc lectionem Hervetianam interpretationem emendavit Fronto Ducaeus. — διὰ τῶν ἐπιγινομένων] Sic Codd. AB c. Euth; ed. autem C, ut edd., male habent δι' αὐτῶν ἐπιγ. Pro ἀναγαγούσης Codd. ABC et Euth. praebuerunt ἀντεισαγούσης.

— l. 12. διὰ τούτων] Dein Euth. perperam inserit ἐκ θεοῦ καθαρᾶς. Pro κατεμίχθη noster Euthymii Cod. habet

κατεχομένου. Sed Zinus vertit *coniunctus est*. Tum Cod. Euth. scribit πρὸς θάνατον sine artic. et Cod. B δέχεται pro μάχεται.

CAP. XXIX.

Cod. B κεφ. κή. Ἀντίθεσις· διὰ τί ἄκ ἐξ ἀρχῆς παρεγένετο ὁ Χριστός. Morellus: *Quod Christus morbo peccati, non inchoanti, sed absoluto, medicam manum attulerit.*

Pag. 54. l. 16. φασιν] Cod. A φησί. Proxime ante θεῷ Codd. AB art. om. — τί ἀνεβάλετο τὴν εὐεργεσίαν] De eadem re diserte Noster exposuit in Or. in diem natal. Christi T. III. p. 341. B sq. A verbis τί δὲ ἄκ excerpta Euthym. incipiunt. Dein Codd. AB et Euth. exhibent ἐπὶ τὸ πλέον. Tum Cod. B perperam scribit ἑαυτῶν πρόοδον. Post h. v. Euth. inserit διὰ τῆς ἐναν θρωπήσεως. Pro vulg. ὑπετέμνετο ex Codd. AB et Euth. receptum ὑπετέμετο.

— l. 19. Πρὸς δὲ τοῦτο] Δὲ Cod. Euth. om. Tum in Cod. B male legitur παρ' ἡμῖν. Post γέγονε in eodem libro καὶ deest.

— l. 23. ὅταν — ὑφέρπῃ] Cod. A ὅτ' ἄν. Dein Cod. B ὑφέρπει. Ante πόρους (Cod. C perperam scribit πόνους) artic. insertus e Codd. AC et Euth. In seqq. pro vulg. ἐπὶ τὴν ἐμφάνειαν c. Codd. AB et Euth. dedi ἐπὶ τὴν ἐπιφάνειαν. Deinceps Euth. habet ἑλκυσθῆναι loco τῷ ἐκκαλυφθῆναι. Tum omnes libri mei recte τὸ παρὰ φύσιν ἐγκείμενον, itemque Euth. Vulg. art. deest. Mox e Codd. AB et Euth. restitui ἀλλ' ἀναμένθσι. Edd. Pariss., quibuscum facit Cod. Mon. C, habent ἀλλὰ μένουσι. Paullo inferius Cod. B dat προσάγουσι.

— l. 5. a f. Ἐπειδὴ — ἐνέσχηψε] Cod. B ἐπεὶ δὴ — ἀνέσχηψε (sic). Mox pro ἀνέμενεν Codd. AB c. Euth. legunt ἀνέμεινεν. Cf. Or. in diem natal. Christi T. III. p. 341. CD.

— l. 2—1. a f. μετὰ τὸν φθόνον] Cod. B μετὰ τὸν φθόν e corr.

Pag. 55. l. 2. καταφθαρέντων] ab eodem libro abest. — οὐδὲ τῆς Σοδομιτικῆς παρανομίας] „Expunximus illam interpretationem: *neque corporalis flagitii gravis morbus fuerat apertus*, utpote natam ex vitiosa lectione MS. Vulcobiani: οὐδὲ τῆς σωματικῆς [ita et Cod. Mon. C. Cod. Mon. A offert οὐδ

τὰ Γόμοῤῥα λέγει τῆς σωματικῆς π.]. In eius locum substituimus MS. Morell. lectionem: οὐδὲ τῆς Σοδομιτικῆς [consentit Cod. Euth.; Cod. autem Mon. B scribit Σοδομητικῆς] et Pet. Morelli versionem, *nec Sodomiticae iniquitatis* etc. [dein Cod. Mon. C habet ἀπεκαλύφθη. Cod. Mon. B et Euth. ἀπεκαλύφθη]; sed quod idem [sc. Hervetus] de Aegyptiis addit: *nec singulare certamen Aegyptiorum*, ex vitiosa item altera lectione manat huius Codicis: οὐδὲ ἡ τῶν Αἰγυπτίων μονομαχία [editt. Pariss. ante οὐδὲ perperam insertum habent ἤ. Artic. ἡ a Cod. Euth. abest. Mendosum μονομαχία exstat etiam in libro Mon. B]: quam ob rem alteri Manuscripto facem tradat oportet, in quo melius est ἡ τῶν Αἰγυπτίων θεομαχία [ita exhibent Monacc. quoque libri AC una c. Euth.]. Solent enim θεόμαχον Aegyptum appellare Graeci patres, ut S. Ioan. Chrysostomus in Panegyrico Aegyptiis martyribus dicto p. 869: καὶ ἐξ Αἰγύπτου μάρτυρες, Αἰγύπτȣ τῆς θεομάχου καὶ μανικωτάτης [et ipse Noster in Orat. in diem nat. Chr. l. c.: ποῦ γὰρ ὁ θεόμαχος Φαραώ; ποῦ τῶν Αἰγυπτίων ἡ ἀδάμαςος πονηρία;]." Fronto Ducaeus. — ἡ τῶν Ἀσσυρίων ὑπερηφανία] Cod. Mon B ἀσυρίων, e corr. m. divers. Deinceps ex Codd. AB et Euth. in ordinem recepi οὐδὲ ἡ τῶν Ἰȣδαίων κατὰ τῶν ἁγίων τȣ̃ θεοῦ μιαιφονία. Ap. Ducaeum autem, qui hoc additamentum e Codd. Morell. et Reg. enotavit, legitur κατὰ τῶν ὁσίων. Noster in Or. in diem nat. Chr. T. III, p. 342. A.: ἔδει τὴν κατὰ τῶν ὁσίων μιαιφονίαν, οἷόν τινα πονηρὰν καὶ ἀκανθώδη βλάςην τῆς κακῆς τȣ̃ διαβόλȣ ῥίζης ἀναδραμεῖν· ἔδει τὴν τῶν Ἰȣδαίων κατὰ τῶν ἁγίων τȣ̃ θεοῦ φανερωθῆναι λύσσαν, τῶν τȣ̀ς προφήτας ἀποκτεινάντων καὶ λιθοβολούντων τοὺς ἀπεςαλμένȣς, καὶ τέλος μεταξὺ τȣ̃ ναȣ̃ καὶ τȣ̃ θυσιαςηρίȣ τὸ κατὰ τὸν Ζαχαρίαν ἄγος ἐργασαμένων. Vid. S. Matth. XXIII. 34. Ceterum miror Glauberum, quamquam praegressa ex Ducaei Annotatt. accurate excerpserit, verba illa interpretatione sua non expressisse. — οὐδὲ ἡ τȣ̃ Ἡρώδȣ παράνομος παιδοφονία] Haec in Cod. Euth. et Zini interpret. desunt. Cod. A utrumque articulum om. — ὅσα ἔξω τῆς ἱςορίας κτλ.] „Lectionem MS. Vulcob. [i. e. ὅσα ἔξω τῆς ἱςορίας] excudit typographus, ex qua Hervetus ediderat: *et quaecumque historiis non comprehensa in deinceps sequentibus facta sunt gene-*

rationibus: at emendationem proposueram textum MS. Morell. et Reg.: *καὶ ὅσα τῆς ἔξω ἱστορίας, et quaecumque ex gentilium historia consequentibus generationibus gesta sunt.* Amant enim Graeci patres externas appellare *τὰς ἔξω καὶ τὰς ἔξωθεν ἱστορίας, gentilium historias, artes ac disciplinas.* Iustinus in Exhortat. ad Graecos [cap. 35. init. pag. 32. A. ed. Benedict.]: *πεισθέντας ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἔξωθεν ἱστοριῶν*, et Quaest. 2. ad Orthodox.: *πόθεν οἱ τούτων γνωρίζονται χρείττους τῶν ἔξωθεν;* Apud Chrysostom. Homil. I. ad Antiochenos pag. 3.: *ἡ ἔξωθεν παίδευσις πολὺν ἀνελίττουσα λῆρον.* Utram volet, eligat sententiam lector: nam et Pet. Morellus priori favet, qui vertit: *quae citra historiam subsecutis seculis designata sunt*, et Zinus apud Euthymium: *quae vel literarum monumentis consignata, vel silentio praeterita sunt.*" Fronto Ducaeus. — At Gregor. Codd. Monacc. et Euth. quum a Vulcob. nil differant, eorumque lectio eo praestantior esse videatur, quo magis antithesis elucescit, a vulgato textu non recedendum putavi. Dein Cod. Mon. B in ord. mutile habet *πολυτρο*, in marg. tamen *ἴσως πολυτρόπ*, a m. divers. Ante *κακοῦ* idem liber articulum om.

Pag. 54. l. 11. *ἔφθασε μέτρον*] Cod. B *μέτρον ἔφθασεν.* De eadem re fuse exposuit Noster Or. in diem nat. Chr. T. c. p. 342. A. — *θεραπεύει τὴν νόσον*] Cod. B *θεραπεύειν.*

CAP. XXX.

Cod. Mon. B et Morell. *κεφ. κθ'. ὅτι ἡ κακία καιρίαν μὲν πληγὴν ἔλαβε παρὰ τῦ σωτῆρος, ὃ παντάπασι δὲ αὐτὴν ἀνεῖλεν.*

Pag. 55. l. 20. *κατὰ τῆς κεφαλῆς*] Sic Codd. AB et Euth. Artic. vulg. deest. Mox Euth. vitiose scribit *συνεχρῶται*, verba *τῇ κεφαλῇ* post *ὄλκὸς* inserens. Tum pro *τέθηκε* in utraque ed. Paris. male excusum *τέθηκε* et *οὐρέον* pro *οὐραῖον*. In Cod. B est *οὔραιον*. Verba *οὐραῖον ——— κινήσεως* Cod. A in marg. a m. rec. habet. *Ἐψύχωται* in Cod. B corruptum in *ἐμψύχωται*. Deinde in Cod. A vitiose scribitur *ζητικῆς*. Pro vulg. *δυνάμεως* e Codd. AB et Euth. receptum *κινήσεως*. Nec aliter legit Morellus, vertens: nec *motu* vitali privatur, itemque in Or. in diem nat. Chr. T. c. p. 342. D. sq., ubi eadem occurrunt: *ἐπὶ τῆς τῶν ἑρπετῶν ἀναιρέσεώς ἐστιν* (scr. *ἀναιρέσεως ἔστιν*) *ἰδεῖν ὡς εὐθὺς τὸν κατόπιν ὄλκὸν τῇ κεφαλῇ συνεχρούμενον, ἀλλ'*

ἡ μὲν τέθνηκε, τὸ δὲ ἔτι ἐψύχωται τῷ ἰδίῳ θυμῷ καὶ τῆς ζωτικῆς δυνάμεως οὐκ ἐξέρηται, Codd. Mon. 107 et 370. exhibent κινήσεως, quod in suo Cod. offendit etiam Zinus; vertit enim: nec vitali privantur *motu*. Tum pro οὕτως ἐςὶ scripsi οὔτως ἔςι. — διοχλοῦσαν τὸν βίον] Sic Codd. AB, Morell. et qui hic desinit, Euth. Vulg. τῷ βίῳ. Annotat Ducaeus: „Utraque lectio ferri potest; at non interpretatio Zini apud Euthymium: *in reliquiis tamen suis vitam producit*: non enim hoc vult Gregorius, vivere segmenta serpentis huius, id est, vitii, sed vitae, hoc est, generi hominum molestiam exhibere."

Pag. 55. l. 26—27. τὸ περὶ τούτων] Sic Codd. AB; Cod. C τὸν π. τ., in marg. τὸ ἴσ. Editt. Pariss. τὸν π. τ. Τὸ περὶ τούτων est: *quod haec attinet*, s., ut Morellus vertit, *hac de re*.

— l. 5. a f. Καὶ τί δήποτε] Ab his verbis in Cod. Mon. B orditur κεφ. λ΄., quod in Morell. interpret. incipit a verbb. praegressis: Ἀλλ' ἀφέντες, addito hoc argumento: Ἀντίθεσις· πῶς, φησιν, εἰ πάντα τὰ ἔθνη ἦλθον ἐν τῇ πίςει τοῦ Ἰησοῦ. Idem liber Mon. pro φασὶν scribit φησίν. Mox pro ἀλλὰ τινῶν, quod agnoscunt Codd. AC et ed. Paris. 1., in Cod. B et alt. ed. Par. est ἀλλά τινων. Paullo post e Codd. Mon. AB, Morell. et Reg. correxi πᾶσιν — — νεῖμαι pro mendosa lectione πᾶσαν — — εἶναι, quae ex Vulcob. libro in utramque edit. Paris. influxit.

— l. 1. a f. οὐθέτερον] Sic Codd. BC. Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 181. sq. Cod. A editique libri οὐθ' ἕτερον.

Pag. 56. l. 2. διὰ τί, φασίν] Cod. A διατί φασιν (Cod. B φησιν).

— l. 4. τὸ —— ἀποκληροῦσθαι] Sic Codd. mei omnes. Vulg. artic. abest. Ducaeus vertit: *quod a divina voluntate hominibus distribueretur fides*, annotans: „Interpres (i. e. Hervetus) ediderat, *abdicaretur fides*. Atque ἀπόκληροι quidem dicuntur *exhaeredes* in Pandectis et apud Dionysium ἀποκληροῦν τοὺς ἀθέους est *impios exhaeredes facere, sorte privare*. Iustinus quaest. 120. ad Orthodox.: ἀποκληρονόμους ὁ Παῦλος ἀπέφαινε, *exhaeredes regno dei esse Paulus declaravit, et Aristoteli* ἀποκληροῦν est *sortibus excludere*: verumtamen apud eundem Dionysium notat Budaeus ἀποκληροῦν idem valere, quod *attribuere*: itaque sententiae Nysseni haec magis quadrabit notio,

ut non peculiariter huic vel illi homini tribui dicatur fides, sed omnes ex aequo gentes ad evangelium vocari.“ Fronto Ducaeus. — Deinceps in Codd. BC est τῶνδε μὲν καλουμένων et pro τῆς κλήσεως in Cod. B τῆς πίςεως. Tum ex Cod. A restitui καιρὸν ἂν (partic. ἂν agnoscit etiam Cod. B) εἶχεν. In editt. exstat καιρὸν εἶχε. Cf. Cap. XV. p. 34. l. 2. et not. p. 231. — κατὰ τὰ ἔθνη] Cod. B artic. om. In seqq. pro κηρύγματος auctoribus libris omnibus scripsi τῶ κηρύγματος. Infra in Cod. B pro ἐγένοντο legitur ἐγίνοντο. Verba τῆς διδαχῆς, quae vulg. absunt, praebuerunt Codd. AB. Fuerunt etiam in Morell. Deinde ex Cod. A receptum ἀμοιρήσειέν. Reliqui MSS. c. editt. exhibent ἀμοιρήσειε. — αἰτιῶντο] Codd. tres Mon. αἰτιῶτο, sic. Tum Cod. A ἐπικρατῆσας.

Pag. 56. l. 18. ἕ μόνος ἕκαςός ἐςι κύριος] „Consentiunt in hoc duo manuscripti [item tres Monacc.], non ut habuit interpres, *cuius solus est dominus*. Locus autem insignis est adversus eos, qui negant arbitrii libertatem.“ Fronto Ducaeus.

— l. 19. Τοῦτο δέ ἐςιν ἡ προαίρεσις] Ita supra Cap. XVI. p. 36. l. 13. τοῦτό ἐςιν ἡ ἀνάςασις, ubi vid. Annot. p. 234. — καὶ αὐτεξούσιον κτλ.] „Observandum est in editione Petri Morelli mutilam esse sententiam, ubi ait p. 51. *et in amplexanda fide necne sui iuris est*. Omiserat fortasse librarius, qui apographum eius calamo exaraverat, haec verba, quae desunt et in MS. Morell. et Reg.; restituuntur autem a Vulc.: καὶ αὐτεξούσιον ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ τῆς διανοίας κείμενον. Οὐκᾶν ἐπὶ τοὺς μὴ προσαχθέντας τῇ πίςει.“ Fronto Ducaeus.

— l. 22. μετατεθείη] Cod. B μεταθείη. Idem c. Cod. A πρὸς συγκατάθεσιν.

— l. 29. προτεθείσης] Sic Codd. Mon. ABC; editt. προταθείσης.

CAP. XXXI.

Codd. Mon. B et Morell. κεφ. λά. Ἀντίθεσις· ἔδει, φησί, καὶ ἀναγκαςικῶς ἐφελκύσασθαι τοὺς μὴ βουληθέντας τῇ πίςει προσελθεῖν πρὸς τὴν παραδοχὴν τῶ κηρύγματος.

Pag. 56. l. 3. a f. ἀπορῶσι] Cod. B ἀπορᾶσι, omisso οὐδέ. — ἀντιλογίας] Ad normam Phrynichi Eclogg. pag. 265.: Ἀντίῤῥησιν μὴ λέγε, ἀντιλογίαν δέ, ubi vid. Lobeck.

Pag. 56. l. 1. a f. *εἴπερ βούλοιτο*] Ita Cod. C; reliqui et edd. *ἐβούλετο*.

Pag. 57. l. 2—3. *ποῦ δὲ ἡ ἀρετή;*] in edd. exciderunt.

— l. 3. *Μόνων*] Cod. B *μόνω* (sic).

— l. 6. *ἀποθῆται*] Cod. B *ἀπώθηται*, Cod. C *ἀποτίθηται*.

— l. 9. *Εἰ δὲ ἄπρακτος*] Cod. B *ἡ δέ*. In Cod. ex *ἡ* corr. *εἰ*. Pro *μέγοι* Codd. AB exhibent *μείνειεν*, Cod. C *μένειεν*. Dein pro vulg. *ἐμποδισθεῖσα* Codd. Mon. omnes scribunt *ἐμπεδηθεῖσα*, quod in ordinem recepi. Morellus: *praepediatur.* — *μὴ ἄσης*] Particulam negativam, utpote in contexto neglectam, Cod. B a m. al. in marg. habet. Quae mox sequuntur verba *καὶ καθ' εἱμαρμένην χωρεῖ ὁ λόγος* a Codd. AB absunt. Proxime in edd. male excusum *τῶν καθορτούντων*. De v. *κατορθοῦν* vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 251. — *ἀκίνδυνος ἡ ἁμαρτία*] „Aliter Hervetus: *vitium est immobile, diiudicare non poterit vitae agendae discrimen.* Quia nimirum *περὶ ἀκινησίας τῆς προαιρέσεως* agit Nyssenus, non potuit interpres mendum tollere Codicis manuscripti, *ἀκίνητος ἡ ἁμαρτία*, quod etiam Vulcobiano adhaeserat: sed correctionem ad marginem appictam incerta manu sequutus est typographus *ἀνίκητος ἡ ἁμαρτία*, *peccatum vinci non potest*: rectius MS. Reg. et Mor. *ἀκίνδυνος ἡ ἁμαρτία*, *periculo caret peccatum*, hoc est, ut vertit Petr. Morell., *peccare cuivis impune licet.* Nam, ut ait Clemens. Alexand. 1. Strom. [T. I. pag. 368, 12. ed. Pott.], *οὔτε οἱ ἔπαινοι, οὔτε οἱ ψόγοι, οὐδ' αἱ τιμαὶ, οὐδ' αἱ κολάσεις δίκαιαι, μὴ τῆς ψυχῆς ἐχούσης τὴν ἐξουσίαν τῆς ὁρμῆς καὶ ἀφορμῆς, ἀλλ' ἀκουσίῳ τῆς κακίας ἕξης.* Ἀφορμὴ sumitur hic non pro impetu et aggressione, ut putavit interpres, sed pro evitatione ac fuga. Cyrillus Alexandr. libr. 9. cap. 13. in Ioann. [T. IV. p. 731. D. ed. Aubert.]: *εἰ γὰρ τοῦτό ἐστιν ἀληθές, οὐδὲν ὅλως διακωλύσει τοὺς τοῖς γεγραμμένοις ἀναγκαίως ὑπηρετήσαντας ἐκ ἀπροφάσιστον ἔχειν τὴν ἁμαρτίαν.*" Fronto Ducaeus. — Addidit Glauberus: „Demohngeachtet aber wollte ich die Leseart: *ἀνίκητος*, nicht verwerfen, wenn man sie nur in einem MS. fände. Sie giebt einen guten Sinn; denn bei der bestimmten Nothwendigkeit, von der hier geredet wird, ist sowohl das Böse als das Gute *unvermeidlich*, man kann keinem widerstehen; sie scheint auch älter zu seyn, als die des Vulcob. MS. *ἀκίνητος*,

die wohl erst daraus durch eine Versetzung entstanden seyn mag. Iustinus Martyr raisonnirt in seiner Apologie [I. cap. 43. p. 69. A. ed. Benedict.]: *εἰ γὰρ εἵμαρται τόνδε τινὰ ἀγαθὸν εἶναι καὶ τόνδε φαῦλον, ἕθ' ἕτος ἀποδεκτὸς, ἕδὲ ἐκεῖνος μεμπτέος. Καὶ αὖ, εἰ μὴ πρόαιρέσει ἐλευθέρα πρὸς τὸ φεύγειν τὰ αἰσχρὰ, καὶ αἱρεῖσθαι τὰ καλὰ δύναμιν ἔχει τὸ ἀνθρώπειον γένος, ἀναίτιόν ἐςι τῶν ὅπως δήποτε πραττομένων.* Und gleich im Folgenden [ib. C]: *οὐδὲ γὰρ ἦν ἄξιος ἀμοιβῆς ἢ ἐπαίνου, ἐκ ἀφ' ἑαυτοῦ ἑλόμενος τὸ ἀγαθὸν, ἀλλὰ τοῦτο γενόμενος κτλ.*" — In Cod. Mon. C, ut in Vulc., legitur *ἀκίνητος*, in marg. vero *ἀνίκητος* ἴσ. Sed quum Codd. Mon. AB una cum Morell. et Reg. praebeant *ἀκίνδυνος*, quod sequentibus verbis: *ἄκριτος ἢ κατὰ τὸν βίον διαφορὰ* bene convenit, eam lectionem pro *ἀνίκητος*, quod edd. habent, in textum recipere non dubitavi.

Pag. 57. l. 15. *διαβάλλοι*] Cod. A *διαβάλοι*. In seqq. artic. ante *πρόχειρον* in eodem libro supra scriptus.

— l. 21 — 22. *τῶν δεχομένων τὸ κήρυγμα*] „Interpres: sed in eos, qui per assensionen *non admittunt* praedicationem. Videtur legisse *τῶν μὴ δεχομένων*, quod ferri etiam posset [et Glaubero verum videtur], licet duo nostri manuscripti [item tres Monacc.] negationem non habeant." Fronto Ducaeus. — Ceterum vid. Rupp. p. 231.

CAP. XXXII.

In Cod. Mon. B (non autem in Morell.) hoc Cap. incipit a verbis: *Τί οὖν καὶ πρὸς ταῦτά φαμεν;* quibus in marg. adiectum est hoc argumentum: *Διά τί, φησὶν* (Cod. *φησι*), *εἰς θανάτου πεῖραν ἦλθεν ὁ Χριστὸς καὶ τοῦτον διὰ σταυροῦ ὑπέμεινεν.*

Pag. 57. l. 6. a f. *τοῦτο γενέσθαι*] Cod. C *τοῦτον*. *Γενέσθαι*, quod vulgo abest, receptum ex libris AB. — *Ἀλλ' οὖν* post *εἰ δὲ* Lat. est *at certe*, vel *saltem*, *tamen*. Vid. Annot. ad Synes. Calv. Enc. p. 149. Dein Codd. AB scribunt *τὸ μὴ τῷ ἀτ. τρ.*, Cod. B *τῷ μὴ ἀτ. τρ.* Tum Cod. C *τῇ θανάτου τρόπῳ*, ord. mut. Pro *καθυβρισθῆναι* Cod. B exhibet *καθαρισθῆναι*. Morellus: *saltem genere mortis haudquaquam ignominioso tollendus ille de medio fuit.*

— l. 4. a f. *Τίς γάρ*] Cod. B *γὰρ* om. — *φησί*] Intell. *τις*. Vid. supra p. 221. ad Cap. X. init.

Pag. 57. l. 2. a. f. *ἀπεργάζεται*] Sic Codd. AB; Cod. autem C, ut edd., *κατεργάζεται*.

— l. 1. a f. *Τὸν γάρ*] Cod. A *τὸ γάρ*, vitiose.

Pag. 58. l. 2. *δύο πέρασι*] Ita et supra Cap. XXVII. voc. *δύο* indeclinabile usurpavit, quo de usu vid. Matth. Gramm. Gr. p. 262. et Iacobs. ad Aelian. de natura animalium p. 144. Cf. infr. Cap. XXXV. pag. 66. l. 4—5. De re vid. Annot. ad Cap. XIII. p. 31. l. 1—3. — *ἔμεινε*] Cod. A *ἔμενεν*, Cod. B *γέγονε*. Deinde c. libris AB pro *τῷ ἑτέρῳ τῆς φύσεως ἡμῶν ἰδιώματος* scripsi *τῷ ἑτ. τῶν τ. φ. ἡμ. ἰδιωμάτων*. Vertit etiam Morellus: quippe quod *proprietatum* naturae *alteram* non attigisset. In Lat. interpret. corr. *proprietatum*.

— l. 9. *ὁ ἀεὶ ζῶν*] Codd. Mon. AB *ὁ ἀεὶ ὤν*, *aeternus*. „Ita MS. Mor. et Petr. Morellus, cuius versionem substituimus in locum istius Herveti, sequentis alteram Vulcobiani lectionem *ὁ ἀεὶ ζῶν*. *Neque enim opus habens, ut viveret, qui semper vivit, corporalem subit originem.* Et haec fortasse non reiicienda, cum alludere videatur ad illud Hebr. 7, 25. *πάντοτε ζῶν εἰς τὸ ἐντυγχάνειν ὑπὲρ αὐτῶν.*“ Fronto Ducaeus.— Equidem contextum mutare non ausus sum; in Lat. tamen interpretatione cum Ducaeo dedi *aeternus*. Mox pro *γέννησιν* auctoritate Codicum AB scripsi *γένεσιν*.

— l. 11. *Ἐπεὶ οὖν ὅλης ἔδει γενέσθαι τῆς φύσεως μῶν*] Praetuli hunc verborum ordinem, oblatum a Codd. AB, vulgato illi nimis languido: *ἔδει γεν. ὅλ. τ. φ.*, quem tenet tiam Cod. C, pro *ὅλης* male exhibens *ὁ λόγος*. Annotavit Ducaeus: „In hac periodo ex lectione utriusque MS. Codicis na conflata est, quae Pet. Morelli interpretationem aequaret. am in MS. Vulcob. sic erat: *ἐπεὶ ὧν ἔδει γενέσθαι ὁ λόγος ῆς φύσεως ἡμῶν*. At Hervetus scriptum offendit: *ἐπεὶ ὧν ἔδει ν ὁ λόγος τῆς φύσ. Postquam ergo Verbum ostendit nostrae turae futurum rursus a morte reditum.* At Regius cum Morelli Codice receptam lectionem tuetur.“ Artic. post *ἡμῶν*, ui ab editis libris abest, praebuerunt Codd. mei omnes. Post *γων* omisso *καὶ* Codd. AB semicolo distinguunt. — *πρὸς τὸ μέτερον ἐπιχύψας πτῶμα*] Hervetus: ad nostrum *caver* aspiciens. Ducaeus autem: „Hic *τὸ πτῶμα* non tam *davet*, quam *lapsum* videtur sonare, ut postea *κύπτει πρὸς*

τὸν πεπτωκότα dixit l. 9. a f." Sed Hervetо assentiens Glauberus quoque vertit: er neigte sich zu unserm *todten Körper.* — ὅσον τῆς νεκρότητος ἅψασθαι] Cod. B τῇ νεκρότητι προσάψασθαι. Cod. A ἅπτεσθαι. De usu infinitivi post τοσοῦτον, ὅσον positi vid. Matth. Gramm. Gr. p. 897. Deinde pro vitioso τὴν φύσιν, quod Cod. C una cum edd. habet, ex Codd. AB rescripsi τῇ φύσει. Mox vulgatum verborum ordinem: συναναχήσας τὸν ἄνθρωπον τῇ δυνάμει, praeeuntibus libris AB sic mutavi: τῇ δυνάμει συναναχ. τὸν ἄνθρ.

— l. 18—19. ἡ θεοδόχος σὰρξ ἦν, ἡ — — συνεπαρθεῖσα κτλ.] „Citat hunc locum adversus haereticos Theodoretus Dialogo 3. [fol. 73, a—b. ed. Rom.], qui inscribitur Impatibilis: sed variantes lectiones non abs re fuerit annotasse. Primum enim ὁ θεοδόχος ἄνθρωπος ἦν, *homo, qui Deum suscepit*, vertit idem Hervetus apud Theodoretum, et συνεπαρθεὶς τῇ θεότητι. Et huic favent Regius et Morell. [nec non Monacc. AB] Codices Nysseni atque adeo Petr. Morelli interpretatio: Quia enim *divinus ille Theanthropus, hoc est Christus Deus et homo, qui* resurrectionis intermedio cum divinitate sursum *elevatus est.*" Fronto Ducaeus. — Sed vulgatae lectioni, quae recepta est etiam in Sirmondiana Theodoreti edit. Tom. IV. p. 164. C, optime convenit, quem Ducaeus laudat ad Nostri Or. in diem nat. Chr. Tom. III. p. 62., Dionys. Areop. L. I. de div. nomin. cap. 3. [§. 2. p. 539. ed. Corder.]: ἐπὶ τὴν θέαν τῶ ζωαρχικῶ καὶ θεοδόχω σώματος συνελήλυθαμεν. Nonnus etiam, monente eodem Ducaeo, θεσδόχον appellat, quam Hesychius θεοδέγμονα· τὴν τὸν θεὸν δεδεγμένην. — πρὸς ἅπαν τὴν συναίσθησιν] „Theodoretus [ed. Rom.] πρὸς πᾶσαν τὴν συναίσθησιν ἄγει τὸ, *ad omnem consensum secum trahit id, quod parti unitum est:* sed concinniorem esse lectionem alteram vidit alius interpres Theodoreti scribens, *totum hominem unitum illi parti ad sentiendum exsuscitat.*" Fronto Ducaeus. — At in Sirm. Theodoreti ed. receptum πρὸς ἅπαν. Pro τὸ ἡνωμένον Theodoretus habet τὸν ἡνωμένον. Dein tres libri Monacc. dant ἕτω pro ἕτως, quod exstat quoque ap. Theodoret. — καθάπερ ἑνός τινος ὄντος ζώου πάσης τῆς φύσεως. Sic Codd. AB et Theodoret.; editi autem, quibuscum Cod. C suo more facit, ἑνὸς perperam om. In Cod. B scribitur ὄντα

et pro ζώσ utraque ed. Paris. typothetae vitio habet ζῶον. De hac sententia Platonica vid. Plat. Timae. p. 30. B—D et 69. C., coll. Diog. Laërt. VII. 138., Synes. Calv. Enc. p. 71. D. et de Insomn. p. 131. D. c. Nicephor. Gregor. Comment. p. 360. A., Lips. Physiolog. Stoicorum II. 10., Gataker. ad Marc. Antonin. p. 124. sq. — ἢ τῶ μέρος ἀνάσασις] Theodoreti ed. Rom. habet ἢ ἐκ τοῦ μέρους ἀνάς. — κατὰ τὸ συνεχές] „Facile abesse potest illud κατὰ, sicut a Theodoreti textu abest, ut legamus, ἐπὶ τὸ πᾶν διεξέρχεται τὸ συνέχες, *transit ad universum, quod est in natura continuum et unitum, ex parte toti impartita et communicata. Quid enim.*“ Fronto Ducaeus. Mox pro συνδιδομένη (ap. Theodoret. est συνδιδόμενον) ex Codd. AB revocavi συνεκδιδομένη.

Pag. 58. l. 26. ἕξω τῶ εἰκότος] Cod. P ἔξω τῶ εἰκότως, ος a m. rec. superaddito. Pro ἐν τῷ μυσηρίῳ in Theodoret. ed. Rom. exstat μυσηρίου. Post ὁ ἑξῆς Codd. AB et Theodoret. ineptum illud ἦ, quod edd. tenent, recte omittunt. Tum pro ἐπὶ τὸ ἀνασῆσαι ex Cod. AB receptum ἐπὶ τὸ (Cod. B dat τῷ) ἀνορθῶσαι.

— l. 8. a f. εἰ μέν τινα] Ita Codd. Mon. AB, Morell. et Reg., probante Ducaeo; Mon. autem C, Vulcobiano libro assentiens, perperam habet ἡμῖν τινα, quod expressit Hervetus, vertens: Crux autem *nobis aliquam* etiam aliam profundiorem continet rationem, *si dederint* (legit igitur εἰ δοῖεν) ii, qui res sciunt occultas. — Pro vulg. εἰδοῖεν tres libri Mon. recte scribunt εἰδεῖεν, *norint*. Et ita corrigendum in Lat. interpret., ubi remansit *viderint*, quod Ducaeus ex interpret. Morell. in ed. Par. 1. 2. transtulit. Tum e Codd. AB dedi οἱ τῶν κρύπτων ἐπίσορες. Vulg. legitur οἱ τῶν κρυπτομένων ἐπίσορες.

— l. 5. a f. κατὰ τὸν ὑψηλότερόν τε καὶ θειότερον λόγον] Sic Codd. AB. Vertit etiam Morellus: sublimiore quadam et diviniore *ratione*. Editi pro λόγον male exhibent βίον. Dein ante εἴρηται ex Codd. AB inserui καὶ, quod vulg. abest. Nec aliter legit Morellus, quum verterit: *tum* dicta, *tum* facta sunt. Proxime praeeuntibus Codd. BC emendavi καὶ οὐκ ἔξιν ὅ, τι μὴ τοιοῦτόν ἐστιν. Vid. Matth. Gramm. Gr. p. 607 et 906. Cod. A scribit καὶ οὐκ ἔξι τι, ὃ μὴ τοιοῦτόν ἐστιν.

In editis exstat καὶ οὐδὲν τοιοῦτον ἔξιν. Tum Codd. AB ἐν ante ᾧ om. In Cod. autem C pro ἐν ᾧ legitur ὅ. Mox pro μίξις τις c. Cod. A scr. μιξίς τις. Pro ἐμφαίνεται Cod. B habet φαίνεται.

Pag. 59. l. 8. παροῤῥᾶν δὲ τὸ ἕτερον] „Tertius hic locus est a Theodoreto citatus in eodem Dialogo tertio, ex cuius collatione colligimus perperam scriptum fuisse in Vulcobiano [quocum facit Cod. Mon. C] παροῤῥᾷ διὰ τὸ ἕτερον, unde Hervetus: *consequens non negligere, unum quidem aspicere propter alterum*: sed recte editum παροῤῥᾶν δὲ τὸ ἕτερον. Rursus in sequenti membro varietas est, ἀλλ' ἐν μὲν τῷ θανάτῳ καθορᾶν τὸ ἀνθρώπινον, ἐν δὲ τῷ σκοπῷ πολυπραγμονεῖν τὸ θειότερον. Hervetus apud Theodoretum et hic apud Nyssenum, *sed in morte quidem id, quod est humanum intueri, in labore vero id, quod est divinius, intueri*: quasi esset ἐν τῷ πόνῳ, licet in Graeco excuso legatur ἐν τῷ σκοπῷ, quemadmodum paullo ante dixit idem Nyssenus ἡμιτελὴς ἂν ἡ προαίρεσις ἔμεινε et pag. 88. C. ὁ δὲ σκοπός ἐστι διαμένειν ἐν τῇ ζωῇ τὸν ἄνθρωπον, et pag. 86. C. τῷ σκοπῷ τῆς ὠφελείας ἐποιεῖτο τὴν ἀνάκρασιν. Denique τῷ τρόπῳ legisse videtur idem Hervetus, cum hic verterit, *in modo autem perscrutari quod est divinius*." Fronto Ducaeus. — Quibus relatis Glauberus addidit haec: „Wenn ich kurz vorher die Worte: τὸ δὲ κατὰ τὸ κρυπτὸν νοουμένῳ — als Parallele ansehen kann, so wird mir die Leseart σκοπῷ statt ἀνθρώπῳ noch wahrscheinlicher. Vielleicht könnte auch eine blosse Versetzung der Glieder den Sinn erleichtern, dass ἀνθρώπῳ in dem ersten und ἀθανάτῳ in dem zweiten stünde. Beide Worte fangen die Zeile an, und so wäre die Versetzung desto leichter möglich gewesen. Uebrigens ist dieser Sinn gewiss: Im Tode Christi hat sich nicht nur die Menschheit, sondern auch die Gottheit gezeigt." — Nihilo secius idem vir doctus interpretationem suam vulgato textui accommodavit, vertens: man muss *bei dem Unsterblichen* zwar das Menschliche betrachten, aber *bei dem Menschen* auch das Göttliche hervorsuchen. Recepi pro ἐν τῷ ἀθανάτῳ, quod una cum editis exhibent Cod. B et Sirmond. Theodoreti edit., ex Codd. AC [et Theodoret. fol. 73. b. ed. Rom.] ἐν μὲν τῷ θανάτῳ et pro ἐν δὲ τῷ ἀνθρώπῳ, quod etiam in

Sirm. Theodoreti edit. invectum est, annuentibus libris meis omnibus ἐν δ. τ. τρόπῳ.

Pag. 59. l. 6. θεότητος] Sic tres Codd. Mon. Vulg. θειότητος. — διαμένοι] Cod B διαμένει, ab una eademque manu. L. 13. pro καθὸ libri mei omnes recte scribunt καθ' ὅ. Mox Cod. B male habent προσβολάς. In seqq. pro vitioso διατεθεὶς e Codd. AC correxi διαταθεὶς. Dein c. Codd. AB scripsi πρὸς ἑαυτόν. Vulg. legitur πρὸς ἑαυτῷ. Post συναρμόζων, libri mei omnes optime addunt ἐξί.

— l. 19. πρὸς τὰ κατὰ τὸ πλάγιον πέρατα] Ita Cod. A; edd. autem et Cod. B πρὸς τὰ κατὰ τὰ πλάγια π. Cod. C mutile πρὸς τὰ πλ. π. Tum Cod. B ἡ εὔνοια pro ἡ ἔννοια.

— l. 21. τῶν καθ' ἑκάτερον — περάτων] Artic. in Cod. A superscr. a m. al. Vulc. τῶν κατὰ ἕτερον τοῦ παντὸς περιόντων τὴν σύγασιν, unde Hervetus: aut eorum, quae sunt *in altera universitatis parte*, consistentiam. In proximis Cod. A vitiose scribit μόνης.

— l. 25. Εἴτε δέ] Sic Codd. AB. Vertit etiam uterque interpres *autem*. Edd. δή. Mox Cod. B post ἄλλο om. τι. Pro τὸν ὑπερκείμενον Codd. AB exhibent τὸ ὑπερκ. Morellus vertit *rem subiectam*. Fuit igitur in eius Cod. τὸ ὑποκείμενον.

— l. 6. a f. πρὸς αὐτὸν πᾶσα ἡ κτίσις] Codd. AB πᾶσα πρὸς αὐτ. ἡ κτ. L. 3. a f. Cod. B habet χειραγωγεῖσθαι κατανόησιν, ord. invers.

Pag. 60. l. 1. μυσαγωγεῖ] Cod. A μυσαγωγεῖν. De hoc verbo vid. Lobeck. Aglaoph. T. I. p. 28. seqq.; de re Paul. Epist. ad Ephes. III. 18. Τὸ ante ὕψος Codd. AB om.

— l. 5. προβολήν] Sic iidem libri. Vulg. συμπροβολήν. — πρὸς Φιλιππησίους, οἶμαι] Οἶμαι, *si recte memini*, h. l. non dubitandi, sed affirmandi vim habet, de qua huius verbi usu vid. Iacobs. ad Achill. Tat. pag. 597. — οἷς φησίν] ad Phil. II. 10.

— l. 11. κεραίαν] Sic tres Codd. Mon., Morell. et Reg.; Vulc. in textu καιρεὰν, in marg. γαῖαν, quod influxit in 1. edit. Par. Alt. ed. Par. habet γαῖαν apposito asterisco. Hervetus vertit: et *fastigium* una, ex quo suspicari possis eum coniecisse καὶ ἀρχὴν vel καὶ ἄκραν. Addidit Ducaeus: „Κεραίαν

igitur transversum lignum appellat crucis, a similitudine τῆς κεραίας τῶν νεῶν, antennae navium, quae et ipsa transversum est lignum, ex quo velum pendet."

Pag. 60. l. 14. ἀπὸ τούτου] Cod. C ἀπὸ τοῦ τοιούτου.

— l. 19. πρὸς τὸ ἀναζῆναι] Codd. AB πρὸς τὸ εἶναι. Mox vulg. verborum ordinem τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν ἀνάζασιν mutavi auctoritate Codicum AB. Paullo post pro γίγνεσθαι iidem libri dant γίνεσθαι, et pro vulg. μηδὲ bene scribunt μηδέν, quod in textum recepi. Vertit etiam Morellus: *nullo* per valvas *ingressu* egens. Cf. infr. l. 8. a f. In seqq. dedi τῷ ἁγίῳ πνεύματος. Reliqui libri et scripti et editi ἁγίου om. Καὶ ante τὸ μετ' αὐτῶν εἶναι in Codd. AB desideratur. Pro τὸ in 1. ed. Paris. perperam excusum τῷ. De infinitivo praesentis pro infinitivo futuri vel aor. post verba ἐπαγγέλλεσθαι et ὑπισχνεῖσθαι dixi ad Synes. Or. de Regno p. 153. sq.; cf. Schaefer. ad Long. p. 406. Paullo inferius libri mei omnes recte habent τῷ δὲ νοουμένῳ παντοχοῦ pro τὸ δὲ νοουμένῳ παντοχῆ, quod in edd. exstat. Παντοχῆ autem et παντοχῆ, ut πολλαχοῦ et πολλαχῆ non raro confusa esse monui ad Synes. de Regn. p. 201. sq. L. 8. a f. pro οὐδὲν Cod. A scribit οὐδὲ, de qua varietate vid. supra. Morell. *nullo* ratiocinationum *adminiculo* egent. Idem liber male exhibet προσδέχεται.

— l. 6. a f. οἶμαι δεῖν] Cod. B δεῖν om. Ceterum hunc verborum ordinem solennem esse ostendit Schaeferus Apparat. crit. et exeget. ad Demosth. Tom. III. p. 519. Dein Cod. A ita legit: αὐτόθεν τοῦ λόγου τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἐμφαίνον (sic) καθ' ἕκαστον διεξιέναι, αὐτόθεν τοῦ λόγου τὸ ὑπὲρ τὴν φύσιν ἐμφαίνοντος. — Ἐμφαίνοντος pro ἐκφαίνοντος habet etiam Cod. B.

— l. 4. a f. Ἀλλ' ἐπειδή μέρος τι] Exstant haec de baptismate usque ad v. ἐν δὲ τῷ ἀψευδεῖ τῆς ὑποσχέσεως παρεῖναι τὸ ἐπηγγελμένον ὃκ ἀμφιβάλλοντες (Cap. XXXIV. p. 63. l. 3—5.) in Euth. Dogm. Panopl. P. II. Tit. XXI., qui quum a Cod. Mon. absit, Zini interpretatione usus sum. — ἡ κατὰ τὸ λουτρόν ἐστιν οἰκονομία] Sic Codd. AB. Eodem modo Noster Cap. XXIV. p. 47. τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκονομίας. Pag. 59. τῆς κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομίας. Cap. XXXV. p. 65. ἡ κατὰ τὸν θάνατον οἰκονομία. Cf. Annot. ad Cap. V. init. Vulg. ἡ περὶ τὸ λουτρ. ἐστὶ οἰκονομία. Verba εἴτε φώτισμα in Cod. B exciderunt. De

vocabuli *φώτισμα* in hac re ap. ecclesiae doctores usu egregie exposuit Segaar. ad Clem. Alex. quis dives salutem consequi possit, p. 377. sqq. Insignes loci sunt in Nostri Or. in bapt. Christi T. III. p. 371. B.: *ἀντάκουε τοίνυν καὶ παρ' ἡμῶν, ὡς ὕδωρ εὐλογούμενον καθαίρει καὶ φωτίζει τὸν ἄνθρωπον.* P. 376. D.: *ὅπερ ὕδωρ τὸ μυστικὸν, ἐκεῖ καὶ πνεῦμα τὸ ζωπυροῦν, τὸ θερμὸν, τὸ πυροειδὲς, τὸ τὰς ἀσεβεῖς καῖον καὶ τὰς πιστοὺς φωτίζον.* Item de baptismo T. II. p. 224. C.: *ἡ χάρις μὲν γὰρ τῷ δεσπότῃ δῶρον· ἡ δὲ πολιτεία, τῷ τιμηθέντος κατόρθωμα. Χάριτος δὲ, ἧς ἔλαβεν, οὐδεὶς μισθὸν ἀπαιτεῖ, ἀλλὰ τὸ ἐναντίον ὀφείλει. Καὶ διὰ τοῦτο, ὅταν τῷ βαπτίσματι φωτισθῶμεν, χρεωστοῦμεν τῷ εὐεργέτῃ τὴν εὔνοιαν.* Cf. ibid. p. 216. B. Post *οὐδὲν* e Cod. B addidi *γὰρ*, quod reddiderunt Morellus quoque et Zinus ap. Euth.

CAP. XXXIII.

In Cod. Mon. B hoc Cap., quod inscribitur ibidem: *περὶ τοῦ βαπτίσματος, ὅτι ἀναγκαῖον καὶ ἀκόλουθον πρὸς τὴν οἰκονομίαν*, incipit iam a praegressis verbis: *Ἀλλ' ἐπειδὴ κτλ.* Nec tamen in Morell.

Pag. 61. l. 3. *Ἐπειδὰν γάρ*] Cod. B *ἐπειδ' ἂν*, om. *γάρ*. — *ἑτέραν γένεσιν*] Sic Codd. AB. Vulg. *ἑτ. γέννησιν*. Mox pro *ὥσπερ γὰρ* ex iisdem libris, quibuscum consentit Morell. interpretatio, receptum *ἵν', ὥσπερ*, expuncto *γάρ*. Zinus ap. Euth. parum accurate vertit *ut quoniam*. Dein uterque Mon. exhibet *γενέσεως*. In seqq. *γεννήσεως* om. Tum post *ἐπειδὰν* e Cod. A inserui *ἓν*. Vertit et Morell. quoties, *inquam*. Cod. B scribit *ἐπειδ' ἄν*, ut supra. Proxime vulgatum *προσιδαχθῶσι* auctoritate Codicis B mutavi in *προσδ*. Infra idem liber habet *τὸ σωματικὸν ἐνεργέμενον*.

— l. 18. *Πῶς γὰρ, φασίν*] Cod. B *φησιν*. Pro *γιγνόμένη* (Cod. A dat *γιν.*) c. libro B scripsi *γενομένη*. — *ζωῆς ἀρχηγός*] Ita Cap. XXXV. p. 64. est *καὶ τὸν ἀρχηγὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν*. Deinceps pro *μυσμένοις*, quod ed. Par. 2. habet (in 1. ed. Par. errore typothetico excusum *μειουμένοις*), e Codd. AB receptum *μυηθεῖσι*. Ruppius scripsit p. 233. *μεμυημένοις*.

— l. 20. *μὴ λίαν*] Sic tres libri Mon. Negationem, quae in edd. deest, item expresserunt Hervet. et Morell., eam-

que necessariam esse monuit iam Glauberus. Tum in Cod. B vitiose legitur ἁπλῶς.

Pag. 61. l. 22. Ἀντερωτήσωμεν] Sic Codd. Mon. omnes; edd. perperam ἀντερωτήσω μέν. Praepositionem περὶ ante τῇ τρόπῳ, quae Codd. Mon. BC, ut Morell. et Vulc., omittunt, ex Mon. libro A inserendam putavi. Idem MS. dein habet γενέσεως. Qui sequitur artic. e Codd. AB receptus est. Pro τοῦ ζώου Cod. C legit τῇ λόγῳ. Eadem occurrunt Cap. XXXV. p. 67. l. 7. Cf. Or. in diem luminum T. III. p. 371. B.

— l. 7. a f. ἐφευρίσκων] Ita Codd. AB; edd. autem ἐξευρίσκων.

— l. c. ὅρος ἀνθρώπῳ] Ita Codd. Mon. AB et Morell.; vertit enim Petr. Morellus: Quid enim *hominis definitioni* commune est etc.? Nec dissentit Euth. Cod.; Mon. C habet σπέρμα (pro ὅρος); edd. σπέρματι, inepte. Ante ἐκείνῳ Cod. C praeposit. ἐν om.

— l. 5. a. f. ὁ ἄνθρωπος] Deest artic. in Codd. AB. In sqq. Cod. B perperam scribit ἐκεῖνα, moxque idem una cum A θεωρεῖται — πλέον. Artic. ante ἔγγοια suppeditavit Cod. A.

— l. 1. a f. γίνεσθαι ἡμῖν] Cod. A ἡμῖν γίνεσθαι, Cod. autem B mendose ἡμῶν γίν. Vulg. γενέσθαι ἡμῖν.

Pag. 62. l. 1. πῶς ἐστὶ πιστὸν ἐξ ἐκείνου συσῆναι ἄνθρωπον] Codd. AB πῶς ἐστιν ἐξ ἐκείνου πιστόν. Cod. C in texto γενέσθαι, in marg. συσῆναι. Deinceps Cod. B καὶ τοῦτο καί. Idem διὰ ante τῶ ὕδατος om. Deinde exhibet γινομένην (sic c. lineola ex corr. m. al.)

— l. 3. Ἔκεῖ τε γάρ] Partic. τε a Cod. B abest. Morell. et Zinus: *illic enim*. Τε γὰρ, h. l. absolute positum, idem est, quod καὶ γάρ, *etenim*. Vid. Schaefer. ad Dionys. Hal. de C. V. p. 409 et ad Demosth. Tom. II. p. 579., coll. Bernhardy in libro, qui inscribitur: Wissenschaftliche Syntax d. Gr. Spr. p. 483. Deinceps Codd. AB rectissime praebuerunt πρόσχειρον, quod in suis libris invenerunt etiam Morellus, Hervetus et Zinus; in edd. male vulgatum πρότερον. Pro ἐστι Cod. B habet ἐστι. Paullo post ex eodem MS. restitui ἐκεῖνο (i. e. τὸ εἰς ἀφορμὴν τῆς συσάσεως τοῦ ζώου καταβαλλόμενον) ἄνθρωπος γίγνεται. Cod. A dat ἐκεῖνο ὁ ἄνθρ. Cod. autem C, ut Vulc.,

quem sequutus est Hervetus, ἐκεῖνος ἄνθρ., quod in editos libros immigravit. Veram illam lectionem in Morelliano quoque libro fuisse testatur Pet. Morelli versio: divina virtute fieri, ut *illud* in hominem evadat. Illud dedit etiam Interpres Euthymii. Pro γίγνεται tres Codd. Mon. exhibent γίνεται. In proximis c. Cod. A scripsi ἀκίνητόν ἐστιν ἐκεῖνο καὶ ἀνενέργητον. Cod. B habet ἐκεῖνο ἀκίνητόν ἐστι κ. ἀ. Vertit etiam Morell.: — *illud* motu prorsus et actione privatur. Et Zinus: *quod* alioquin immobile inersque sit, nisi illa adsit. Editi autem libri una cum Mon. C et Vulc. ἐκεῖνο non agnoscunt. Comparat eum h. l. Glauberus Iustin. Martyr. Apolog. [I. c. 19. pag. 15. ed. Benedict.].

Pag. 61. l. 7. εἰς ἀνθρώπου φύσιν] Codd. AB πρὸς ἄνθρωπου φ.

— l. 12. φασίν] Cod. B φησίν, ut p. 61. l. 18. Pro ζωῇ Zinus ap. Euth. videtur legisse χάριτι, quum verterit: Quid commune, inquiunt, habet aqua cum *gratia*?

— l. 12. πρὸς αὐτὰς] Sic exhibent [tres libri Mon., sic legerunt etiam Gregorii interpretes Lat. et Zinus ap. Euth.

— l. 14. πρὸς τὸ τιμιώτατον ζῶον] Cod. B πρὸς om. Verba τὸ τιμιώτατον ζῶον mere Platonica sunt. Ἄνθρωπος δὲ, inquit Plato de Legg. p. 766. A., ἥμερον, ὅμως μὴν παιδείας μὲν ὀρθῆς τυχὸν καὶ φύσεως εὐτυχοῦς, θειότατον ἡμερώτατόν τε ζῶον γίγνεσθαι φιλεῖ, ad quem locum vid. Ast. p. 305.

— l. 17. πρὸς ἀφθαρσίαν] Haec verba Cod. B a m. rec. margini adscripta habet. Deinde in Cod. A male exaratum μετασκευάζειτο.

CAP. XXXIV.

Cod. Mon. B κεφ. λδ'. ἀπόδειξις τοῦ (Cod. τὸ) παρεῖναι τὸν θεὸν ἐπὶ ἁγιασμῷ τῶν γινομένων καλούμενον. Ita et Morell.

Pag. 62. l. 20. ἐπὶ τῷ ἁγιασμῷ] Sic Cod. A; reliqui duo ἐπὶ ἁγιασμῷ. Vulg. ἐπὶ ἁγιασμῶν.

— l. 20—21. τοῦτο] Cod. B ταῦτα.

— l. 22—23. τοῦ τὴν διὰ σαρκὸς ἡμῖν ἐπιφ. δύναμιν — θείαν εἶναι] Haec Cod. A in marg. a m. rec. habet.

— l. 25. καὶ διὰ τῶν γινομένων θαυμάτων] Sic Cod. B. Morellus vertit: qui *miraculis editis*. Zinus ap.

Euth.: *quique miraculis efficiendis.* Reliqui libri manu exarati et typis descripti exhibent τοῖς διὰ τ. γ. θαύμασι. Paullo post Codd. AB αὐτὸν om.

Pag. 62. l. 5. a f. ἴδιον τῆς θείας φύσεώς ἐστιν] Meliorem hunc verborum ordinem praebuerunt Codd. AB. Vulg. legitur ἴδιόν ἐστι τῆς θ. φ.

— l. 3. a f. Οὐκέτ' ὄν ἄν] Expunxi καὶ, quod editi libri ante οὐκέτ' inserunt, auctoritate Codicum AB, quorum prior scribit οὐκ ἔτ'. Deinde uterque addit ὄν, quod recepi. Ἄν iidem libri male om. Morell.: Nulla *ergo* ampliore probatione nobis opus est.

Pag. 63. l. 1. τὸ μὲν θεὸν εἶναι] Sic Codd. omnes. Vulg. τὸ μὲν θ. εἶναι. Mox pro αὐτῶν Cod. A exhibet αὐτὸν, quod Zinus ap. Euth. expressit, vertens: cum *illum ex miraculis* Deum esse crediderimus. Morelli interpretatio sic habet: qui Deum quidem *eum ipsis* ex miraculis esse credamus. Quae subsequuntur verba ἴδιον δὲ τῆς θεότητος τὸ ἀμίκτως πρὸς τὸ ψεῦδος ἔχειν εἰδότες e Codd. AB recepta sunt. Eadem fuisse in Morelliano libro et ap. Euth. testantur Morelli et Zini interpretationes. — τῆς θείας οἰκονομίας] Annotat Glauberus: „Οἰκονομία hat hier eine ganz specielle Bedeutung. Es heisst die Handlung, die Gott den Menschen, seinem mit ihnen gemachten Plan zu Folge, vorgeschrieben hat. In der Rede de sancto Christi baptismate [T. III. p. 369. B.] sagt er: μυστικὴ πρᾶξις." — Infra dixit Noster διὰ τῆς μυστικῆς ταύτης οἰκονομίας. — τὸ ἐνεργούμενον] Cod. B τὸ εὐεργετούμενον. In seqq. Cod. B scribit παρ' αὐτῷ τὸ θεῖον δι' εὐχῆς. L. 13. Codd. AB dant τῆς γενέσεως pro τ. γεννήσεως. Mox pro vulgato τοῖς γενομένοις e Codd. ABC restitui τοῖς γινομένοις. In Lat. textu corr. *iis, quae fiunt*, ut vertit Morellius. Dein pro καθὼς Codd. ABC exhibent καθὰ, quod disiunxi. — συμπαραλήφθη] Cod. B συμπαραλείφθη, confusione solenni. Cf. Annot. ad Cap. VI. p. 16. l. 12—13. Deinde idem liber pro συμμαχία perperam scribit σημασία.

— l. 19. Καθάπερ γάρ] Sic Codd. AB, sic legit etiam Morell., quippe qui verterit: quemadmodum *enim*. In editis libris, quibuscum conspirat Cod. Mon. C, exstat καθ. δέ. — ἐπιφαῦσαι (vulg. legitur ἐπιφῆναι) tres Codd. Mon. praebuerunt. Mox

e Cod. C receptum αὐτοῖς (ita correxit iam Ruppius p. 295. pro vulg. αὐτοῖς). Cod. B offert ἑαυτοῖς. Idem liber paullo post pro φήσει perperam habet φύσει. Cod. A φύσει (sic). — οἱ πεπεισμένοι] Sic Codd. AB. Vertit etiam Morellus: qui *sibi certo persuaserunt*. Vulg. οἱ πεπιεσμένοι. — διὰ τῆς μυστικῆς ταύτης οἰκονομίας ἀναγεννωμένοις] Observat Glauberus: „Hier hat wohl Gregorius noch hinzusetzen wollen: *und desswegen zu Gott beten*; der ganze Zusammenhang und auch das vorige Gleichniss erfordern diesen Zusatz.“ — Tum tres libri Mon. exhibent ἀποφέρουσι.

Pag. 63. l. 6. a f. συνεῖναι] Codd. AB εἶναι, quod Morellus quoque reddidit, scribens: Eam enim omnino *esse* certo constat. In seqq. Cod. B legit ἐστὶ pro ἐστίν.

— l. 3. a f. οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχει] Cod. A οὐδὲ μίαν ἀ. ἔ.

CAP. XXXV.

Cod. Mon. B κεφ. λέ. περὶ τῦ βαπτίσματος. Morell.: *De baptismo, quid jue ternus in aquam descensus indicet.*

Pag. 63. l. 2. a f. τρίς] Codd. AB εἰς τρεῖς. De re vid. Or. in baptism. Christi T. III. p. 371. D. sq.

Pag. 64. l. 2. ἐκ τῆς κατὰ διαδοχὴν ὑφηγήσεως] Ita editi. Sed tu scribe κατὰ διδαχήν, ut, quod sero vidi, tres libri Mon. exhibent; eandemque lectionem in suis Codd. offenderunt Morellus et Hervetus, quorum ille vertit: ex ipsa *doctrinae* introductione; hic: ex praeeunte *doctrina*. Vulgatam ita expressit Glauberus: durch diese vorhergehenden Lehren, *wenn sie auch von Geschlecht zu Geschlecht fortgepflanzt würden*. Equidem dedi *ex doctrinae praeceptis*. Voc. ὑφήγησις, ut ὑφηγεῖσθαι (vid. Cap. V. fin.), Platonici est sermonis. Vid. Ast. ad Plat. Legg. p. 133. et Gorg. p. 80. De voc. ἐνεργὸς vid. Annot. ad Cap. I. p. 194. Mox pro ἐνεργήσας in Cod. B vitiose scribitur ἐνεργούσας. — συναποθεωθείσης σαρκός] Ita Cap. XXXVII. p. 72.: ὁ δὲ φανερωθεὶς θεὸς διὰ τοῦτο κατέμιξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπικήρῳ τῶν ἀνθρώπων φύσει, ἵνα τῇ τῆς θεότητος κοινωνίᾳ συναποθεωθῇ τὸ ἀνθρώπινον. „Quam in Epist. ad Eustathiam etc. p. 31. ed. Hanov. appellat πρὸς τὴν θείαν δύναμιν μεταχοιχείωσιν [seu ἀναχοιχείωσιν, ut hic infra p. 65 et 67, seu

μεταποίησιν, ut p. 68 et 71.], heic uno verbo nominat ἀποθέωσιν. Dicitur et θεοποίησις huic atque aliis, item θέωσις, unde θεωτικὴ τελεταρχία, in iis, quae Dionysio Areopagitae tribuuntur; nam vere fideles vocantur etiam θεοί, non natura quidem, sed τῇ ὁμοιώσει, ait Athanasius." Casaubonus in Ep. ad Eustath. p. 101. — Vid. etiam Huet. Origenian. L. II. Quaest. 3. Cap. 17. Tom. IV. p. 148. ed. De la Rue. — συνδιασωθῇ] Sic Cod. C; Cod. A διασωθῇ. Edd. συνδιασωθῆναι. In Cod. autem B est συνδιασπασθῇ. Nec aliter legit Morellus, vertens: ut — *una divelleretur.*

Pag. 64. l. 10. ἐθεωρήθη] Cod. B ἐπενοήθη. — καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος] Cod. A φησι. Vid. Paul. Epist. ad Hebr. 12, 5.

— l. 13. πεπαιδευμένων] Cod. A παιδευομένων. Verba τὰ τακτικὰ — ,— ἐμπειρίαν desunt in Cod. B. Deinceps Cod. A mutile habet ἀνάγον. In Cod. B scribitur ἐνάγονται. Tum in utroque οἱ δι' ὧν βλέπουσι. L. 17. in Cod. B erratum τὸ pro τῷ. In clausula pro ἀγαγόντας e Codd. AB receptum ἄγοντας.

— l. 21. πρὸς τὸ ἴσον] Sic libri AC; B c. edd. πρ. τ. ἴσον. Pro vulg. καταρτίσαι ex Codd. AB assumpsi καταρτῆσαι. Deinde corr. ὁδεύσαντας.

— l. 22. Καθάπερ γάρ] Cod. A γὰρ om. — ἐκ ἂν διεξελθόντες, εἰ μὴ — ἑπόμενοι] Εἰ abest a Codd. AB. Cod. C, qui in contextu εἰ μὴ omittit, in marg. habet μὴ ἴσως. Sed μάξ.
nihil mutandum; nam usus particularum εἰ μὴ c. participio constructarum post sententias negativas vel interrogativas haud insolens est. Sic Noster infr. Cap. XXXVII. p. 69. — μὴ εἶναι δυνατὸν ἐν ἀθανασίᾳ γενέσθαι τὸ ἡμέτερον σῶμα, εἰ μὴ διὰ τῆς πρὸς τὸ ἀθάνατον κοινωνίας ἐν μετουσίᾳ τῆς ἀφθαρσίας γενόμενον, ubi duo Codd. εἰ item omittunt. Ibid. paullo superius: Ἀλλὰ μὴν ἐκ ἔξιν ἄλλως ἐντὸς γενέσθαι τῶ σώματος, μὴ διὰ βρώσεως ἢ πόσεως τοῖς σπλάγχνοις καταμιγνύμενον. Liturg. SS. Patr. (Paris. 1560.) p. 123. ante μὴ insertum habent εἰ. Aristoph. Nub. v. 227. seqq.:

οὐ γὰρ ἄν ποτε
Ἐξεῦρον ὀρθῶς τὰ μετέωρα πράγματα,
Εἰ μὴ κρεμάσας τὸ νόημα κτλ.

In seqq. post τῦ βίυ Cod. B artic. om.; Cod. autem C scribit τῦτον. Artic. ὁ ante ἐν αὐτῷ γενόμενος desideratur in Cod. B. Quae deinceps sequuntur verba ἔξω τῦ περιέχοντος idem liber a m. corr. in marg. habet.

Pag. 64. l. 5. a f. ἀδιέξοδον] Cod. B ἀδιεξόδευτον. Pro mendoso τῦ θανατῦ φθορὰν c. Codd. ABC scripsi τ. θ. φρυράν. Hervetus vertit: *vitae carcerem.* Mirifice Morellus: *inevitabile fatum.* Dixit Noster iam supra Cap. XXIII. p. 45.: Τότε χάριν αὐτὸν αἱρεῖται λύτρον τῶν ἐν τῇ τῦ θανάτυ φρουρᾷ καθειργμένων γενέσθαι, respiciens haud dubie Plat. Phaedon. p. 62. B. ἔν τινι φρυρᾷ ἐσμὲν οἱ ἄνθρωποι, ad quem locum vid. Ast. Annot. p. 519. sq. Dein pro ᾗ (Cod. A vitiose habet ᾖ) in Cod. C legitur ᾗ. Tum ex eodem libro recepi τῶν ἀνθρώπων. Vulg. exstat τῦ ἀνθρώπυ.

— l. 3. a f. τῆς σωτηρίας ἡμῶν] Additum ἡμῶν, quod a vulgatis libris abest, e Codd. Mon. et Morell.

— l. 1. a f. χρή τι τοιοῦτον] Codd. AB τι om. et Cod. C offert τοιοῦτο.

Pag. 65. l. 3. ἔχει χῶρον] Cod. B χῶρον ἔχει. Mox e Cod. A scripsi κλίνεταί τε. Ab edd. τε abest.

— l. 7. Ἐπεὶ ἦν] Cod. B γοῦν. Καὶ post ὑπόγειος Codd. AB om. Dein posterior habet γέγονε κατὰ τὴν κοινὴν φύσιν, ord. invers. Tum pro γινομένη idem scribit γεν. Pro ἀποτυπῦται, quod inest ed. Paris 2. (1. ed. Paris. vitio typothetico habet ποτυπῦται), tres Codd. mei praebuerunt διατυπῦται. De re vid. Or. in bapt. Christi T. III. p. 372. AB.

— l. 11. ἐκεῖνος ὁ ἄνωθεν ἄνθρωπος] „Vox ἄνωθεν idem valet, quod ἐξ οὐρανῦ, quemadmodum Ioannis 3, 31. ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος, quod aliis verbis deinde repetit, ὁ ἐκ τῦ οὐρανῦ ἐρχόμενος. Tertullianus quidem ita citat lib. de baptismo cap. 10.: *Qui de terra est, de terra loquitur: qui de supernis venit, super omnes est:* et 1. Corinth. 15, 47.: *secundus homo de coelo coelestis.*“ Fronto Ducaeus. — βλέπων] Cod. B βλέπει. Pro ἐπιχεάμενος, quod h. l., ut p. sq. l. 17., sensu passivo capiendum est, de quo usu vid. Matth. Gramm. Gr. p. 936., Cod. A exhibet ἐπιχεόμενος. — τὴν τρεφομένην τῆς ἀναζάσεως χάριν] Comparat Glauberus Orat. in bapt.

Christi T. c. p. 372. B.: καὶ τρίτον τοῦτο ποιήσαντες, τὴν τριήμερον ἑαυτοῖς τῆς ἀναζάσεως χάριν ἐξεικονίζομεν.

Pag. 65. l. 18. τὸ τοιοῦτον] Addidi artic. e Codd. ABC. In seqq. pro vulg. ὡς e Codd. AB recepi ὥστε.

— l. 25—26. ἡ κατὰ τὸν θάνατον — οἰκονομία] Glauberus: die bestimmte Erduldung des Todes.

— l. 5—4. a f. γένοιτο καθαρεύουσα] Codd. AB καθαρ. γένοιτο. — l. 3. a f. ὅσον] Cod. B ὅτι. Mox ante τῷ μετὰ ταῦτα ταμιεύεται χρόνῳ auctoritate Codicum AB omisi ἐν, quamquam supra Cap. VIII. pag. 24. simili loco sine varietate legitur: ἐν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ ταμιεύεται ἡ θεραπεία. Cod. B hic, ut supra p. 24. Cod. A, scribit τεταμίευται. In proximis pro ἔχειν dedi ἔχειν.

Pag. 66. l. 4—5. διακοπὴν τῆς τοῦ κακοῦ συνεχείας] De metaphorico usu vocis διακοπὴ vid. C. F. Hermann. ad Lucian. de conscrib. histor. p. 324. sq. — συνδραμόντων δύο] Sic tres libri Mon. Recte. Item Xenoph. Anab. V. 9, 9 ed. Schneid.: καὶ τοτὲ μὲν ὡς δύο ἀντιτεταμένων μιμούμενος ὠρχεῖτο. Vulgati autem libri habent συνδραμόντων δυοῖν.

— l. 12—13. εἰς τὸ παντελές] I. q. παντελῶς. Vid. Annot. ad Synes. Calv. Enc. p. 222. Tum in Codd. AB legitur τὸ κακὸν ἐκ τῆς φύσεως ἡμῶν ἠφανίζετο pro τῆς φύσεως ἡμῶν τὸ κακὸν ἠφ. Sed verbum ἀφανίζεσθαι cum genitivo sine praepositione ἐκ dici posse probatum ivit Iacobs. ad Aelian. pag. 335. — καθώς φησιν ὁ ἀπόστολος] Paul. Epist. ad Rom. 8, 4. Deinde Codd. ABC dant ἐφάπαξ pro ἐφ' ἅπαξ, quod tamen praeferendum est. Vid. Ast. ad Plat. Gorg. p. 8. Dein vulgatum ἀποθάνῃ iubentibus Codd. ABC mutavi in ἀποθανεῖν.

— l. 15. τοσοῦτον] Cod. B τοσούτου. Proxime idem liber χωρεῖ ἡμᾶς ἡ πτωχεία τῆς φύσεως. In seqq. editi mendose τρεῖς pro τρὶς, moxque pro ὑποχρινόμεθα, quod praebuerunt Codd. AB, una cum Cod. C ἀποχρ. Paullo post libri AB ἐν ἐξουσίᾳ τὸ ὕδωρ, ordin. invers. — ἀναδῦναι] Ita edd. et Cod. A ex corr.; Codd. BC ἀναδύναι. — πάλιν ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἀναλύειν μακαριότητα] Πάλιν h. l. πλεονάζει. Cf. Palairet. ad Act. Ap. XVIII. 21. p. 319 et Segaar. ad Clem. Alex. Quis dives salvetur p. 261. Ἀναλύειν sensu redeundi, quo occurrit etiam Cap. XXXIX. p. 75.: πρὸς ἑαυτὸν ἀναλύων, illustratur ad

Synes. de Provid. p. 308. Similiter Synes. de Regn. p. 29. B.: *Καὶ μοι πάλιν ὁ λόγος ἐπὶ τὰ μικρῷ πρόσθεν ἀνακάμπτει.*

Pag. 66. l. 26. *κατὰ τὴν ἐν ἑκατέρῳ δύναμιν*] Praeposit. *ἐν*, quae in edd. deest, inserui ex Cod. A. Mox idem liber scribit *οὐδὲ μίαν — διαφοράν*. Voc. *διαφορὰν* pro vulg. *διαφωνίαν* exhibet item Cod. B, unde in ordinem recepi. Deinde Codd. mei omnes recte distinguunt ante *ἑκατέρᾳ*. Tum pro *ἐξεργασαμένου* c. Codd. AB scripsi *ἐξεργαζομένου*. Vertit et Morell.: cum *uterque — praestet*. Male Hervetus: nullam — inveniet *utriusque* discrepantiam, *ut qui — effecerit*.

— l. 7. a f. *Ὡς γὰρ ἔστιν*] *Ἔστιν* de meo dedi. Cod. B c. ed. Par. 1. scribit *γὰρ ἐστὶν*, reliqui Codd. c. 2. ed. Par. *γάρ ἐστιν*. Pro *ἀκινδύνως* Cod. A mendose habet *ἀκινδύνος*. — *Ἐπιθιγγάνειν* explicatur in marg. Codicis A *ἐγγίζειν*, in marg. autem Codicis B est: *ἥγουν ψαύειν· ἅπτεσθαι*. Hesych. et Suid.: *Ἐπιθιγγάνει· ἐφάπτεται*. — *ὁ θάνατος*] Sic Codd. AB. Vulg. *θάνατος*. Mox Cod. B *πρὸς τὸ πάθος*.

— l. 3. a f. *τὸ ἐν τῷ ὕδατι προμελετῆσαι*] Deest *τὸ* in Cod. B.

Pag. 67. l. 1 *ἀναδῦναι*] Codd. BC *ἀναδύναι*, ut supra.

— l. 2. *ἐν τοῖς κατὰ τὸν βίον γινομένοις*] Ita Cod. A. Vulg. *γενομένοις*. In Cod. B nec *γινομένοις* est, neque *γενομένοις*. Dein Codd. AB pro *ἀρχηγικώτερα* exhibent *ἀρχικώτερα*, aeque bene. Post *ὧν ἄνευ* ex Codd. ABC inserui *ἐκ*, quod edd. omittunt et melius abesse putabat Glauberus. Sed vertit et Morellus: *aut* (immo *haud*) recte procedat, et Hervetus: *nequaquam* recte processerit. Tum Cod. A offert *τὸ γιγνόμενον* pro *τ. γιν.* L. 7. *τὸ* in Cod. B superscriptum; omissum l. 9.

— l. 13. *ἐν ἀναστάσει*] Praepositio in Cod. A supra lin. posita, ut inserenda. Paullo post pro mendoso *ἀναβλέποντες* Codd. ABC recte praebuerunt *βλέπων*. — *δεῖ πάντως πορευθῆναι*] Cod. A *δεῖ πάντως δεῖ πορ.*, sic. In seqq. Cod. C scribit *καὶ* (pro *κἂν*) *ἄμοιρος*. — *ἡ ἀναχώρησις*] Sic Codd. ABC; edd. artic. om.

— l. 8. a f. *προσεπωρώθη*] Deest hoc verbum in Lexicis. Cf. supra Ducaei Annot. p. 215. Mox pro vulg. *προήχθη* ex Codd. AC emendavi *προσήχθη*. In Cod. B legitur *προς-*

ἦλθε, quod glossam redolet. Nec multo post vulgatum ὄρθωσις praeeuntibus libris AB mutavi in διόρθωσις. Voc. καταλλήλῳ margo Codicis A interpretatur ἁρμοδίῳ.

Pag. 67. l. 4. a f. Κατάλληλον τῷ κεκιβδηλευμένῳ χρυσίῳ τὸ χωνευτήριον] Vitiose Cod. C κατάδηλον. Χρυσίῳ in Cod. A magna ex parte in ràs. corr. Ceterum orae Codicis C Marg unius adscripsit σημ. *Caute legas.* Apposuerat iam Hervetus margini Gregorii Operum, quae Latine versa prodierunt Parisiis anno 1573.: *Caute legendum; hoc enim sapit Origenem.* Habet etiam Cod. A in ora σχαιόν. Primarium Origenis locum, qui fortasse hic respicitur, laudavi supra ad Cap. XXVI. p. 252. Similiter Noster de anima et resurrect. Tom. III. p. 226. BC.: καὶ ὥσπερ τὴν ἐμμιχθεῖσαν τῷ χρυσίῳ ὕλην οἱ διὰ πυρὸς ἐκκαθαροῦντες (immo scrib. c. Codd. Mon. 23, 47, 438 et 562, itemque Hasselmanniano ap. I. Chr. Wolf. Anecdd. Gr. T. III. p. 20. ἐκκαθαίροντες. Vertunt etiam Augentius et Sifanus: qui *expurgant*) οὐ μόνον τὸ νόθον τῷ πυρὶ τήκουσιν, ἀλλὰ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην καὶ τὸ καθαρὸν τῷ κιβδήλῳ συγκατατήκεται, κἀκεῖνο δὲ (part. δὲ, quam Codd. Mon. 47, 438 et 562 omittunt, Cod. 47. a docta manu in marg. habet.) δαπανωμένου τοῦτο μένει, οὕτω καὶ τῆς κακίας τῷ ἀκοιμήτῳ (Codd. Mon. 47, 438 et 562 rectius καθαρσίῳ, sed prior liber in marg. γρ. ἀκοιμήτῳ) πυρὶ δαπανωμένης, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τὴν ἐνωθεῖσαν αὐτῇ ψυχὴν ἐν τῷ πυρὶ εἶναι, ὡς ἂν τὸ κατεσπαρμένον νόθον καὶ ὑλῶδες καὶ κίβδηλον ἀπαναλωθῇ (Cod. 47. ἅπαν ἀναλωθείη (sic) a m. pr.; in marg. γρ. ἀπαναλωθῇ. Cod. 438. ἅπαν ἀναλωθῇ) τῷ αἰωνίῳ (Codd. Mon. 47, 438 et 562 αἰωνίῳ om.) πυρὶ δαπανώμενον. Vid. ibid. p. 223. A. et Or.: Tunc ipse filius subiiciętur etc. Tom. II. p. 12. C. De seqq. cf. Dialog. de anima et resurrect. p. 213. B.

Pag. 68. l. 2. οἱ] Cod. B εἰ. Tum Cod. A ἀποκλυσάμενον. In seqq. Cod. B εἰ δὲ pro οἱ δέ.

CAP. XXXVI.

Cod. Mon. B κεφ. λς'. τούτοις τὸ ὑπὸ Χριστοῦ εἰρημένον· ὁ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐχ ὄψεται τὴν ζωὴν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ θεοῦ μένει ἐπ' αὐτὸν, καὶ τὸ ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἐξ ὕδατος καὶ πνεύματος, οὐ μὴ εἰσέλθῃ εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν. Ap. Morellum nulla est Capitis divisio.

Pag. 68. l. 8. ἐντὸς τῆ θείου χόρου] Cod. A in texto habet ἐν, margini additum τός. Idem liber scribit χώρου. Dein Cod. B πάντας om. Mox autem habet ἀποῤῥιψάμενον. Male. Cf. ad Cap. XXVII. init., add. Cap. XL. p. 76. et Or. in bapt. Chr. T. III. p. 368. B. In Cod. C exstat ἀπορυψάμενον. Deinde pro τοῦτό ἐστιν scripsi τοῦτο ἔστιν.

— l. 18. Ὁ δὲ καθαριεσθείς] Codd. AB ὁ δὲ καθαρθείς. Sed cf. praeced. Cap. fin.

— l. 22. Ἀλλὰ τό] Artic. in Cod. B superscriptus. Pro ἔχειν Cod. C habet ἔχει.

CAP. XXXVII.

Cod. Mon. B κεφ. λζ'. τίνος χάριν τῆ σώματος τῆ Χριστῆ μεταλαμβάνομεν. Item a m. rec. Cod. Mon. A. Morellus vertit: *Cuiusnam rei gratia corpus domini nostri Iesu Christi sumamus.*

Pag. 68. l. 5. a f. συγκεκραμένον, δι' ἀμφοτέρων] Cod. C συγκεκραμμένον. — „Monueramus omissum fuisse, quod duo MSS. suggerebant δι' ἀμφοτέρων [ita etiam tres Mon.], per utraque, hoc est, per animam et corpus, sed in Morell. quidem sic erat: ἀνάγκη τῆ πρὸς τὴν ζωὴν καθηγεμένη τὰς σωζομένας ἐφάπτεσθαι, cui lectioni favet et Regius [immo et Monacc. AB]: sed rectius tamen Vulcob. [necnon Mon. C] τῷ πρὸς τὴν ζωὴν καθηγουμένῳ τὰς σωζομένας ἐφέπεσθαι. Petr. Morell.: *necesse est, ut qui servantur, eius, qui ad vitam praemonstrat iter, vestigia sequantur.* Similis sententia apud Chrysostomum homil. 83 [LXXXII.] in Matth. [T. VII. p. 787. D. ed. Montfauc.]: *εἰ μὲν γὰρ ἀσώματος εἶ, γυμνὰ ἂν αὐτά σοι τὰ ἀσώματα παρέδωκε δῶρα· ἐπεὶ δὲ σώματι συμπέπλεκται ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς τὰ νοητά σοι παραδίδωσι.*" Fronto Ducaeus. — Recepi τοῦ — — καθηγουμένη — — ἐφάπτεσθαι, quae lectio h. l. ob seqq. verisimilior videtur.

— l. 3. a f. πρὸς αὐτόν] Cod. B πρὸς αὐτήν.

Pag. 69. l. 1. δὲ σῶμα] Idem liber om. δὲ, moxque τῆ ante σώζοντος. Morellus legit τῆ σώματος, in Lat. interpretatione scribens: corpus autem alio modo cohaeret *corpori* et commiscetur. Hervetus vertit: eius, *quod* dat salutem, improbante Glaubero, qui dedit: *mit dem Urheber unsers Heils.*

Pag. 69. l. 2. Ὥςπερ γὰρ οἱ δηλητήριον — λαβόντες] „Ex hoc loco ad finem usque capitis omnia ferme sunt ab Euthymio exscripta et in titulum translata 21. partis 2. Panopliae dogmaticae, ut doctrina de transmutatione Dominici corporis et sanguinis Gregorii nostri auctoritate confirmaret, atque hoc totum una cum Liturgiis sacris utraque lingua est editum Lutetiae ap. Guil. Morellum an. CIↃ. IↃ. LX." Fronto Ducaeus. — Inest hoc Caput, ex Euthymio enotatum, una cum alio Io. Damasceni loco eximio, qui eiusdem est argumenti, in Cod. Monac. Nr. 551. fol. 35, a — 36, b.

— l. 5. τὸ ἀλεξητήριον] Sic Cod. A, Euth. et Lit. sacr.; Codd. BC, ut edd., τὸ ἀλεξιτήριον. Deinde Cod. B scribit ἐντὸς γενέσθαι τῶν ἀνθρωπίνων σπλάγχνων, ord. invers. Non male. Vid. Annotat. ad Cap. X. p. 28. l. 18. In Lit. sacr. exstat γίνεσθαι. — τοῦ διαλύοντος τὴν φύσιν ἡμῶν] „Gregorius denkt hier vermuthlich an den Apfel, den Eva auf Zureden der Schlange ass. Mehrere Kirchenväter sind der Meinung, dieser Apfel sei giftig gewesen und hätte also *physikalisch* dem Menschen geschadet." Glauberus. — Paullo inferius e Codd. ABC, Euth. et Lit. sacr. correctum ἀναγκαίως pro ἀναγκαῖον ὡς. — ἀλεξητήριον] Sic Cod. A, Euth. et Lit. sacr., ut supra.; Cod. C, ut edd., ἀλεξιτήριον, Cod. B ἀλεξιφάρμακον. In seqq. Cod. B male ἀπώσατο.

— l. 12. Τί οὖν ἔςι] dè meo dedi. Vulg. scribitur ἐςί.

— l. 13. τοῦ τε θανάτου] Τε Cod. A om. Tum Cod. A, Euth. et Lit. sacr. pro τῆς ζωῆς ἡμῶν exhibent τ. ξ. ἡμῖν et pro κατήρξατο ap. Euth. et in Lit. s. legitur προκατήρξατο.

— l. 15. φησιν ὁ ἀπόςολος] Cod. A φησι. Vid. Paul. ad Corinth. I. 5, 6. Dein Euth. et Lit. s. dant ἐξομοιοῖ. Tum Codd. AB, Euthym. et Lit. s. οὕτω. Qui subsequitur artic. a Cod. B abest. Pro vulg. θανατισθὲν e Codd. AB, Morell., Euth. et Lit. s. corr. ἀθανατισθέν. „Cyrillus etiam Alexandrinus in explanatione Anathematismi undecimi Tom. I. Concilior. edit. Romanae pag. 511. dicit in Eucharistia suscipi, ὡς ἴδιον σῶμα γεγονὸς τοῦ πάντα ζωοποιοῦντος λόγου." Fronto Ducaeus. — Cod. B articulum supra omissum ante σῶμα infert. Mox Lit. s. post μεταποιεῖ addunt τε.

Pag. 69. l. 18. τῷ φθοροποιῷ — ἀναμιχθέντος] Sic Codd. AB, Euth. et Lit. s.; Cod. autem C, ut edd., τοῦ φθοροποίου — ἀναμιχθέντος. Deinde Euth. συγχρείωται. Pro οὕτως Codd. AB, Euth. et Lit. s. dant οὕτω. Καὶ, quod est ante τὸ πᾶν, Euth. et Lit. s. om.

— l. 23. γενέσθαι] Sic Codd. ABC, Euth. et Lit. s.; edd. γίγνεσθαι. Dein Lit. s. praebent εἰ μὴ διὰ βρώσεως. Vid. Annot. p. 276. Tum pro καὶ πόσεως Codd. AB, Morell., Euth. et Lit. s. ἢ π., quod recepi. Zinus autem vertit: *et potum*.

— l. 24. Οὐχοῦν] Cod. Euth. οὐχ ἕν. Mox pro τῷ πνεύματος e Codd. AB, Euth. et Lit. s. rescripsi τῷ σώματι. Glauberus coniectabat τῷ σώματος.

— l. 26. Μόνῳ] Ita Cod. B et Lit. s.; reliqui MSS. e. edd. μόνον. — εἰ μή] Codd. A et Euth. εἰ om.; in Cod. autem B pro εἰ μὴ exstat καί. Mox pro γενόμενον Codd. B et Euth. scribunt γινόμενον. — τὸ ἓν ἐκείνῳ σῶμα] Cod. B τὸ ἐν ἐκείνῳ σῶμα. Cf. infr. p. 70. l. 2. a f. ibique annot. Tum Cod. C τῶν ψυχῶν pro τῶν πιστῶν. Mox c. Cod. B scripsi εἰς ἀεί. Vulg. εἰσαεί. Vid. Annot. p. 218. — l. 3. a f. ὅλον ἐν ἑκάστῳ δι' τῶν μέρους γίγνεσθαι] Codd. AB, Euth. et Lit. s. dant ὅλον ἑκάστου. Vertit Morell.: *totum* tamen *singulis* in parte *cedat*, et Zinus ap. Euth.: *totum cuiusque* per partem evadat. De loquutione vid. Burmann. ad Valer. Flacc. Argonaut. I. 207. p. 52., Wyttenbach. ad Eunap. p. 66., Boissonad. ad eund. p. 572. et ad Aristaenet. p. 491. Sed h. l. aptius videtur esse ἐν ἑκάστῳ. Deinde c. Codd. AB et Lit. s. dedi γίνεσθαι pro vulg. γεν. Tum Codd. B, Morell. et Euth. exhibent ἐφ' ἑαυτῷ (Cod. A et Lit. s. ἐφ' ἑαυτό), Cod. C, ἐν ἑαυτῷ. De dictione μένειν ἐφ' ἑαυτῷ vid. ad Synes. Calv. Eno. pag. 174. Cf. infr. Cap. XXXIX. pag. 74. l. 15.

— l. 1. a f. Οὐχοῦν ὡς ἄν] Cod. Euth. οὐχ ἕν (ut solet), ὡσάν.

Pag. 70. l. 6. ἑαυτήν] Codd. B et Euth. αὐτήν. Post ἀπωθουμένη Cod. Euth. et Lit. s. adiungunt: ἡ δὲ δύναμις κτλ.

— l. 10. τὸ ἐγκείμενον] Cod. B τὸν ἐγκ. Tum Cod. A φυλάσσει. Paullo inferius Cod. B σχηματίζει. Cod. A τὸν περιέχοντα ὄγκον. Ante γνώριμον Cod. B ἡμῖν om.

Pag. 70. l. 19. καὶ ἔστι καὶ λέγεται] Prius καὶ Cod. B om.; superscriptum habet Euth. In eodem libro exstat ἐστὶ, male. Vid. Annotat. ad Synes. Calv. Enc. p. 173. sq.

— l. ead. Ἔστι δέ] Sic Codd. ABC, Euth. et Lit. s. Vulg. Ἐστι. Illud suspicabatur iam Glauberus. Deinde Gregorii libri omnes, Euth. et Lit. s. recte habent σώμασιν. Vulg. σώμασι. Pro ἑκάστῳ, quod in Lit. s. deest, Cod. B scribit ἑκάστη. In seqq. idem liber et Euth. vere exhibent ῥιζωρυχθέντα, reliqui c. edd. vitiose ῥιζορυχ. Ante τροφὴ in Lit. s. articulus deest. Infr. ibid. legitur τοῦ ἐν ἡμῖν θερμοῦ.

— l. 9. a f. Οὐκοῦν] Cod. A ἀκ ἄν. Dein Lit. s. pro γενόμενα dant γινόμενα, quod placet. Paullo post Codd. AB, Morell., Euth. et Lit. s. verissime legunt μεθισαμένης, quod probavit iam Glauberus. Cod. C, in texto cum vulgatis libris conspirans, habet καθις., in marg. μεθ' ἵσ. Cf. p. 71. l. 18—19. et l. 8. a f.

— l. 4. a f. διευχρινηθέντων] Ed. Paris. 1. διεγχρινηθέντων. In proximis Cod. A vitiose scribit ἐξητεῖτο. — τὸ ἓν ἐκεῖνο σῶμα] Sic Codd. AB, Morell., Euth. et L. s., probante Glaubero.; Cod. C et vulg. libri τὸ ἓν ἐκείνῳ σῶμα, quod Lat. interpretatione reddidit Hervetus. Sed lectio a me recepta confirmatur etiam verbis seqq. (pag. 71. l. 1.): πρὸς πάντας μεριζόμενον καὶ αὐτὸ οὐ μειούμενον et gemino loco pag. 69. l. 5. a f. Mox in Cod. B scribitur ζωογονεῖ pro ζωοποιεῖ, quod verum est. Respexit Noster Ioann.: 5, 21.: ὁ υἱὸς ὃς θέλει ζωοποιεῖ. Cf. p. 69. l. 25.

Pag. 71. l. 1. οὐ μειούμενον] in Cod. B corruptum in οὐκειούμενον.

— l. 2. ἐγγὺς τοῦ εἰκότος λόγου] Lit. s. ἐντὸς τ. εἰκ. λ. Proxime c. Cod. B dedi παντὸς τοῦ σώματος. Vulgo artic. abest. Hervetus mire vertit *cuiuslibet hominis*. — ἐν μὲν τῇ βρώσει] Μὲν recepi ex Cod. Euth. et Lit. s. Ἐφηδυσμένον in Cod. A depravatum in ἔφη δυς μένον. Cod. B legit ἐφηδυνόμενον. Verba καθὼς — καὶ λόγος Cod. Euth. om. Et Zinus vertit: *Porro Dei verbum ita naturae humanae coniunctum est.* Pro διῄρηται Cod. C habet διῃρητο. De re vid. Cap. I. Paullo post e Codd. ABC, Euth. et Lit. s. pro συνεκράθη restitui συμπεκράθη. In seqq. libri AB, Euth. et Lit. s. ante φύσει igno-

rant ἀνθρωπίνη. Mox διὰ in Cod. Euth. deest. L. seq. Cod. A pro καθ' ἑαυτὸν habet καθ' ἑαυτήν. — ὥσπερ τοίνυν] Posterius vocabulum Cod. Euth. et Lit. s. om., item, quod mox sequitur, πολλάκις. Dein Cod. Euth. scribit ὁ δὲ τὸν ἄρτον. Tum Codd. AB, Euth. et Lit. s. inverso verborum ordine exhibent τὸ σῶμα τὸ ἀνθρώπινον βλέπει. — ἐκεῖνος γινόμενος] Sic emendavi ex Lit. s. suasore Fr. Ducaeo. Cod. Euth. dat ἐκεῖνος γενόμενος. Sed Zinus interpretatur: quoniam *panis* in corpore *existens* corpus evadit. Reliqui libri et manu exarati et typis descripti habent ἐκεῖνο γενόμενον, excepto Cod. B, in quo est ἐκεῖνο γινόμενον. Pro κἀκεῖ in Lit. s. exstat κἀκεῖνο, quod probo. Ita legit etiam Morellus, vertens: divinum *quoque* corpus *illud*. Zinus ap. Euth.: divinum *illud* corpus. Sed noster Cod. Euth. a vulg. lect. non discedit. — τοῦ ἄρτου] Ita Codd. ABC, Euth. et Lit. s.; in edd. artic. deest. Mox pro ἐκείνῳ Cod. B habet ὑπ' ἐκείνῳ et μεθιερωμένην pro μεθιερωμένης. Nostrum ob oculos habuit Io. Damasc. de fide orth. IV. 13. p. 269. sq. ed. Lequien. In seqq. Lit. s. exhibent τὸ σῶμα κἀκεῖνο ord. invers.

Pag. 71. l. 22. Καλῶς ἔν] Marg. Cod. A κεφ. λζ'. περὶ τῆς καθιερώσεως τοῦ θείου ἄρτου. Marg. Cod. B σημείωσαι περὶ τῆς καθιερώσεως τοῦ θείου ἄρτου. Infra vulg. πιστεύομαι praeeuntibus Codd. ABC, Euth. et Lit. s. mutavi in πιστεύομεν.

— l. 26. τῷ σχηνώσαντος] Cod. B τῷ σκηνώματος.

— l. 7. 2. a f. τὸ ἴσον] Sic Cod. A et Lit. s.; reliqui MSS. c. edd. τ. ἴσον.

— l. 6. a f. ἐποιεῖ τὸ σῶμα] Recepta haec lectio ex Codd. Mon. AB, Morell., Euth. et Lit. s., probante Glaubero. Vulg. ἐποιεῖτο σ. In Cod. autem C scribitur ἐποιεῖτο τὸ σ. L. 4. a f. post ὁ ἄρτος Cod. A inserit ἦν. Tum idem liber offert φησι pro φησιν. Sic Paul. I. Tim. 4, 5. — οὐ διὰ βρώσεως] „Quoniam insignis hic locus est, valetque plurimum ad revincendos cum haereticos, qui transsubstantiationem negant, tum schismaticos, qui consecrationem vi Christi verborum fieri non ita, ut par est, admittunt, idcirco ex collatione Codicum MSS. restituendus et suppletis interpretum defectionibus exponendus fuit, expunctis illis Herveti verbis: *et orationem non per cibum et potum procedens ad corpus Verbi, sed a*

Verbo, quemadmodum dictum est, transmutatus, nempe hoc est corpus meum. Dum enim vertit, *sed a verbo transmutatus*, et Morellus, *statim a verbo in corpus*, itemque Zinus apud Euthymium, *per verbum in corpus mutatus*, legisse videntur, *εὐθὺς διὰ τῦ λόγου πρὸς τὸ σῶμα*, eaque fuit lectio Regii Cod. et Morell. itemque editionis Morellii: et in altero Vulcob. sic erat, *εὐθὺς πρὸς τὸ σῶμα τῷ λόγῳ μεταποιούμ.*, *sed quod statim in corpus Verbi transmutetur.* Priori lectioni suffragatur et Iustinus Martyr Apolog. 2. pag. 77. edit. Commel. [I. c. 66. p. 83. B. ed. Bened.]: *οὕτως καὶ τὴν δι' εὐχῆς λόγου τοῦ παρ' αὐτοῦ εὐχαριστηθεῖσαν τροφὴν, ἐξ ἧς αἷμα καὶ σάρκες κατὰ μεταβολὴν τρέφονται ἡμῶν, ἐκείνου τοῦ σαρκοποιηθέντος Ἰησοῦ καὶ σάρκα καὶ αἷμα ἐδιδάχθημεν εἶναι.*" Fronto Ducaeus. — Verba *καὶ πόσεως*, quae nec Codd. AB c. Euth., nec Lit. s. agnoscunt, nec Morellus et Ducaeus vertendo expresserunt, sine haesitatione expunxi. Post *εἰς τὸ σῶμα* iubentibus Codd. ABC et Euth., itemque Lit. s. inserui *γενέσθαι*. Zinus ap. Euth. vertit: non *quia comeditur*, eo progrediens, *ut Verbi corpus evadat.* De constructione verborum *γίνεσθαι*, *παραγίνεσθαι*, *παρεῖναι*, c. praepos. *εἰς* et accus. coniunctorum notavi iam supra p. 257. Post *προϊὼν* intell. *ὥστε*. *Εὐθὺς* Codd. mei omnes, item Euth. et Lit. s. una c. edd. habent. Dein c. Codd. AB, Morell., Reg., Euth. et Lit. s. correxi *διὰ τῦ λόγου*. Tum pro *μεταποιούμενος* in Lit. s. perperam legitur *ποιούμενος*.

Pag. 72. l. 1, *τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου*] Vid. Matth. XXVI. 26., Marc. XIV. 22., Luc. XXII. 19.

— l. 3. *ἐν τῷ ζῆν διαμένοι*] Lit. s. *πρὸς τὸ ζῆν δυναμοῖτο*. Deinceps in iisdem exstat *ὥσπερ γάρ*. Post *σεῤῥᾶς* e Codd. AB, Euth. et Lit. s. apposui *τε*. Mox Cod. B om. *τρόπον*. In Lit. s. legitur *τῷ αὐτῷ τρόπῳ*. Pro *τῷ ὑγρῷ* Cod. A scribit *τὸ ὕδωρ*. Mox in Lit. s. male excusum *ἂν ἡμῖν*. *Διὰ* ante verba *τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως* a Cod. B abest. — *καὶ μάλιστα*] *Vel maxime.* Vid. ad Synes. de Regn. p. 211.

— l. 10. *ταῦτα τὸ μέρος*] Sic Codd. AC, Euth. et Lit. s. Vulg. artic. deest. Deinde Codd. Mon. ABC, Morell., Euth. et Lit. s. pro vulg. *ἐκείνου σὰρξ* recte scribitur *ἐκείνη σάρξ*. Nec aliter in Vulcob. legit Hervetus, quippe qui verterit: caro *illa* Dei susceptrix. In Cod. autem B supra *η* a m. corr. vide-

tur fuisse ἄ. — ὁ δὲ φανερωθεὶς θεός] Sic Codd. Mon. AB, Morell., Euth. et Lit. s. Vulgati libri pro θεὸς exhibent λόγος. In Cod. A κατεμίξεν corr. e κατέμιξαν. — τῇ ἐπιχήρῳ τῶν ἀνθρώπων φύσει] Τῶν ἀνθρώπων Codd. AB, Euth. et Lit. s. om. Vertit etiam Morell. *caducae naturae*. In seqq. pro mendoso συναποθεωρηθῇ ex libris Monacc. ABC, item Morell., Euth. et Lit. s. emendavi συναποθεωθῇ. Interpretatur etiam Hervetus: *deificetur*. Vid. Annot. p. 275. sq. Paullo inferius Cod. A vitiose scribit ἐνπείρει pro ἐνσπείρει. Deinceps e Codd. AB, Euth. et Lit. s. pro εἷς, quod e Vulc., quocum facit Mon. C, in editos libros immigravit, restitutum ἧς, quod recte coniecerat Ruppius p. 241. Etiam Morellus vertit: *quae* pane vinoque constat. Tum Cod. Euth. habet καταχιρνώμενος, ὡσάν. — ὁ ἄνθρωπος] Sic Codd. ABC, Euth. et Lit. s. Vulg. artic. deest.

Pag. 72. l. 20. πρὸς ἐκεῖνο] Posterius vocabulum in Cod. B corr. ex ἐκεῖ.

CAP. XXXVIII.

Cod. Mon. AB κεφ. λή. περὶ τῆς πίστεως. Morellus: *De fide hic paucis agitur, quia diffusius alibi ex professo de illa disseruit* [sc. in Oratt. contra Eunom. et ad Simplic. T. III. pag. 38. sqq.].

Pag. 72. l. 22—23. τῶν περὶ τὸ μυστήριον ζητουμένων] Sic Codd. AB. Vulg. τ. περὶ τῦ μυστηρίυ ζ. Vid. Annot. ad Cap. I. p. 6. l. 1. a f. De voc. πραγματεία dixi p. 208.

— l. 8. a f. τελειότερον] Codd. AB τελεώτερον. L. 6. a f. Cod. Cod. AB pro ἡμῖν exhibent ἡμῶν. — ἀγωνιστικῶς συνεπλάκημεν] Cf. Annot. ad Praefat. pag. 3. l. 15—16. Dein pro vulg. περὶ τῶν προσφερομένων e Cod. A reduxi π. τ. προφερομένων. De utriusque verbi confusione vid. ad Synes. Calv. Enc. p. 236.

— l. 1. a f. καὶ τὸ τὸν γεννώμενον — εἰδέναι] Sic tres Codd. Mon.; ed. Par. 1. habet τὸ τὸν γ., omisso καί. Alt. Paris. καὶ τὸν γεννώμενον. *Καὶ* h. l. est *idque*, *und zwar*, *nämlich*. Vid. Ast. ad. Plat. Phaedr. 464.

Pag. 73. l. 2—3. τοῦτο τῆς γεννήσεως τὸ εἶδος] Cod. AB τοῦτο τὸ τῆς γ. εἶδ.

CAP. XXXIX.

Codd. AB κεφ. λθ'. ὅτι ὁ πνευματικὸς τόκος τῆς ἐξουσίας τοῦ τικτομένου εἴρηται. Morellus vertit: *Quod vir spiritalis sive spiritu regeneratus sit a patria potestate immunis* (sic).

Pag. 73. l. 5—6. τῶν ἀπογεννώντων] Cod. A αὐτογεννώντων, Cod. B αὐτὰ γεννώντων. Proxime τόκος, quod in vulgatis libris excidit, addidi ex tribus Codd. Mon. Ἤρτηται in Cod. B depravatum in εἴρηται.

— l. 6. διαμαρτεῖν] Cod. C ἁμαρτεῖν. In seqq. Codd. AB dant πρὸς τὴν γένεσιν. Deinde Cod. C οἰκείαν pro ἰδίαν. Idem post πατὴρ om. καί. Tum pro vitioso αὐτῷ ἄμεινον e Cod. AC recepi ἄμεινον αὐτῷ. Cod. B habet αὐτῷ ἄμεινον. Mox pro αἱρεῖται Cod. C in texto scribit ἐρεῖ, in marg. αἱρεῖ ἴσ.

— l. 20. παγίαν] Cod. B mendose πελαγίαν. Tum pro ἐν ἀγαθῷ κεκτημένης Cod. B ἀγ̈ακεκτημένης (sic). Cod. A κεκτιμένης.

— 22. παραδέδοται] Cod. B παραδέδωται. In seqq. e. libro C dedi ἡ γέννησις pro ἡ γένεσις. Dein Cod. B scribit πιεζούσιν. Infra pro παρὰ τοῦ πατρός τε καὶ τῆ υἱῆ καὶ τῆ πνεύματος ἁγ. Cod. A exhibet παρὰ τῆ π. τ. καὶ υἱοῦ καὶ πν. ἁ., Cod. B παρὰ τοῦ π. τ. καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ πν. ἁ. Cod. autem C tribus locis artic. om. — τὸ εὐαγγέλιον] Sic Codd. ABC; in edd. autem artic. deest. — καὶ ὁ πατὴρ πάντων ἐςὶ πατήρ] „1. Cor. 4, 15. sagt Paulus: ἐὰν γὰρ μυρίους παιδαγωγοὺς ἔχητε ἐν Χριςῷ, ἀλλ' οὐ πολλοὺς πατέρας· ἐν γὰρ Χριςῷ Ἰησοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγὼ ὑμᾶς ἐγέννησα: *ich bin euer erster Lehrer im Christenthum.* Wo Gregorius den Zusatz: καὶ ὁ πατὴρ πάντων ἐςὶ πατὴρ hergenommen hat, weiss ich nicht. Doch nicht aus den Worten dieser Stelle: ἀλλ' ὀ πολλοὺς πατέρας? Paullus sieht sie nach dem Zusammenhange auf sich." Glauberus. — L. 3. a f. Cod. A mendose habet ἑαυτὸν, ita ut supra ον rasura compareat. — τῆς ἰδίας ζωῆς] Sic Codd. ABC. Vulg. ζωῆς abest. Cf. p. sq. med. Glauberus supplevit φύσεως.

Pag. 74. l. 1. καὶ τὸ γεννώμενον] Utraque editio Paris. habet καὶ τὸ γινόμενον et Ducaeus annotavit: „Excusa est lectio Codicis Morelliani; nam Vulcobianus habuit καὶ τὸ γεννώ-

μενον, idemque Regius prae se fert, unde suspicabar scribendum καὶ τὸ γεννώμενον, quod interpres ediderit: *Nam convenienter affectioni cordis eius, qui accedit ad dispensationem, est in potestate eius, qui gignitur*: et quod praecesserit: ὁ ἐν τῇ τριάδι γεννώμενος, itemque sequatur paullo post ἐγγεννηθῆναι βίῳ καὶ τῇ τῶν γεννώντων φύσει." — Cod. Mon. B mendose scribit καὶ τὸ γινώμενον, Mon. C γιγνόμενον et Mon. A γενόμενον. Equidem sequutus Fr. Ducaeum dedi καὶ τὸ γεννώμενον. — τὸν δὲ τὴν κτιστὴν φύσιν] Sic Codd. Mon. ABC; edd. τὴν δὲ κτ. φ. Perstrinxit Noster h. l. Anomoeos, qui τὸν λόγον κτιστὸν εἶναι dixerunt. Vid. Annot. ad Praefat. p. 180. sq. Cf. hic infr. l. 19. seqq. Paullo inferius Cod. B habet ἀλλοιωμένῳ. Cod. ἐναλλοιουμένῳ ἐγκυματοῦσθαι βίῳ· ἐπεὶ οὖν παντί πῃ δῆλόν ἐστι (sic). Dein Cod. A ἐγγενηθῆναι (altero ν a m. div. supra posito). Tum id. lib. γενώντων.

Pag. 74. l. 12. πα'ρὰ πολὺ τιμιώτερον] Praepositio, quae in Cod. Mon. B et editis libris desideratur, recepta est ex Cod. A (ubi tamen scribitur παραπολύ) et ex Cod. C. Deinceps vulg. ἐλλειπῆς c. Codd. AC in ἐλλιπῆς mutavi. Tum Cod. B habet τοῦ μὴ δεομένου τὸ δεόμενον. Infra post ἐπάναγκες Cod. C ἂν εἴη om. Mox πάντως insertum e Codd. AC. Ἢ a Cod. C abest. Idem deinde habet πιστεύειν εἶναι, ord. inv. Pro ἀρχηγὸν διὰ τῆς πνευματικῆς γεννήσεως ποιεῖσθαι Cod. C legit ἀρχ. ποιεῖσθαι διὰ τ. πν. γεννήσεως. Posterius vocab. ex hoc MS. in textum recepi. Cod. B scribit γεννέσεως. Cod. A c. vulg. libris γενέσεως. In verbis subseqq. Cod. C om. εἰ. Καὶ ἀγαθοῦ in Cod. C Marg unius in ora supplevit. Voc. θεοῦ in Cod. A deest. Proxime Cod. B habet λέγων νομίζοι. Sed οἱ verbi νομίζοι in ν in ras. corr. In Cod. A exstat λόγο νομίζει, ν a m. sec. superaddito et post εἰ una litera erasa. Dein pro vulg. συμπαραλαμβάνων e Codd. Mon. ABC correctum συμπαραλαμβάγειν. Tum Cod. C scribit τὴν εἰς ταύτην τὴν πίστιν. Statim idem liber τῆς γεννήσεως, quod recepi. Reliqui c. edd. legunt τ. γενέσεως. — τῇ ἐλλιπεῖ φύσει] Ita Codd. AC; Cod. autem B atque editi libri τ. ἐλλειπεῖ φ. Tum Cod. A pro τῷ ἀγαθύνοντος offert τῷ ἀγαθῷ ὄντος, quod in suo libro invenit etiam Morellus, quip-

pe qui verterit: quae manca sit, *bonoque indigeat.* Annotavit Glauberus: „Gregorius meint hier die *menschliche* Natur, oder vielmehr die eines *Geschöpfes* überhaupt; und diese Uebersetzung gebe dann den Sinn: Ein Geschöpf ist selbst unvollkommen, und es braucht, um für sich vollkommen zu werden, sogar einen andern, Vollkommnern: wie z. E. die Menschen *Christum* nöthig hatten, der sie zur Vollkommenheit bringen musste: Es kann also keinem Andern Vollkommenheit geben. — Die folgenden Worte: *τῆς ὑπερεχούσης φύσεως ἀποςήσας τὴν πίςιν*, sollen eigentlich so viel heissen: weil er dem Sohne und dem heiligen Geiste nicht die höchste Natur zuschreibt, sondern sie für Erschaffene hält." — Post *εἰςποιῶν* Cod. A *καὶ* om. In seqq. Cod. C exhibet *λέληθεν* (Cod. B et 1. ed. Paris. *λέλυθεν*, iotacismi perturbatione) *εἰς ἑαυτὸν καὶ οὐκ εἰς τὸ θεῖον.* *Καὶ* agnoscit etiam Cod. A. Fortasse scribendum *λέλήθεν εἰς αὐτὸ* (i. e. *τὸ κτιςὸν*) *καὶ οὐκ εἰς τ. θ.* — *τῷ κατὰ τὸ ἴσον*] Codd. BC *τὸ κ. τ. ἴ.* L. 3. a f. Cod. C habet *ὑπερανεςηκότα* et l. 1. a f. Cod. B mendose *διαφθορά.*

Pag. 75. l. 3. *οὐδεμίαν — παραλλαγήν*] Cod. A *οὐδὲ μίαν — π.*

— l. 4—5. *κτιςὸς μὲν — κτιςὸς δέ*] De particularum *μὲν* et *δὲ* in anaphora positarum usu notavi ad Synes. de Provid. p. 204. sq. *Ὢν* Codd. AC om. Pro *θεὸν* Cod. C offert *υἱὸν*, ut legitur in Ioann. Evang. I. 18., ubi cf. lectt. var. ap. Griesbach. Ceterum vid. Annot. ad Praefat. p. 184. sq. Hervetus vertit: et unigentum Deum *non* esse existimat. At Ducaeus, sequutus auctoritatem Codicum Vulc. et Morell., a quibus *οὐκ* abest, quoniam dixerat ante Gregorius debere Christianum *τῆς ἀκτίςου φύσεως εἶναι πιςεύειν τὴν ἁγίαν τριάδα*, interpretationem Latinam ita immutandam censuit: *Si ergo homo, cum sit creatus, spiritum quoque creatum esse, itemque unigenitum Deum affirmat.* Recte. Consentiunt etiam Codd. mei omnes, unde non audiendus est Glauberus, haec opponens: „Man kann aber eben so gut das *οὐκ* behalten, und so übersetzen: — auch den Geist für erschaffen und den Eingebornen nicht für Gott hält. *Κτιςὸν* und *θεὸν οὐκ εἶναι* ist dann gleichbedeutend" — *ἐν ἐλπίδι*) Sic Cod. A et a m. sec. B, in quo a pr. m. scriptum fuit *ἐνελπίδι.* Cod. C habet *ἐπ' ἐλπίδι.* — *πρὸς ἑαυ-*

τὸν ἀναλύων] Praepositio in Vulcob. videtur defuisse, quum verterit Hervetus: *ut qui se resolvat a transitu ad id, quod est melius ac praestantius*, Ducaeus: *quippe qui se ipsum ab illa in melius restitutione alienum faciat.* Immo vert.: ad se ipsum *rediens* (cf. Annot. p. 278. sq.); verba enim πρὸς ἑαυτὸν ἀναλύων idem significant, ac si dixisset πάλιν εἰς τὸ ὁμογενὲς ἑαυτὸν ἐπιάγων (vid. p. 74. l. 25.). — τὸ γινόμενον] Cod. C τὸ γιγνόμενον. De re vid. Ioann. Evang. III. 4.

Pag. 75. l. 12. πρὸς τὴν ἄκτιστον φύσιν] Sic Codd ABC. Artic. editi om. Deinde pro ἀπάγοι ex Cod. C receptum ἐπάγοι.

CAP. XL.

Codd. AB κεφ. μ'. ἀπόδειξις ὅτι ὁ βαπτιζόμενος, εἰ μὴ ἀποστείη τῆς προτέρας κακῆς συνηθείας, ἃ λογίζεται αὐτῷ τὸ βάπτισμα εἰς καθαρισμόν. Consentit Morelli interpretatio.

Pag. 75. l. 17. ἔχειν] Cod. C ἔχει. Paullo post Cod. A scribit τὸ δοκεῖν et Cod. B μονονουχί. Annotavit Ducaeus: „MS. Morell. ἐχὶ τῷ ὄντι γεννώμενοι, et Pet. Morellus: *errore se ipsos implicantes, dum se regeneratos existimant, nec re vera sunt.* Maluimus tamen mutato numero insistere verbis Hervetі, qui lectionem alteram Regii et Vulcobiani secutus scripserat, *quod videatur tantum, et non sit revera generatum*, ἐχὶ τῷ ὄντι γεννώμενον. Horum nimirum iustitia non est similis illi, quam in Aristide laudat Plutarchus [Cap. 3.] versibus Aeschyli [Sept. adv. Theb. v. 592.]: οὐ γὰρ δοκεῖν δίκαιος, ἀλλ' εἶναι θέλει [cf. Annot. ad Synes. Or. de Regn. p. 152.]." Deinde in Cod. A γὰρ superscriptum est, ut inserendum. Pro γινομένη in eodem libro legitur γιγνομένη.

— l. 24. πῶς ἔστιν] Sic Cod. C; reliqui c. edd. πῶς ἐστιν. Tum Codd. AB ἄλλον τινά. Vulg. ἄλλόν τινα. — ἐπὶ ἀναχαινισμῷ καὶ μεταβολῇ] Expunxi quem editt. ante μεταβολῇ insertum habent articulum, assentientibus MSS. AC.

— l. 1. a. f. Ἡ γάρ] Sic Codd. BC; Cod. A vitiose ἢ γάρ. Edd. καὶ γάρ.

Pag. 76. l. 2. ἀναστοιχείωσίς τις] Τις pro vulg. τε praebuerunt Codd. BC. In Cod A exstat neque τις, neque τε. Ducaeus: „Legerat interpres, ut editum est e Vulcobiano, quocirca scripserat: Si ergo fit desuper generatio *et* reformatio

hominis. At manuscriptus alter haec sic extulit, *ἀναζοιχείωσίς τις τοῦ ἀνθρώπου*. Aptius quoque illud *ἄνωθεν* [in praeced.] verteretur *denuo*, quemadmodum Ioann. III. 3.: *ἐὰν μή τις γεννηθῇ ἄνωθεν*, non ut Ioann. III. 31.: *ὁ ἄνωθεν ἐρχόμενος*." Recte Glauberus: „Fronto will *ἄνωθεν* hier liber: *von neuem*, *denuo*, übersetzen, wie Ioh. 3, 3. Ich sehe eben nicht, dass es nöthig wäre, besonders, da am Ende des vorigen Kapitels *κάτωθεν*, der Gegensatz von *ἄνωθεν*, war." Vertit igitur: Wenn also *die himmlische Geburt* eine Umformung des Menschen ist.

Pag. 76. l. 5. *Δῆλον ὅτι*] Ita Cod. A. Vulg. *δηλονότι*.

— l. 7. *Οὐκοῦν εἰ, καθώς φησιν ὁ προφήτης*] Cod. C *εἰ* om. Tum Cod. A scribit *φησι*. Sc. Esaias I. 16.: *Λούσασθε, καθαροὶ γένεσθε, ἀφέλετε τὰς πονηρίας ἀπὸ τῶν ψυχῶν ὑμῶν*. Deinde vulgatum *γινοίμεθα* praeeuntibus libris AC mutavi in *γενοίμεθα*. Pro *ἀποκλύσαντες* Cod. C habet *ἀποκλεισαντες*. Mox Cod. B *μεταποιήμεθα*, sic. Reliqui duo *μεταποιήθημεν*.

— l. 11. *τὸ μὲν λουτρόν*] Sic Codd. AC. Vulg. *τὸ λουτρὸν μέν*. Pro *ἀποῤῥίψοιτο*, quod una cum edd. habet Cod. B, e Cod. A restitui *ἀποῤῥύψαιτο* (Cod. C scribit *ἀπορύψαιτο*) et *συμβαίνοι* ex Cod. A, in quo οι a m. corr. profectum est, pro *συμβαίνει*. Deinde Cod. A pro *κἂν* perperam habet *καί*. Tum Cod. C dat *τολμηρότερον*. Mox Cod. A *ἢ λέξω*. — *τῷ γεννωμένῳ*] Vulg. *τ. γινομένῳ*. Codd. AC *τ. γιγν*. Marg. Cod. C *γεννωμένῳ*. Quam coniecturam in textum recipere non dubitavi. — *τὸ κατὰ τὸν θυμὸν αἶσχος*] Vertunt Morellus et Ducaeus: *animi turpitudo*. Quorum posterior annotavit: Interpres, *non turpitudo libidinum*. Quicquid legerit, *θυμὸς* aut pro animo aut pro sola ira, vel furore sumi potest: at *ἐπιθυμία* cupiditas est vel libido." — *ἢ ἀκόλαστος καὶ ἀσχήμων διάνοια*] Sic Cod. A. Reliqui duo et vulg. libri ante *ἀσχήμων* sine causa artic. repetunt. De scriptura vocis *τύφος* pro *τῦφος* vid. quae supra monui pag. 245. In seqq. Cod. C male scribit *παραμένει* et ante *μετὰ τοῦτο* omittit *καί*. Deinde pro vulg. *ὑπηρετεῖται* (in Cod. C est *ὑπηρετεί*) Cod. AB recte praebuerunt *ὑπηρετῆται*.

Pag. 76. l. 23. *ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα*] Ita tres Mon. *Τὰ* in edd. defit. Cf. Annot. ad Cap. XII. pag. 225. sq. Mox pro *ἤ*, *τί* Cod. C perperam scribit *εἴ τι*. Tum Codd. mei omnes recte exhibent *οὐκ ἔχω* pro vitioso *ἄκ ἔτι*.

— l. 26. *ὁ σεσυκοφαντημένος*] Cod. B *ὁ ἐσυκοφ.* (sic), supra *σ̄* comparente rasura. In proximis Cod. A habet *οὐδὲ μίαν ὁρῶσιν* (Cod. C *οὐδὲ ὁρῶσιν*). Deinde unus Mon. C veram lectionem *τὴν τῦ λελουμένυ μεταβολὴν* exhibuit. In edd. extat *τὴν τῦ λεγομένυ μεταβολὴν*. Cod. B habet *τὸν̈ τῦ λεγομένυ μ.* (sic) et Cod. A *τὴν τῦ λόου — μένου*, altero *λ̄* a m. corr. interposito et lineola ducta supra lacunam, quae a pr. m. relicta erat. Hervetus videtur legisse *γεγνωμένυ*; vertit enim nullam videt mutationem *eius, qui est generatus*. Mirifice Morellus: Quisquis affectus est iniuria — — — nullam in ipsis *ab iis, qui vulgo dicuntur*, immutationem videt.

— l. 7. a f. *τὴν τῦ Ζαχχαίου φωνήν*] Artic. *τοῦ*, qui a vulgatis libris abest, inserui ex Codd. AC. — *εἴ τινός τι ἐσυκοφάντησα*] Sic Cod. B, editt. et Luc. XIX. 8. Reliqui autem libri *εἴ τινά τι*.

— l. 5. a f. *περὶ αὐτοῦ*] Sic tres Mon. Vertit etiam Hervetus: *de eo*. Morellus: *de ipso*. Vulg. *περὶ τῦ αὐτῦ*.

— l. 1. a f. *ἐπιθρυλῶν*] Sic Codd. AC pro vulgato *ἐπιθρυλλῶν*, quod tenet Cod. B. De meliore huius verbi scriptura vid. Etymol. Magn. p. 456, 40. sqq., Etymol. Gud. p. 200, 26, Orion. Theb. p. 624, 27, Eustath. ad Homer. Il. Ψ. v. 396. p. 1307, 41. ed. Rom.; cf. etiam Annot. ad Cap. XXVIII. pag. 256. Ceterum hoc verbi *θρυλεῖν* composito, quod Grammatici laudati interpretantur *ἐνοχλεῖν*, *θορυβεῖν*, vulgaria autem Lexica ignorant, utitur Noster etiam p. 77.

Pag. 77. l. 1—2. *τῆς τοῦ Παύλου φωνῆς*] Sic Cod. C; reliqui c. edd. articulo carent. Vid. Epist. ad Gal. VI. 3. Post *εἶναι* Codd. Mon. recte addunt *τι*.

— l. 3. *Ὁ γὰρ μὴ γέγονας*] Cod. A *ὃ γέγονας*.

— l. 4. *Ὅσοι*] Vid. Ioann. Evang. I. 12. Mox Cod. C *ὅτι ἔδωκεν*.

— l. 6. *Τὸ δὲ τέκνον*] *Δὲ* Cod. AC om. Deinde in Cod. C scribitur *ὁμοιογενές*.

Pag. 77. l. 8. *καὶ τὸν θεόν*] In Cod. A *καὶ* deest.

— l. 11. *τοῦ γεγομένου υἱοῦ θεοῦ*] Cod. C *τῶ γεγωμένῳ.*

— l. 12. *ἐμπιπλᾷ*] Psalm. 144, 16. (sec. al. 145, 16). De forma *ἐμπιπλᾷν* vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 95. sq. — *χρηςὸς κύριος*] Cod. B χ̄ὸ κ̄ς (i. e. *Χριςὸς κύριος*). Hervetus: *Christus dominus.* At Fr. Ducaeus: *Suavis Dominus.* Idem annotavit haec: „Expunximus vitiosam lectionem: *Christus dominus universis non infert iram*, utpote natam ex mendosa lectione *Χριςὸς κύριος* pro *χρηςὸς*, unde et Pet. Morellus: *Christus dominus non in universos irascitur.* Psalm. 144, 9. Hieronymus: *Bonus dominus omnibus.* S. Augustinus quod sequitur ex Psalmo 7, 12. ita vertit: *non iram adducens per singulos dies*, et huc allusisse videtur Paulus, non ad locum Iob. 32, 2., cum ait 3. ad Rom. 6. [5.]: *μὴ ἄδικος ὁ θεὸς ὁ ἐπιφέρων ὀργήν; Numquid iniquus est Deus, qui infert iram?*“ — *εὐθὺς κύριος ὁ θεός*] Psalm. 91, 15.

— l. 19. *ἐπιθρυλεῖς*] Sic Cod. C; Cod. A *ἐπιθρυλεῖς*, altero λ a m. sec. superscripto. Vulg. *ἐπιθρυλλεῖς.* De hac varietate vid. supra. Pro *σεαυτῷ* Cod. C exhibet *ἑαυτῷ*. Non male. Cf. ad Cap. XXII. p. 244. infr. et Or. funebr. in Melet. p. 88. l. 8.

— l. 20. *υἱός ἀνθρώπου εἶ*] Psalm. 4, 3.

— l. 21. *καὶ ζητεῖς*] Ita Cod. C; reliqui c. edd. *καὶ* om.

— l. 21. *πῶς θαυμαςοῦται ἄνθρωπος; ὅτι οὐχ ἀλλως*] Sic Codd. Mon. ABC et Morell., quod patet ex interpretatione Pet. Morelli, quam adoptavi. Vulg. legitur: *ὅτι ἄνθρωπος οὐχ ἄλλως υἱὸς θεῦ γίνεται.* Psalm 4, 4: *Καὶ γνῶτε ὅτι ἐθαυμάςωσε κύριος τὸν ὅσιον αὐτοῦ.*

— l. 24. *προςθεῖναι*] Cod. B *προςθῆναι.* Quod subsequitur *καὶ* in Cod. C omissum, itemque *ὅτι.* Paullo post Cod. C mutile habet *ὐχ ὀφθαλμὸς εἶδεν, οὔτε τι τῶν τῇδε λυπόντων τὴν αἴσθησιν ὁμωνύμως ἔχει.*

— l. 6. a f. *ἐπονομασθῇ τι*] Cod. B vitiose *ἐπωνομασθῇ τι* et Cod. C *ἐπονομαςῇ τι.* Respexit Noster Esai. 66, 24.: *Καὶ ἐξελεύσονται καὶ ὄψονται τὰ κῶλα τῶν ἀνθρώπων τῶν παραβεβηκότων ἐν ἐμοί· ὁ γὰρ σκώληξ αὐτῶν οὐ τελευτήσει καὶ τὸ πῦρ*

αὐτῶν οὐ σβεσθήσεται καὶ ἔσονται εἰς ὅρασιν πάσῃ σαρκί. — Pro ὀνόμασιν in Cod. C scribitur νοήμασιν. Mox in eodem libro ἐν ὀλίγοις. — πῦρ γὰρ ἀκούων] Vid. Matth. 3, 10 et 12, Marc. 9, 48. et Luc. 3, 9. — In seqq. e Codd. AB correctum προσκεῖσθαι. Vulg. προκεῖσθαι, quod amplectitur etiam Cod. C. Vertit tamen Hervetus: ex eo, quod illi igni aliquid sit *additum* etc. Morellus: eo, quod igni illi nescio quid *adiungitur*.

Pag. 78. l. 9. τοῦ θεοῦ] Cod. C om. In seqq. idem liber exhibet πρὸς τὸ μετὰ ταῦτα βλέπειν. Mox Cod. A ὁ (sic) τὰς ἀφορμὰς καταβαλέσθαι. — νῦν μὲν κατὰ τὸν βίον] „Haec a praecedentibus divulserant aliae editiones nova inchoata periodo, cum ad eandem pertineant, qua finita Morelli Codex catecheticum hunc librum finiebat, alter autem, Vulcobianus, Graeca subiiciebat, quorum interpretatio sequitur attexta [sc. edit. Paris. 1. 2.] ex Herveti editione: nam Pet. Morellus ad suae calcem haec annotavit: *Hoc loco finem sortitur hic maior D. Nysseni catecheticus in plerisque exemplaribus: unicum, quod est D.* Herveti, *ea, quae sequuntur, adiicit, quae, quamquam non sunt ἀπροσδιόνυσα, libri tamen alicuius adversus Severum praefatio potius, quam huius catechetici peroratio esse videntur.* Regius autem manuscriptus appendicem hanc non habuit. Porro Severus Pseudomonachus Eutychianus, dux Acephalorum haereticorum, circa annum Domini IↃ XIII. longe post Nyssenum vixit, damnatusque fuit in Synodo Constantinopol. a Iustino Imperatore congregata. Vide Zonaram et Cedrenum in Iustino." Fr. Ducaeus. — Desinunt item tres libri Monacc. in verba κατὰ τὴν αἰωνίαν ἀντίδοσιν. In Cod. A haec addita sunt: Τέλος σὺν θεῷ τοῦ κατηχητικοῦ λόγου, in Cod. autem C: Τέλος καὶ τῷ θεῷ δόξα αἰωνία. Appendix illa aliunde adscita in ed. Paris. 1. 2. ita habet: Ὁ Χριστὸς βούλεται θεωρεῖν δύο φύσεις οὐσιωδῶς ἡνωμένας, ὁμολογοῦσα (leg. ὁμολογούσας), κἀκ τούτου παριστῶσα (leg. παριστάσας) τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐλέους καὶ τῶν οἰκτιρμῶν τοῦ θεοῦ περὶ ἡμᾶς καταδεξαμένης διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς στοργὴν συνεῖναί τε καὶ συναριθμεῖσθαι τῇ ἑαυτοῦ φύσει τὴν ἡμετέραν. Καὶ χάρις τῷ θεῷ ἐπὶ τῇ ἀνεκδιηγήτῳ αὐτοῦ δωρεᾷ. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Σεβῆρος ψιλαῖς προκαθέζεται φωναῖς, ἐν ῥήμασί τε μόνοις καὶ ἤχοις τὴν εὐσέβειαν ὑποτίθεται, καὶ τά γε τῆ ἀποστόλῳ λέγοντος· οὐ γὰρ ἐν λόγῳ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ, ἀλλ' ἐν δυνάμει

καὶ ἀληθείᾳ· οὗτος δὲ παρ' αὐτῷ Σευήρῳ κράτιστος θεόλογος γνωρίζεται, ὃς ἂν τὰς κατηγορίας Ἀριστοτέλους καὶ τὰ λοιπὰ τῶν ἔξω φιλοσόφων κομψὰ ἡσκημένος τυγχάνοι, ἀναγκαῖον ἡμᾶς τὰ σημαινόμενα ἑκάστης λέξεως τῶν εἰς τὰ πρὸς αὐτὸν Σευῆρον λεγόμενα χρειωδῶς λαμβανομένων ἐπὶ καιροῦ σαφηνίσαι κατὰ τὸν νῦν τῶν ἐκκλησιαστικῶν διδασκάλων, καθ' ὃν ταῦτα ἐξειλήφασιν, ἵνα ἔχοιεν οἱ ἐντυγχάνοντες τοῖς ὑπογεγραμμένοις λόγοις ἐκ πρώτης ἐντεύξεως νοεῖν τῶν λεγομένων δύναμιν, καὶ μὴ διὰ τὴν ἄγνοιαν τῶ σημαινομένῳ τῶν λέξεων πρὸς τὴν κατάληψιν τῶν ἐν αὐτοῖς θεωρημάτων παραποδίζωνται.

ANNOTATIONES

IN

ORATIONEM FUNEBREM

IN

MAGNUM MELETIUM.

„Orationi huic funebri dabat hunc titulum Morelli Codex: *εἰς Μελέτιον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας ἐν Κωνσταντινουπόλει τελευτήσαντα.* Testatur id Socrates lib. 5. cap. 9., qui et hanc orationem in eadem urbe habitam scribit: *τότε δὲ καὶ Μελέτιος ὁ τῆς Ἀντιοχείας ἐπίσκοπος ἀῤῥωστίᾳ περιπεσὼν ἐτελεύτησεν, ὅτε δὴ καὶ ἐπικήδειον ἐπ' αὐτῷ λόγον ὁ ἀδελφὸς Βασιλείῳ Γρηγόριος ἐπεξῆλθεν,* idem et Sozomenus lib. 7. c. 10. et Nicephorus lib. 11. c. 29.“ Fronto Ducaeus. — Decessit Meletius anno 381., quo habebatur Constantinopoli concilium oecumenicum, ad quod celebrandum eo profectus erat. De eius vita exposuit Tillemont Mémoires pour servir à l'hist. eccl. T. VIII. pag. 341. sqq. Cf. et Stolberg. Geschichte der Religion Iesu Christi. T. XIII. p. 5. sqq.

ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ] Vocab. *λόγος*, quod edd. Par. 1. 2. addunt, auctoritate Codicum Mon. ABC omisi. Pro *ἐπίσκοπον* Cod. A scribit *ἀρχιεπίσκοπον*. Patusa praefixit hunc titulum: *Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸν μέγαν Μελέτιον ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας ἐπιτάφιος.*

Pag. 81. l. 3. *εἶλκυσαν γάρ*] Cod. A part. *γὰρ* om.

— l. 7—8. *τῆς πρὸς τὸν Χριστὸν ἀναλύσεως*] Sifanus: *ad Christum resolutionis nomine.* Malim: *ad Christum relitus nomine.* Vid. Annot. ad p. 278. et 291. Ruppius: *bei einer Erhebung zu Christum.* In seqq. pro *ἐκείνῳ* Cod. C habet *ἐκεῖνο.*

*

Pag. 81. l. 13. *Πόλεμος*] Vid. Annot. ad pag. 184.

— l. 6. a. f. *ἐν ποταποῖς*] Vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 56. sqq.

— l. 5. a f. *οἷόν τε*] In Cod. A *τε* superscriptum est, ut inserendum.

Pag. 82. l. 8. *ἐκ συνηθείας*] Sic Codd. ABC; edd. *ἐκ* ignorant. L. 9 — 10. pro *καταδύναντος* Cod. A scribit *καταδύντος*. Sed participium aor. *καταδύνας* a *καταδύνειν* nequaquam spernendum esse docuit Kuhnius ad Aelian. V. H. IV. 1. Tom. I. p. 325. ed. Gronov. et ibid. in Indic. v. *δύνω*.

— l. 10. *Ὦ κακῆς σκοτομήνης*] Sic Codd. BC et a m. corr. A; edd. *ὦ κ. σκ.* Infra Cod. A *συνοι ξὺνοικίζοντες*. Cod. C *τὸν λόγον* a m. pr.; a sec. corr. *τῶν λόγων*.

— l. 25. *οὐκ ἔχει*] Cod. C *ἔκ ἔχειν*. Dein tres libri Mon. vitiose *καταφαιδρύναι*. — *τοῦ φθόνου ἀποσυλήσαντος*] Digna est quae hac de re apponatur egregia Is. Casauboni nota in Epist. ad Eustath. pag. 70. sq.: „Heic vero lubet adnotare quod non semel sum miratus. Opinio male sanae vetustatis fuit, mala, quibus hominum bona et *εὐεργῶ* assidue interpellantur, ab invidia deûm proficisci: deos enim fingebant sibi malignos et invidos. Nota vox Herodoti [I, 23.] *φθονερὸν τὸ θεῖον* et ab ea persuasione formula illa originem habuit apud Graecos usitatissima invidiae deûm vitandae, quoties bona sua commemorarent, *φθόνος δ' ἀπέργω καὶ Νέμεσις*. Huius igitur impiissimae sententiae apud piissimos scriptores vestigia non sine admiratione summa deprehendimus. Quod enim patrum nonnulli *τὸν φθόνον* malorum persaepe causam statuunt, quis non videt veterem esse non quidem sententiam, sed locutionem ab antiquis derivatam? de eo malorum genere loquor, quae theologi mala poenae appellant et afflictiones: nam mala quae dicuntur culpae *τῷ φθόνῳ* tribui non miror: patrem enim invidiae illum humani generis hostem et *πάσης κακίας ἀρχηγὸν* intelligo. Gregorius Nazianzenus in Athanasium post narratam ecclesiae pacem laboribus cum primis Athanasii constitutam [Orat. XXI. T. I. p. 393. A. ed. Bill.]: *ἀλλ' ἃ γὰρ ἔμελλεν*, inquit, *ταῦτα οἴσειν ὁ φθόνος, οὐδὲ τὴν ἐκκλησίαν ὁρῶν ἀνέξεσθαι πάλιν ἐπὶ τῆς αὐτῆς δόξης καὶ τῆς παλαιᾶς ὑγιείας*. Auctorem turbatae pa-

cis ecclesiarum facit τὸν φθόνον, hoc est adversarium generis humani, de quo vere ait Gregorius in ea de die dominica [Or. XLIII. T. c. p. 699. D.]: φθόνῳ τοῦ πονηροῦ θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθεν. Hoc quidem praeclare. Illud vero concoquere non possum, quod sanctissimus idem scriptor aliique e Graecis, de mortibus suorum et id genus calamitatibus suis cum agunt, idem loquendi genus usurpant. Exempla nonnulla subiiciemus Gregorius Nazianzenus in funebri laudatione Caesarii fratris de se et illo sic loquitur [Or. X. T. c. pag. 164. B.]: ξυνωρὶς γὰρ ἐδοκοῦμέν τις, καὶ εἰ μὴ τοῖς ἄλλοις, μητρὶ γ' οὖν, εὐχῆς καὶ θέας ἀξία, σὺν ἀλλήλοις ὁρώμενοι, ἢ νῦν κακῶς ὑπὲρ τοῦ φθόνου διαλυθεῖσα. Et in epistola quadam ad Eudoxium rhetorem super eiusdem Caesarii obitu [Epist. 40. T. I. p. 803. A.] καὶ τὸ μέγιστον, ἥρπασεν ἡμῶν ὁ φθόνος τὴν συνουσίαν, λυπηρῶς διαθεὶς τὰ ἡμέτερα. In Epitaphio Basilii de separatione sua ab illo [Or. XX. T. c. p. 334. C.]: καὶ τελοῦμεν εἰς ἄνδρας ἐξ ἀγενείων ἀνδρικώτερον τῇ φιλοσοφίᾳ προβαίνοντες, ἃ σὺν ἀλλήλοις μὲν ἔτι· ἃ γὰρ ἀφῆκεν ὁ φθόνος, τῷ πόθῳ δὲ σὺν ἀλλήλοις. Gregorius Nyssenus de Placilla Augusta, uxore Theodosii, quae in Thracia diem suum clauserat [T. III. pag. 527. B.]: ἐκεῖθεν (ἐκ Θρᾴκης) τὸ ἀγαθὸν ἀναρπάζεται, ἐκεῖ ὁ φθόνος κατὰ τῆς βασιλείας ἐκώμασεν, ἐκεῖ γέγονεν τὸ τῆς οἰκουμένης ναυάγιον. Idem de Pulcheria Theodosii et Placillae filia [T. c. p. 515. C.]: ἔγνωτε πάντως ὅπως ἔξω τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἀπέπτη, ὅπως αὐτὴν ἀθρόως ὁ φθόνος τῶν χειρῶν ἡμῶν ἁφήρπασεν. Omitto similia his in epicedio Meletii et alibi, ex quibus apparet familiare illis fuisse, ut et mortes carorum suorum et omnia adversa accepta ferrent Invidiae, sive, ut loquitur Synesius [Epist. 57. p. 195. B.] τῷ φθόνῳ τοῦ δαίμονος. Quod quia doctrinae Christianae manifesto in speciem repugnat: neque enim vel pilus capiti deperit non iubente deo: fateri cogimur, viros sanctos, quum probe sentirent, minus probam locutionem usurpasse, quam ex antiqua paganorum consuetudine ad eos esse propagatam non potest dubitari." Cf. Noster pag. 84. et quos laudat V. Cl. Astius ad Plat. Phaedr. p. 406. sq.

Pag. 82. l. 4. a f. Ἔσχομεν τὸν θησαυρόν] Vid. Paul. Apost. 2. Cor. 4, 7.

Pag. 83. l. 9. *ὁ καλὸς συβερνήτης*] His verbis innuit Noster Meletium synodi fuisse praesidem.

— l. 14—15. *τῆς εὐφροσύνης ὑμῶν ἔχοιν ωγήσαμεν*] Codd. ABC *ὑμῖν*.

— l. 15. *Οὐκοῦν*] Codd. BC *ἀκ ἕν*, idque constanter.

— l. 21. *παγδημεί*] Sic Cod. A; BC, ut vulg., *παγδημεῖ*. Vid. Annot. ad Synes. Calv. Enc. pag. 204 et 211. et quem ibi in Indic. laudavi, Sluiter. Lectt. Andocid. ed. Schiller. pag. 119.

— l. 6. a f. *ἐπεισάγειν τῇ εὐγενείᾳ*] Haec verba in Cod. C exciderunt.

— l. 5. a f. *ἡμέτερος ἕκαστος πατήρ*] Codd. AC *ὑμέτερος*.

— l. 3. a f. *Μανασσῆ*] Cod. A *μανασῆ*.

Pag. 84. l. 8. *εἶδεν*] Sic Codd. BC; A et vulgati libri *εἶδε*. Mox Cod. A *περιεπάτησε*.

— l. 12. *εἴ μὴ ἄρα τις*] Codd. BC c. edd. *ἆρά τις*.

— l. 16. *αὐτῆς — τῆς κεφαλῆς*] Sic Codd. ABC. Vulg. *αὐτῆς* abest.

— l. 18. *Οὐκέτι ἔξιν ὁ ὀφθαλμός*] Cod. B *οὐκ ἔτι. Ἔξιν*, non *ἐξὶν*, ut in edd. exstat, scribendum esse ipsa res postulat. Artic. e coniectura inserui. Cod. C habet *ὄφθαλμός*. Mox pro vulg. *οὐδὲ ἀκοὴ* de meo dedi *οὐδὲ ἡ ἀκοὴ ἦ*. Namque articuli absorberi hic facile potuerunt. Ceterum hoc membrum in Sifani interpretatione omissum Ducaeus e Codd. Morell. et Canter. supplevit.

— l. 24. *ἀναβοῆσαι τὴν συμφοράν*] Codd. Canter. et Mon. AB et a m. pr. C. vitiose exhibent *ἀναβιῶσαι*, quod in suo MS. deprehendit etiam Sifanus, vertens: *ad resuscitandum et redintegrandum calamitatem*. Veram lectionem teste Ducaeo servaverat Morellianus liber. Correctum quoque fuit a sec. m. in Mon. C *οῆ* pro *ιῶ*.

— l. 8. a f. *ἀπερρύη*] Cf. pag. 88. l. 17. et quae supra notavi p. 229.

— l. 7. a f. *ἐξέπεσεν*] Cod. A *ν ἐφελκ.* om. Quod sequitur *τις* in eodem libro superscriptum, ut inserendum.

— l. 2. a f. *Τίς ἐρεῖ*] Cod. A *τί*. Pro *ἀπαγγελεῖ* in Codd. BC vitiose legitur *ἀπαγγελῇ*.

Pag. 85. l. 5—6. τῆς οὐρανίου τροφῆς] Sic scripsit Ducaeus c. Cod. Morell.; mendose exhibuit Canter., quocum faciunt Monacc., τ. οὐρ. τρυφῆς, quod expressit Sifanus, *plena coelestium deliciarum*. „David idcirco panem angelorum manna vocat Psalm. 77, 24. et Sapient. Salomonis de eodem dicitur cap. 16, 20.: Καὶ ἕτοιμον ἄρτον ἀπ' ἀρανοῦ παρέσχες αὐτοῖς ἀκοπιάςως, πᾶσαν ἡδονὴν ἴσχοντα καὶ πρὸς πᾶσαν ἁρμονίον γεῦσιν." Ducaeus.

Pag. 85. l. 10. τὸ θυμιατήριον] Cod. A addit τὸ θυσιαςήριον, quod meram sapit glossam.

— l. 17. γυναικὸς φιλοτιμία κοσμίας] Margini Codicis C a m. rec. addita haec notula: *Πλαχίλλαν λέγει.*

— l. 24. ἐν Ῥαμᾷ] Cod. A ἐν ῥάμᾶ, *sic*; reliqui ἐν ῥαμὰ, ut vulgati libri. Vid. Matth. II. 18.

— l. 27. Μὴ κατισχύσητε] „Interpres scripserat: *ne praevaleatis et obtineatis, ut consolemini*; nos veram interpretationem substituimus loci illius Esaiae apud LXX. cap. 22, 4.: μὴ κατισχύσητε (sic enim hic quoque legebatur in Canter.; non κατισχύσηται, ut in Morell.) παρακαλεῖν με ἐπὶ τὸ σύντριμμα τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου, quem ita vertit S. Hieronymus: *Nolite contendere, ut me consolemini super contritione filiae generis mei.* Vulgata Lat.: *Nolite incumbere, ut consolemini me.* Illud vero de Rachele est Hierem. 31, 15. [item ap. Matth. l. c.]." Fr. Ducaeus. — Codd. Monacc. a vulg. non discrepant.

— l. 27. Βαρυπενθείτω] Sic Cod. A, BC βαρυπενθήτω. Vulg. βαρὺ πενθείτω.

— l. 5. a f. ὁ πρὸ ἡμῶν λόγος] Cod. A πρὸς ἡμῶν.

Pag. 86. l. 1—2. τὴν ἐπαγάλητιν] Ita scripsi c. Cod. A pro παράληψιν, quod reliqui libri c. edit. habent.

— l. 4. εἶδεν πρόςωπον] Cod. A εἶδε. „Sifanus: *faciem ad imaginem Dei*, omisso verbo et adverbio, quod mendose expressum fuit in Morell., ἀλεέως, unde suspicabamur antea corrigendum ἱερέως, sed veram lectionem suppeditavit Canter. ἀληθῶς ἐν εἰκόνι θεοῦ." Fr. Ducaeus. — Cum Canteriano libro tres Monacc. consentiunt. Mox Mon. A scribit εἶδε χάριν.

Pag. 86. l. 12. Ἠλίαν] Sic Cod. A; Codd. BC ἡλίαν. Item interpres Lat. Helias. Edd. Ηλίαν. In seqq. Cod. A εἶδε τοσούτων ἀγ. συνδρ.

— l. 23. καί τις μοιχικῶς κατεπιχείρει] Cod. C in marg. παυλίνον λέγει καὶ δημόφιλον ἀῤῥιανὸν (scr. Ἀρειανόν). De Paulino vid. Socrat. H. E. III. 6 et 9. et V. 5.; de Demophilo Ariano eundem IV. 14., V. 3 et 7., Sozomen. H. E. VI. 13., Philostorg. IX. 14 et 19. et Suid. v. Δημόφιλος.

— l. 6—5. διακόπτει τὴν ἀπόλαυσιν] Cf. Orat. catechet. Cap. XXXV. p. 66. l. 4—5. ibique not. Add. Or. funebr. de Pulcher. T. III. p. 515. D.

— l. 5—4. a f. νυμφοςολήσων] Sic Cod. A et a corr. m. Cod. C, in quo litera ω̄ deleta m. rec. margini adscripsit: forsan ειν. Edd. νυμφοςολίσων. Pro διήμαρτε e Codd. BC recepi διήμαρτεν.

— l. 2. a f. ἐν Κανᾷ] Ita pro vulg. ἐν Κανὰ Codd. AC; Cod. B ἐν κανᾷ (sic). Idem μιμηθὴς τ. Χρ.

Pag. 87. l. 4. αὑτοῦ] sponte scripsi. Libri scripti et editi exhibent αὐτȣ̃.

— l. 8. λεπτοποιοῦντες τὸν λόγον] Sic Codd. ABC: edd. μυτοποιοῦντες, quod Ruppius pag. 74. in μικροποιοῦντες mutavit. Sifanus vertit: *minutatim exponentes.* — L. 9. pro ὑμῶν Cod. Mon. dant ἡμῶν.

— l. 12. ὁ Ἱερεμίας φησίν] Cap. IX. v. 17. Cod. A φησί.

— l. 19. τοῦ Ἀβραάμ] Cod. A ἁβραάμ. Dein pro καταψήξῃ e Cod. BC receptum καταψύξῃ, ut legitur ap. Luc. XVI. 24. In Cod. A est καταψύχῃ.

— l. 21. Οἴχεται τὸ κάλλος ἐκεῖνο] De hac loquutione vid. Bergler. ad Alciphr. I. 38. T. I. p. 231. sq. ed. Wagn. Cf. Noster Or. funebr. de Placilla T. III. p. 527. C et D. Similiter dicitur ἔῤῥει. Vid. Interprett. ad Alciphr. I. 38. T. c. pag. 237.

— l. 22—23. Διήγημα γέγονεν ἡ εὐκληρία] Charito V. 5. p. 115. ed. Lips.: διήγημα καὶ τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης γέγονα, ubi vid. D'Orvill. pag. 480. Noster in funere Pulcher. Or. consol. T. c. p. 520. D.: μὴ πονηρὸν γένῃ τοῦ βίου διήγημα· μὴ μῦθος τῷ μετὰ ταῦτα χρόνῳ γενώμεθα.

Pag. 87. l. 24. Ἤλιας] Sic Codd. ABC. Item infr. AB. Vid. Reg. IV. 2. Cod. A Ἐλισσαῖος et hic et in seqq.

— l. 8. a f. Ἠκούσατε τὸ Ἱερεμίου] „Interpres ediderat: *Audistis ex Hieremia*, lectionem exprimens Canteriani Codicis ἠκούσατε. At nos monueramus in Morell. fuisse ἤκουσα, *audivi Hieremiae voces*: at corrector typographicus tertiam lectionem substituit, quasi esset ἀκούσατε, restituendus tamen videtur locus ex Morell., ut magis conveniat cum sequentibus: οἰδά τινα τοῦ Ἱερεμίου ἄλλην. Vide Thren. 1, 4.: ὁδοὶ Σιὼν πενθοῦσιν." Fr. Ducaeus. — Vulgatam tuentur tres libri Monacc. — Pro ὡς ὡς ἐρημωθεῖσαν Cod. A scribit ὡς ἀεὶ ἐρημ. Paullo post idem liber διεξῆλθε. Tum Cod. A πενθοῦσι.

— l. 4. a f. Ὅταν] Cod. BC ὅτ' ἄν. — l. ult. Pro ὑπ' αὐτῶν, quod exstat in omnibus libris tam manu scriptis, quam typis excusis, praeeunte Sifano, qui vertit: *ab eo* (i. e. Meletio) correxi ὑπ' αὐτοῦ, quam lectionem Ruppius quoque expressit, reddens: *die er geweidet hat.*

Pag. 88. l. 3. ἔλυσεν] Cod. A ἔλυσε.

— l. 5. οὖσαν] Cod. A in ras. a m. al. habet.

— l. 6—7. Φησὶ δὲ ὁ λόγος] Psalm. 136, 2.

— l. 9. Ἐμὴν ποιοῦμαι] Cod. A ποιοῦμεν.

— l. 15. ὄντως γὰρ ἐν ἰτέαις ὁ βίος] „Admonueram in Morell. scriptum fuisse ὄντως γὰρ ἰτέα. Typographus autem lectionem expressit Canter. ἐν ἰτέαις, ex qua Sifanus: *plane enim in salicibus vita consistit.* Atqui deinde dicit Gregorius nos salices factos, non inter salices degere: verior igitur lectio Morelliani Codicis." Fr. Ducaeus. — Cum Canteriano libro faciunt etiam tres Monacc., quam ob rem vulgatam lectionem immutare non ausus sum. Ruppius vertit: *Unser Leben ist in der That ein Weidengebüsche.*

— l. 20. φησίν] Cod. A φησι, ut solet.

— l. 26. πέρα τοῦ δέοντος] Vid. ad. Synes. Calv. Enc. pag. 168.

— l. 2. a f. αὐτοπρος ὥπως ἐντυγχάνει τῷ θεῷ] Forsan leg. αὐτοπρόσωπος. Ita Synes. de Provid. p. 125. B. πάλιν ἡμῖν αὐτοπρόσωπος διαλέξεται (ἡ Λίκη), ad quem locum vid. quae notavi pag. 357. Cod. C ἐντυγχάνει om. Respexit No-

ster illud Pauli in Ep. ad Rom. 11, 2.: ὡς ἐντυγχάνει τῷ θεῷ κατὰ τοῦ Ἰσραήλ.

Pag. 89. l. 1. τοὺς δερματίνους χιτῶνας] Vid. Orat. catechet. Cap. VIII. pag. 22. l. 19. et annot. pag. 212. — ἀλλ' ἔχει ἐνδύματα] Sic Codd. ABC. Vertit etiam Sifanus: sed *habet* indumenta.

— l. 6. ῥῆξίς ἐστι δεσμῶν] „Sifanus, *ruptura membrorum est*, ex Codice nimirum vertit, qui consentiebat cum Canteriano; sed Morell. rectius ῥῆξις ἐστι δεσμῶν, *vinculorum ruptura*, unde sequitur: *Dirupisti vincula mea.*" Fr. Ducaeus. — Morelliani Codicis lectionem confirmat Monacensis A. De seqq. vid. Psalm. 115, 7.

— l. 7. Ἀπελύθη ὁ Συμεών] Genes. 43, 23.

— l. 8. Ἡ παγὶς συνετρίβη] Psalm. 123, 7.

— l. 9. Κατέλιπε τὴν Αἴγυπτον] „In Morell. scriptum erat τὴν Αἴγυπτον ὁ Μωσῆς· Μωσῆς τὸν ἱλυώδη βίον ἐπέρασεν. Certe, ut antea Simeonem appellavit Meletium, ita convenienter hoc loco Moysen illum potuit dicere." Fr. Ducaeus. — Immo hanc Morelliani Codicis lectionem ex interpretamento aliquo fluxisse equidem nullus dubitaverim. — Αἴγυπτον, τὸν ὑλώδη βίον] Commode Nicetas Schol. ad Gregor. Naz. verba: ἂν εἰς Αἴγυπτον φεύγῃ (Orat. XXXVIII. in Christi Nativitat. T. I. p. 675. A. ed. Bened.), in Cod. Mon. 140. fol. 139, a.: ἡ δὲ Αἴγυπτος ποτὲ μὲν εἰς τὸν ἐνεστῶτα κόσμον λαμβάνεται, ποτὲ δὲ εἰς τὴν σάρκα, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἁμαρτίαν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν ἄγνοιαν, ποτὲ δὲ εἰς τὴν κάκωσιν. Ceterum de dictione ὁ ὑλώδης βίος cf. etiam Casaubon. in Nostri Epist. ad Eustath. p. 64. sq. — Articulum ante μέλαιναν Cod. A in marg. a m. al. habet. — προσφιλοσοφεῖ τῷ θεῷ] Bene Ruppius: *auf dem Berge pflegt er erhabenen Umgang mit Gott.* — ἐπιβατεύσειεν, ᾗ] Ita quidem Cod. C a m. pr.; a sec. autem ἐπιβατεύσει ἐν ᾗ. Cod. A ἐπιβατεύσῃ ἐν ᾗ.

— l. 16. οἱ τὰ ὀξᾶ] Utrumque articulum Cod. A ab al. m. habet. Deín idem liber dat μὴ λυπεῖσθαι. Vid. Paul. 1. ad Thessal. 4, 13.

— l. 31. καταπυκνωθέντες ὁ μυριάνθρωπος δῆμος] De plurali participii cum singulari vocis collectivae iuncto vid.

Matth. Gramm. Gr. pag. 601. sq. *Μυριάνθρωπος* idem est, quod *μυριανδρος*. Vid. Hase ad Leon. Diac. pag. 487. ed. Bonn. — *ὁ καλὸς Δαβίδ*] Epitheton *καλὸς* Atticae urbanitatis est proprium. Vid. Ast. ad Plat. Protag. p. 312. et Phaedr. p. 291.; de ipsa re 3. Reg. 6. Infra Mon. A scribit *ὁμογλώσσοις*. — *περὶ τὸ σκῆνος*] „Omisit interpres, quod etiam in Canter. desiderabatur, non in Morell., *καὶ ἐν χείλεσιν ἑτέροις*, nempe ex Apostolo citantur haec [quae nullus meorum Codd. agnoscit] 1. Cor. 14, 21 et Esaiae 28, v. 11. Porro *σκῆνος* hic accipere potes pro corpore sive cadavere, sive sacris reliquiis sancti Meletii defuncti; ut apud Platonem etiam in Axiocho [p. 366. A.] corpus humanum non solum apud Paulum 2. Cor. 3. [5, 1. et 4.] *σκῆνος* appellatur." Fr. Ducaeus. — Dein pro vulg. *ἐχόρευσεν* e Codd. BC dedi *ἐχόρευεν* (Cod. A scribit *ἐχόρευε*). Proxime ante *ὅλκὸς* Cod. A inserit *οἷόν τις ὑδάτων*.

Pag. 89. l. 4. a f. *βασιλεύς*] Sc. Theodosius Imperator.

Pag. 90. l. 1. *Σολομών*] Cod. A *σολομῶν*. Verba *λύπην· κελεύει γὰρ τοῖς ἐν* in Cod. C incuria librarii, qui ad seq. voc. *λύπῃ* aberraverat, exciderunt. Salomonis locus exstat in Proverb. 31, 6.: *Δίδοτε μέθην τοῖς ἐν λύπαις, καὶ οἶνον πίνειν τοῖς ἐν ὀδύναις.* — *πρὸς ἡμᾶς τοῦτο λέγων*] „In MS. Mor. *πρὸς ὑμᾶς δὲ τοῦτο λέγω τοὺς*: at in Canter. rectius legitur *πρὸς ὑμᾶς τοῦτο λέγων*, quam ob rem restituenda est Sifani interpretatio: *vinum praeberi, ad vos, qui vineae operarii estis, hoc dicens.*" Fr. Ducaeus. — Codd. Mon. ABC una cum edd. Pariss. dant *προὸς ἡμᾶς*, quod immutatum reliqui. In Lat. tamen interpretatione Sifanum et Ducaeum sequutus sum.

— l. 3. *Δότε ἓν τὸν ὑμέτερον οἶνον*] Cod. Mon. A et pr. ed. Par. legunt *τὸν ἡμέτερον*, quod in *ὑμέτ.* mutandum iam suasit Front. Ducaeus. — Proxime Codd. Mon. omnes verba *καὶ τῶν φρενῶν ἐπίβουλον καὶ φθορέα τοῦ σώματος* omittunt, itemque quae mox sequuntur, *ὃν ὁ προφήτης ἡμῖν ἐπεδείκνυε — — — ἀνθρώπου*, nec Sifanus ea expressit. — *λέγων*] Psalm. 103, 15.

— l. 7—8. *Ζωροτέρῳ τῷ κράματι*] Sic Codd. AC; mendose Cod. B *ζωηροτέρῳ*. Vulg. *μειζοτέρῳ*. *Ζωροτέρῳ* autem, de quo comparativo vid. Lobeck. ad Phrynich. p. 146; exhi-

buit etiam Sifani liber. Nec silentio est praetereundum haec verba in Codd. meis et Sifani interpretatione cum praegressis: ἀλλὰ τὸν τὴν καρδίαν εὐφραίνοντα, coniungi; distinctionis nota ante ζωροτέρῳ omissa. Dein pro ἀφθονωτέραις in Cod. A exaratum fuit a m. pr. ἀφθονωτέρως. Pro vulgato τοῦ πνευματικοῦ λόγου ταῖς κύλιξιν auctoritate Codicum Mon. ABC, quibuscum consentit Sifani interpretatio, scripsi ταῖς τοῦ λόγου κύλιξιν. — εἰς εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν]] Verba καὶ ἀγαλλίασιν Codd. Mon. ABC omittunt, nec interpretando reddidit Sifanus. Sed vocabula εὐφροσύνη et ἀγαλλίασις iunguntur in Psalm. 44, 16 et 50, 10. Cf. etiam Gregor. in diem natal. Christi Tom. III. pag. 340. D., 352. D. et in bapt. Christi T. c. pag. 377. C. Receptum deinde pro vulg. περιγραφῆναι ex Codd. Mon. ABC μετατραπῆναι. — χάριτι τῶ μονογενοῦς κτλ.] Sic Codd. Morell. et Canter. (teste Front. Ducaeo) una cum editt. Pariss.; Codd. autem Monacc. ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα (pro ᾧ ἡ δόξα BC exhibent μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα σὺν θεῷ — posteriūs voc. in Cod. B deletum est — τῷ ἁγίῳ πνεύματι εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν). Sifanus vertit: *per Christum Iesum Dominum nostrum, cum quo patri simul et spiritui sancto gloria in saecula. Amen.*

Corrigenda et Addenda.

Textus.

Pag. 25. l. 2. scr. *γίνεται* pro *γίνεται.*
„ 44. „ 16. leg. *κατὰ τὸν ἀέρα.*
„ 75. „ 10. a f. corr. *αὐτοῖς* pro *αὗτοῖς.*

Alia quae in textu sunt errata correxi iam in Annotationibus.

Interpretatio Latina.

Pag. 93. l. 4. a f. leg. errant pro errabant.

Annotationes.

Pag. 190. l. 7. Ante Cap. V. insere: Noster de anima et resurrect. T. III. p. 218. A.: *κατὰ τὸν βραχὺν καὶ ὠκύμορον βίον.* Infra.
Pag. 194. l. 13. a f. leg. Cap. XXXV. pro Cap. XXXIV.
Pag. 207. l. 19. Add. Cyrill. Alex. Commentar. in Ioann. Fragm. L. VII. et VIII. Tom. IV. p. 666. A. *δυνατὸν δὲ ζωὴν νοεῖν καὶ τὴν μυστικὴν εὐλογίαν, δι' ἧς ἐμφυτεύει Χριστὸς τὴν ἑαυτῆς ζωήν.*
Pag. 229. l. 8. post. *γενομένας* pone punctum.
Pag. 252. l. 2—1. a f. corr. *ἔλθοι* pro *ἔλθαι.*
Pag. 256. l. 1. post Mon. adde AB.
Pag. 257. l. 4. a f. leg. habet pro habent.
Pag. 278. l. 11. Post *θεραπεία* add.: Sed de anima et resurr. T. III. p. 218. B. *οὐδὲν τῷ μετὰ ταῦτα βίῳ ταμιευόμενοι.* Mox *τῷ ἐφεξῆς αἰῶνι τὸ ἀγαθὸν ταμιεύονται.* Cf. ibid. p. 209. A.

In der Joseph Lindauer'schen Buchhandlung in München sind ferner erschienen:

Michl, D. A., christliche Kirchengeschichte. Erster Theil. 2te verb. Aufl. gr. 8. 812. 2 Rthlr. 3 fl.

— — Zweiter Theil, Zusätze zum ersten Theil enthaltend. 2te verb. Aufl. gr. 8. 820. 2 Rthlr. 3 fl.

Πολυδείκους, Ιουλίου, ἱστορία φυσική. Pollucis, Jul. historia physica seu chronicon ab origine mundi usque ad Valentis tempora, nunc primum editum cum lect. var. et notis ab Ign. Hardt. 8 maj. 792. 1 Rthlr. 20 ggr. 2 fl. 45 kr.

Rubichon, von der Bedeutung und Wirksamkeit des Klerus in den modernen Staaten. Oder Mittheilungen aus dem kirchlichen, bürgerlichen, landwirthschaftlichen, literärischen und Kunstleben in England, Frankreich und Spanien. Aus dem Französischen übersetzt. gr. 8. 830. 20 ggr. 1 fl. 30 kr.

Schütz, P. H., commentarius criticus de scriptis et scriptoribus historicis, tam antiquis quam novis, ad faciliorem et veriorem historiae qua ecclesiasticae qua profanae notitiam concinnatus, atque animadversionibus ac dissertationibus illustratus. 4 maj. 791. 1 Rthlr. 4 ggr. 2 fl. 6 kr.
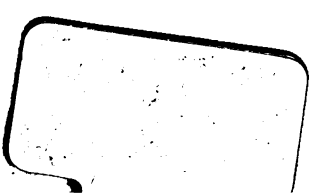
Testamentum, novum, graece. Ad optimorum librorum fidem recensuit Ant. Jaumann. Cum selecta lectionum varietate. 8 maj. 832. 1 Rthlr. oder 1 fl. 48 kr.